

*Eötvös Loránd Tudományegyetem  
Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola  
Szociálpolitika program*

## **Az inkluzív e-parlament modellje**

**Kirekesztés, inklúzió és demokratikus részvétel az európai  
parlamentek információs terének világában**

*Doktori (Ph.D.) értekezés*

***Témavezető:  
Dr. Juhász Gábor  
egyetemi docens***

***Készítette:  
Cabrera Alvaro***

**2011**

# Tartalomjegyzék

Bevezetés .....	7
Alapkoncepció .....	10
Fejezetek .....	13
Cím.....	15
Tézisek .....	16
Módszertan.....	18
1    Demokrácia és e-demokrácia.....	19
1.1    Elméleti áttekintés.....	19
1.2    A demokrácia jellegzetességei.....	20
1.3    A demokrácia elméletek csoportosítási szempontjai .....	22
1.4    A közvetlen (klasszikus) demokrácia modellje .....	23
1.5    A liberális demokrácia modellje .....	26
1.5.1    A közösségi választás elmélete .....	26
1.5.2    Downs modellje.....	26
1.6    A pluralista-deliberatív modell .....	29
1.6.1    A pluralista demokrácia.....	29
1.6.2    A deliberatív (diszkurzív) demokrácia .....	34
1.6.3    A deliberatív demokrácia és az inklúzió.....	35
1.6.4    A politikailag informált állampolgár .....	36
1.7    E-demokrácia modellek .....	39
1.8    A fejezet összegzése .....	45
2    A társadalmi kirekesztés politikai-információs dimenziója.....	48
2.1    A társadalmi kirekesztés diskurzus.....	49
2.1.1    A francia kirekesztés diskurzus .....	49
2.1.2    A brit kirekesztés diskurzus.....	50
2.1.3    Az európai unió társadalmi kirekesztés diskurzusa politikáján keresztül .	51
2.1.4    Kritikai megközelítés.....	54
2.1.5    A magyar kirekesztés fogalom .....	56
2.2    A társadalmi kirekesztés definíciói és jellegzetességei .....	57
2.3    A társadalmi kirekesztés politikai dimenziója .....	60
2.4    A politikai-információs dimenzió.....	69
2.5    A politikai-információs dimenzió és a parlament szerepe.....	71
2.6    Összegzés.....	75
3    Az európai parlamentek információs - inklúziós gyakorlatának kérdőíves vizsgálata .....	77
3.1    A kvalitatív kérdőíves kutatás célja .....	77
3.2    A kvalitatív kutatás célcsoportja és módszertana .....	79
3.3    Fogalmak .....	80
3.4    Parlamentari kérdőív .....	83
3.4.1    Ismertető .....	84
3.4.2    Kérdések .....	85
3.5    A kérdőív értékelése .....	86
3.6    A parlamenti kutatás eredményeinek összegzése a tézisek alapján.....	105
3.7    A kérdőíves kutatás összegzése .....	107
4    Az inkluzív e-parlament modellje.....	112
4.1    Definíció .....	113

4.1.1	Az e-parlament professzionális összetevője .....	114
4.1.2	Az e-parlament állampolgári összetevője .....	115
4.1.3	Az inkluzív e-parlament összegző definíciója és jellemzői.....	117
4.1.4	Az inkluzív e-parlament legfontosabb elemei .....	118
4.2	A parlamenti dokumentumokhoz és adatbázisokhoz való hozzáférés – az információs oldal .....	120
4.2.1	Napirend.....	121
4.2.2	Plenáris ülések .....	122
4.2.3	Bizottsági ülések .....	123
4.2.4	Szavazási adatok .....	124
4.2.5	Képviselői adatok .....	125
4.2.6	A parlament működését leíró dokumentumok.....	126
4.3	Állampolgári célcsoportok és információs-részvételi csatornák .....	126
4.3.1	Fiatalok .....	128
4.3.1.1	Fiataloknak, diákoknak szóló parlamenti programok.....	129
4.3.1.2	Új mobiltechnológiák a fiatalok megszólításában .....	134
4.3.2	Idősek.....	137
4.3.3	Fogyatékos emberek: vak, mozgássérült és siket emberek.....	137
4.3.4	Alacsony iskolai végzettségűek és digitális írástudatlanok .....	138
4.3.5	Szegények .....	141
4.3.6	Elszigetelt településeken élők.....	141
4.3.7	Nemzeti-etnikai kisebbségek .....	142
4.3.8	Bevándorlók, menekültek .....	144
4.3.9	Tájékoztató és kutató központok – információs csatorna minden állampolgár számára .....	144
4.4	Állampolgári parlamenti online vitafórum .....	146
4.4.1	Vita szakasz (plenáris és bizottsági) és az állampolgári raportőr .....	150
4.4.2	Második kamara (felsőház).....	151
4.4.3	Külső, független parlamenti fórumok.....	152
4.5	E-petíció - a politika állampolgári napirendje .....	154
4.5.1	E-petíció.....	154
4.5.2	A Skót Parlament e-petíciós rendszere .....	159
4.5.3	A Német Parlament e-petíció tapasztalatai.....	161
4.5.4	Ausztrália (Queensland) e-petíció fórum nélkül.....	163
5	A disszertáció összegzése .....	169
5.1	A kutatás célja és alapkonceptiója .....	169
5.2	Elméleti fejezetek .....	170
5.3	Empirikus parlamenti kutatás .....	171
5.4	Tézisek .....	172
5.5	Az inkluzív e-parlament modelljének legfontosabb összetevői .....	174
5.6	Információs oldal .....	175
5.7	Információs csatornák és célcsoportok.....	175
5.8	Online állampolgári vitafórumok.....	177
5.9	Állampolgári e-petíció - az állampolgári napirend új útja.....	178
5.10	Záró gondolatok.....	179
	Felhasznált irodalom és források .....	181
	Függelék.....	187

## Bevezetés

Rendhagyó disszertációt tart kezében az Olvasó. Rendhagyó, hiszen a szociálpolitika szemüvegén keresztül vizsgálja az európai parlamenteket. A világ demokratikus országaiban és szűkebb kutatási területemen, az európai democráciákban sokféle gyakorlat és elképzelés létezik az ún. e-parlament témájában. Konferenciákat tartanak, kutatások születnek ezen a területen, sőt az Interparlamentáris Unió évente készít jelentést a világ e-parlamentjeiről. Ennek ellenére mind a szakirodalom, mind az egyes nemzeti parlamentek gyakorlata nélkülöz olyan átfogó elméleti megközelítést, mely képes lenne magyarázni az e-parlamenteket. Úgy is lehet fogalmazni, hogy *a szakirodalom adós egy releváns e-parlament modellel*. Sőt, tekintettel az egyes országok, földrészek eltérő sajátosságaira valószínűleg több modell megalkotása is hasznosnak bizonyulna. Európa egyúttal az európai szociális modell és a társadalmi szolidaritás hazája.

Ezért egy *olyan e-parlament modell megfogalmazását tűztem ki célul, melyben ez a szociális gondolat* is megjelenik. Olyan modell, amely egyszerre *integrálja az eddig megszületett elméleti eredményeket a valós parlamenti gyakorlattal*. Egyúttal választ keres a demokratikus paradigma fontos kérdéseire, így *az állampolgárok jobb részvételi lehetőségére a képviselői demokráciában, továbbá a kirekesztett társadalmi csoportok megszólításának, politikai informálásának és részvételének elősegítésére*. Itt a bevezetőben lehetőség nyílik a témához kapcsolódó személyes kötődés említésére is. A dolgozat befejezésekor immár 14 éve az Országgyűlés Hivatalában dolgozom, mindvégig a képviselői és állampolgári tájékoztatás, továbbá az Internetes tartalomfejlesztés területén, politikailag pártatlan köztisztviselőként. Folyamatos szakmai kapcsolatban állok az európai parlamentekben dolgozó tájékoztatással és kutatással foglalkozó kollégákkal. Igyekeztem az elmúlt időszak gyakorlati tapasztalatait hasznosítani, vagyis egy olyan modellt felvázolni, mely elméletben megalapozott, de a valós folyamatoktól sem áll távol.

Megközelítésemben szó esett a szociálpolitika jelentőségéről. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez egyúttal értékválasztást is jelent. Megítélésem szerint a demokrácia akkor válik teljessé, ha annak mindenki részesévé válhat. Ezért a kirekesztettek, különböző természetű hátrányokkal küzdő emberek helyzete, információs- és participációs lehetőségei állnak a kutatás középpontjában. A dolgozat

alapkonceptiója, melynek keretei között eredményei értékelhetők, Marshall klasszikus szociálpolitikai elméletén alapul. Mindezek ismeretében talán kevésbé tűnik szokatlannak vagy rendhagyónak a témaválasztás.

Miről szól egészen pontosan a kutatás? A **kutatás célja az inkluzív e-parlament modelljének elméleti megalapozása és leírása**. Az inkluzív e-parlament modellje, bár elméleti megközelítés, mégis azzal a gyakorlati céllal született, hogy az e-parlamentek egy konkrétan megvalósítható és követhető modelljét írja le. **Inkluzív azáltal, hogy az egyes kirekesztett csoportokat célzott információs csatornákon szólítja meg és kínál nekik információs és participációs lehetőségeket. E-parlament, mert elsősorban információtechnológiai eszközökkel, weboldalán keresztül informál és nyújt lehetőséget az új demokratikus politikai közösségi vitában való részvételre**. Nem szorítkozik azonban pusztán erre, ez fontos eleme. A parlamenti weboldalak nyújtotta lehetőségeket kiegészítik a hagyományos információs csatornák (telefon, személyes találkozás, parlamenti tájékoztató szolgálatok stb.), amelyek éppen a kirekesztettek megszólításában tölthetnek be kulcsszerepet. Az elmélet és gyakorlat kombinálásával magyarázható a dolgozat felépítése is. Tekintettel a korábban említett hiányzó szakirodalomra, a dolgozat egészében az **első két alapozó fejezet jelentős szerepet tölt be**, terjedelmi szempontból is, ezek nélkül nem lennének megfelelően megalapozottak a továbbiak.

Az **első fejezet a demokráciáról** szól, különös tekintettel az **e-demokráciára**, ugyanis ebben az értelmezési keretben helyezhető el az e-parlament gondolata. A **második fejezetben** a társadalmi kirekesztésről és inklúzióról esik szó. Itt elsősorban az **információs-politikai kirekesztés** természetét mutatom be, továbbá azt az információs teret, információs csatornákat, amely térben és amely csatornákon keresztül az e-parlament is megvalósul. Ez a két nagy fejezet jelenti az elméleti alapot, amelyre a későbbiekben építünk. Sokféle parlamenti háttéranyagban jelenik meg az e-parlament, sőt az inklúziót is említik, de nincs olyan kutatás, amely ezt a sajátos összefüggésrendszert egységes keretben tárgyalná.

A **harmadik fejezet az európai parlamenteket feltérképező empirikus kutatás**. Ebben egyfelől azt a **folyamatot** igyekszem megmutatni, melynek során a **hagyományos parlament e-parlamentté alakul**, többek között, ahogyan az egyes információs csatornák egymást felváltják. Igyekszem továbbá a már eddig **megvalósított jó gyakorlatokat** és tapasztalatokat Európában feltérképezni, azt a folyamatot megismerni, ahogyan az egyes parlamentek az e-parlament irányába fejlődnek. A **három fejezet**

*elméleti és empirikus megállapításait figyelembe véve, mindezek összegzéseként vázoló fel az inkluzív e-parlament modelljét.*

Végül fontos megemlíteni, hogy ugyanehhez a témához sokfelől lehet közelíteni. Dolgozatom sikeres tanszéki védeése és vitája során felmerült, hogy mindezt az információszabadság érvényesülése és annak megvalósulása szempontjából is érdemes lenne vizsgálni, továbbá az akkori változatban is szereplő, de nem ennyire hangsúlyos e-parlament köré szervezni. Az ajánlott javaslatok egy részét átvettem. Ennek köszönhető, hogy az inkluzív e-parlament modellje lett végül dolgozatom meghatározó üzenete. Azonban itt nem az információszabadság érvényesülése a döntő gondolat. Elsősorban azért, mert az információszabadság a történet előzménye és csupán egyik része. Az információszabadságról szóló törvények kapcsán Európában elértük azt a fokot, ahol erre inkább, mint kiindulópontokra kell tekinteni (a 3. fejezet tartalmaz egy összegző táblázatot az egyes európai országok információszabadságról szóló törvényeiről). Ezzel nem állítom, hogy ne lenne további fejlődési lehetőség Európában. Inkább azt szeretném hangsúlyozni, amit eddig sikerült elérni – különösen a parlamentek vonatkozásában – és a kutatást abba az irányba fordítani, hogy mit lehet kezdeni azzal, amit eddig elértünk.

Úgy is lehet fogalmazni, hogy ez a kutatás ott kezdődik, ahol egy másik kutatás, például az információszabadságról szóló éppen véget érne. A másik ok, amiért nem álllok meg az információszabadságnál: sokkal inkább érdekel az ennek alapján kibontakozó új participációs lehetőségek sora. A kérdés sajátossága és ez a kutatás visszatérő gondolata, hogy véleményem szerint nem lehetséges az új típusú politikai részvétel valamiféle minimális informáltság nélkül. Ez azt jelenti, hogy a kettő (informáltság és részvétel) szorosan összefügg. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a politikai-parlamentari információkhoz való közvetlen hozzáférés és azok valamilyen minimum szinten való értelmezése – akár szakértői segítséggel, inkább készség szinten – egy olyan jog, ami megteremti a későbbi részvétel lehetőségét. A téma sokszínűségét mutatja, hogy mindezt érdemes lenne másfelől is kutatni, így az információszabadság, a digitális egyenlőtlenségek,<sup>1</sup> a nyilvánosság-elméletek, sőt egy gender alapú megközelítés egyaránt megállná a helyét. Minden a hangsúlyoktól és a kutató döntésétől függ.

---

<sup>1</sup> A digitális szakdékéről, egyenlőtlenségekről szóló megközelítések leszűkítik ezt a témát. A továbbelő hagyományos információs- és részvételi csatornák jelentőségét, különösen a kirekesztett társadalmi csoportok megszólításában jobban tudom magyarázni a társadalmi kirekesztés és befogadás gondolatával.

## Alapkonceptió

Elsőként dolgozatom alapkonceptióját szeretném bemutatni. A politikai-információs kirekesztés a szociálpolitika, a politikaelmélet és a szociológia határterületén helyezhető el és mindez az inkluzív e-parlament modelljében meghatározó alap gondolat. Ezért választott témám interdiszciplináris megközelítést igényel, vagyis több tudományterülethez is köthető. A *kutatás alapkonceptióját T. H. Marshall állampolgáriságról<sup>2</sup> szóló megközelítése adja*, mely a szociálpolitika egyik klasszikus elmélete. Dióhéjban arról szól, hogy *az állampolgáriság három részre bontható*. Létezik egy *polgári jogi, politikai jogi és szociális jogi* eleme (a továbbiakban az „elem”, összetevő kifejezést használom), melyek a történelmi fejlődés során különváltak, de egymással kapcsolatban, egymásra hatva fejlődtek- és teljesedtek ki, végül a XX. században újra egyesültek (Marshall 1991, 50 – 59). Marshall polgári elem alatt az egyéni szabadsághoz szükséges jogokat érti, politikai alatt a politikai hatalom gyakorlásának jogát, a szociális elem pedig „a gazdasági jólét és biztonság egy bizonyos fokához való jogtól kezdve a szociális örökségben való teljes részesedés és a társadalomban fennálló szabályok szerinti civilizált lényként való élet jogáig minden.”

Minden egyes joghoz köthető egy olyan intézmény, melynek az állampolgáriság egy-egy eleme, joga megfeleltethető. Így a polgári elemhez a bíróság, a szociális elemhez az oktatási rendszer és a szociális szolgáltatások, míg *a politikai elemhez a parlament* és a helyi önkormányzat tanácsai (tehát választott képviselőtestületei). *Ebben a kutatásban az állampolgáriság politikai elemének intézményén, a parlamenten keresztül mutatom be a politikai-információs kirekesztéssel szembeni inklúzió egyik lehetséges útját, az inkluzív e-parlament modelljét*. Megközelítésem szerint a társadalmi kirekesztés ugyanazt írja le, mint Marshall, csak a másik, a hiány oldaláról. Vagyis a társadalmi kirekesztés gondolatköre onnan közelít, hogy milyen hiányok vannak, amelyek a teljes állampolgáriságot veszélyeztetik, így a kettő (állampolgáriság és társadalmi kirekesztés) szorosan összefügg. Fontos alap gondolata Marshallnak, hogy az állampolgáriság egyes elemei egymással kapcsolatban állnak.

---

<sup>2</sup> Az „állampolgáriság” kifejezést használom az „állampolgárság” helyett mely utóbbit elsősorban jogi terminológiának tekintem. Az általam használt állampolgáriság kifejezés egy tágabb jelentést tartalommal bír, inkább a társadalmi-politikai tagságot kifejező szó. Így esetenként a jogi értelemben vett állampolgárságnál nagyobb alanyi kört is takarhat. A megkülönböztetés indokolt, hiszen az inkluzív e-parlament modell egyik alap gondolata, hogy olyan kirekesztett társadalmi csoportokat is célozzon, amelyek például nem rendelkeznek jogi értelemben vett állampolgársággal.

Erre történeti példákat is hoz, jelesül, amikor az 1834-es szegénytörvény nyomán a szegények igényeit nem tekintették az állampolgári jog integráns részének, hanem egyfajta alternatívának. Ez azt eredményezte, hogy például amikor valakit dologházba internáltak, az egyúttal elveszítette személyes szabadságát és törvény fosztotta meg összes politikai jogától is. Értelmezésben ez a példa azt sugallja, hogy **ha az állampolgáriság egyik eleme sérül** - legyen az bármelyik elem - **akkor az állampolgáriság egésze sérül** és ezen keresztül, tulajdonképpen a többi jog is. Marshall szerint az egyes jogok kifejlődése – átfedésekkel – egy-egy századra tehető, így a polgári jogoké a 18. századra, a politikai jogoké a 19. századra, míg a szociális jogoké a 20. századra. Az állampolgáriság tartalmában bizonyosan nem teljesen ugyanazt fedi a 20. század elején, közepén, mint mondjuk napjainkban, a 21. század elején. **A két legfontosabb változást az Internet széleskörű elterjedésében** és ezzel részben egyidejűleg **az információs szabadságról szóló törvények megjelenésében** látom. Ezek hatását próbálom ebben az értelmezési keretben vizsgálni és egy parlamenti modellben leírni. **Az állampolgáriság, a politikai részvétel új információs és részvételi lehetőségei jelentek meg** az Internet és az információs szabadság elterjedésével. Egyúttal ennek nyomán **új típusú kirekesztés jelent meg**. Az alapok ugyanazok: a három, az állampolgáriságot alkotó elem jelenléte és egymásra hatása ma is ugyanolyan fontos és aktuális, mint amilyen 1949-ben volt, amikor Marshall elméletével előállt. Ha elfogadjuk azt, hogy az állampolgáriság egyes elemei egymással szoros kapcsolatban állnak, akkor ezek bármelyikének hiánya az állampolgáriság egészének sérülését jelenti.

Napjainkban a társadalmi kirekesztés gondolatköre az, amely ezeket a hiányokat véleményem szerint a legjobban magyarázza. **Lényegében a marshalli, egymással összefüggő, az állampolgáriságot alkotó elemek teóriáját köti össze Josh Berghman a társadalmi kirekesztés gondolatkörével (Berghman 1999, 34)**. Berghman Marshall állampolgárság értelmezése alapján úgy véli, hogy a társadalmi kirekesztés az állampolgári jogok sérelmeként vagy megtagadásaként értelmezhető. Ennek a kutatásnak az alapgondolata tehát a teljes társadalmi tagság, az állampolgáriság melynek gyökere Marshall állampolgáriság elmélete. Az állampolgáriság vagy társadalmi tagság a társadalmi élet különböző dimenzióin keresztül érvényesül és ez nagy rendszerekhez és az azokat megjelenítő társadalmi intézményekhez köthető. Mindebből a politikai dimenziót emelem ki, amelyet a parlament, mint intézmény reprezentál, akár csak Marshall gondolatmenetében. A politikai dimenzió alatt a társadalmi tagság politikai részét, vagyis a demokratikus-jogi rendszer egészét értem,



így például nem demokratikus rendszerekre ez a gondolat értelemszerűen nem alkalmazható. Megközelítésem annyiban jelent újdonságot, hogy először tovább bontom a politikai dimenziót és annak információs részét, majd részletesen bemutatom ebben az értelmezési keretben. A parlament nem csupán mint a politikai jogot reprezentáló intézmény fontos. Az itt elérhető információk a politikai információkon belül egy sajátos kategóriát képviselnek. Itt közvetlenül megjelenik minden olyan országos politikai információ, ügy, ami fontosnak tekinthető. Az teszi különlegessé *a parlamentet, hogy itt a kormány-ellenzék kontextusban* egy sokkal árnyaltabb, *a vélemények sokszínűbb politikai spektrumát felvonultató információhalmaz* érhető el. Mindezek miatt a parlament egyfajta esszenciája annak a nagyobb kategóriának, ami alatt általában politikai információt értünk. Az ezekhez *az információkhoz való közvetlen hozzáférés* és ennek nyomán a *politikai részvétel*, megítélésem szerint *kulcsfontosságú* szereppel bír a demokrácia és a demokratikus állampolgáriság szempontjából. Ezért a következő lépés logikusan is egy olyan parlamenti modell megfogalmazása volt, mely az előzőekben leírt egyenlőtlenségeket mérsékelni tudja és egyúttal az új típusú információs és participációs csatornákat megnyitja az állampolgárok előtt.

Nem térek ki részletesen T. H. Marshall állampolgáriság elméletének kritikájára, de szükséges megemlíteni, hogy meghatározó hatása mellett sokan kritizálták is. A kritikák egyfelől elismerik korszakalkotó hatását, másfelől szűkítik az elmélet érvényességi körét (Mann 1996, 125-127). A kritikák szerint Marshall történeti logikája elsősorban Nagy Britanniára igaz. Komoly történeti és az osztályideológiával kapcsolatos érvek vannak Marshall elméletének Angliára való szűkítése mellett. Marshall alapvetően szociáldemokratának tekinthető megközelítése mellett léteznek az állampolgáriságnak sokféle, így például multikulturális és feminista elméletei egyaránt (Gershon Shafir 1998, 1– 27). Egyúttal itt szeretném megjegyezni, hogy a politikai-információs kirekesztés kapcsán és dolgozatom egészében a női dimenzióra külön nem térek ki, egyúttal fontos elmondani, hogy a téma például egy feminista megközelítésben történő vizsgálata, - más hangsúlyokkal - különösen érdekes lenne, de erre sajnos itt nincs lehetőség. Visszatérve Marshall kritikájára, az alapgondolat, vagyis az állampolgáriság hármass felosztása véleményem szerint megállja a helyét, így dolgozatomban háttérként és alapkonceptióként hagyatkozhatom T.H. Marshall klasszikus elméletére.

## Fejezetek

Az *első fejezet* a *demokrácia és e-demokrácia* címet kapta. Ebben a fejezetben ismertetem azokat a demokrácia-elméleteket, amelyek témám szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak (vagyis ezek bemutatása korántsem teljes). Igyekszem felvázolni a közvetlen politikai információ, politikai informáltság jelentőségét a jövőbeli demokratikus részvétel szempontjából. A politikai informáltság jelentőségét több, egymással gyakran ellentétes elmélet is meglepő azonossággal tartja fontosnak. A politikai informáltság azért szerepel kiemelten, mert ezt a későbbi részvétel szempontjából is kulcsfontosságúnak látom. A hagyományos demokrácia elméletek mellett bemutatom az ezekhez kapcsolódó e-demokrácia elméletek egy osztályozási módszerét. Ennek alapján felvázolom az állampolgári kezdeményezések politikai napirendre kerülésének problémáját. A fejezet két legfontosabb gondolata – az új információs és kommunikációs technológiák, röviden IKT tükrében - egyrészt az, hogyan lehet az állampolgárok által felvetett témákat bevinni a politika fősodrába. A másik fő kérdés, hogyan lehet a megjelenő állampolgári témákat a már meglévő demokratikus döntéshozatali mechanizmusokba integrálni. Ezekre a kérdésekre már a következő fejezetekben igyekszem választ találni.

A *második fejezet* a társadalmi kirekesztés politikai-információs elméletéről szól. Az inklúziót ugyanis elsősorban az erre adott válaszként fogalmazom meg, az önmagában nem értelmezhető. Itt a társadalmi kirekesztés egy dimenziójaként vizsgálom a politikai dimenziót. A társadalmi kirekesztés gondolatkörben a politikai dimenzió felvetésében nem én vagyok az első, mások, amint arról már szó esett, Marshall és a kirekesztés elméletben Berghman is éppen erre a következtetésre jutottak. Dolgozatomban a politikai dimenzió alatt a demokratikus-jogi rendszer egészét értem. Megközelítésem annyiban jelent újdonságot, hogy tovább bontom a politikai dimenziót és annak információs részét és részletesen bemutatom ebben az értelmezési keretben. A parlamenti információkhoz való hozzáférés és ennek nyomán a politikai részvétel pedig megítélésem szerint kulcsfontosságú a demokrácia számára. A társadalmi kirekesztés politikai-információs dimenziója éppen ennek hiányát fogalmazza meg.

A *harmadik fejezet* egy empirikus, kvalitatív, az *európai parlamenteket vizsgáló kérdőíves kutatás*. Itt a korábban felvázolt elméleti keretek között a parlamentek jelenlegi gyakorlatát igyekszem felderíteni, annak a folyamatnak egy állomását, mely a hagyományosan működő parlamenttől az e-parlamentekig vezet. A szóhasználat pontosan értendő: ez egy felderítő kutatás, ugyanis nem tudok más olyan kutatásról, amely a parlamentekkel, mint intézményekkel ebben az értelmezési keretben foglalkozott volna. Ez a kutatás a jelenlegi európai helyzetet és gyakorlatot mutatja be vagyis azt, hogy hol tartunk jelenleg, egyúttal az inkluzív e-parlament modell egyes elemei is körvonalazódnak.

A *negyedik fejezetben* az inkluzív e-parlament modelljét írom le, elsősorban az előzőekben ismertetett elméleti és empirikus fejezetekre alapozva. A modell megfogalmazásakor törekedtem arra, hogy ne legyen kizárólag elméleti, ezért mindig igyekeztem a parlamenthez kapcsolódó kutatásokat alapul venni, természetesen különös tekintettel a saját kutatásra. Mindezek figyelembe vételével is úgy gondolom, hogy a modell az idők folyamán változni fog. Jelenleg nem tudhatjuk, hogy az Internet és a legújabb közösségi oldalak nyújtotta változások nyomán milyen mértékben nő az igény a közvetlen demokráciában való szélesebb részvételre. Ezért a modellben elsősorban arra koncentráltam, hogy a jelenlegi fejlődési irányokat és nem a távolabbi jövőben várhatókat vegyem figyelembe. A modell alapgondolata, hogy az állampolgárok informálódásának és politikai participációjának új, IKT (információ- és kommunikációtechnológiai) alapú módja teremt lehetőséget a valódi részvételre. A valódi demokratikus részvételben azonban szükséges tenni valamit a korábbi fejezetekben is ismertetett politikai-információs kirekesztés jelenségével szemben, melyet sajnos éppen az új típusú technikák is erősíthetnek. Ez egyúttal a teljes körű állampolgáriság megvalósításának is egy útja. Vagyis nem kizárólag a hagyományos dimenziókon, például jövedelem-transzfereken vagy a munka világán keresztül valósul meg az inklúziós politika, hanem a politikai informáltság és a politikai részvétel régi és új csatornáin keresztül. Mindez persze nem pótolhatja a hagyományos inklúziós politikákat, de azokat teljessé teheti. Másképpen fogalmazva, nem elegendő az állampolgáriság szociális elemét erősíteni inkluzív politikákkal, hanem annak politikai elemét is be kell vonni ebbe a körbe. Az állampolgáriság elemei egymásra is hatnak: az erősebb politikai informáltság és részvétel erősebb érdekérvényesítést is eredményezhet. A parlament információihoz való hozzájutást és a részvételi lehetőségeket állampolgári

alapjognak tekintem, melyhez a hozzáférést feltétlenül biztosítani szükséges. *Az inkluzív e-parlament modellje nem teremt új demokrácia modellt, hanem a meglévő demokratikus intézményrendszert bővíti ki új információs és részvételi lehetőségekkel.* Így mindez egy új e-parlamentit modellt jelent, mely mind a hagyományos, de főleg e-demokrácia elméletekben értelmezhető.

## Cím

Térjünk át a kutatás címére. Dolgozatom *„Az inkluzív e-parlament modellje”* címet kapta. A szociálpolitikában a társadalmi kirekesztés meghatározó elméletté nőtte ki magát, ennek alapján tudunk különböző inklúziós politikákat és modelleket megfogalmazni. A társadalmi kirekesztés egy többdimenziós, folyamatszerű társadalmi jelenség. Az inkluzív jelző azokat az információs- és részvételi lehetőségeket jelenti, melyek a társadalmi kirekesztést – esetünkben a politikai természetű kirekesztést ellensúlyozzák. Az e-parlament az e-demokrácia elméletek részeként és egyúttal a parlamenti gyakorlatban különböző e-parlament néven futó projektek és kutatások nyomán körvonalazódó parlamenti-intézményi működést jelent. Esetünkben elsősorban az állampolgárok új típusú informálódási és részvételi lehetőségét.

Az alcímben egészen pontosan meghatározom azt a területet, amit itt vizsgáltam: *kirekesztés és inklúzió a demokratikus intézményrendszer nyilvános információs terének világában, az európai parlamentek példáján keresztül.* A kirekesztés folyamata kapcsán fontos elmondani, hogy ezen nem valamiféle tudatos rossz politikát értek. Éppen ellenkezőleg, az európai parlamentek egyre növekvő mértékben teszik közzé az Interneten az ott keletkező információkat. Ezzel azonban újabb egyenlőtlenségeket hoznak létre, különös tekintettel arra a lehetőségre, amit az e-parlament participációs lehetőségei nyújthatnak. A demokratikus intézményrendszer kifejezést azért használom, mert a parlamenteken keresztül nem kizárólag a szorosan vett parlamenti információk pl. törvényalkotással kapcsolatosak jelennek meg. A fejlett demokráciákban – és az európai országok túlnyomó többsége idetartozik - az egyes demokratikus közhatalmi intézmények működésével kapcsolatos információk és azok vitája is a parlamenten keresztül ismerhető meg közvetlenül. Például Magyarországon az Állami Számvevőszék tevékenysége, az Állampolgári Jogok biztosának tevékenysége, hiszen beszámolnak a parlamentnek munkájukról, de beszámolóval tartozik nagyon sok további állami szervezet. A beszámoló részletesen tartalmazza

tevékenységüket és ezt a Parlament közzéteszi. Ezért beszélhetünk a demokratikus intézményrendszer nyilvános információs terének világáról. Az alcím utolsó része ezt pontosan meghatározza azzal, hogy *az európai parlamentek példáján keresztül* mutatom be választott témám, hiszen szükséges volt szűkíteni a vizsgálandó országok körét. Mindezzel együtt mind az elméleti fejezetekben felvázolt fogalmi keretek mind a modell több-kevesebb eltéréssel az összes demokratikus, fejlett ország parlamentjére vonatkozóan alkalmazhatók.

## **Tézisek**

A kutatás összetett témája miatt nehezen fogalmazható meg tézisek formájában. Elsősorban azért, mert olyan új összegző elméleti modell megfogalmazását tűztem ki célul, amire jelenleg nem találunk példát, így annak elemei a jelenlegi tapasztalatok, kísérletek és a szakirodalom alapján vázolható fel. Azonban a valóságban nincs olyan parlament, ahol mindez egyidejűleg megvalósulna és annak gyakorlatát, működését vizsgálni lehetne. Többek között ezért is nehéz tézisszerűen megfogalmazni és ezeket a téziseket egyértelműen igazolni vagy cáfolni. Másfelől az empirikus kutatásban alkalom nyílt arra, hogy gyakorlatiasabb és a dolgozat egy szűkebb területére vonatkozó tételeket is megfogalmazzak. Így végül három elméleti tézist fogalmaztam meg és ezeket megalapozandó hét kisebb, az empirikus kutatás által igazolható vagy elvethető kutatási tételt fogalmaztam meg.

### Elméleti tézisek:

1. tézis Létezik a társadalmi kirekesztés több dimenziója között egy politikai-információs aldimenzió, mely vélhetően a Marshall által megfogalmazott állampolgáriság politikai elemének hiányát fedi.
2. tézis Az Internet elterjedése és az információszabadságról szóló törvények megjelenése Európában növelték az állampolgárok információs lehetőségeit és részvételi lehetőségüket a parlamentekben. Egyidejűleg azonban növelték a társadalmi kirekesztést is, a politikai információs-részvételi dimenzióban.

3. tézis Meghatározható egy olyan inkluzív e-parlament modell, mely megnyitja az állampolgári részvétel csatornáit és egyidejűleg inkluzív információs-részvételi csatornáival csökkenti a körvonalazódó kirekesztési mechanizmusokat.

Az empirikus kérdőíves kutatás tézisei:

4. tézis Európában a parlamentek és állampolgárok közötti elsődleges közvetlen információs csatornává a parlamentek Internetes oldalai válhatnak.
5. tézis Az új Internetes információs csatorna korábbi, hagyományos információs csatornákat válthat ki.
6. tézis A hagyományosan kirekesztett csoportok (pl.: idősek, szegények, etnikai kisebbségi csoportok, elzárt településeken élők stb.) az Interneten elérhető közvetlen parlamenti információkhoz valószínűleg nem jutnak hozzá.
7. tézis Létezhetnek azonban olyan csoportok, akik bár kirekesztettek, de – szemben a többi kirekesztett csoporttal - éppen az új Internetes technológia révén tudják ellensúlyozni információs hiányaikat, így a közvetlen parlamenti információk terén is.
8. tézis Az egyes kirekesztett csoportok információs igényei különbözőek, ezért azokat különböző információs-inklúziós politikával kellene célozni, az adott csoport igényeihez igazodva.
9. tézis Az állampolgárok a közvetlen parlamenti információs forrásokhoz való hozzáférés lehetőségét valószínűleg előnyben részesítik, még akkor is, ha nem kizárólagosan innen tájékozódnak politikai kérdésekben.
10. tézis A kirekesztett társadalmi csoportok számára a hagyományos, közvetlen parlamenti információszerzési csatornák (pl. rádióközvetítés, televízióközvetítés) jelenthetik az egyetlen közvetlen tájékozási lehetőséget a parlamentről.

Az első három tézis elméleti természetű és általános, így itt nehezebb feladat a tézis egyértelmű cáfolata vagy megerősítése a klasszikus módszertani értelemben, de igyekszem választ találni. Az empirikus kutatás téziseit szeretném egyértelműen igazolni vagy cáfolni a kérdőíves kutatás elemzése alapján.

## **Módszertan**

Dolgozatom gerincét a témához kapcsolódó irodalom ismertetése és feldolgozása jelenti, ez pusztán módszertani szempontból nem tartalmaz sok újdonságot. Említettem személyes kötődésem a témához: ez magyarázza, hogy több esetben a magyar példát említtem: igyekeztem az elmúlt évek gyakorlati tapasztalatait hasznosítani. Módszertani szempontból a harmadik fejezet, az európai parlamentek kvalitatív, kérdőíves vizsgálatáról érdemes szólni. Eredetileg egy kvantitatív, 50 kérdésből álló kérdőív készült, végül ezt felcseréltem egy rövidebb és 10 (alkérdésekkel 12) nyílt kérdéssel alapuló kérdőívre. Ennek oka, hogy az első kérdőív írásakor talán túl sokat feltételeztem a parlamenti válaszadókról, hiszen nem a téma (kirekesztés, inklúzió) szakértői, ezért sokkal célszerűbb volt egy rövidebb – így a válaszadás is reálisabb – kérdéssort írni.

Ebben a szűkebb témában nem készült még parlamenti kutatás, ezért volt célravezetőbb egy általános, feltérképező célú kérdőívvel indulni. Így tehát a sok kérdést korrigáltam és igyekeztem olyan kérdéssort készíteni, ahol több teret hagyok a válaszadónak. Ehhez a nyílt kérdések tűntek alkalmasnak. Mindez oda vezetett, hogy a kérdőív sokkal általánosabb megállapításokra és következtetésekre kínál lehetőséget, mintha a zárt kérdéseknél maradtam volna. Sajnos megvannak a korlátai is, hiszen nem olyan részletes, mint az első változat. Ennek ellenére elmondható, hogy az empirikus kutatás téziseinek (4 – 10) megválaszolására alkalmasnak találtam.

# 1 Demokrácia és e-demokrácia

## 1.1 Elméleti áttekintés

Ebben a fejezetben az állampolgáriság három, Marshall által megfogalmazott egymással összefüggő eleme közül a politikai elemet, mint demokratikus-jogi rendszert mutatom be. Bár első megközelítésben az állampolgáriság nem kizárólag a demokráciák sajátja, ebben a kutatásban kizárólag a demokratikus rendszerek állampolgáriságának kérdéseiről esik szó. Nem tekinthető teljes állampolgáriságnak a nem demokratikus rendszerek állampolgárisága, hiszen egészen bizonyos, hogy demokrácia hiányában a politikai összetevő sérül és így ebben a megközelítésben csak részleges állampolgáriságról beszélhetünk. Így például a szocialista országokban a szociális- és polgári jogok egy része – legalábbis elméletben – biztosított volt, de a politikai jogok nem, hiszen ezek nem voltak demokratikus rendszerek.

Ebben a fejezetben tehát a kutatás szempontjából válogatva ismertetek néhány fontosabb demokrácia-elméletet. Szeretném megmutatni továbbá, miért meghatározó az informáltság a demokratikus részvétel szempontjából. Egyúttal ezen keresztül jobban érthetővé válik a demokrácia legfontosabb intézményének, a parlamentnek a szerepe, akár az informálódás, akár a véleménynyilvánítás- és részvétel új formái felől vizsgálódunk.

Ami az egyik meghatározó gondolat, hogy a társadalmi inklúzió részének tekintem a politikai informáltság erősítését. Másképpen fogalmazva a demokratikus intézmények nyilvános terének kiterjesztésével látom megvalósulni az erősebb demokráciát és ennek eredményeképpen a társadalmi inklúziót. Ez dolgozatomnak egy sarkalatos elképzelése és első megközelítésben eltér a klasszikus inklúziós politikák gondolatától, amelyek a szociálpolitika hagyományos eszközeiben látják az inklúzió megvalósítását, így például a munkaerő-piaci integrációban, jövedelemtranszferekben stb. A két megközelítés attól válik egységessé, ha mind az állampolgáriságot, mind a társadalmi kirekesztés jelenségét a maga teljességében, annak politikai elemének, dimenziójának figyelembevételével vizsgáljuk. Vagyis önmagában hiába erősítjük a kirekesztettek munkaerő-piaci, szociális inklúzióját, ha érintetlenül hagyjuk a politikai elemet – a későbbi fejezetben szó lesz arról is, hogy empirikusan is igazolható kapcsolat áll fenn a társadalmi kirekesztés egyes dimenziói között.



Ha a pozitív oldalról, az állampolgáriság felől közelítünk, akkor az állampolgáriság szociális és politikai eleme között találjuk ezt az összefüggést. Emlékezzünk vissza Marshall gondolatára, aki az állampolgáriság egyes elemeinek szétválását egy történelmi sajátosságnak tekintette, ami idővel az újraegyesülés felé mutat és szerinte ez a XX. század közepe táján (az Egyesült Királyságban) be is következett. Meggyőződésem, hogy az állampolgáriság egyik elemében való hiány az egész sérüléséhez vezet, ezért nem lehet kizárólagosan csak az egyiket erősíteni. Másképpen ez valami olyasfélét jelent, hogy nem elegendő megfelelő anyagi helyzethez vagy munkához juttatni a kirekesztetteket, hanem szükséges azok politikai tájékozottságát és ennek alapján részvételét is erősíteni. Ezért itt a demokráciaelméletek és azok egyik új megközelítése, az e-demokrácia elméletek kaptak helyet.

## **1.2 A demokrácia jellegzetességei**

A jelenleg működő demokráciák sokfélék, van köztük alkotmányos királyság, prezidenciális, félprezidenciális berendezkedésű állam, vannak egy- és kétkamarás parlamentek, lazább és szorosabb szövetségi államok és a sort még lehetne folytatni. Így elsőként azokat a közös jellegzetességeket szeretném áttekinteni, amelyek minden demokráciára egyaránt igazak. A demokráciák, mint politikai rezsimok (valódi és nem névleges formában) földünk kisebbségét alkotják (Lásd. Függelék 2.: A demokrácia és szabadság helyzete - 2011), ráadásul történelmi távlatból viszonylag kis időintervallumot fognak át, mégis eléggé elterjedtek és azonosak ahhoz, hogy paradigmaticus vonásaikat összegezni tudjuk (Fisichella 2004, 252-257).

Fisichella szerint elsőként a barát/ellenség dichotómiának barát/ellenfél fogalompárosként való meghatározását érdemes említeni. Leegyszerűsítve ez azt jelenti, hogy a politikai ellenfelek nem egymás megsemmisítésére törekcsenek, hanem a hatalmon lévőkkel szemben lehetőség van arra, hogy a hatalommal szemben hallassák ellenvéleményüket, még hozzá institucionalizált formában. Ehhez kapcsolódik a második jellegzetesség, hogy a hatalmat békésen átvegyék, vagy éppen átadják. A harmadik elem a versengés, amely az egymással szemben állók konfliktusa lényegében a rendszer része, sőt egyfajta pozitívumaként is lehet értelmezni, ahogyan az egyes részérdekek mentén kialakul egyfajta közös nevező, éppen a konfliktusokon keresztül. A negyedik tulajdonsága a modern pluralista demokráciáknak az, hogy a politika nem korlátlan. Így tiszteletben kell tartania, sőt biztosítania más társadalmi alrendszerek

(kultúra, gazdaság stb.) autonómiáját. Az ötödik jellemző, hogy a politikai hatalom ellenőrzés alatt áll, ez szoros összefüggésben áll az előzővel. A hatodik jellegzetesség, hogy a modern demokrácia képviselői jellegű. Ez nem zárja ki a referendum lehetőségét a rendszerben, erre a legtöbb esetben van lehetőség. Mégis elsősorban népességbeli és területi okokkal magyarázható, hogy az ókori demokráciákra jellemző kis létszámú közösségek demokratikus modellje, amelynek tagjai az agórán képesek voltak összegyűlni és szavazni – a modern országokban nem megoldható. A hetedik jellemző, hogy bár a rendszer logikája a többségi elv mentén építkezik, így a kisebbségeknek biztosított garanciákkal együtt működő mérsékelt többségi elv. Mérsékelt, hiszen a teljes, mindenek felett álló többségi elv éppen az előzőekben felsoroltakkal lenne ellentmondásban. A nyolcadik a disszenzushoz, az egyet nem értéshez való viszony. Egyrészt a demokratikus rezsimekben a legtöbb területre kiterjedő a disszenzus. Másrészt itt is vannak játékszabályok, tehát nem korlátlan, például magát a rendszert veszélyeztető eszmékkel szemben általában fellépnek, igaz, teoretikus alapokon ennek szükségességét egyesek megkérdőjelezzik. A kilencedik jellegzetességet a küzdőterek pluralizmusának hívja Fisichella. Így a politikai küzdőtér is sokféle, pártok, szakszervezet, parlament, kormány, utcai gyűlések és így tovább, de ide lehet kapcsolni az előzőekben már említett pontot, miszerint maga a politikai rendszer sem kontroll nélküli, ha egészében nézzük. Mindehhez kapcsolódhat a demokratikus intézményrendszer nyilvános terének új dimenziója, melynek egyik része szerintem az inkluzív e-parlament modellje lehet. Végül a demokráciák tizedik jellegzetessége Fisichella szerint a szerepek pluralizmusa, ami többszörös hovatartozást tesz lehetővé az egyének számára a vallási, társadalmi, kulturális, rokonsági és sok más közösségben, dimenzióban. A totalitárius rendszerek ezzel szemben éppen az ilyen sokféleséget szüntetik meg, így joggal jellemezhető ez a jellegzetesség is erős demokrácia tulajdonságként.

Mindez a tíz demokratikus jellegzetesség olvasatomban érthetőbbé teszi azt az állítást is, hogy a marshalli értelemben nem beszélhetünk teljes állampolgáriságról a nem-demokratikus rezsimek esetében. A demokrácia itt összegzett jellegzetességeiben már megtalálhatjuk azokat a legfontosabb elemeket, melyeket a következőkben bemutatásra kerülő demokrácia-elméletekben fogalmaztak meg.

A következő részben tehát először a hagyományos demokrácia elméleteit majd ugyanezek e-demokrácia változatait és ezek egységes ismérvek alapján történő megközelítését tárgyalom. A válogatás kizárólag a kutatás szempontjaiból fontosnak

tekintett témakörök alapján történt meg, elsősorban a politikai információ szerepe szempontjából releváns teóriákról lesz szó. Ezzel magyarázható, hogy egyes elméletek kimaradnak, vagy éppen említészerűen jelennek meg, míg másokat részletesebben taglalok.

### **1.3 A demokrácia elméletek csoportosítási szempontjai**

A modern demokrácia-elméletek második világháborút követő időszakában, az egyes teóriák megjelenésük alapján az alábbi három csoportba sorolhatók (Lánczi 2005, 205-207):

1. a demokrácia versengéselmélete;
2. a részvételi demokrácia koncepciója;
3. a pluralista demokrácia elmélete.

A demokrácia versengéselméletének alapkonceptióját Schumpeter nevéhez köthetjük, aki a demokráciát elsősorban döntéshozatali mechanizmusnak tekinti, melyben a képviselőjelöltek a választók szavazataiért versengenek és igyekeznek „eladni” elképzelésüket választóiknak (Schumpeter 1942, 269-273). Ez tehát egyfajta piac, ahol a fogyasztó-választó a vevő és a politikus az eladó, a választási szcéna pedig egyfajta piac, melyben az eladók-politikusok versengenek a választók szavazatiért. A szabályozott versengés tétje annak eldöntése, hogy ki fog a következő választási ciklusban döntéshozói pozícióba kerülni. A schumpeteri politika világa elitista, hiszen ezen a választási piacon csak azok sikeresek, akik hivatásszerűen gyakorolják a politikusi hivatást és képesek a választási piacot kisajátítani, az oda másfelől igyekvő belépőket hivatásszerű pozíciójukból fakadóan kizárni. A részvételi demokrácia visszavezethető a klasszikus athéni modellre és az azt később felelevenítő rousseau-i modellre. A közvetlen demokrácia gondolatának éppen az új információtechnológia adott újabb muníciót, így manapság egyesek (Behrouzi 2006, 11-20) ebben látják a kibontakozó jövőbeli demokrácia képét. A pluralista demokráciaelmélet egy hasonlóképpen erős elméleti hagyomány része, lényegében azt hangsúlyozza, hogy a politikai szerkezet több, autonóm részből tevődik össze, de mindezekről részletesebben is szó lesz.

A demokrácia-elméleteknek egy másik csoportosítása alapján két fő irányt különböztethetünk meg (Lánczi 2000, 188). Az egyik számára a demokrácia egy

hatalomgyakorlási technika, egy módszer és elsősorban a közgazdaságtan modelljeit alkalmazza. A másik megközelítés a demokráciát ennél szélesebb, a társadalom rendszerének más dimenzióiban is lényeges összetevőnek tartja. Ezért nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy a demokrácia nem kizárólag a választásokra korlátozódik, hanem a demokratikus rendszerben folyamatos a politikai részvétel és a politikai alapértékekben konszenzus van a társadalomban. Egy ilyen ideáltipikus plurális demokráciában mindenki beleszólhat, formálhatja a politikai döntések meghozatalát. Ennek azonban gyakorlati akadályai vannak. A részvételhez szükséges a politikai tudás, csak úgy az emberek nem rendelkeznek a megfelelő politikai tudással. Ezért a képviselői demokráciában is kialakulnak politikai elitek, amelyre a választások közötti időszakban a politikai döntést bízzák. Ha azonban a politikai elit dönt, akkor a demokrácia korlátozott, ezek visszatérő kérdések a politikatudományban.

A klasszikus elméletekhez képest az információtechnológia és az Internet robbanásszerű elterjedése nyomán megjelentek a szakirodalomban a klasszikus demokrácia-elméletek új változatai, melyeket e-demokrácia elméleteknek nevezünk. Ahogyan az állampolgáriság politikai eleme is változóban van az új technológiáknak köszönhetően, így a klasszikus demokrácia elméletekbe is igyekeznek integrálni az új média hatását. Ezért végül egy olyan csoportosítás mellett döntöttem, ami egyfelől leegyszerűsíti a klasszikus elméletek gondolati sokszínűségét, másfelől a dolgozat céljának megfelelően a klasszikus elméleteket is az e-demokrácia modellek (Päivärinta és Sæbø 2006, 830) alapján különbözteti meg. Erre azért van szükség, mert az e-demokrácia modellek többsége kapcsolódik a klasszikus modellekhez, így fontos, hogy ezeket egy csoportosítás ismérveinek megfelelően tárgyaljam. Ez alapján négy nagy elméleti paradigmát különböztetek meg:

1. közvetlen demokrácia
2. liberális demokrácia
3. plurális-deliberatív demokrácia
4. „partizán” demokrácia

#### **1.4 A közvetlen (klasszikus) demokrácia modellje**

A klasszikus demokrácia, másképpen az athéni modell minden demokrácia őstípusa. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a gondolatainkban és elménkben élő

demokrácia ősforrása az V. századi Athén. Az egykori görög demokrácia történeti valósága és jelenkori vélekedésünk korántsem azonos. Véleményem szerint erősebben hat a görög demokráciáról alkotott gondolat, a közvetlen demokráciáról alkotott közvélekedés, mint maga a történeti valóság, amit a történettudományból ismerhetünk.

Az V. századi klasszikus görög demokrácia a legismertebb formája a demokráciának és a történelemoktatás jóvoltából sokak fejében erősen él, egyfajta viszonyítási alapot jelent, így ez eleve komoly érv mellett, hogy ne tessük a történelemkönyvek mélyére. A második – sokkal nyomósabb – érv, hogy az athéni demokrácia a közvetlen demokrácia legkorábbi megvalósulása, hiszen maga a demokrácia elnevezés is innen ered. A jelenlegi népképviselő intézményesült formájának eredetije az ókori népgyűlés. Másrészt tény, hogy az ókori demokrácia nagyon különbözött a mai fogalmaink szerint értendő demokráciától. Ezért mai értelemben nem tekinthetnénk demokratikusnak az ókori görög demokráciát, bár nyilvánvalóan nem szabad mai fogalmainkkal értelmezni az ókori társadalmak politikai- és társadalmi viszonyait. A kérdést bonyolítja az is, hogy önmagában a demokrácia elnevezés is sok jelentésváltozáson ment keresztül.

Az ókori szerzők többsége meglehetősen kritikusan viszonyult a demokráciához, igazából nem tekintették hatékony kormányzati formának és ezért egyfajta pejoratív értelmezést kapott, amelyet csak a XIX. század végére, XX. század elejére sikerült egyértelműen levetni. Történelmi léptékben rövidesen újra visszaéltek vele, például az egykori kommunista diktatúrák hivatalosan népi demokráciának nevezték magukat. Mindezen érvek és ellenérvek figyelembe vételével érdemes röviden vázolni az V. századi athéni demokrácia legfontosabb elemeit.

Az V. századi athéni demokrácia egy rabszolgatartó társadalom volt, ahol a rabszolgák, nők és a szabad idegenek (metoikosok) nem rendelkeztek szavazati joggal. Athénban (Ritoók, Sarkadi és Szilágyi 1984, 343-344) a népgyűlés (ekklesia) volt a törvényhozó szerv, tehát a legfelsőbb népképviselői szerv. Az V. századra ez egy rendszeresen ülésező testületté vált, melyet havonta 3-4 alkalommal is összehívtak. Sajátossága, hogy egyúttal legfelsőbb igazságszolgáltatási szervként is funkcionált, tehát a jóval később, a XVIII. században Montesquieu által megfogalmazott hatalommegosztás elve, az egyes hatalmi ágak elkülönülése akkoriban még nem létezett. A parlament, mint valamiféle legfelsőbb döntőbíróság ahova az emberek ügyeikkel fordulhatnak, az inkluzív e-parlament e-petíciós rendszerében bukkan fel újra – de ne szaladjunk ennyire előre. Az ókori népgyűlés a hivatalnokok, azaz mai

terminológiával a végrehajtó hatalom tevékenységét is felülbírálhatta, ez kétségkívül egyfajta mindenek felett álló közvetlen demokratikus „szuperhatalmat” jelent. Egyúttal jól kifejezi és jellemzi a korszak sajátosságait. A népgyűléseket az athéni Agórán majd a Pnyx-dombon tartották, tehát egy adott helyen képesek voltak összegyűlni a választójoggal rendelkező athéni polgárok. Mindenki felszólalhatott, a mai szóhasználatnál élve levezető elnök a prytanis volt, aki rabszolgák segítségével tartotta fenn a rendet, több- kevesebb sikerrel. Ez ma is minden gyűlésező szerv, így a parlamentek egyik sarkalatos kérdése. Fontos alapelveként említhető az ún. iszonómia, azaz az egyes polgárok közötti jogegység, bár az is történeti tény, hogy a vezetők főként a jelentősebb családokból kerültek ki, például Periklész, igaz akadt ellenpélda is.

Valójában a görög filozófusok, köztük Platon, Euripidész és Thuküdidész meglehetősen kritikusan viszonyultak a demokráciához, mint államformához és azt a szegények uralmaként kezelték (Birch 1993, 45). Sokkal fontosabb az, hogy a görög polgárok vélhetően jól informáltak voltak és tekintettel a polisz korlátozott nagyságára, rendelkeztek azzal a tudással is, amely elégséges volt ahhoz, hogy döntéseket hozzanak. Ha valaki kezébe veszi Thuküdidész klasszikus munkáját, a Pelloponésszosi háborúról, akkor arra jut, hogy a szónoki teljesítmény, az érzelmek vélhetően már akkor is többet nyomtak a latban, mint az észérvek. Feltételezem azonban, hogy bizonyos minimális alapinformáltságot a közösség minden tagja magáénak mondhatott. Tudjuk azt is, hogy a szegényeknek ugyanakkora beleszólása volt a döntésekbe és esélye a választott tisztségek elnyerésére, mint a gazdagoknak. Ez a fajta egyenlőség, a kérdések közös és közvetlen megvitatása és eldöntése, amelyek a görög demokrácia alaptípusába szerintem beletartoznak. A görög előkép legfőképpen azért fontos, mert a közvetlen döntéshozatalnak mindig ez marad az alapképzete, legyen az hagyományos formában akár egy falu gyűlése vagy éppen országos referendum.

Összegzésképpen a klasszikus athéni modellben az állampolgárok közvetlenül hozzájuthattak a politikai információkhoz és közvetlenül részt vehettek a vitában, majd a döntéshozatalban. Az állampolgáriság azonban mai szemmel egy szűk rétegre korlátozódott. Térjünk át a nagyobb modern elméletekre, melyek a demokrácia alapjairól szólnak és amelyben a politikai információ szerepe miatt idetartozók.

## 1.5 A liberális demokrácia modellje

### 1.5.1 A közösségi választás elmélete

A liberális modellek sokfélék, én itt egy, az információszerzés szempontjából meghatározó közgazdasági modellt választottam ki, ami ha lehet a szociálpolitika gondolatrendszerétől a lehető legtávolabb helyezkedik el, de az információszerzésről szóló részét meghatározónak tartom. Ez a megközelítés alapvetően egy liberális közgazdasági elmélet, mellyel a piaci szereplők önérdeke alapján működő választási modellt politikai jelenségekre is igyekeznek kiterjeszteni. Az elmélet erősen köthető az angolszász, azon belül is az USA közgazdaságtudományi- és ehhez kapcsolódóan politikaelméleti hagyományához, sőt konkrétan a Virginiai Egyetemhez.

A közösségi választás elmélete alapvetően két gondolati irányból eredeztethető. Egyfelől a közösségi pénzügyekkel kapcsolatos elméleti iskola, másrészt a döntéseméleti megközelítés jelentik az alapokat. Megkülönböztethetünk normatív és pozitív iskolát az irányzaton belül. Duncan Black, mediális szavazó teóriájával (1948), alapítónak is tekinthető (Black 1948, 23-24). Itt elsősorban a pozitív elmületről lesz szó és Downs mellett Olson klasszikus munkáját (Olson 1997) is érdemes megemlíteni. A fő különbség a normatív és pozitív megközelítés között, hogy az egyik arról szól (normatív), hogy milyennek kellene lennie az ideális kormányzatnak, demokráciának stb., míg a pozitív inkább azt igyekszik leírni, hogy a valóságban milyen. Hozzá kell tenni, hogy ezt is elsősorban matematikai alapon teszi, ebben nem különbözik a két irányzat.<sup>3</sup> Mindezt Downs elméletén keresztül mutatom be. Ennek egyik oka, hogy ebben a modellben az állampolgárok információszerzési módszere igen részletesen kerül bemutatásra. A másik, hogy ő sokat vett át már társadalomtudományokból.

### 1.5.2 Downs modellje

Megjelenésekor az ötvenes évek második felében az amerikai kutatók úgy érezhették, hogy viszonylag jól tudják leírni piaci kifejezésekkel, metaforákkal az amerikai pártrendszert, továbbá a pártvezetők és választóik interakcióit (Almond 1993, 201-207). Ezzel szemben az európai pártokat inkább ideológiai jellegűnek tekintették,

---

<sup>3</sup> <http://www.econlib.org/library/Enc/PublicChoiceTheory.html>

így emiatt programjaikat kevésbé alkuképesnek. Ehhez képest tehát az amerikai pártokat pragmatikus, alkuképes pártokként értelmezték és vizsgálták, szemben az európaiakkal.

A másik fontos tudnivaló, hogy Downs igyekezett interdiszciplinárisan megközelíteni és egy tágabb társadalomtudományi kontextusba helyezni téziseit. Erre jó példa, hogy hivatkozásainak több mint kétötöde szociológiai, szociálpszichológiai, pszichiátriai, pszichoanalitikai és politikaelméleti irodalom. Ezzel szemben a közösségi választás későbbi követői, néhány kivételtől eltekintve csak a közgazdasági szakirodalomra hagytak. Downs művének három legfontosabb elemének a következő megállapítások tekinthetők (Grofman 2003):

1. Választ ad arra, hogy miért lesz instrumentális szempontból a választási részvétel irracionális.
2. Kétpárt versenyben a politikai erőviszony a medián szavazó felé konvergál.
3. Kimutatja, hogy a politikai tájékozatlanság racionális cselekvést eredményez.

Ebből az egészből elsősorban két alapvető kérdés érdekes, mely lényeges az elméletben: miért mennek el szavazni a választópolgárok (vagyis a *részvétel kérdése*), amikor ebből nincs hasznuk és miért informálódnak (a *politikai informáltság kérdése*). Alapkérdés tehát, hogy a választópolgárok számára mekkora az információ jelentősége, továbbá hogyan szerzik meg és használják fel azt. Fontos, hogy az elmélet elsősorban a választásokat megelőző szavazási információkra koncentrál, hiszen a szavazóról szól az egész. Downs szerint ahhoz, hogy valaki racionális döntést hozzon, szükséges tisztában lennie (Downs 1957, 208-219): 1. céljaival 2. más alternatívákkal, melyekkel ezt a célt elérheti 3. a választott alternatívák várható következményével, eredményével.

Downs is belekerül abba a logikai csapdába, hogyan lehet az információt a tartalomtól elkülöníteni, ezért arra jut, hogy az elemzés kedvéért ezt le kell egyszerűsíteni két feltételezésre: 1. a tartalmi információt (kontextuális) és a nem-tartalmi információt egyaránt információnak nevezi, értelmezi és mindkettő beszerzése költséggel jár 2. hamis információ nincs a modellben – a tényállításokat adottnak tekinti. Így az állampolgárok két fontos politikai döntést hoznak meg: 1. hogyan szavazzanak 2. hogyan befolyásolják a kormányzatot – ha egyáltalán ezt teszik.

Mindkét pontot ugyanúgy elemzi és egyfélének tekinti a szerző, így köti össze a szavazási mechanizmust és a lobbitevékenységet. Amint látható, a politikai



döntéshozatalt nem csupán a szavazás periódusonkénti egymástól időben távol eső, egyszeri döntéseire korlátozza Downs – bár a hangsúly ezen van -, hanem ezzel a modellel igyekeznek magyarázni a döntéshozók befolyásolásának működését, illetve informálódási és információfeldolgozási metodikáját is.

Az elmélet szerint az alábbi főbb lépések különíthetők el a választási folyamat során:

1. Minden egyes politikai témában a releváns információ összegyűjtése;
2. Minden témában azon információk kiválasztása, amelyek a szavazáskor használandók;
3. Témánként a kiválasztott tények tényszerű kimeteleinek elemzése a lehetséges politikák és azok következményeinek szempontjából;
4. Ugyancsak témánként értékelni a valószínű politikákat az elérendő célok tükrében, mindez már nem tényalapú, hanem érték alapú;
5. Összegezni az egyes témákat egy hálózati elemzésbe, melyben a választáson részt vevő összes párt szerepel, erre is igaz, ami a 4. pontra: értékalapú becslés és nem tényalapú;
6. Szavazási döntésre jutni (az is szavazási döntés, ha valaki nem vesz részt a szavazásban);
7. Szavazás vagy tartózkodás a szavazástól.

Minden egyes lépés – kivéve az utolsót - delegálható, tehát más személy is megbízható vele, de a modell logikája szerint ez is költséggel jár. Milyen költségei vannak az információszerzésnek?

A költségek két fő típusát különbözteti meg:

1. transzferábilis (áthelyezhető) költség – amint erről már szó esett ez azon költség, amikor a szavazó nem maga végzi az információgyűjtés, válogatás stb. lépéseit, hanem valaki mást bíz meg ezzel, mintegy átruházza azt.
  - a) a.beszerzési költség, ami az információ gyűjtésének, és átadásának költsége;
  - b) az elemzés költsége, az adat tényelemzésének költsége; az érték megállapítás költsége, amikor összeveti a vonatkozó tényeket az elérendő célokkal.
2. nem transzferábilis költségek (nem áthelyezhető) költségek.

Amint arról már szó esett az utolsó lépés, a szavazás vagy az attól való tartózkodás nem helyezhető át, így ez a két költség sorolandó ebbe a kategóriába.

Szemben a klasszikus közgazdaságtan piaci modelljével, a tökéletesen informált világgal, ahol költség nélkül áll rendelkezésünkre minden információ, ebben a modellben ez nem így van. Hiszen 1. *az emberi elme*, még - számítógépekkel is – *egyszerre csak korlátozott mennyiségű információ befogadására képes* 2. az információ feldolgozása, értékelése időt vesz igénybe, mely különösképpen elégtelen a döntésig rendelkezésre álló idő sürgetése okán. Mindebből következik a *szükségszerű szelekció* a rendelkezésre álló *információk között*. A modell egészét persze nincs lehetőségem itt bemutatni, a legfontosabbakra igyekeztem szorítkozni.

A közösségi választás elméletét sokan és sokfelől kritizálták, érdemes kiemelni Green és Shapiro (1994, 1-13) nevét a legutóbbiak közül. Ők az elmélet kijelentéseit is tételesen cáfolják, itt legyen elég annyi, hogy többek között az elmélet empirikus kutatásokkal való támogatottságának hiányát említik, szembeállítva azzal a ténnyel, hogy a szakirodalomban igen számottevő a jelenléte.

A kutatás szempontjából ennek az elméleti irányzatnak a legfontosabb hozadéka a **politikai információszerzés** módszerének egyik elméleti modellje és annak felismerése, hogy **az információszerzés költséggel jár**. Másfelől, ha az elmélet állításai igazak lennének, akkor tulajdonképpen az állampolgáriság politikai dimenziója sokkal szegényebb lenne, hiszen az állampolgárok a választásokra esetleg valamiféle lobbitevékenységre korlátoznák magukat. Sok esetben talán így van, de több olyan elméleti megközelítés is létezik, amely ezt sokkal komplexebben látja és ezek a kutatás alapkoncepciójához sokkal közelebb állnak. Ezekről lesz szó a továbbiakban.

## 1.6 A pluralista-deliberatív modell

### 1.6.1 A pluralista demokrácia

A pluralizmus egy meghatározó, több tudományterületet is érintő gazdag elméleti hagyomány (Bayer és Hardi 1985, 7-14). Filozófiai értelemben a pluralizmust az ún.

monizmus<sup>4</sup> ellentétéként lehet definiálni, azaz olyan eszmerendszer, mely a létezés sokféleségén, tagoltságán alapul, egyúttal relativizálja az egyedüli igazságot és értékeket. A demokrácia-elméletek szemszögéből a politikai pluralizmus az érdekes, ami alapesetben azt jelenti, hogy a politikai szerkezet több autonóm, tehát egymástól többé-kevésbé független egységből, részből tevődik össze. A neopluralistának nevezett gondolkodók így komoly politikai filozófiai hagyományra támaszkodhattak. Közülük kiemelkedik demokrácia elméletével Robert Dahl. Ő egészen új fogalmat is alkotott a modern plurális demokráciára, a poliarchia (Dahl 1996, 12-16) fogalmát. Dahl az alábbiakban látja a plurális demokrácia jellegzetességeit.

1. A demokratikus pluralizmus illetve pluralista demokrácia szóösszetételekben a demokrácia lehet egy eszmény vagy egy valóságban is fennálló politikai rendszer.
2. Két típusát különbözteti meg a demokráciának: 2.a. viszonylag demokratizált városállam 2.b. viszonylag demokratizált nemzetállamok (országok). A második típus sorolandó a poliarchia kategóriájába.
3. A nemzetállamok, azaz országok, azok a legnagyobb politikai egységek, ahol a demokrácia eszményéhez közeli politikai rendszerek működnek és fognak működni.

A pluralizmussal kapcsolatosan pedig a következőkben összegzi teóriáját:

- A demokratikus pluralizmus és pluralista demokrácia kifejezésekben a pluralista kifejezés szervezeti pluralizmust jelent, azaz az állam területén fennálló független szervezetek vagy részrendszerek léteznek, melyek viszonylagos önállósággal rendelkeznek.
- Egyes szervezetek minden demokratikus országban autonómok.
- Egy ország akkor pluralista demokrácia, ha ez egy poliarchia és vannak benne olyan fontos szervezetek, melyek viszonylagos autonómiával rendelkeznek.

---

<sup>4</sup> A monizmus olyan metafizikai doktrínákat jelent, ahol feltételezik, hogy csak egyetlen, illetve egyféle dolog létezik. Két változata is ismert, a materialista pusztán az anyag létezését, míg az idealista kizárólag az elme létezését fogadja el. Forrás: David Crystal (szerk.) (1992), Cambridge Enciklopédia, Maecenas Kiadó, p. 951.

Dahl hangsúlyozza, hogy az eszményi demokrácia és annak fogalomfejlődése sokféle és érdekes különválasztanunk az eszményi demokrácia ideáját a valós gyakorlatban működő demokratikus országokban kialakult intézményi struktúrákkal, elvekkel. Az eszményi demokrácia elvei a következők:

- szavazati egyenlőség;
- hatékony részvétel;
- **tájékoztatottság a véleményalkotáshoz (és ez minden polgár számára egyenlő eséllyel kell, hogy rendelkezésre álljon);**
- végső szó a napirend kitűzésében;
- teljes körűség, ami azt fedi, hogy minden felnőtt, akire a törvények vonatkoznak, az átutazók kivételével részese legyen a demokráciának.

A demokrácia, mint tényleges kormányzati rendszer Dahl szerint az alábbi jellemzőkkel bír:

- Alkotmány határozza meg, hogy a végrehajtó hatalom, a kormányzat döntéseit választott tisztségviselők ellenőrizzék;
- A választott tisztségviselőket (képviselőket) tisztességesen választják meg, kényszer nélkül;
- majdnem minden felnőtt polgár rendelkezik szavazati joggal.
- Ugyancsak szinte minden polgár jelölheti magát kormányhivatalra, bár a hivatalviselést magasabb életkorhoz is köthetik, mint a szavazati jogot.<sup>5</sup>
- A véleménynyilvánítás szabadsága. Ez a jog kiterjed az állam, kormányzat, politikai rendszer és ezek szereplőinek bírálatára.
- **Léteznek kormányzattól független információforrások és ezeket mindenki igénybe veheti.**
- A szervezkedés és a politikai pártalapítás joga és szabadsága is létezik.

---

5 Így van ez Magyarországon is, a dolgozat írásakor hatályos 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány 29/A. § (2) bekezdése szerint: „Köztársasági elnökké megválasztható minden választójoggal rendelkező magyar állampolgár, aki a választás napjáig a harmincötödik életévét betöltötte.” De léteznek felső határt megfogalmazó szabályok is, így például az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. Tv. 15. § (1) szerint „Az Alkotmánybíróságban betöltött tagság megszűnik:

a) a 70. életév betöltésével”.

A demokrácia elvei közül kiemelném *a részvétel és a tájékozottság szerepét*, mindkettő alapvető fontossággal bír ebben a kutatásban. A *politikai napirend kitűzése*, pedig hasonlóképpen nagy jelentőséget kap más elméletekben is, nevezetesen, ezt mennyire tudják az állampolgárok magukhoz ragadni vagy mennyire marad továbbra is az elitek kezében – erről később ugyancsak lesz még szó.

A talán kissé elhamarkodottan megalkotott új kifejezés, a poliarchia nem azonos a demokráciával, hanem annak egyfajta kiterjesztett változata. A demokrácia és a poliarchia közötti különbség két fontos dologban fogalmazható meg (Lánczi 2000, 194-198): a poliarchiában az állampolgárság a felnőtt lakosság nagyobb hányadára terjed ki, mint a demokráciában, hiszen a legtöbb demokráciában mindig nagy létszámú csoportok vannak, akik nem rendelkeznek szavazati joggal, például a menekültek, bevándorlók. A poliarchiában az állampolgárok leválthatják az állami – választott – tisztségviselőket. Ezek tehát a poliarchiát a demokráciától megkülönböztető elemek.

Pluralista elméletről lévén szó, nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a társadalmi környezetet sem, ahol a pluralista demokrácia, vagy ahogyan Dahl nevezi, a poliarchia működik. Így ahhoz, hogy a demokráciából poliarchia váljon, szükséges, hogy a demokratikus döntéshozatali mechanizmusok és folyamatok mintegy átjárják, meghatározzák a társadalmat. Így *a demokratikus részvétel nem korlátozódik kizárólagosan a politikai rendszerre*, hanem *érvényesül* a munkahelyeken (Dahl a szocialista országok közül a Jugoszláv példát említi, ahol a munkahelyi dolgozói részvétel és demokrácia nagyobb volt) és *a társadalom más területein is*.

Meghatároz egy sokkal gyakorlatiasabb fogalmat is (talán érezte a poliarchia mesterkéltséget és túl elméleti jellegét – ez a kifejezés később el is tűnik), melyben a legfejlettebb ipari országokat modern dinamikus pluralista országoknak nevezi. Ezekre két alaptulajdonság bizonyosan igaz, elsőként az, hogy nincs hatalomkoncentráció, másodikként pedig, hogy a hatalom, azaz a politikai erőforrások az egyes szereplők között szétszóródnak, megoszlanak. Fontos megemlíteni, hogy önmagában a pluralista társadalom nem feltétlenül demokratikus, azonban *Dahl* szerint minden modern demokrácia plurális jellegű. Ellentétben a régebbi- és új elitelméletekkel a demokratikus döntési folyamatot fontosnak tartja és *a részvételt nem kizárólag a ciklusonként megtartott választásokra korlátozva értelmezi*.

Szerinte a demokratikus döntési folyamatnak az alábbi elemekből kell állnia:

1. egyenlő szavazati jog,
2. hatékony részvétel,
3. felvilágosult belátás,
4. a nép joga, hogy meghatározza mi a politika és mi nem az, ezáltal mi az, ami demokratikus politikai döntéshozatalt igényel (tehát milyen társadalmi kérdések).
5. bennfoglalás: az összes belátási képességgel rendelkező ember egyenlő szavazati joggal (lásd 1. pont) rendelkezzen.

Nem térek ki az elmélet és a dahli életmű eddigi összes elemére, inkább nézzük azt, hogy dolgozatomban szempontjából mely részei a legfontosabbak. Amint látható, a **pluralista demokrácia-elméletben** az eszményi demokrácia **előfeltétele a részvétel**. Ehhez megfelelő **tájékoztatottságra** van szükség, így a kettő egymás nélkül nehezen képzelhető el. A demokrácia, mint tényleges kormányzati rendszer tulajdonságai közül témám szempontjából a **legfontosabb a kormányzattól független információforrások megléte** és ezek mindenkire kiterjedő volta. Itt Dahl feltételezésem szerint elsősorban a sajtóra gondolt, de ide sorolhatók az azóta megjelent **új információs csatornák**, így az **Interneten** elérhető független tartalmak is. Ezt akkor tekintem hitelesnek, ha közvetlen hiteles forrásból származó információt nyújt (például a viták szó szerinti jegyzőkönyve). Ezért ide sorolom a **parlamentek weboldalait**.

Ugyancsak meghatározó eleme a dahli pluralista demokráciának a hatalom szétszórása, az egyes nagy autonómiával rendelkező részrendszerek irányába, amelyekkel szemben ugyancsak kritériumként fogalmazza meg a demokratikus döntéshozatali mechanizmusok meglétét, továbbá a részvételt. Mindez másként megfogalmazva **az állampolgáriság politikai elemének teljes körű gyakorlását** jelenti, így elmondható, hogy Dahl gondolatai nagyrészt egybecsengenek azzal az elképzeléssel, mely ezt a kutatást is inspirálta. A pluralista demokrácia elméletében a független, minden társadalmi csoport számára egyaránt közvetlenül hozzáférhető hiteles információ és az ehhez szükséges tudás, továbbá mint szükséges előfeltételből következő részvétel alapvető fontossággal bír. Így ennek a kutatásnak a szempontjából ez a legközelebb álló és eredményeit legjobban keretbe foglaló, azt magyarázó demokrácia-elmélet. Hozzá kell tenni, hogy erőnei mellett hátrányai is mintegy

átháramlanak ennek a dolgozatnak a megállapításaira. A dahli pluralista demokrácia világa igazából nem tud magyarázatot adni arra, hogy *mit is kezdjünk azzal, hogy az állampolgárok sok esetben nem élnek a tájékozódás és a részvétel lehetőségével.*

Álláspontonom szerint mindez nem jelentheti azt, hogy eleve kizárjuk ezekből a lehetőségekből az állampolgárokat, hiszen akár a részvétel, akár az állampolgári tájékozottság iránti igény változhat. Például ha egyszerűbben hozzáférhetővé válnak az információk, továbbá egyszerűbb részvételi mechanizmusokat kínálnak a parlamentek. Így az új típusú információs és részvételi lehetőségekre még akkor is figyelmet kell fordítani, ha az állampolgárok kezdetben azokat keveset használják. Ha egyesek nem férnek hozzá az új és közvetlen politikai információs és részvételi lehetőségekhez, az kirekesztettséget eredményezhet, ami sérti az állampolgáriság gyakorlásának lehetőségét és a demokrácia alapját.

### **1.6.2 A deliberatív (diszkurzív) demokrácia**

A deliberatív (tanácskozó, mérlegelő) demokrácia gyökerei között elsőként a klasszikus görög modellt említhetem, ami újabb bizonyíték a görög előkép fontosságára: a legtöbben – jogosan – ide vezetnek vissza elméletüket. Az elmélet előfutáiraiként a politikai filozófia olyan meghatározó alakjai, mint Burke, Mill és Dewey említhetők. Magát a kifejezést Joseph Besette találta ki 1980-ban megjelent művében, de a legnagyobb kortárs gondolkodók, akik az elmélet etikai és filozófiai alapjait megteremtették Rawls és Habermas. A deliberatív demokrácia melletti állásfoglalásuk vélhetően hozzájárult ahhoz, hogy a 90-es évek végére ez az elméleti iskola meghatározóvá vált a demokrácia-elméletek között.

Miben lehetne összegezni a deliberatív demokrácia jellegzetességeit (Bohmann és Rehg 1997, 12-14)? A deliberatív elmélet képviselői szerint *a politikai folyamat alapvetően különbözik a piaci jellegű folyamatoktól*, nem egyszerűsíthető le az önérdék által vezérelt politikai piac versengő természetére. Az elméletben az állampolgárok politikailag aktívak, rendelkeznek egyfajta elkötelezettséggel, mely egyúttal megköveteli egy adott álláspont elfogadását a közjó tekintetében, amikor ezt a fórumon megvitatják. A „piac” és „fórum” tehát nem ugyanaz. A tanácskozás, mérlegelés folyamata nem pusztán egy egyszerű döntéshozatal vagy azt megelőző

előkészítő procedúra, hanem tanulási folyamat, annak minden hasznával a benne résztvevő állampolgárok számára.

Az elmélet a kilencvenes években kezdett meghatározó demokrácia-elméletté válni (Dryzek 2000, 3-9). A szakirodalom hajlamos a diszkurzív demokrácia kifejezéssel is illetni, Dryzek 1990-ben megjelent műve alapján, a két fogalmat egyszerre is használják. Dryzek a diszkurzív demokrácia kifejezést jobbnak tartja. A különbségeket úgy is össze lehet foglalni, hogy a diszkurzív demokrácia a deliberatív demokráciának egy kritikusabb, szigorúbb válfaja. Mivel jellemezhető a diszkurzív demokrácia? Dryzek szerint pluralisztikus, azaz a különböző vélemények kommunikációján alapul. Reflexív, azaz megkérdőjelezi a létező hagyományokat (beleértve a deliberatív demokrácia tradícióját is), nemzetek feletti, ami azt jelenti, hogy képes a határokon átnyúlva működni. Ezért nem köti az egyes államok alkotmányos keretrendszere. Egyúttal ökológiai, vagyis a nem-humán, azaz a természettel való párbeszéd-kommunikációra képes, végül dinamikus.

### ***1.6.3 A deliberatív demokrácia és az inklúzió***

A demokratikus döntéshozatalba való legszélesebb társadalmi csoportok bevonása alapvető gondolat a deliberatív demokráciában (Dryzek 2000, 85-93), azonban ez több kérdést is felvet. Dryzek szerint nincs általános recept arra, hogy a különböző társadalmi mozgalmakat mikor és milyen módon vonják be. Maga az állam is rendkívül ellentmondásos, hiszen sokféle akarat és cél keveredik, például egy bennszülött csoport, mint kisebbség joga egy adott földterületre, vele szemben pedig a hatékony és jövedelmező mezőgazdasági termelés lehetősége. Mindkét akarat és érdek megjelenik a civil szférában és akár az állami intézményrendszerben. A demokrácia dinamizmusa egyszerre teremt nagyobb inklúziót és egyúttal újabb exklúziót. Visszatérve az inklúzió alapgondolatára, a deliberatív demokrácia alaptétele, hogy ***mindenkinek legyen alkalma részt venni a vitában***. Legalábbis azoknak, akiket érint. Mindez olvasatomban logikusan vezet ahhoz, hogy ***egyetemes és ingyenes hozzáférést kell biztosítani a vitához, beleértve a döntéshozatalból hagyományosan kirekesztettnek számító egyéneket, csoportokat***.

Az eddig dióhéjban összegzett gondolatok alapján is nyilvánvaló, hogy a deliberatív demokrácia gondolatköre fontos kutatásom szempontjából. Központi



gondolataként jelenik meg a kirekesztett, korábban valós politikai beleszólással nem rendelkező csoportok megszólítása, akár az állam által támogatott, elősegített módon. Ezáltal állampolgáriságuk politikai elemét gyakorolni tudják, így ezekben az esetekben a kirekesztés politikai dimenziója megszűnhet. Sőt, amint arról szó esett, egyesek kifejezetten az állam kötelességének tekintik ezeknek a gyengén érdekérvényesítő csoportoknak e politikai folyamatba való bevonását, inklúzióját. Azt vallják, hogy ez nem lehetséges az erre irányuló politika nélkül. A politikai gyakorlatban, az Európai Unió esetében létezik egyfajta próbálkozást ennek megvalósítására.<sup>6</sup> Alapvetően egyetértek azzal a megközelítéssel, miszerint szükséges az aktív állami információs politika, beavatkozás az eddig fennálló állapotok megváltoztatása érdekében. Dolgozatom empirikus része éppen ezt a (parlamentari) állami-intézményi politikát és gyakorlatot keresi, amely a kirekesztett csoportok politikai vitában való részvételének egyik legalapvetőbb eszközét, a közvetlen információhoz jutást jelenti.

#### ***1.6.4 A politikailag informált állampolgár***

A közösségi választások elméletében egy fontos és azóta is meghatározó gondolat került be a köztudatba. Eszerint az információ, annak megszerzése, kiválasztása, megértése és feldolgozása költséggel jár. Elméletileg ennek a költségnek a haszna meghatározza, hogy ki meddig tájékozódik, illetve egyáltalán tájékozódik-e és hogy milyen mértékben fog politikai témák iránt érdeklődni. Az elmélet elsősorban a választásokon való részvételt illetve a – ma már így egyszerűbb megfogalmazni – lobbitevékenységgel kapcsolatos információszerzési- és döntéshozatali metódust írja le.

Mégis úgy gondolom, hogy az információszerzés egyik (és nem kizárólagos) sémájaként használható. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez a séma csak egy a sok közül. Azóta sokkal többet tudunk a választói magatartásról, melyet több más tényező befolyásol a napi politikától kezdve a politikai kultúrán keresztül egészen a politikai szocializáción át bezárólag. Ami a törvényalkotást illeti, a magyar tapasztalatok azt mutatják, hogy az állampolgárok igen kis töredéke keresi meg és fogalmaz meg kérdést valamilyen formában (Cabrera 2002). Nem járunk messze a valóságtól, ha állítjuk, hogy

---

<sup>6</sup> Példaként az Európai Unió e-participációs programjait lehet említeni (több más hasonló program is létezik uniós szinten) : <http://www.eu-participation.eu/lex-is/>

a kirekesztett csoportok részéről szinte elhanyagolható azok száma, akik ilyen ügyek iránt érdeklődnek. Holott tudásbéli és hozzáférési nehézségeik miatt éppen azt várnánk, hogy azok az emberek fogalmaznak meg kérdéseket, akik más módon nem tudnak informálódni, tehát még a legjobban kirekesztettek számára is van technikai és tartalmi lehetőség az információk megszerzésére.

Több kérdés is felmerül ezzel kapcsolatosan. Az egyik az alapkérdés: ha elfogadjuk azt, hogy a kirekesztett csoportok nem tudják magukat meghatározni és érdekeiket politikai szinten érvényesíteni, akkor vajon a jól informáltság ebben mennyire befolyásolná, segítené őket? Az eddigiek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a megfelelő politikai akaratnyilvánításhoz, érdekérvényesítéshez két dolog bizonyosan szükséges:

1. információ,
2. saját érdekek felismerése és annak artikulációja alapján valamiféle részvételi mechanizmus.

A kirekesztett egyének és csoportok valószínűleg akkor tudnak élni közösségi jellegükből, létszámukból eredő lehetőségeikkel, ha képesek felismerni közös érdekeiket, azt elhelyezni valahol a lehetséges politikai ügyek kimeneteli tartományában és ennek alapján befolyásolni a döntéshozókat.

Első megközelítésben a demokrácia-elméletek eltérő képet mutatnak a modern plurális demokráciák működésének lényegéről. A liberális versengéseméletek inkább a választások során hozott választói döntésre és annak hátterére, mozgatórugóira koncentrálnak. A plurális- deliberatív megközelítések inkább folyamatszerűen a választási szakaszokon is túlnyúló aktív állampolgári részvételt magába foglaló időintervallumban értelmezik a demokráciát. Eltérő az elméletek által sugallt emberkép is. Az egyik elmélet egy érdekmaximalizáló „szavazógépet” lát, míg a másik egy politikailag és közösségi értelemben aktív állampolgár képét vizionálja, akit folyamatosan foglalkoztat a politika. Mindkettő ideáltipikus megközelítés. Milyen közös pontok vannak mégis az egymással homlokegyenest ellentétes elméletekben? Számomra a legfontosabb az információ szerepe és ennek mindegyik megközelítés nagy fontosságot tulajdonít. Nem is véletlen, hiszen a hagyományos közgazdaságtudomány politikai elméletben történő alkalmazása visszavezethető a klasszikus piaci elmülethez, melynek fontos eleme, hogy verseny csak akkor van, ha sok kis szereplő van a piacon, nem alkotnak monopóliumot, egymással versengenek és a keresleti oldalon az információ teljes mértékben rendelkezésre áll, ahhoz mindenki szabadon hozzáférhet.

Így ebben az esetben az állampolgárok teljesen informáltak. Ugyanígy egy választás modellezésekor ezek az elméletek mindig abból az ideáltipikus modellből indulnak ki, hogy az állampolgárok az információk teljes birtokában vannak, vagy ha nem, akkor az elméletalkotók igyekeznek ehhez viszonyítani, tehát az ettől való eltéréseket magyarázni.

A pluralista modell is alapvetőnek tartja az információ meglétét, hiszen anélkül teljesen értelmetlenül mozog és aktív az „ideális állampolgár”. Mennyiben információ és mikortól tudás, amiről itt most szó esik? Ez bizony Downs számára is gondot jelentett, ő egynek értelmezte és én is így teszek ebben a kutatásban. Ha abból indulunk ki, hogy a tudás egy nagyobb kategória, akkor persze itt inkább tudásról beszélünk, ha szeretnénk a kettőt megkülönböztetni, akkor tudásról és információról van szó, de az egyszerűség kedvéért az információ kifejezés mellett maradok, mely mindkét jelentést magába foglalja.

Egy törvényalkotási példával szeretném érzékeltetni a kettő kapcsolatát. Vegyünk egy olyan törvényjavaslatot példának, amely a nyugdíjrendszert kívánja módosítani. Információnak lehet tekinteni azt, hogy létezik ilyen javaslat, hogy ezt tárgyalja a törvényhozás. Azt is, hogy mikor tárgyalja és ha elfogadják, mikor lesz alkalmazható, a jog nyelvén mikortól lesz hatályos. Ehhez képest azt már tudásként lehetne definiálni, ha ugyanezen törvényjavaslat esetén arról beszélünk, hogy mit tartalmaz, mit szabályoz, milyen rendszert hoz létre, például állami nyugdíjrendszert vagy éppen magánbiztosítón alapulót, esetleg vegyes szisztémát. Azt feltételezem, hogy a törvényalkotási információ-tudás komplex, több elemet is magába foglal, de az állampolgárok számára is megérthető, megismerhető. Így az is egyfajta tudásalapot feltételez, ha valaki azokat az eljárásmodokat ismeri, amelyek által egy politikai kezdeményezésből az életviszonyokat meghatározó törvény születik. Ez is inkább tudás. Az is tudás, ha valaki megérti mit jelent a hatálybalépés, egy javaslat elfogadása vagy akár olyan intézmények létezésének ismerete, mint a kormány, parlament, alkotmánybíróság és így tovább.

Összegzésképpen tehát az információt és a hozzá kapcsolódó tudást együttesen értelmezem, mert az állampolgárok számára együttesen van értelme. Alapvetőnek tartom a teljes jogú állampolgáriság szempontjából ennek az információnak a jelentőségét és az ezekhez az információkhoz való egyenlő hozzáférés fontosságát. Mindezt az ismertett demokrácia-elméletek is megerősítik. Amikor ez a tájékozási lehetőség nincs és ennek alapján a politikai részvétel korlátozott, az társadalmi kirekesztést eredményez.

## 1.7 E-demokrácia modellek

Ennek a kutatásnak egyik feltevése, (2. tézise) hogy az e-demokrácia megteremtésére irányuló állami politikák növelhetik a demokratikus lehetőségek tárházát, a részvételi demokrácia eddig nem tapasztalt információáramlási csatornáit nyitják meg. Ezzel párhuzamosan a hozzáférés dimenziójában növelik az egyenlőtlenségeket. Ez sajátos ellentmondás, melynek megértéséhez nem elegendők a klasszikus demokrácia elméletek, hanem érdemes áttekinteni az elektronikus demokráciára (e-demokrácia) vonatkozó elképzeléseket is. A valóságtól néha elrugaszkodott modellek (főleg a közvetlen e-demokrácia modellt tartom annak) mellett ezért az e-parlament az e-demokrácia megvalósításának egy megvalósíthatóbb útja.

Két ok miatt is úgy gondolom, hogy az e-demokrácia és az e-parlament szorosan összefügg. Egyrészt már *létező és működő politikai döntéshozatali csatornát nyit meg az állampolgárok számára*. Másrészt a *kormányzattól független információforrást és diszkurzív teret, politikai fórumot kínál*. Így az ideáltipikus e-demokrácia modellek erősen elméleti világát igyekszem közelebb hozni a valós gyakorlatban megvalósítható lehetőségekhez. Amint említettem az e-demokrácia elméletei (Chandwick 2006, 84-87) kapcsolódnak az előzőekben ismertetett demokrácia-elméletekhez.

Az e-demokrácia egyúttal gyakorlati projektek, parlamenti és kormányzati kezdeményezések célja, mind nemzeti mind uniós szinten. De mit is jelent az e-demokrácia? Az egyik legjobb munkadefiníciót az Európai Parlament megbízásából dolgozó munkacsoport fogalmazta meg (Kies et al 2004). Eszerint az e-demokrácia az elektronikus kommunikáció összes olyan erőforrását magába foglalja, melyeken keresztül az állampolgárok képessé válnak a tisztségviselők és politikusok közéleti felelősségének megállapítására. *Az e-demokrácia különböző technikákat fed, így (1) növeli a politikai folyamat átláthatóságát (2) erősíti az állampolgárok közvetlen részvételét (3) javítja a véleményformálás minőségét azáltal, hogy új tereket nyit meg az információ és a vita számára*.

A továbbiakban Päivärinta és Sæbø elemzését alapul véve (2006, 818-830) mutatom be a fontosabb e-demokrácia modelleket. Szerintük érdemes az egyes demokráciamodelleket két tényező szerint osztályozni. Az egyik a *demokratikus folyamatban való részvétel szempontja*. Hangsúlyozzák, hogy akkor beszélhetünk demokráciáról, ha mindenkit bevonunk azonos részvételi jogokkal az egy fő egy

szavazat elve alapján, egyúttal a politikai kérdésekben első kézből informáljuk őket. Így ezek szükséges előfeltételei a valódi részvételi demokrácia megvalósításának. A *másik összetevő, hogy ki határozza meg a politikai napirendet*, vagyis azt, hogy milyen ügyekkel foglalkozik a politika és mit hagy ki. Ezt meghatározhatja az aktuális kormány, a média vagy éppen az állampolgárok.

**1. táblázat: Az e-demokrácia modelljei** (Päivärinta és Sæbø 2006, 823)

<i>Állampolgárok határozzák meg a napirendet</i>	Partizán demokrácia	Közvetlen demokrácia
<i>Kormány (politikusok) határozzák meg a napirendet</i>	Liberális demokrácia	Deliberatív demokrácia
	<i>Az állampolgárok elsődlegesen „belülről” vesznek részt a döntéshozatali folyamatban</i>	<i>Az állampolgárok külső szereplőként kapnak szerepet a döntéshozatalban</i>

Ezek tehát elméleti modellek, ideáltípusok. A Päivärinta és Sæbø által felvázolt partizán demokrácia lényege, hogy a kormányzattól független kommunikációs csatornákon állampolgári kezdeményezések és témák emelkednek a politikai fősodrába, de a hagyományos csatornáktól teljesen függetlenül és önállóan, erre utal az elnevezés is. Ehhez tehát nem a hagyományos kommunikációs csatornákat használják, hanem az új Internetes technológia adta lehetőségeket, elsősorban az online politikai vitafórumokat, chat szobákat, Usenet vitafórumokat, bloggólást stb. Ebben a modellben az állampolgárok képesek tematizálni a politikát és független csatornáikon kialakított álláspontjukat valahogyan be tudják vinni a politikai döntéshozatali mechanizmusba – általában a fennálló kormányzati hatalom ellenében. A probléma az, hogy a valóságban a hagyományos döntéshozatali folyamatokba nem kerülnek be ezek az állampolgári kezdeményezések, azoktól függetlenül, mintegy párhuzamosan léteznek. Azokban az országokban lehet ennek a modellnek nagy jelentősége, ahol a hagyományos média nem hagy elegendő teret a fősodortól eltérő alternatív nézetek és vélemények megjelenítésre, esetleg azt tiltják is. Így ezek értelemszerűen az új média világában bukkannak fel és toboroznak híveket. A modellben szereplő független állampolgári véleménynyilvánítást illetően pedig a vitafórumokon további problémát jelent, hogy a web világában az anonimitás mögé rejtőznek a vitázók. Így azok akár a kormányzat vagy

pártok megbízásából igyekezhetnek befolyásolni a vita menetét. Előfordulhat az is, hogy a résztvevők újabb és újabb azonos értelmű témákat indítanak, anélkül, hogy az előzőt befejezték volna, így ez egyfajta anarchiába torkollik.

A liberális demokrácia alatt a szerzők a klasszikus képviseleti demokráciát értik, ahol a választók a választásokon túl keveset foglalkoznak a politikával, erre képviselőiket hatalmazzák fel. Erre a modellre jellemző a minimális állami beavatkozás és az egyéni szféra maximális tiszteletben tartása is. De itt is léteznek Internetes megoldások az állampolgári vélemények megjelenítésére. Például az állampolgárok benyújthatnak saját kezdeményezéseket (és majd arról a döntéshozók döntenek), elérhetik képviselőiket az új technológiákkal és így tovább, vagyis ez a hagyományos modell is kiszélesíthető ezekkel az új lehetőségekkel. (A későbbiekben szó esik majd az e-petíció westminsteri változatáról, melyet Ausztráliában valósítottak meg, ez példát jelent minderre). Azonban ez a szokásos hatalmi struktúrákat nem érinti, csupán újabb kommunikációs lehetőségekkel erősíti azt meg.

A deliberatív demokrácia gondolata ezzel szemben mindig az állampolgári részvételen és az állampolgárok és a hagyományos képviseleti demokrácia intézményei közötti diskurzuson alapult. Fontos, hogy itt a döntéshozatalba való bevonás is lényeges, tehát nem csupán egy fejlettebb kommunikációt, hanem állampolgári részvételt jelent. Az első kísérletek azt mutatják, hogy ha van lehetőség a politikai folyamatban való részvételre, akkor az állampolgári aktivitás is megnő. (Vannak erre parlamenti kísérletek, például a skót parlament fiatalokat megszólaltató kezdeményezése, ahol politikai diskurzusokban is részt vehetnek,<sup>7</sup> erről később részletesen esik majd szó.) A közvetlen demokrácia egyfajta dogmatikus viszonyítási pont: itt az állampolgárok kezdeményeznek és ők is döntenek. Így ez a modell áll legközelebb a klasszikus athéni modellhez, csak itt modern, Internetes fórumon valósulnak meg a viták és a döntések.

Vizsgáljuk meg a szerzők által továbbgondolt elméleti keretet! Ők amellet érvelnek ugyanis, hogy az egyes e-demokráciamodellek keretei között lehet elhelyezni az e-demokrácia megvalósítására irányuló gyakorlati kezdeményezéseket. Hangsúlyozzák egyúttal, hogy ezt nem lehet a létező, hagyományos demokráciáktól (ahol esetleg ezeket az új kezdeményezéseket megvalósítják) függetlenül vizsgálni.

---

<sup>7</sup> A magyar parlamentben ennek a dolgozatnak az utómunkálataival párhuzamosan jött létre a gyermekek és fiatalok számára készült honlap, amelynek célja ugyanez, a fiatalok megismertetése a demokratikus folyamatokkal: <http://www.parlamentidiainfo.hu/>

Vagyis az e-demokrácia nem valamiféle önműködően, az új technológiák által felemelkedő jelenség, hanem mindig az adott demokráciák döntése, milyen mértékben és milyen okokból döntenek ezen technológiák használata mellett. Technológia alatt pedig nem kizárólag az informatikai részleteket, hanem a jogi, szervezeti, alkotmányos stb. feltételeket és lehetőségeket kell érteni. Nézzük tehát, hogy a vitafórumok hogyan illeszkednek ebbe az elméleti keretbe.

**2. táblázat - A politikai vitafórumok a vázolt keretrendszerben (Päivärinta és Sæbø 2006, 830)**

<p><i>Állampolgárok határozzák meg a napirendet</i></p>	<p><b>Partizán demokrácia</b></p> <p>A vitafórumok általában a fennálló hatalmi struktúrák kritizálását kifejező állampolgári csoportok véleményének csatornái.</p> <p>Nincs explicit kapcsolata létező kormányzati vagy politikai döntéshozatali folyamatokhoz, az állampolgárok tematizálják a politikai vitát, de nem a döntéshozatal céljából.</p> <p>Az információtechnológia fenntartja az alternatív politikai véleményeket a politikai elitől függetlenül.</p>	<p><b>Közvetlen demokrácia</b></p> <p>A vitafórum közvetlen csatornát jelent a témák felvetésében és befolyásolja a döntéshozatalt.</p> <p>Az állampolgárok online befolyásolják a döntéseket (helyi szinten). Az állampolgárok meghatározzák, tematizálják a politikai napirendet mind a vita, mind a döntéshozatal tekintetében.</p> <p>Az információtechnológia egy kulcsfontosságú előfeltétele a demokráciának, a döntéshozók közötti koordinációt teremti meg.</p>
<p><i>Kormány (politikusok) határozzák meg a napirendet</i></p>	<p><b>Liberális demokrácia</b></p> <p>A jelöltek tájékoztatják az állampolgárokat érveikről, az állampolgárok pedig igyekeznek lobbizni náluk. A kommunikáció célja előre</p>	<p><b>Deliberatív demokrácia</b></p> <p>A vitafórumok - konkrét kérdésekben - az állampolgárok döntéshozatali folyamatba való célirányos bevonását szolgálják.</p>

	<p>meghatározott a hatalom által.</p> <p>Az állampolgárok megismerik a jelöltek álláspontját és viszont, a választások előtt és a választások közötti döntéshozatalok alkalmával.</p> <p>Az információtechnológia mennyiségileg és minőségileg is elősegíti az információcserét a kormányzat és az állampolgárok között.</p>	<p>Az állampolgári véleményeket a kormányzat meghallgatja az általa kezdeményezett kérdést illetően.</p> <p>Az információtechnológiát az állampolgárok részvétele és döntéshozatalba való bevonása céljából fejlesztik.</p>
	<p><i>Állampolgárok elsődlegesen „kívülről” vesznek részt döntéshozatali folyamatban</i></p>	<p><i>Állampolgárok belső szereplőként kapnak szerepet a döntéshozatalban</i></p>

A táblázat összefoglalja az egyes modelleket a két fontos dimenzió (napirend meghatározása, döntéshozatalban való részvétel jellege) és az információtechnológia szerepe alapján. Ez a modell azért hasznos, mert lehetőséget kínál a későbbiekben bemutatandó inkluzív e-parlament modelljének tágabb összefüggésben történő megismeréséhez. ***Az inkluzív e-parlament modellje leginkább az e-demokrácia deliberatív modelljéhez áll közel.***

Érdemes áttekinteni, mekkora esélye lehet az e-demokráciának a korábban ismertetett elméletek és azok e-demokrácia megfelelőjének fényében. Amikor a képviseleti demokrácia melletti fő érveket összegezzük, akkor mindig első helyen szerepel, hogy az ókori városállamok - így Athén is - a mai modern nemzetállamokhoz kis lakosságszámúak voltak. Ezért népgyűléseiken lehetőség nyílt a közös döntések meghozatalára. Ezzel szemben egy többmilliószámú tömegdemokráciában mindez fizikai képtelenség. Az elmúlt években azonban megváltozott a rendelkezésünkre álló technológia az Internet megjelenésével és elterjedésével. Ezáltal közelebb került egy olyan jövő, ahol akár a teljes lakosság rendelkezhet Internet-hozzáféréssel egyéni vagy közösségi szinten. Így technikailag és elméletben lehetővé válik minden egyes



fontosabb kérdésben a közvetlen döntés, a népszavazás meghozatala. Lehet, hogy az előzőekben egyfajta radikális modellnek nevezett közvetlen e-demokrácia lenne a jövő igazi, közvetlen demokráciája?

Kanyarodjunk vissza a demokratikus paradigma sok fejtörést okozó kérdéséhez: mennyire tájékozottak és mennyire képesek részt venni az állampolgárok a döntéshozatalban? A képviseleti demokrácia alapja, hogy a választópolgárok átruházzák hatalmukat képviselőikre és a döntéseket választott képviselőik hozzák. Ez a gyakorlatban bizonyított megoldás és összefüggésben áll a társadalmi munkamegosztással. Például Magyarországon évente megközelítőleg 130 alkalommal kellene törvényt hozni, átlagosan ennyi törvényt alkot a magyar Országgyűlés évente (Soltész 2007, 93). Ha azonban az ehhez kapcsolódó összes módosító indítványról történő döntéshozatalt vizsgáljuk, akkor ez a döntés szám sok ezerre rúg. Nehéz elképzelni, hogy az állampolgárok képesek lesznek valaha is átvenni a politikustól a döntéshozatalt és nem feltételezem, hogy más országokban az érdemi ügyek sokkal kevesebb döntést igényelnének.

További technikai- és jogi természetű problémák is adódnak egy közvetlen e-demokrácia esetén. Például a parlamentek tagjainak, a képviselőknek megvan az önálló törvénykezdeményezési joga. Ez egy alapvető képviselői jog, nehéz elképzelni sokmillió felé szétosztva. A hazai tapasztalatok alapján előfordul, hogy néha a túlnyomórészt értelmiségi politikusokat is nehéz rávenni arra, hogy aláírja, indokolja, hatályba léptető rendelkezésekkel lássa el javaslatát és ezek csupán a formai (alaki) követelmények. Ellenérv lehet a közvetlen e-demokráciával szemben a koherencia problematikája, ami röviden azt jelenti, hogy a törvényalkotás során a benyújtó által írt eredeti javaslat az azt megvitató törvényhozó szerv tagjai által beszavazott módosításokat követően felborul azonban a javaslat eredeti koherenciája, összefüggésrendszere. Gyakran más hatályos törvényekkel, szélsőséges esetben az Alkotmánnyal is összeütközésbe kerülhet a módosításokkal kiegészített új változat. Megint egy olyan terület, melyet elsősorban a törvényalkotással hivatásszerűen foglalkozók értenek, állampolgároknak ez meglehetősen bonyolul. Így már pusztán gyakorlati okokból is a közvetlen demokrácia modell jövőbeli megvalósulása erősen kérdéses. Az idézett szerzők által leírt partizán demokrácia fő problémája, hogy ebben annyira független az állampolgári vélemények megjelenése, hogy azok nem kapcsolódnak az egyébként demokratikusan megválasztott képviseleti intézményekhez. (Ennek gyakorlati problémájára visszatérek még a parlamentektől független parlamenti

fórumok kapcsán.) A képviseleti demokrácia pedig legitimitását tekintve véleményem szerint erősebb, mint az inkább csak az aktívabb, politikai iránt érdeklődő állampolgárok által működtetett független vitafórumok.

Az e-demokrácia elméletekben általában - más szerzőknél is (Bellamy 2000, 34-56) - feltűnő, hogy a parlamentekkel, mint a képviseleti demokrácia intézményeivel nem foglalkoznak. Én éppen azt feltételezem, hogy a jövőben az e-demokrácia megvalósulása nem a képviseleti rendszert felváltó, vagy azt helyettesítő népszavazásos demokrácia irányába fog fejlődni, (bár helyi szinten ezt egyébként elképzelhetőnek tartom). Úgy gondolom, hogy *az állampolgári kezdeményezésekkel és véleménynyilvánítással megerősített e-parlamentek irányában fog az e-demokrácia fejlődni, pontosabban azon keresztül valósulhat meg. Ebben fokozott jelentőséggel bír a kirekesztett állampolgárok informáltsága és részvétele, hiszen a demokráciának és a részvétel lehetőségének mindenkire kiterjedőnek kellene lennie*, ezért is nevesítettem az *inklúzió* kifejezéssel ennek fontosságát.

## 1.8 A fejezet összefoglalása

Az állampolgáriság a maga teljességében kizárólag a demokratikus rendszerek sajátja. Ezért az első fejezetben az állampolgáriság megértéséhez a demokratikus rendszer legfontosabb jellegzetességeinek összegezésével kezdtem. Ezt követően került sor az egyes demokrácia-elméletek csoportosítására, majd ezután néhány fontosabb klasszikus demokrácia-elmélet bemutatására az informáltság és a részvétel, mint a kutatás két meghatározó gondolatának szempontjából.

Célom az volt, hogy megvizsgáljam, ahogyan ezekben az elméletekben az információ, a részvétel értelmezhető. A különböző demokrácia-modellek eltérő ideológiai háttérűek és legtöbbször egymással homlokegyenest eltérően látják a demokráciát. Így többek között az állampolgárok - szavazók – racionális vagy irracionális természetét vagy éppen az egyes választások közötti aktivitás, politikai részvétel mibenlétét és szükségességét.

Nincs egyetértés a demokratikus politikai mechanizmusok jellegében, az élitek szerepének megítélésében és az információs forradalom okán várható változásokat illetően sem. Vannak azonban közös pontok. Az egyik közös nevező, hogy szinte az összes demokrácia-elméletben fontosnak tartják az információt, az állampolgárok informáltságát. Azonban teljesen más okból jutnak erre a következtetésre.

*A liberális, közgazdaságtudományi alapokra visszavezethető közösségi választás elméletében* fontos a választó teljes informáltsága és az elmélet fontos hozadéka, hogy **hangsúlyozza az információszerzés költségeit**, igyekszik azt a helyzetet magyarázni, mi történik, ha nem teljesen informált a választó. Egyúttal választ keres arra, miért térnek el a választók a szerintük várható racionális, érdekkövető választási magatartástól. Arra is keresik a választ, hogyan vezethet megfelelő döntésekhez mégis, ha nincs elég információ, hiszen az számukra központi jelentőségű.

A *pluralista demokrácia-elméletben* az eszményi demokrácia előfeltétele a részvétel. Ehhez ugyancsak megfelelő tájékozottságra van szükség, így az **informáltság, információ itt is központi szerepet tölt be**. A sokféle információ közül azért fontos a közvetlen információ, mert az befolyásolástól mentes és teljes körű, szemben a hagyományos média előre tematizált világával (Edelman 1988, 458).

Ugyanez igaz a pluralista gondolathoz közelálló, (itt az egyszerűség kedvéért azzal összevont) **deliberatív modellre**, ahol az aktív állampolgári részvétel kulcsszerepet tölt be. Fontos hozadéka a deliberatív elméletnek, hogy ennek megalkotói - elsősorban Habermas - kidolgozták a deliberatív politikai vitafórum etikai, filozófiai elveit.

Az *e-demokrácia elméletek* kétfelől módosítják a hagyományos teóriák mutatta képet. Egyrészt **az állampolgárok kezdeményezési lehetőségei valószínűleg megnőnek a politikai napirend, a témák meghatározásában**. Másrészt **a döntéshozatalban való részvételük lehetővé válhat**, ez jelenthet valódi döntéshozatalt, de legalábbis véleménynyilvánítást. A radikálisabb elméletek, így a közvetlen e-demokrácia mind a kezdeményezést, mind a döntéshozatalt átruházzák az állampolgárokra. Ezzel szemben a hagyományos elméleteken alapulókat szerint csak egyiket, vagy egyiket sem – igaz, azokban is megjelennek az új információs technológiák, mint az állampolgári vélemény-nyilvánítás új eszközei.

Az e-demokrácia elméletek alapkérdése, **hogyan kapcsolódhatnak az Internetes állampolgári vitafórumok a hagyományos és legitim döntéshozatali folyamatokba**. Az itt felvázolt válasz minderre, hogy a parlamentek weboldalai válhatnak ezen vitafórumok kormányzattól független, de jogilag, szakmailag és szigorúbb moderálási elvei miatt hatékony módjává. A dolgozat utolsó fejezetében részletesen ismerttetendő **inkluzív e-parlament modellje összeköti az elméleti e-demokrácia modelleket a parlamentek elmúlt években tapasztalt rohamos információs fejlődésével**. Az ebben a fejezetben felvetett két fontos kérdésre ott igyekszem választ találni.

Az egyik kérdés *a politikai napirend állampolgárok általi befolyásolása*. A másik kérdés pedig, hogy milyen technikával lehet bevinni az állampolgárokat a döntéshozás már bejáratott és működő döntéshozatali mechanizmusába. Végül a harmadik meghatározó elem, hogy a valódi demokratikus gondolat megvalósulásához jobban meg kell ismerni a kirekesztés folyamatát és jellegzetességeit, hiszen az összes demokrácia modellből is sejthető, hogy sokan kimaradnak az információs- és részvételi mechanizmusokból. Emiatt az inklúziós politikák alapvető fontosságúak lehetnek a demokratikus állampolgáriság megvalósulásához, hiszen ezen a területen erős egyenlőtlenségek, kirekesztés tapasztalható. A következő fejezetben erről a társadalmi kirekesztésről lesz szó.

## 2 A társadalmi kirekesztés politikai-információs dimenziója

Az állampolgáriság polgári, politikai és szociális dimenziói közül a társadalmi kirekesztés a fonákja felől közelít, vagyis azt magyarázza, hogy az állampolgáriság egyes elemei hogyan keletkeznek, hogyan működnek a társadalmi folyamatok során. Gyakorlatilag az állampolgáriság marshalli elemei (polgári – politikai – szociális) nagyrészt megfeleltethetők a társadalmi kirekesztés elméletében leírt egyes hiányoknak, dimenzióknak. Vagyis az egyes, a társadalmi kirekesztés megszüntetésére irányuló inklúziós politikák éppen a teljes állampolgáriságot, a teljes körű társadalmi tagságot célozzák. Fontos említeni, hogy dolgozatom alapkonceptiója, Marshall elmélete meglehetősen elnagyolt, általános. Ezzel szemben a társadalmi kirekesztés elmélete egy sokfelől dinamikusan fejlődő koncepció, mely az állampolgáriság alapkonceptiójának bázisán alkalmas keretet jelent kutatásomhoz. Másfelől többször is ismétlem azt a tételt, hogy az állampolgáriság ugyanannak a jelenségnek a pozitív, míg a társadalmi kirekesztés annak negatív oldalról való megközelítése.

Ebben a fejezetben elsőként a társadalmi kirekesztés fogalomfejlődéséről és definícióiról esik szó. Ezen belül a francia, brit, az európai uniós, továbbá kritikai megközelítés, végül összegzésképpen a fogalom magyar értelmezése kerül terítékre. Mindezek alapján igyekszem a társadalmi kirekesztés és a szegénység jelentéstartományának különbségeit és azonosságait áttekinteni, majd a társadalmi kirekesztés politikai dimenzióját meghatározni. A politikai dimenzió keretén belül ismertetem a politikai-információs kirekesztést. A politikai információk közül dolgozatomban a parlamenten keresztül megjelenőkkel foglalkozom, ezt az előzőekben vázolt fogalmi keretben helyezem el, továbbá bemutatom az állampolgárok és a parlament közötti információs kapcsolat sajátosságait, dinamikáját. ***Ahhoz, hogy egy inklúziós parlamenti modellt felállítsunk, szükséges megismerni mi az, amivel szemben ezt meghatározzuk.***

## 2.1 A társadalmi kirekesztés diskurzus

### 2.1.1 A francia kirekesztés diskurzus

A társadalmi kirekesztés fogalma francia eredetű, de a brit és az európai uniós fogalomfejlődés is legalább annyira fontos. A magyar értelmezési kísérletek pedig együttesen mutatják azt a sajátos magyar nyelvi kontextust és a mögötte meghúzódó jelentéstartalmakat, ami a kirekesztés kifejezéssel együtt jár. A mai jelentéstartalommal Lenoir használta „A kirekesztettek: minden tizedik francia” című könyvében. A továbbiakban, elsősorban Béland elemzése (Béland 2007, 125-129) mentén ismertetem a fontosabb fejleményeket.

A fogalom Európában, annak egyik legfejlettebb országában, Franciaországban jelent meg a 70-es évek elején. Ekkoriban éppen Európába is begyűrűzött az olajválság, ami a második világháború után folyamatosan növekvő gazdasági jólét és az ezzel párhuzamosan kiépült jóléti állam első nagy krízisét hozta magával. Lenoir könyvében minden tizedik franciát kirekesztettnek nevez és ennek okát olyasféle tényezőkben látja, mint például a fizikai- és/vagy szellemi fogyatékoság, szegénység stb. Talán egyik legfontosabb gondolata, hogy a kirekesztettséget nem egyéni, hanem társadalmi okokra vezeti, ezért nélkülözi az angolszász moralizáló, büntető gondolkodásmód hatását, ami hasonlóképpen sokkal korábbi eredetű.

A 80-as és 90-es évek munkanélküliséggel és a rasszizmus egyre növekvő problémájával terhelt időszakában Franciaországban a fogalom inkább a munkából történő kirekesztettség irányába mozdult el, vagyis a hosszú idejű munkanélküliséget tartották a társadalmi kirekesztés fő okának. A francia politika a 80-as évek végén több olyan kezdeményezésnek is zöld utat engedett,<sup>8</sup> melyek a hagyományos jóléti állam járulékközpontúságát csökkentette. Ennek egyik eleme volt, hogy nem kizárólag a

---

<sup>8</sup> A francia szociális rendszer egészének ismertetésétől eltekintenek, de Béland - ugyanott - említi, az ekkoriban létrehozott minimális beilleszkedési segély (Revenu minimum d'insertion) intézményét. Az 1988-ban elfogadott program által nyújtott jövedelem a 25 év feletti munkanélkülieknek járt, akik kifutottak a járulékalapú munkanélküli járadékból. A 25 év alattiaknál a családi segítséget feltételezték, ezért azoknak nem járt, másrészt ez egy szerződéses alapú, aktivitásra ösztönző program volt, szemben az amerikai jóléti reform (1996) ellentmondásos, büntető logikájával. A lényeg, hogy a segélyezettnek is van kötelezettsége, melyet szerződésben (contrat d'insertion) is rögzítettek és elsősorban a képzést és az újraelhelyezkedést célozta. A bevételi oldalt az univerzális szociális adó (Contribution sociale generalisée) erősítette, ami a társadalombiztosítási járulékok által finanszírozott rendszertől való elmozdulást jelentette, az adókon keresztüli finanszírozás irányába. Ennek az adónak a hányada 1991-ben 1.1%-ról indult, míg 2005-re már 3,8 és 8,2% között mozgott. Mások, például Robert Castel erősen kritizálják ezeket az inklúziós politikákat és azok hatékonyságát megkérdőjelezzik, erről később bővebben írok.

munka világához köthető járulékokon, hanem adókon keresztül is kezdték finanszírozni az univerzális alapon járó jóléti támogatásokat és elkezdték az egyéni aktivitás (tanulás, aktív munkahelykeresés) szerepét is beépíteni a rendszerbe.

A 90-es években a társadalmi kirekesztés gondolata központi helyre emelkedett a francia politikai közgondolkodásban. Ekkoriban, az európai pénzügyi integráció fiskális szigorú hozó időszakában, nehéz volt nagy programokat indítani, emiatt inkább szimbolikus intézkedések következtek, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem jegyében. Még az olyan mérsékelt jobboldali politikusok is, mint Jacques Chirac, használták a társadalmi kirekesztés elleni harc szlogenjét. Baloldalon egészen központi gondolattá vált, egyúttal a már említett társadalombiztosítás alapú, hagyományos "passzív jóléti állam" helyett egy aktív jóléti állam koncepcióját vizionálták (Rosanvallon, 2000), vagyis az új szociális kihívásokra az új, kirekesztés elleni harc gondolatát látták a megfelelő válasznak. A szakszervezetek ezzel szemben erősen ellenezték (Palier 1997), hiszen a hagyományos jóléti állam társadalombiztosítás alapú rendszerében meghatározó politikai szereplőként vannak jelen a Franciaországban az erős szakszervezetek. Ezek a viták is jól mutatják, hogy a társadalmi kirekesztés gondolat körében elsősorban a munka, jövedelem dimenziókat helyezték előtérbe. Nézzük, hogyan alakult mindez Nagy Britanniában!

### **2.1.2 A brit kirekesztés diskurzus**

Franciaországhoz képest, ahol először tudományos fogalomként került be a köztudatba az elnevezés, Nagy Britanniában éppen az ellenkezője történt, vagyis először a politika szóhasználatában jelent meg. A társadalmi kirekesztés a Munkáspárt 1997-es kampányában gyakorlatilag nem kapott számottevő szerepet. Ehhez képest 1997 augusztusára már központi koncepcióvá vált és 1997 decemberére egy, a miniszterelnöknek beszámolási kötelezettséggel bíró központi minisztériumközi hivatalt is felállítottak „Social Exclusion Unit”, rövidítve „SEU” néven (Levitas 1999, 1-3).

Ennek a hivatalnak az lett a feladata, hogy kidolgozza a kirekesztés elleni küzdelem feladatait és ennek mérőszámait (még a laekeni indikátorok előtti időről van szó), vagyis a politika számára valahogyan kézzelfoghatóvá tegye a várható

eredményeket,<sup>9</sup> ami egyébként is jellemző a brit politikai gondolkodásra. Ehhez azonban arra is szükség lett volna, hogy pontosan tudják, mi is a kirekesztés. Ekkor döbrentek rá, hogy nem rendelkeznek megfelelő fogalomdefinícióval, így ennek megteremtése is feladataik közé került.

A brit kirekesztés definíciókat később ismertetem, inkább a brit és francia fogalom közötti különbségeket emelném ki (Béland 2007, 133). A Thatcher típusú neoliberalizmus Franciaországban sosem nyert teret, ott mindig idegen maradt, vagyis a francia közgazdasági liberalizmus sokkal visszafogottabb, mint, brit változata. A francia kirekesztés diskurzusban a társadalmi szolidaritás gondolata foglal el központi helyet, ezzel szemben ez a gondolat a briteknél nem meghatározó jelentőségű. A brit diskurzus aktivitás fogalma szorosan összefügg azzal a morális megközelítéssel, mely az egyéni felelősséget hangsúlyozza, ez viszont a franciáknál kevésbé jelentős. Sőt éppen ellenkezőleg, az egyéni felelősség hangsúlyozása politikailag veszélyes Franciaországban, ugyanis ez a francia köztársasági gondolat alapját, a társadalmi szolidaritás megkérdőjelezését, megtámadását jeleneti, az áldozat felelőssé tételét érthetik ezalatt. Míg Franciaországban a társadalmi kirekesztés hosszú ideje létező tárgyalt és formált elképzelés volt, mire a politika felkapta, addig ez Nagy Britanniában éppen ellenkezőleg történt. Fontos, hogy a brit közgondolkodásban már ekkoriban megjelent az a gondolat, hogy a bevándorló kisebbségi (főleg másodgenerációs muszlim fiatalok) társadalmi integrációját nem lehet kizárólag a hagyományos dimenziókon keresztül (munka, jövedelem) elérni, hanem égető szükség van a politikai dimenzió, az állampolgári tudat erősítésére, erről az utolsó fejezetben a fiataloknak szóló programok résznél is lesz szó.

### ***2.1.3 Az európai unió társadalmi kirekesztés diskurzusának politikáján keresztül***

Az Európai Unióban a 80-as évek végén került be a köztudatba és a politikai programokba a társadalmi kirekesztés fogalma, elsősorban francia hatásra, igaz a brit gondolkodásmód hatása is fellelhető. Az unió esetében is beszélhetünk komoly

---

<sup>9</sup> A kutatások azóta folyamatosan folynak. A Joseph Rowntree Foundation 2008-ban adta ki a társadalmi kirekesztés és szegénységről szóló tízéves összegző kötetét *Monitoring poverty and social exclusion 2008* néven.

<http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/2315-society-poverty-exclusion.pdf>



előzményekről, elsősorban a szegénység programok miatt. A fogalom uniós fejlődését az unió politikai gyakorlatán keresztül vázolom fel, persze erősen leegyszerűsítve azt.

Az európai szintű társadalmi kirekesztés elleni programok előzményei a szegénység elleni programok voltak (Ferge, 2002). Az első Szegénység program 1975 – 1980 között valósult meg, több mint 60 különböző projekt formájában. Ezt követte a második szegénység program, mely 1985 – 1988 között mintegy 91 projekten keresztül valósult meg. Azt ezt záró elemzések hívták fel a figyelmet az összes, tehát a szegény és gazdag országokat is sújtó társadalmi kirekesztés megjelenésére, tehát nagyjából ekkortól lehet számítani európai szinten a kirekesztés fogalom megjelenését. A fogalomhasználat átvételét valószínűleg segítette, hogy ekkorra már a francia szakirodalomban megvoltak az előzményei. Leginkább azonban Jacques Delors, aki a Bizottság elnöke volt ebben az időszakban, szorgalmazta, hogy az Európai Unió<sup>10</sup> szociális dimenzióját is megteremtsék. Így az Unió kirekesztés fogalma egyértelműen a francia politikán keresztül érkezett. A harmadik szegénység programban már a kirekesztés és a szegénység ellen célzottabb projekteket igyekeztek megvalósítani 1989 és 1994 között. Itt már nevesítették a társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet. A programot értékelő jelentés nyomán vált a kirekesztés központi fogalommá az unióban.

Ezzel párhuzamosan az Európai Közösség Tanácsa 1989-ben és az Európa Parlament 1992-ben fogadott el ajánlást a súlyos szegénység és a kirekesztés elleni küzdelemről. 1991-ben megszületett a társadalmi kirekesztés tényeit vizsgáló európai intézet első jelentése (Ferge, 2000, 129). Ezt követte az 1994-es Fehér könyv,<sup>11</sup> melyben a társadalmi kirekesztés problémája központi kérdésként szerepelt. 1997-ben pedig már az amszterdami szerződés tartalmazza a társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet, ezzel a közösségi politikák közé emelve azt. (A szerződés egyébként 1999-ben lépett életbe.)

Az 1998-as évtől kezdődően már inkább az inklúzióról, vagyis a kirekesztés ellentettjéről az annak megszüntetésére irányuló inklúziós politikákról szólnak a szövegek (Ferge 2002). A következő nagy lépés a nizzai csúcson, 2000-ben született. Itt arról döntöttek, hogy a közös fellépésre a nyitott koordináció módszerét fogják

---

<sup>10</sup> Delors elnöksége még 1985-ben, az Európai Közösség idején kezdődött és három cikluson át egészen 1993-ig tartott, így mandátuma végére a Közösség már Unióvá alakult. Ebben az átalakulásban, mint elnök kiemelkedő szerepet töltött be. Az Európai Unió szociális dimenziójának megteremtésében is fontos szerepe volt, ennek jó példája a társadalmi kirekesztés fogalmának uniós megjelenése és az ennek nyomán indított inklúziós politikák.

<sup>11</sup> European Social Policy - A Way Forward for the Union - A White Paper COM(94) 333, 1994. július

használni. A társadalmi befogadásra irányuló politika sajátossága, hogy nem az alapszerződésben rendezték a nyílt koordináció alkalmazását, hanem a tagállamok megállapodásaiban (Juhász és Taller 2005). Ez azt jelenti, hogy ha az egyes országok nem tartják be a meghatározott célkitűzéseket, akkor ennek nincs szankciója.

Kétféle olvasata is van ennek a szankció-nélküliségnek. Egyfelől súlytalanná válhatnak a célkitűzések és hajlamosak lesznek az egyes országok annyit vállalni, amennyit egyébként maguktól is megtennének. Másrészt pozitívumként is lehet a szankciók hiányát értelmezni, például a tagországok nem érzik azt, hogy az unió diktálna nekik. Nizzában megszülettek tehát a közös célkitűzések.<sup>12</sup>

A társadalmi kirekesztés értékeléséhez szükség volt egy egységes mérési metodika megteremtésére is. Ezt a jövedelmi szegénység és kirekesztettség mérésre szolgáló laekeni indikátorok kidolgozása teremtette meg 2001-ben. Ennek segítségével lehetővé vált, hogy egységes indikátorok alapján országonkénti összehasonlítást végezzenek. A nizzai közös célkitűzéseket<sup>13</sup> a nemzeti és regionális politika részévé emelték a tagországok, erről két évente nemzeti cselekvési tervek (National Action Plan) formájában kellett beszámolniuk, először 2001-2003 között került erre sor, persze a később csatlakozóknál ezt követően. A rendszer részeként az Európai Bizottság értékeli az elért eredményeket, a cselekvési tervek megvalósulását Közös Jelentés néven. Ehhez kapcsolódóan Közösségi Akcióprogram (2002 – 2006) született a nemzeti célkitűzések elérésének uniós támogatására. Az első közös jelentés 2002 végén valósult meg, amit újabb célkitűzések követtek, majd azt követően újabb jelentés született és így tovább, tehát ez a rendszer azóta ennek megfelelően működik.

Összegezve az eddigieket a társadalmi kirekesztés elleni uniós politika egyfelől nemzeti, de európai koordinációval működik. Az Unió mind a finanszírozás oldalán (Közösségi Akcióprogram), mind a vállalt célok ellenőrzése révén részt vállal benne. Ha azonban egy tagország nem felel meg a saját céljainak, annak nincs szankciója. Magyarország a többi EU-tagállammal azonos jogokkal és kötelezettségekkel vesz részt a politika megvalósításában. Csatlakozásunk óta az első magyar nemzeti cselekvési terv

---

<sup>12</sup> Itt felhasználtam a Szociális és Munkaügyi Minisztérium honlapján olvasható rövid összefoglalót.  
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=960>

<sup>13</sup> A négy közös célkitűzés:  
1. a foglalkoztatottság lehetővé tétele és a forrásokhoz, jogokhoz, javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés mindenki számára;  
2. a társadalmi kirekesztődés kockázatának megelőzése;  
3. a legveszélyeztetettebbek segítése;  
4. minden érintett szereplő mozgósítása.

2004-ben született meg és azt a Bizottság először 2005-ben értékelte. A társadalmi kirekesztés elleni inklúziós politika az Unió számára továbbra is fontos tényezőnek tűnik, de ennek mértéke és megvalósításának végrehajtása a tagországokra marad.

Ami a nemzeti parlamenteket illeti, nem találtam érdemi kapcsolatot az egyes parlamentek intézményi inklúziós gyakorlata és az uniós programok között. Közvetett hatás azonban valószínűleg létezik, hiszen egyes gyakorlatok, irányok teljesen megegyeznek az unió által is követett inklúziós politikával, legkarakteresebben a fogyatékos emberekre irányuló parlamenti gyakorlatot lehet idesorolni. Az uniós kirekesztés fogalom eredetét tekintve francia, de az európai politika formálta, így annak nem lehet teljesen megfeleltetni.

Ha az Európai Unió honlapjának inklúziót bemutató oldalát megnézzük,<sup>14</sup> ott úgy fogalmaznak, hogy „az inkluzívabb Európa létrehozása kulcsfontosságú, ahhoz, hogy az Európai Unió elérje céljait a fenntartható gazdasági növekedés, a több és jobb állás és a társadalmi kohézió terén”. Összekötik tehát az inklúzió gondolatát a munkához jutással és a gazdasági növekedéssel. Ezt nem is nagyon tehetik másként, hiszen az unió alap gondolata a munkaerő szabad áramlása és a gazdasági fejlődés elősegítése a tagországokban. Ezért az Unióban újonnan megjelenő szociális dimenziót – beleértve a kirekesztés elleni harc és az inklúziós politikák gondolatát – mindenképpen össze kellett kötniük a gazdasági dimenzióval, a versenyképességgel, foglalkoztatással. Ez az alap gondolat általában jellemző az inklúziós, kirekesztés elleni politikákra, céljuk képezni és visszavezetni az embereket a munka világába, egyúttal növelni a versenyképességet és a gazdasági növekedést. Ez a megközelítés azonban egy olyan világszinten alapul, ahol alapvetően van munkalehetőség, inkább az jelent gondot, hogy a munkavállalók alulképzettek vagy éppenséggel a munkaerőpiac számára elavult szaktudással rendelkeznek. Az alap gondolat azonban erősen támadható, ezért érdemes annak kritikáját is megemlíteni.

#### **2.1.4 Kritikai megközelítés**

Több felől lehet kritizálni a befogadás típusú politikai gondolatkört, én Castel megközelítését választottam. Valójában kritikája igen visszafogott, az általa ismertetett kiilleszkedés pedig tartalmilag a kirekesztéssel azonos fogalom, így ennek ellentéte az

---

<sup>14</sup> [http://ec.europa.eu/employment\\_social/spsi/poverty\\_social\\_exclusion\\_en.htm](http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/poverty_social_exclusion_en.htm)

inklúzió ettől nehezen választható el. Másrészt a szerző alapvetően támogatja a beilleszkedési, inklúziós politikákat. Kritikája szerint azonban a beilleszkedési, inklúziós politikák végső céljukat tekintve, vagyis a teljes munkaerő-piaci és társadalmi integráció tekintetében nem túlzottan sikeresek. Ezért nem ezek a programok a hibásak, hanem a jelenséget sokkal átfogóbb, társadalmi-történelmi okokkal lehet magyarázni.

Az ipari társadalom, a fordista modell letűnével az állandó munkahelyek és az egy képzésen alapuló életkarrier időszakok leáldozott. Castel (1998, 353-359) a bérmunkás társadalom fejlődésének alapvető jellegzetességeire hívja fel a figyelmet, ami az inklúziós diskurzus kritikája szempontjából is lényeges. A 70-es évekre Franciaországban érte el „csúcsidejét” a jóléti állam, innentől kezdett szakadozni a korábbi jóléti rendszer és annak alapjai, a nagymértékű foglalkoztatottság, a gazdasági konjunktúra. Az első jellegzetesség, - ami itt érdekes -, hogy szerinte a jóléti állam legjobb időszakában is az alapvető munkavállalói jogok és helyzetek a konjunktúrának voltak köszönhetőek. Ezért amint a gazdaság hullámválása miatt dekonjunktúra következik be, ezek gyengülnek. Így a jóléti állam fénykorának szociális vívmányai valójában részben illúzió alapúak. Amint a növekedés gyengül, a szociális védelem lazul és azt bizonytalanság váltja fel.

Castel kritikusan viszonyul az állami inklúziós politikákhoz. Megkülönbözteti azokat az integrációs politikáktól (Castel 1998, 379-411). Integrációs politikán az olyan nagy programokat érti, melyek alkalmasak, ahogyan fogalmaz, a társadalom homogenizálására, mint például a közszolgáltatások, az oktatási rendszer a társadalom minden tagja számára hozzáférhetővé válásához. Az integrációs politika csökkenti az egyenlőtlenségeket, növeli az esélyegyenlőséget stb. Ezzel szemben az inklúziós politikák meghatározott célcsoportokat céloznak és azok speciális igényeihez alkalmazkodva igyekeznek felhozni őket az össztársadalmi szintre a munkavállalás, képzés, lakhatás stb. vonatkozásában. Az idők folyamán az eredeti kirekesztettekhez képest, akiket ma annak tekintünk jóval nagyobb népesség és olyanok is bekerültek ebbe a kategóriába, akik kifejezetten a munkaerőpiacról való kiszorulásuk okán jutottak ide. Így kialakul egyfajta köztes állapot a társadalmi tagság és a kirekesztett állapot között, amikor a beilleszkedést célzó állami segély ad annyi anyagi háttérrel, hogy nem szorul ki az illető a társadalomból, mégsem tud kikeveredni ebből a helyzetből. Ezáltal „állandó beilleszkedővé” válik, ahogyan a szerző fogalmaz. Ennek oka pedig nem az egyéni alkalmatlanság, hanem a hagyományos bérmunkás társadalom megváltozása, ahol a munkanélküliség és ennek nyomán a kirekesztettség sokkal gyakoribb állapottá

válí. Castel nem ellenzi az inklúziós politikákat, céljaikat és módszereiket illetően, csupán rávilágít azok hiányosságaira és alapgondolatuk esetlegességére, vagyis arra, hogy egy olyan világban igyekeznek képzés révén új munkaerőt teremteni, ahol ezekre a munkavállalókra a vállalatoknak nincs túlzottan szüksége.

Összességében úgy vélekedik a szerző, hogy bár céljaikat tekintve általában pozitív irányúak az inklúziós politikák, de az integrációs politikákat nem helyettesíthetik.

### ***2.1.5 A magyar kirekesztés fogalom***

Végül a fogalom magyar értelmezését szeretném röviden vázolni. Elsőként a tudományos életben jelent meg, a nemzetközi szakirodalom nyomán, ezért abban valahol már megjelenik ennek a fogalom-fejlődésnek minden eleme, a hazai kutatók mind a francia, brit és uniós irodalmat, politikákat jól ismerik és használják. Azért is különösen fontos a fogalom magyar olvasata, mert ha lefordítjuk, akkor a mi közepkelet európai közegünkben sajátos jelentéstartalmat kaphat. Éppen emiatt folytak hazai viták arról, hogyan lehetne a legpontosabban magyarra fordítani a „social exclusion”, továbbá a „social inclusion” és ehhez kapcsolódóan az „inclusive society” kifejezéseket.

Nem kizárólag a szóhasználat fontos, hanem azok a mögöttes tartalmak, amelyek egy kifejezés nyelvi kontextusa mögött meghúzódnak. Ferge és Szalai egymástól függetlenül, de megközelítőleg hasonló következtetésre jutottak. Szalai (2002) szerint a „social exclusion” több rétegű jelentéstartalommal rendelkezik: egyrészt jelent egy folyamatot, ennek a folyamatnak eredményeképpen előálló állapotot és egyúttal egy viszonyt. Magyarul ezt három kifejezéssel írhatjuk le. Egyfelől egy tudatos cselekvést fed, ez a „kirekesztés”, vagyis egyesek cselekvőleg kirekesztenek másokat. Másrészt „kirekesztettség”, ami „csak a végállapot, mégpedig a passzív szenvedőként megélt megfosztottság helyzete jelenik meg” ahogyan Szalai fogalmaz. Harmadikként a „társadalmi kirekesztődés” említhető ez meglehetősen furcsa a nyelvnek, azonban kifejezi a passzivitást és a folyamatot egyaránt. Ferge felsorol (2002, 3-7) néhány lehetőséget, így a „kizárás, kiszorítás, peremre sodródás, és persze exklúzió” kifejezéseket is megemlíti, egyúttal arra jut, hogy - egymástól függetlenül - éppen olyan tartalmú értelmezésre jutott, mint Szalai. A „kirekesztés” kifejezést gyakorlati okokból és egyfajta hallgatóságos megegyezés miatt fogadja el, de azt a fajta (kirekesztő)

aktivitást sugalló nyelvi tartalmat Szalaihoz hasonlóan kevésnek tartja és beleérti annak passzív oldalát is, legyen annak egyéni vagy akár társadalmi oka.

Az én értelmezésemben mindez kiemelt fontossággal bír, ugyanis a vizsgált politikai-információs kirekesztés általában passzív természetű, ami azt jelenti, hogy mögötte nem szándékos emberi cselekedet, állami politika áll, vagy ha igen, annak célja éppen ellenkező! *Paradox, de igaz: az európai parlamentek komoly erőfeszítéseket tesznek az összes elérhető információ Internetes közzététele, kereshetősége és elérése érdekében, ezzel forradalmasítva az állampolgárok politikai információhoz jutási esélyeit.* Ezzel egyidejűleg újabb típusú kirekesztést hoznak létre. Tekintettel a kirekesztés kifejezés elfogadottságára én is ezt használom, de tartalmi szempontból mindig beleérttem az aktív-passzív cselekvő dimenziót és egyúttal azt a relációt, viszonyt is. Így dolgozatomban a társadalmi kirekesztés fogalom magába foglalja a kirekesztés, kirekesztődés és kirekesztettség magyar nyelvi tartalmának összességét egyaránt, kirekesztés néven. *A kirekesztés felszámolására irányuló erőfeszítéseket nevezem inklúciónak.*

## 2.2 A társadalmi kirekesztés definíciói és jellegzetességei

A kirekesztés fogalomfejlődésének ismertetését követően a definíciókról és a kirekesztés dimenzióiról lesz szó. A társadalmi kirekesztés tudományos és a politikai használatának kettőssége fontos, mert a politikai és a tudomány nyelvezete szorosan összekapcsolódik (Ferge 2002, 8).

A társadalmi kirekesztés, mint tudományos fogalom tartalma ma sem egységes és végleges, erről jelenleg is folyamatos viták zajlanak (Ferge 2000, 117-123). Az exklúzió szóhasználatának megjelenése előtt azonban már sokféle fogalmat használtak ezekre a jelenségekre, így többek között az angoloknál az objektív relatív depriváció, az új „szegénység”, törékeny biztonság a franciáknál és a lét alatti osztály az amerikai irodalomban (Ferge 2000, 114). Ezt követően jelent meg a társadalmi kirekesztés.

Jelenleg gyakran használják a kirekesztés és szegénység fogalmát együttesen is. Két okból szükséges a kitekintés a szegénységelméletek felé: egyrészt, hogy bemutassam, mi a különbség szegénység és kirekesztés között. Másrészt a szegénység irodalomban is található olyan kutatásokat (Narayan, Patel, Schafft, Rademacher, és Koch-Schulte 1999), amelyek a szegények politikai participációs erőforrásainak fejlesztése révén igyekeznek a szegénységből kivezetni őket. Ha ez sikeres, akkor a

politikai participáció, érdekérvényesítés sokkal fontosabb dimenziója (vagyis ennek hiánya és az ennek felszámolására irányuló politikák) a kirekesztésnek, mint eddig gondoltuk, ráadásul sokkal korábbi gondolat a politikai dimenzió. A szakirodalomban találunk olyan definíciókat, amelyekben a szegénységet sem csupán jövedelemhátrányként, hanem ennél összetettebb jelenségként értelmezik.

Towsend szerint (1991, 192) „*A szegénység az én érvelésem szerint, azon források hiánya, amelyek ahhoz szükségesek, hogy lehetővé váljon a részvétel a társadalomban szokásosan elfogadott tevékenységekben, szokásokban, étrendekben.*” A szegénység elméletek ilyen többdimenziós megközelítése nagyon közel áll a kirekesztés fogalomhoz. Tehát már a szegénység elméletekben az alacsony jövedelem mellett megjelenik a forrásokból való részesedés hiánya és a „társadalomban szokásos részvétel” eleme, ami a kirekesztésben is lényeges.

A kirekesztés definíciója körüli korai vitákat összegzi Atkinson (1998, 3-18), aki három visszatérő elemet ismertet a kirekesztés kapcsán. Az első a relativitás, vagyis meghatározott társadalomban, helyen és időben válik valaki kirekesztetté. A második a cselekvés: a szerző szerint „a társadalmi kirekesztés mindig cselekvésből ered, ágenseket feltételez”. A harmadik pedig a dinamika, mely akár nemzedékeken is átívelhet és kifejtheti hatását. Utóbbit inkább a szegénységhez tartja hasonlóknak, mégsem tartja azt azonosnak valamiféle hosszú távú vagy visszatérő szegénységgel.

A definíció kérdésére az olyan általános megfogalmazások jelenthetik a megoldást, mint ahogyan Burchardt, Le Grand és Piachaud (1999, 227-244) fogalmazta meg, akik szerint kirekesztett az a személy, aki a.) földrajzi értelemben tagja a társadalomnak; b.) nem tud részt venni az állampolgárok normális társadalmi tevékenységében c.) szeretne ezen tevékenységekben részt venni, de rajta kívül álló tényezők miatt ezt nem teheti. A normál aktivitás-tevékenység kifejezés konkrétabb meghatározása – az eredeti definíció szerzői írásaiban is változott, amire most nem kívánok kitérni, csupán jelzem, hogy önmagában ez is viták tárgya, hiszen ez relatív.

Nem minden esetben sorolom a kirekesztettek közé azokat, akik saját akaratukból nem kívánnak részt venni, annak ellenére, hogy a lehetőség adott. Az önkéntes kimaradásról is heves viták folynak (Le Grand 2003, 1-11), tehát, hogy aki úgymond magát zárja ki, ez mennyire tekinthető az ő saját, individuális választásának vagy külső hatásoknak (amit akár ő, vagy akár a társadalom egyéni döntésként interpretál). A későbbiekben az inkluzív e-parlamentről szóló fejezetben szó esik majd a fiatalok politikai részvétele kapcsán az önként kimaradók problémájáról is. Ez a definíció azért

is megfelelő, mert nevesíti az állampolgárságot, ami fogalmilag kapcsolódik az állampolgárság – politikai részvétel dimenziójához.

Számomra az egyik leghasznosabb összegzésnek Berghman táblázata (1995, 20-21) bizonyult, aki jól érzékelteti az egyes fogalmak dinamikáját:

### 3. táblázat – A társadalmi kirekesztés folyamata

	<i>Statikus kimenet (eredmény)</i>	<i>Dinamikus folyamat</i>
<i>jövedelem</i>	szegénység	Elszegényedés
<i>multidimenzionális</i>	depriváció	Társadalmi kirekesztés

Berghman szerint a szegénységnek és a kirekesztésnek két olvasata lehetséges. Van egy statikus olvasata, ami egy adott szituáció, akár mint az elégséges jövedelem hiánya (szegénység) vagy mint egy több okra visszavezethető kudarc (társadalmi kirekesztés). Másrészt mindkét koncepció egy folyamat eredményeképpen előálló helyzetként is értelmezhető. A társadalmi kirekesztés, mint egy még komplexebb folyamat eredménye, a szegénység pedig mint az elszegényedés eredménye. Amellett érvel, hogy használjuk a szegénység és depriváció kifejezést az eredményre és a helyzetre, míg az elszegényedés és társadalmi kirekesztés fogalmakat magára a folyamatra, amint ez a táblázatban is látható. Berghman koncepciójára a kirekesztés politikai dimenziójának bemutatásakor még visszatérek. A különböző meghatározásokkal igyekeztem bemutatni a kirekesztés fogalom lényegét és kapcsolatát a szegénységgel.

Vajon maguk a szegények mennyire élik meg helyzetüket klasszikus szegénységként vagy inkább kirekesztettségként? Elsőre azt gondolhatnánk, hogy számukra az anyagi erőforrásokban való szűkölködés jelenti a legnagyobb problémát, vagyis a szegénység és nem a sokkal árnyaltabb, nehezebben megfogható kirekesztettség.

Az empirikus kutatások azonban azt mutatják, hogy ez nem feltétlenül van így (Robb 2002, 26-28). A Világbank által használt részvételi szegénység értékelés (participatory poverty assessment – PPA) módszere egyaránt magában foglal kvalitatív és kvantitatív elemeket. Célja, hogy a nagy nemzetközi szervezetek árnyaltabb képet kapjanak arról, ahogyan a szegények saját helyzetüket és az abból való esetleges



kitörési pontokat látják. Ugyanis a szegények nagyon racionálisan és logikusan képesek helyzetüket és a legégetőbb problémákat észlelni és azt értékelni. Ezt igyekeznek a döntéshozók számára közvetíteni ez a rendszer, tehát egyszerre egyfajta felmérés és a szegények véleményének a döntéshozók számára való közvetítési módszere. Ha így tekintjük, akkor ez a felmérési módszer egyfajta „lobbi-csatorna” a szegények számára, akiknek a szava sohasem érne el másképpen a döntéshozókhoz.

A PPA felmérések azt mutatják, hogy a szegények más dimenziókat tartanak fontosnak, mint amit a klasszikus politika-elemzések a bevétel- és fogyasztás szintje, az egészségügyi és végzettségi státusz felmérése során tipikusan fontosnak ítélnék. Így a szegények legalább ilyen fontos tényezőnek ítélik meg a sebezhetőség különböző aspektusait, a fizikai vagy társadalmi izolációt, az információk elérésének hiányát, az állami intézmények iránti bizalmatlanságot és erőtlenségét. Vagyis *kifejezetten nevesítik a későbbiekben itt is részletesen kifejtett információhiányt és az ehhez kapcsolódó részvétel*, befolyás, hatalom és a *politikai intézményekkel kapcsolatos részvétel hiányát*. Mások is megerősítik, hogy a szegények, kirekesztettek, ha összefognak, csoportként lépnek fel gazdasági vagy akár politikai érdekeik mentén, akkor ezzel lehetőséget teremtenek maguknak a kitörésre. Megvan viszont a veszélye, hogy egyúttal a náluk szegényebbek nem tudnak bekerülni. Így azok még kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülnek és újabb kirekesztési mechanizmusok érvényesülnek (Thorp, Stuart és Heyer 2005, 907-920).

### **2.3 A társadalmi kirekesztés politikai dimenziója**

A kirekesztés különböző indikátoraira azért van szükség, mert mint minden bonyolult társadalmi jelenség, a kirekesztés is nehezen mérhető, ezért szükséges volt azt dimenziókra, indikátorokra bontani, ezáltal mérhetővé, összehasonlíthatóvá tenni. Ezek a dimenziók azonban a kirekesztéssel foglalkozó szakirodalomban egyfajta keretként is szolgálnak, hiszen nyilvánvaló, hogy ebben a keretben szerepet kap egy dimenzió, akkor a szerző az életvilág azon szeletét – pontosabban az abban való hiányt – kirekesztésnek tartja és ítéli meg. A politikumból, a demokratikus-jogi intézményrendszerben történő részvételből való kirekesztés első megközelítésben biztosan nem a legfontosabb dimenzió. Politikai kirekesztés alatt pontosan a

demokratikus-jogi intézményrendszerből történő kirekesztést értem, az egyszerűség kedvéért a politikai kifejezést használom.

A politikai természetű kirekesztés fogalmának kétféle értelmezése is lehetséges. Egyrészt tekinthetjük a társadalmi kirekesztéssel kapcsolatba hozható, de attól alapvetően sajátos természete okán különböző jelenségnek, politikai kirekesztés néven. Ennek az értelmezésnek a lehetősége mellett talán azzal érvelhetünk, hogy a politika, szemben más társadalmi aktivitással, teljesen más természetű. Alapul véve az általános definíciót, valami ilyesféle meghatározás írhatná le a politikai kirekesztést: politikai értelemben kirekesztett az aki, a.) földrajzi értelemben tagja a társadalomnak; b.) nem tud részt venni, az állampolgárok politikai tevékenységében c) szeretne ezen tevékenységekben részt venni de rajta kívül álló tényezők miatt ezt nem teheti.

Itt rögtön látható, hogy a társadalmi kirekesztés korábban ismertetett általános definícióját írtam át politikai kirekesztéssé. A politikán, a politikai alrendszeren keresztül ugyanis befolyásolható maga a társadalmi rendszer egésze, de az állami döntéshozatalon keresztül legalábbis a javak elosztása. A politika információs mechanizmusa és azon belül, amit empirikus eszközökkel is vizsgálók, a parlamentek esete ennek csupán egy részhalmaza.

A politikai kirekesztés, mint önálló fogalom magába foglalhatná az információs, részvételi aktivitás spektrum egészét, pontosabban az abban való részvétel hiányát. A társadalmi kirekesztésen belül a politikai aktivitás, mint dimenzió ugyanis kevésnek tűnik. Lebecsüljük a politikum szerepét, amikor pusztán az egyik társadalmi aktivitásként igyekszünk megragadni a politikai részvétel különböző formáit. Ráadásul a migránsok, főként az illegális bevándorlók, vagy éppen az állampolgári jogokat nélkülöző cseh romák esete (Kochenov 2007, 124–140)<sup>15</sup> példát szolgáltat olyan társadalmi csoportokra, ahol konstitutív, vagyis a kirekesztettséget elsődlegesen és a többi dimenzióját vélhetően okszerűen előidéző, az állampolgársággal kapcsolatos politikai kirekesztésre találhatunk példát. A politikai kirekesztés tehát egy olyan komplex fogalom lehetne, amely a politikai vertikum több elemére, így az abból való részvétel hiányára is kiterjedne.

---

<sup>15</sup> Azt gondolnánk, hogy a tisztán etnikai alapon történő jogi-politikai megkülönböztetés Európában már nem létezik, pedig nem kell messze mennünk sem térben sem időben. Az önálló cseh állam létrejöttkor a csehországi romák egy része (25 ezer fő) nem kapott állampolgárságot, vagyis kvázi hontalanná váltak. Erről bővebben: Dimitry Kochenov (2007): EU influence on the Citizenship Policies of the Candidates Countries: The Case of the Roma Exclusion in the Czech Republic *Journal of Contemporary Research*, Vol. 3, No. 2., pp.124 – 140

Összegezve akkor lenne helye egy önálló politikai kirekesztés fogalomnak, ha ez viszonylag függetlenül is kutatható, vizsgálható lenne, függetlenül a társadalmi kirekesztés más dimenzióitól. Azonban ezek az egyes dimenziók egymással szorosan összefüggenek, így az előzőekben felsoroltak figyelembevételével, de az önálló fogalomhasználatot elvetve próbálom meg ezt a politikai dimenziót a megfelelő helyre helyezni.

Mindezek figyelembe vételével a politikai kirekesztést és annak *információs dimenzióját mindvégig a társadalmi kirekesztés fogalmán belül, annak egyik dimenziójaként értelmezem*. Erre több okom is van. Egyrészt a politikai dimenzió, mint a társadalmi kirekesztés egyik dimenziója, már régóta létezik az empirikus vizsgálatokban és mint egy aktivitási, relációs dimenzió jelenik meg. Ez azt jelenti, hogy fogalomhasználatom illeszkedik ahhoz a tudományos hagyományhoz és irodalomhoz, mely sokkal korábbra vezethető vissza. Ebben a fogalmi keretben vannak kutatások, melyek összevethetők az újabbakkal. További érvnek tartom dolgozatom egyik gondolatát, hogy a demokrácia szempontjából alapvetően fontos az állampolgárok valamiféle politikai aktivitása, a demokratikus folyamatokban való részvétele, közvetlen kapcsolódása a demokrácia alapintézményeihez. Vagyis feltételezem, hogy a politikai életben való részvétel (egyúttal hangsúlyozni szeretném, hogy ez nagyon eltérő, széles spektrumon mozoghat a szavazáson való részvételtől a pártpolitikai tagságig) a társadalmi tagság fontos eleme. Fontos érvnek tartom, hogy szoros a kapcsolat a társadalmi és politikai exklúzió között, erről az itt ismertetendő kutatásokban még lesz szó. Végül dolgozatom egy meglehetősen speciális és szűk területre vonatkozóan tartalmaz empirikus kutatást.

Úgy gondolom, hogy vannak olyan demokratikus javak, amelyeket mindenki számára egyenlő mértékben kell biztosítani. Ilyennek tartom a szavazati jogot, de az ingyenes politikai információkhoz való közvetlen hozzáférést is.

Térjünk vissza egyik legfontosabb évrre, a politikai kirekesztés és a társadalmi kirekesztés közötti szoros kapcsolatra. Alapvetően ezt tartom a legsúlyosabb érvnek arra, hogy a politikai kirekesztést a társadalmi kirekesztés dimenziójaként értelmezem és ne külön fogalomként.

Az első empirikus kutatások, melyekben a politikai dimenzió is megjelent, mint az exklúzió egyik dimenziója, a brit háztartási panelvizsgálatok (British Household Panel Survey) voltak (Burchardt 2000, 388-399). Ennek eredményei azért is fontosak, mert évente ismételt longitudinális vizsgálatokról van szó, igaz ezekből még kimaradt

két fontos nagy csoport, az intézményekben élők és a hajléktalanok csoportja. Ezekben a vizsgálatokban négy dimenzióra és ennek indikátoraira bontották a társadalmi kirekesztést:

#### 4. táblázat - A társadalmi kirekesztés dimenziói

Dimenzió	Indikátor
Fogyasztás	Alacsony jövedelem
Termelés	Nem vesz részt egyetlen társadalmilag értékelt tevékenységben sem
<i>Politikai aktivitás</i>	Nem szavaz és nem vesz részt semmilyen kampány-szervezetben
Társadalmi interakció	Érzelmi támogatottság hiánya

A politikai dimenzió esetében két indikátort kombináltak: szavazott –e a parlamenti választásokon vagy tagja-e politikai pártnak, szakszervezetnek, szülői munkaközösségnek, lakó/bérlő közösségi csoportnak. Ha ezekben valaki részt vett, akkor úgy számolták, hogy ezt a dimenziót tekintve része a társadalmi életnek, vagyis nem kirekesztett.

Már ekkor mérték, hogy a 25 év alatti fiatalok részvétele nagyon alacsony (megközelítőleg 35%-a nem vesz részt) a politikai dimenzióban. *A legfontosabb megállapítása ennek a kutatásnak, hogy bár szoros a kapcsolat az egyes dimenziók között, de nem ugyanazok számítanak kirekesztettnek az egyes dimenziókban.* A legerősebb összefüggés a termelési dimenzióban van, ennek hiánya okozhatja a többdimenziós kirekesztést. Például ha valakinek nincs munkája, aktív elfoglaltsága, akkor a szociális és politikai dimenzióban való kirekesztésnek is (53%, akik a termelési dimenzióban kirekesztettek és egyúttal legalább egy másikban is azok) jó eséllyel válik kirekesztetté. A longitudinális elemzésnél Burchardt arra jut, hogy a hosszú idejű egydimenziós kirekesztés nagymértékben növeli a többi dimenzióban is, vagyis nagy az esélye, hogy többdimenziós kirekesztés válik belőle.

*A társadalmi kirekesztés politikai dimenzióját Berghman a demokratikus és jogi rendszerből történő kirekesztésként határozta meg.* Ez teljesen egybeesik a kutatásom alap gondolatával, ezért ezt a fogalomkonceptiót tartom ennek a dolgotatnak az alapkonceptiójának. Ezért a politikai dimenzió alatt mindig a demokratikus és jogi rendszert értem és ezt a teljes jogú társadalmi tagság, az állampolgárság keretében értelmezem.

Berghman szerint (1999, 34): „A fogalomhoz tartozó dimenziók további meghatározási kísérletei a kirekesztés olyan meghatározásához vezettek, amely szerint a kirekesztés az alábbi négy rendszer valamelyikének, vagy egyszerre többnek a kudarcát jelenti:

1. *a demokratikus és jogi rendszer, amely az állampolgári integrációt segíti,*
2. a gazdasági integrációt segítő munkaerőpiac,
3. a jóléti rendszer, amely a társadalmi integrációt segíti,
4. az interperszonális integrációt segítő családi és közösségi rendszer.”

Berghman ugyanott T. H. Marshall állampolgárság értelmezése alapján úgy véli, hogy a társadalmi kirekesztés az állampolgári jogok sérelmeként vagy megtagadásaként is értelmezhető. Mindez szintén ennek a kutatásnak egyik alapgondolata. Az állampolgárság fejlődésének értelmezését a szociálpolitika klasszikus gondolatai közé soroljuk Marshall tanulmánya óta, amint erről az alapkonceptióról szóló részben is szó esett.

Az állampolgárság három összetevője (Marshall 1991, 50-55) a polgári a politikai és a szociális elem. A szociálpolitika irodalmában érthetően elsősorban a szociális állampolgárságra összpontosítottak, és nem a politikaira. A demokratikus rendszerben való részvétel az állampolgárság része, a társadalmi tagság egyik alapfeltétele. Ennek hiánya komoly probléma, ami egyúttal a többdimenziós társadalmi kirekesztés egyik összetevője. A demokráciát nem valamiféle teljesen statikus rendszernek képzelem el. Az állampolgárok részvétele, aktivitása, ellenőrző szerepe, odafigyelése mind olyan elemek, melyeket fontosnak ítélek meg a demokratikus rendszer működése és hosszú távú fennmaradása szempontjából. Ezért választottam a többféle eddig ismertett koncepcióból éppen Berghman társadalmi kirekesztés értelmezését.

Vajon létezik-e valamilyen egyértelmű példa az állampolgárság és ehhez kapcsolódó politikai dimenzió társadalomban betöltött integrációs szerepét illetően? Igen, voltak olyan kísérletek Svédországban, ahol az állampolgársággal nem rendelkező bevándorlók és menekültek társadalmi integrációját éppen a helyi választójog kiterjesztésével<sup>16</sup> igyekeztek erősíteni, az elmúlt harminc évben (Bevelander és

---

<sup>16</sup> Ez nem kivételes Európában. Többek között Magyarországon is ez a szabály, igaz nincs nevesítve a bevándorlók integrációja a helyi választójogon keresztül, ráadásul Magyarországon nincs olyan migránközösség,

Pendakur 2008, 19-21). A kutatók a svéd állampolgárságot kapott migránsok vizsgálatában arra jutottak, hogy a szavazati jog és az állampolgárság kiterjesztése rendkívül erősen befolyásolja a társadalmi integrációt. Vannak más változók, melyek befolyásolják. például az, hogy mikor érkezett a migráns a befogadó országba és honnan érkezett stb., de az ezt a gyakorlatot vizsgáló kutatás legfontosabb megállapítása, hogy a politikai participáció, a **szavazati jog és ezen keresztül az állampolgárság kiterjesztése** erősebb társadalmi integrációhoz vezet. Így a politikai jogok teljes körű lehetősége, gyakorlása kulcsfontosságú a teljes körű társadalmi tagság elnyerése szempontjából.

*Más kutatások is megerősítik a kirekesztés politikai és más társadalmi relációs dimenziói közötti kapcsolatot szorosságát.*<sup>17</sup> Az angol Hansard Society és a Választási Bizottság első, 2003-as vizsgálata során meghatározta a politikai aktivitásnak, érdeklődésnek az indikátorait<sup>18</sup> és a 2006-ban megismételt vizsgálatukban a korábbi indikátorokból kialakítottak hat kulcs-indikátort:

1. akik úgy érzik, hogy ismerik a politikát;
2. akik érdeklődnek a politika iránt;
3. akik abszolút biztosak abban, hogy ha most lenne választás, részt vennének benne;
4. politikailag aktívak;
5. hisznek abban, hogy „a részvétel működik”;
6. úgy gondolják, hogy a jelenlegi rendszer jól működik;

és kiegészítették az alábbiakkal:

- intézkedések az embereket érintő ügyekben;
- a vágyuk arra, hogy hangjukat hallassák;

---

mint Svédországban. A magyar Alkotmány, az 1949. évi XX-as törvény 70§. (3) szerint: „ A Magyar Köztársaságban minden menekültként, bevándoroltként vagy letelepedettként elismert nagykorú személyt megillet az a jog, hogy a helyi önkormányzati képviselők és a polgármesterek választásán - amennyiben a választás, illetve a népszavazás napján a Magyar Köztársaság területén tartózkodik - választó legyen, valamint a helyi népszavazásban és népi kezdeményezésben részt vegyen.”

<sup>17</sup> The Electoral Commission and the Hansard Society: An audit of political engagement 3 research report, March London 2006, 5 – 9 oldal

<sup>18</sup> The Electoral Commission and the Hansard Society: An audit of political engagement 3 research report, March London 2006, 31 - 32 oldal

- hogyan vélekednek a parlamenti képviselőknek szükséges fontos (emberi) tulajdonságokról;
- a politika kifejezésének megértése.<sup>19</sup>

A kutatás az Egyesült Királyság 18 év feletti populációjára volt reprezentatív. Az indikátorok meghatározásán kívül a 2006-os kutatás legfontosabb megállapítása, hogy a ***politikai és társadalmi kirekesztés szoros, empirikusan is igazolt kapcsolatban áll: egymásra ható módon egyik erősíti a másikat és viszont.***

A fejlett demokráciákban a társadalmi közeg, amelyben az emberek élnek, vagyis az a közösség, amelyhez tartoznak, gyakran képez egyúttal politikai közösséget is. A politikai exklúzió és a társadalmi kirekesztés többi eleme közötti kapcsolat efelől is igazolható. Egy szomszédság, egy adott környék hasonló életformát, értékeket valló lakossága és azok kapcsolati hálója a legbiztosabb politikai háttérrel tudja megteremteni. Barry 1998-as tanulmánya szerint a politikai hálózatok jellemzően társadalmi hálózatokból nőnek ki (Barry 1998, 15).<sup>20</sup> Ugyanitt, egy Vermontban található kisvárosról, Selbyről szóló esettanulmányt<sup>21</sup> hoz fel példaként, melyet a legjobb példának tart a szociális hálózatok és a politikai hálózatok szoros kapcsolatára.<sup>22</sup> Selby két részre osztható mind társadalmi, mind politikai szempontból: a város magja és a távoli területeken lévő elszórt településrészek. A távoli településrészekben élők véletlenszerűen értesülnek a városi testület döntéséről, általában a város közügyeiről. Ezzel szemben a bent élők szoros kapcsolatban állnak, a helyi boltban még mielőtt testületi ülések lennének, már részletes információkat szereznek és vitatnak meg, azok minden részletével együtt. Így a távoli településrészen élők, akár mint állampolgárok, akár mint választott képviselők sem tudnak érdemben információhoz jutni a város ügyeiről. A mi terminológiánkban őket kirekesztettnek kell tekintenünk. De a példa lényege, hogy helyi szinten is nagy jelentősége van az

<sup>19</sup> The Electoral Commission and the Hansard Society: An audit of political engagement 3 research report, March London 2006, 7 - 8 oldal

<sup>20</sup> Brian Barry: Social exclusion, social Isolation and the Distribution of Income CASE Paper 12 1998 Centre for Analysis of Social Exclusion 15. oldal

<sup>21</sup> A Barry által idézett tanulmány: Jane J. Mansbridge: Beyond Adversary Democracy New York Basic Books, 1980. 103.

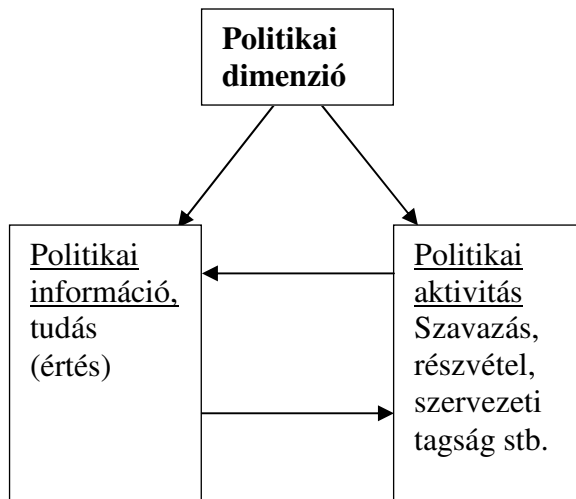
<sup>22</sup> Idézi: Brian Barry: Social exclusion, social Isolation and the Distribution of Income CASE Paper 12 1998 Centre for Analysis of Social Exclusion 15.

informálódásnak, amely szoros kapcsolatban áll az ahhoz kapcsolódó politikai aktivitással.

*Ha nincs megfelelő információ vagy az csak közvetett, szűrt forrásokon keresztül jut el (Selby esetében a helyi postás vitte alkalmanként a híreket a távolélőknek), akkor az politikai kirekesztéshez és rossz politikai érdekérvényesítéshez vezet. Az ún. elszigetelet településeken élők csoportja az inkluzív e-parlament modelljébe is, mint kiemelt célcsoport került be.*

Berghman alapján a társadalmi kirekesztés dimenziói közé a munkaerőpiacot, jóléti rendszert, családi-közösségi rendszert és a demokratikus- és jogi rendszert (politikai dimenzió) sorolhatjuk.<sup>23</sup> Az 1. ábrán a kirekesztés politikai dimenzióját vázoltam fel, míg a 2. ábra ennek részleteit szemlélteti.

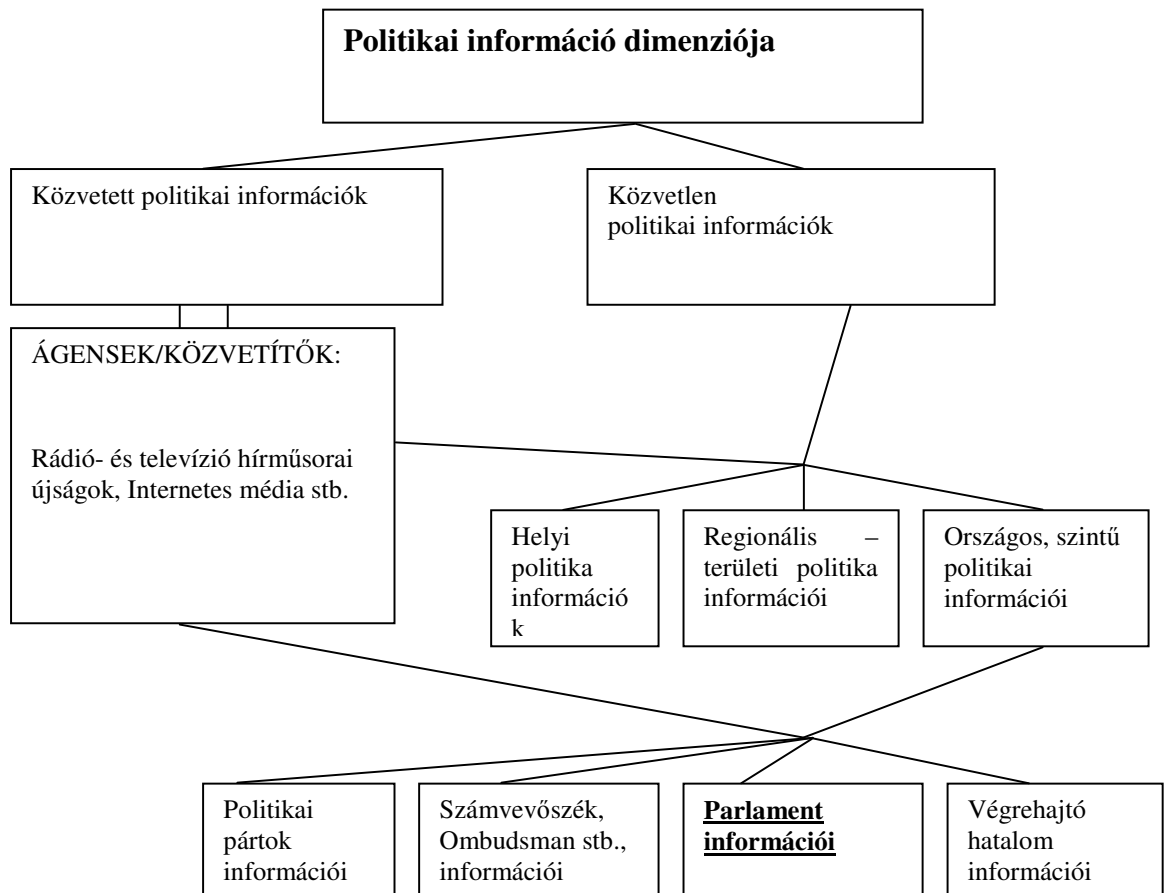
**1. Ábra - A társadalmi kirekesztés politikai dimenziója**



<sup>23</sup> A politikai dimenzió megfelel a demokratikus-jogi intézményrendszernek, ez később is jól követhető, amint a demokratikus-jogi intézményrendszer további elemei is szerepelnek (pl. ombudsman, számvevőszék stb.), természetesen mindez csak demokráciákra értelmezhető.



## 2. Ábra - A politikai információ dimenziója



A korábban kifejtett érvelés alapján *a politikai kirekesztést a társadalmi kirekesztés egyik dimenziójaként értelmezem*. Az egyes dimenziók között összefüggés áll fenn – ezt a korábban ismertetett empirikus kutatások is igazolták. Az információt, így a politikai információt és az ehhez kötődő, ennek megértéséhez és használatához szükséges tudást alapvetőnek tartom. Az informáltság szerepéről a demokrácia-elméletek fejezetben részletesen írtam, hiszen ez a legtöbb elméletben lényeges szerepet tölt be, így indokoltnak tartom a visszafele irányuló kapcsolatot is.

Nézzük a politikai információs (2. ábra) részre vonatkozó ábrát! Egyfelől itt látható, hogy nem kizárólag az itt bemutatott közvetlen információforrások fontosak, hanem egyébként a média (rádió, televízió, Internetes újságok stb.) szerepe is, ezeket

közvetítő ágensnek nevezem és az összes politikai természetű információ ezeken keresztül is elérhető, sőt a többség ezen keresztül tájékozódik. De mi ezzel a probléma?

A kommunikációelméleti szakirodalom sokat foglalkozott azzal a hatással, amit a közvetítő média elfogultsága, részrehajlása okoz az információ továbbításában (Gerhardtts 2007, 633-648). A médiarendszer kódolja az információkat, válogatja azokat, fontosnak, kevésbé fontosnak ítél meg egyes információkat. Ahhoz, hogy az állampolgárok valamennyire átvegyék a politika tematizálását – vagy abban részt vegyenek – közvetlen részrehajlásmentes információhoz kell jutniuk. Többek között ezért is tartom olyan fontosak a közvetlen információforrások létét, elérhetőségét, az ezekhez történő hozzáférést. Nézzük tehát ezeket!

Alapvető különbség van a helyi, regionális és országos szintű politika között. A helyi és regionális politika nagyon közel áll, de országonként létezhetnek komoly különbségek. Elég arra gondolni, hogy az egy országon belüli autonómiák parlamentjei mekkora jelentőséggel bírnak (Katalónia, Skócia stb.), ezért a regionális szint Európában nagyon sokféle lehet. Ezért is indokolt ezeknek a szinteknek a megkülönböztetése. Az országos politika is sokszereplős, sokféle információból áll össze, ebből négyet emeltem ki az ábrán: a törvényhozó és a végrehajtó hatalom részéről, a pártok felől és a legfontosabb közjogi intézményektől (Számvevőszék, Ombudsman stb.) származó információkat. Ez a kör bővíthető a bíróságok, alkotmánybíróság stb. tehát az összes fontos demokratikus alapintézményhez köthető információkkal. Ezek az intézmények különböző formában általában az európai demokráciákban bevett intézmények, tehát az ábra nem kizárólag a magyar helyzetre, hanem általánosságban európai szinten értendő.

Kutatásomban azért a parlamentet választottam ki a többi politikai intézmény közül, mivel a legfontosabb politikai információk ide csatornázódnak be, itt érhetők el. Az ábrán nem mutatom be az egyes közhatalmi intézmények közötti oda-vissza információáramlást, inkább azt hangsúlyozom, hogy az összes információ valamilyen formában (vita, javaslat, interpelláció, jelentés) megjelenik a parlamentben.

## **2.4 A politikai-információs dimenzió**

Az eddigiek alapján a kirekesztésnek van egy politikai dimenziója. A politikában az egyik legfontosabb tényező az informáltság, erről részletesen szó esett a demokrácia fejezetben. Politikai informáltságon azt értem, hogy valaki politikai jellegű információk

birtokában van és ezeket érti, eligazodik ezekben az információkban és értékelni tudja azokat. Értékelésen egy olyan kognitív folyamatot kell érteni, melynek során az egyén képes a rendelkezésre álló információkból kiválogatni a saját vagy családja, közössége számára relevánsakat és azok alapján értékítéletet alkotni. Értékítéleten olyasféle egyszerű sémákra kell gondolni, hogy valaki képes eldönteni, hogy például számára előnyös, semleges vagy éppen hátrányos egy politikai döntés, legyen az a nyugdíjrendszer átalakítása vagy a helyi kórház bezárása, esetleg ennek nyomán egy új rendelő megnyitása és így tovább. Ha tudja, hogy a politikai döntés mit jelent számára, le tudja fordítani saját maga és a számára fontos család, közösség érdekviszonyaira a döntések mibenlétét, akkor beszélhetünk értésről.

Feltételezzük azt, hogy megfelelő informáltság hiányában hiába akar egyénként vagy csoportként fellépni, sikertelen lesz, hiszen nem tudja mi az érdeke, nem tudja, mit akar elérni. Emiatt tehát informálnak kell lenni, legalábbis a fontos, számára fontos ügyekben. Önmagában véve azonban nem elég, ha informált valaki, ahhoz, hogy érdeket érvényesítsen, valamiféle részvételre is szükség van. Erre többféle lehetősége is van. Szavazhat a parlamenti választásokon, lobbitevékenységet fejthet ki, élhet a közvetlen demokrácia legtöbb európai országban létező lehetőségével, petíciót nyújthat be. Részt vehet politikai gyűléseken, tüntethet, gyülekezhet stb. A politikai aktivitásnak igen sok lehetősége van, nyilván ezek igénybevétele mindig függ attól, hogy kinek mennyire fontos az ügy, amiért kiáll, amiért cselekszik. Az imént leírtakból is belátható, hogy az informáltság nélkülözhetetlen, arra előfeltételként szükség van a sikeres állampolgári politikai akaratnyilvánításhoz.

Az információs hiányok léte és ezen belül a politikai információhiány, informálatlanság, mint a kirekesztés egyik összetevője igen elnagyolt. Az információelméleti szakirodalom és kutatások a digitális szakadék, újabban a digitális egyenlőtlenség (DiMaggio, Hargittai, Celeste és Shafer 2004, 355-400) kifejezést használják, ami lényegét tekintve ennek az információs hiánynak egy részét fedi. Azonban nem elsősorban információs szakadékként vagy egyenlőtlenségként vizsgálom a politikai-információs kirekesztést, hanem a mindenki számára kötelezően nyújtandó alkotmányos alapjogokból és az ehhez szorosan kapcsolódó jogok gyakorlásából történő kirekesztésként, hiszen információt nem kizárólag az Interneten lehet szerezni. Ráadásul amint arról már szó esett, a parlamenti információkhoz jutás esetében az Internettől független, hagyományos információs csatornák is fontosak, így többek között a telefon, személyes találkozás, látogatás.

## 2.5 A politikai-információs dimenzió és a parlament szerepe

Egy demokráciában a parlament a legfontosabb közjogi intézmény, bár a többi alapintézmény nélkül nyilván nem működhet megfelelően a rendszer. A parlamentben megjelenő információk nem kizárólag a szorosan vett parlamenti kérdéseket, hanem a demokrácia működésének egész spektrumát ölelik fel. Ezért ha a demokrácia információs aspektusait és jövőjét vizsgáljuk, akkor ebben a parlamenteknek kiemelt szerep juthat.

Ha a politikai informáltságot és ehhez a közvetlen információforrásokhoz való hozzáférés kérdését vizsgáljuk, arra jutunk, hogy jelenleg az emberek többsége számára ez valószínűleg nem túl fontos. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy olyan erős változók, mint a jövedelmi helyzet vagy a munkahely, családi és más emberi kapcsolatok dimenziói mellett a politikai dimenzió és ezen belül ennek részhalmozai mekkora jelentőséggel bírnak. A leghelyesebb, ha ezekre mint lehetőségekre tekintünk. A szavazati joghoz lehet hasonlítani. Sokan vannak, akiknek van szavazati joguk, de nem élnek vele és vannak olyanok, akiknek nincs, de szívesen élnének vele (pl. menekültek, bevándorlók) és persze az állampolgársághoz kötődő egyéb jogokkal (kutatásom empirikus részében például az olasz válaszadó számol be ilyen tapasztalatokról). Vannak olyanok is, akik rendelkeznek szavazati joggal, de a társadalomban való részvételük olyan sok ponton szakadt meg, hogy eszükbe sem jut élni ezzel. Az utolsó fejezetben bemutatandó parlamenti modell egy olyan demokratikus jövő képét mutatja, ahol a parlament és annak Internetes megjelenése – az inkluzív e-parlament - mint egyfajta véleménygyűjtő hivatalos fórum működik majd (Európai Unió szinten erre találunk kísérletet),<sup>24</sup> vagyis azt feltételezem, hogy a politikai informáltság és a politikai részvétel aldimenziói konvergálnak, egyre szorosabban összefonódnak.

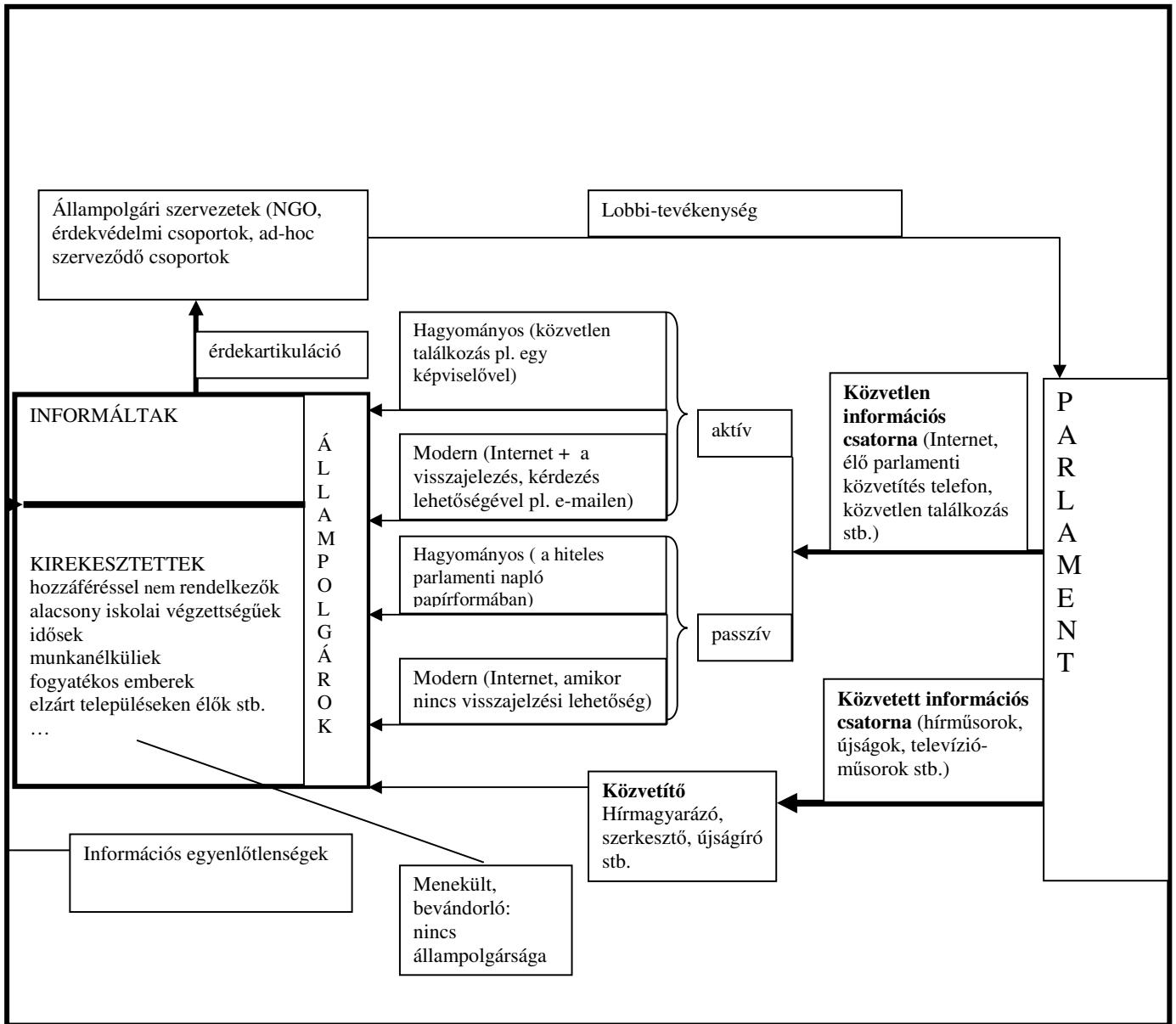
A következő, 3. ábra egy, a parlamenti információkból való kirekesztés folyamatát mutatja.

---

<sup>24</sup> A projekt meghatározása szerint „A 2008-es Európai Állampolgári Konzultáció mind a 27 európai uniós tagállam polgárainak alkalmat kínál arra, hogy – egymással és a politikai döntéshozókkal is – megvitassák az EU előtt álló főbb kihívásokat. A konzultáció azokra a témákra összpontosít, amelyek jelenleg és a 2008. évi Európai Parlamenti választásokig terjedő időszakban leginkább foglalkoztatják az uniós polgárokat.”

Forrás: <http://www.europai-allampolgari-konzultacio.eu/content/projektrol>

3. ábra - A politikai-információs kirekesztés parlamenti dimenziójának folyamatábrája



A parlamenteket, mint a közvetlen politikai informálódás legátfogóbb közvetlen forrását vizsgálom. A korábbiakban amellet érveltem, hogy a parlamentet a politikum egészét felölelő, annak teljes spektrumát több nézőpontból is megmutató (vagyis az ellenzéket és a többi közjogi alapintézményt is megjelenítő) közvetlen információforrásának tekintem. Mindezt figyelembe véve sem tekintem azonosnak a parlamenti információk összességét és a politikai információk összességét. Elsősorban azért, mert ez utóbbi átfogóbb fogalom, nagyobb halmazzt fed, például az összes kormányzati információ is beletartozik.

A kutatás két fontos kiindulópontja is lényeges az ábra ismertetésekor. Az egyik, hogy a parlamentek a náluk keletkező információk jelentős részét a demokrácia, átláthatóság, információszabadság jegyében Internetes oldalukon közvetlenül, kereshető formában közzéteszik. Ez mostanra Európában viszonylag egységesen áttekinthető szerkezetet és elérhető tartalmakat fed. Ennek bekövetkezése egyértelműen egy információs robbanás eredménye, mely az ilyen közcélú információközlőket is elérte.

A parlamenti információs csatornák két típusát különböztethetjük meg. **Közvetlen információs csatornák** alatt értünk minden olyan információforrást, ami közvetlenül a parlamenttől származik, vagyis ilyen értelemben jogilag is hiteles, nem tartalmaz semmiféle külső magyarázatot vagy véleményt. Így idesorolandó az Internet - kizárólag a parlamentek weboldala -, az élő parlamenti közvetítés (ezt ma már gyakran a weboldalon, web-tv formájában is elérhető, például Magyarországon is), közvetlen információkérés a parlamenttől telefonon vagy e-mailen, személyes találkozás képviselővel vagy parlamenti szakértővel, de a parlamenti napló hiteles szövegét is (papíron és Interneten egyaránt).

A közvetlen csatornákat tovább bonthatjuk **aktív és passzív csatornákra**. A közvetlen aktív csatorna egyszerűen annyit jelent, hogy a befogadónak lehetősége van valamilyen visszajelzésre, kommunikációra, így telefonálhat vagy e-mailt írhat, személyes találkozás esetén kérdezhet. Ennek modern változata a valamilyen interaktivitással (fórum, e-mail, véleményezési lehetőség stb.) is felvértezett Internetes oldal. A parlamentek közvetlen aktív csatornái a demokrácia új virtuális terévé alakulhatnak, ahol az állampolgárok fórumozhatnak, véleményt nyilváníthatnak, sőt a jövőben akár szavazhatnak is egyes kérdésekben. Ennek ideáltípusa, jövőbeli lehetősége az inkluzív e-parlament. Mindez egyelőre természetesen csupán feltételezés. A közvetlen információs csatornák passzív változata hagyományosan a papír alapú

anyagok, így például a parlamenti vagy bizottsági naplók, ezek a legtöbb európai országban könyvtárakban olvashatók. Modern változata pedig a parlamenti weboldal, de visszajelzési lehetőség nélkül, ezen a parlamenti weboldalak fejlődése során a legtöbb európai ország már túljutott.

**Közvetett információs csatornának** a parlamenti eseményekről, történésekről közvetítő sajtót, újságokat, televízió-műsorokat stb. tekintem. A legfontosabb, hogy ezek a csatornák egy szerkesztő, riporter, újságíró, vagyis egy vagy több közvetítő személyen keresztül jutnak el a befogadóhoz, ezért nem hitelesek és gyakran hibásak. Előnyük, hogy leegyszerűsítik és érthetővé teszik azt, amiről közvetítenek. Valószínűleg az állampolgárok többsége így jut információhoz, így tájékozódik. Sajátos összekapcsolódását jelentik a közvetlen és közvetett csatornáknak, amikor például egy Internetes hírportál közvetít a parlamentről, de anyagában linkként elhelyezi a parlamenti hivatkozást, ezzel közvetlen kapcsolatot biztosítva az eredeti forráshoz. Az említett szerkesztőket, újságírókat stb. közvetítőnek nevezhetjük. A sokféle információforrás különböző módon jut el az állampolgárokhoz. Az a fontos, hogy minden állampolgárhoz és érintetthez eljusson. Ebben a dolgozatban arra keresem a választ, hogy kik maradnak ebből ki, kik a kirekesztettek ebben a politikai-információs szegmensben vagy legalábbis a parlamentek ebből mit érzékelnek. Feltételezésem szerint leginkább az alábbi csoportok és egyének sorolhatók a közvetlen információs forrásokból kirekesztettek körébe:

- általánosságban a fizikai hozzáféréssel nem rendelkezők
- alacsony iskolai végzettségűek
- idősek
- munkanélküliek
- fogyatékos személyek
- állampolgársággal (a befogadó országban) nem rendelkezők: menekültek, bevándorlók, hontalanok.

Hozzájuk képest az informáltak kategóriába tartoznak azok, akik képesek hozzáférni ezekhez a közvetlen információs forrásokhoz (de nem feltétlenül élnek is ezzel a lehetőséggel). A korábbiakban vázolt informálódási és aktivitási dimenziók összefonódását úgy ábrázoltam, hogy a megfelelően informált egyének, csoportok különböző lobb- és egyéb érdekvédelmi vagy egy adott ügyre szerveződött ad-hoc

akció-csoporton keresztül képesek lobbi-tevékenységet végezni. Mivel itt az európai parlamentekről szól a kutatás, ezért külön nem tüntettem fel a kormányzat vagy a pártok stb. irányába irányuló lobbi-folyamatokat, de természetesen ezek is fontosak lehetnek. A kirekesztetteknek van egy különleges csoportja, akik jogilag is kirekesztettek, vagyis nem rendelkeznek állampolgársággal, de tagjai a társadalomnak. Idesorolom a bevándorlókat, menekülteket, hontalanokat. Európában számtalan nagy létszámú csoport sorolható ide. Például a Baltikumban élő – és már ott született – oroszok, akik nem rendelkeznek lett, észt stb. állampolgársággal. Idetartoznak azok a cseh romák, akikről a cseh állam megtagadta az állampolgárságot, így anélkül kénytelenek élni. De idesorolhatók az Európa-szerte élő milliók, akik bevándorlóként, menekültként, hontalanként élnek és nem rendelkeznek állampolgársággal.

## 2.6 Összegzés

A társadalmi kirekesztés több rétegű jelentéstartalommal rendelkező, az aktív és passzív természetű folyamatokat (vagyis folyamatjellegű) egyaránt magába foglaló, többdimenziós, kapcsolati jelleget (azok hiányát) feltételező társadalmi jelenség. Értelmezésben az *állampolgáriság egyes elemeinek hiányát a társadalmi kirekesztés elméletével magyarázhatjuk*, így az *szoros kapcsolatban áll az állampolgáriság klasszikus marshalli elméletével*, így *a politikai dimenzió alapintézményén, a parlamenten keresztül érdemes vizsgálni*. A társadalmi kirekesztés irodalma szorosan kapcsolódik a szegénység és depriváció elméletek irodalmához, de attól fogalmilag eltér, bővebb és más értelmezési tartománnyal rendelkezik, így többek között a politika dimenzióját is magába foglalja.

*A társadalmi kirekesztés egyes dimenziói között szoros, empirikusan is igazolt összefüggés áll fenn*. Ezért mind az ismertett szakirodalom mind az empirikus kutatások megerősítik, hogy *a politikai kirekesztést, mint a társadalmi kirekesztés egy dimenzióját értelmezzük és kutassuk*. A társadalmi kirekesztés fogalma a francia eredetektől, az Európai Unió (és más nemzetközi intézményeken) keresztül, továbbá a brit politika nyelvezetében többféle jelentéstartalmat és értelmezési lehetőséget nyert. Maga a fogalom egyszerre tartozik az elméleti társadalomtudomány, az empirikus kutatások és a politika nyelvezetébe, így emiatt is beszélhetünk eltérő értelmezésekről vagy éppen különböző hangsúlyokról. Mindezt figyelembe véve a sok éve folyó



empirikus kutatások és kapcsolódó uniós politika igazolják, hogy a fogalom alkalmas a tudományos kutatás számára és egyúttal a politika is képes azt értelmezni, kezelni.

A **társadalmi inklúzió** azon állami politikákat foglalja magába, melyek a társadalmi kirekesztés csökkentésére, megszüntetésére irányulnak. Értelmezésemben a társadalmi kirekesztés politikai dimenziója tovább osztható egy információs (és ahhoz kapcsolódó tudás) és aktivitási részre. Ebben a fejezetben elsősorban az információs résszel foglalkoztam, ezt ugyanis alapvetőnek tartom a participációs rész megvalósulásához.

Ezt az információs részt tovább szűkítettem a parlamenti információkra, pontosabban a parlamenten keresztül minden állampolgár számára közvetlenül elérhető információkra. Úgy gondolom, hogy a parlament, mint a legfelsőbb népképviselői szerv, a legfontosabb demokratikus intézmény. Marshall állampolgársági elméletében is ez reprezentálja az állampolgáriság politikai elemét. Egyúttal a parlamenten keresztül minden, a demokráciában fontos információ megjelenik, ezért ezt nem lehet csupán egy intézményként értelmezni. Sokkal inkább a demokrácia minden fontos és közvetlen információját tartalmazó forrásként tekintek rá.

A parlamenti információk a legfontosabb közvetlen demokratikus információforrást jelentik, ezért azt minden állampolgár számára az állam kötelessége biztosítani, tekintet nélkül az állampolgárok társadalmi helyzetére, fizikai fogyatékoságára. Ezért **politikai-információs kirekesztésnek tekintek minden olyan helyzetet, amikor állampolgárok egy csoportja ezekhez az információkhoz nem juthat hozzá**. Sőt, ezen információkhoz való **hozzáférés** egyre inkább **szükséges feltétele a demokratikus politikai közösség részévé válásnak**, a politikai **részvételnek**. Ennek **megvalósulásához parlamentek aktív inklúziós-információs intézményi politikájára van szükség**. A közvetlen parlamenti információkhoz jutás lehetőségét, mint alapvető demokratikus állampolgári jogot, a demokratikus participáció alapját értelmezem. Ahhoz, hogy a fejezet során vázolt információs-politikai kirekesztés elleni inklúziós politika sikeres legyen, hogy az inkluzív e-parlament modellje körvonalazható legyen, fontos megismerni a parlamentek jelenlegi erőfeszítéseit ezen a területen. Erről szól a következő fejezet.

### **3 Az európai parlamentek információs - inklúziós gyakorlatának kérdőíves vizsgálata**

#### **3.1 A kvalitatív kérdőíves kutatás<sup>25</sup> célja**

A kérdőíves kutatásnak a legfontosabb célja a dolgozat egyes téziseinek (4 – 10 tézisek) igazolása vagy elvetése. Másrészt, a kutatás segítségével feltérképezhető úgy általában, hogy hol tartanak az európai parlamentek az e-parlamenthez vezető (képzeltbeli) úton. Másrészt a meglévő inklúziós tapasztalatokból, példákban körvonalazhatók az inkluzív e-parlament modelljének egyes elemei. Az egyes nemzeti parlamentek szemszögéből, vagyis egy intézményi nézőpontból szeretném jobban megismerni a parlamentek jelenlegi inklúziós-információs politikáját, stratégiáját és gyakorlatának jellegzetességeit.

Igyekszem feltérképezni, hogy milyen információs csatornák állnak az állampolgárok rendelkezésre, ezek hogyan változtak meg az új Internetes technológia tükrében, mely csoportok a haszonélvezői és kik lehetnek a kimaradók. Szeretném megtudni, hogy a parlamentek szerint vajon valóban az Internet vált-e a fő információközlési eszközzé és ez mennyire szorította ki a hagyományos lehetőségeket, melyek feltételezésem szerint éppen a kirekesztettek számára fontosak. Egyúttal igyekszem feltárni, hogyan vélekednek a parlamentek a kirekesztett állampolgárok információs célú befogadása tekintetében, például mely célcsoportokat tekintenek kirekesztettnek vagy másképpen kiket igyekeznek külön is megszólítani és mindezt milyen környezetben valósítják meg. Ugyanakkor kísérletet teszek azon folyamatok felvázolására is, amelyek – mintegy nem várt hatásként - kirekesztéshez és információs egyenlőtlenségekhez vezetnek, továbbá kiket tekinthetünk a politikai-parlamentari információból kirekesztetteknek.

---

<sup>25</sup> A kérdőíves kutatást 2008-ban kérdeztem le az ECPRD parlamenti kutatói hálózatán. Az azóta eltelt időszak tapasztalatait természetesen figyelembe vettem az inkluzív e-parlament modelljének kialakításakor, de az itt olvashatókhoz képest nincs túl sok változás. Az ekkor nyert információk és következtetések ugyanis 2011-ben is megállják helyüket. Ennek oka az lehet, hogy a nemzeti parlamentek viszonylag keveset változtatnak egy 2-3 éves periódusban (ez rövidebb egy választási ciklusnál). Ami azóta megjelent, az igyekeztem felhasználni az utolsó fejezetben.

Feltételezem, hogy van ahol a befogadás politikája külön megfogalmazott stratégiaként jelenik meg, előfordulhat, hogy országos stratégia része, máshol maguk a parlamentek alkotnak saját belső szabályokat és stratégiát: témám szempontjából ennek léte és jellegzetességei az érdekesek. A meghatározó kérdés, hogy ezen információs politikán/stratégián belül létezik-e a kirekesztett csoportokra vonatkozó elkülönült információs politika, illetve a parlamentek szemszögéből megjelenik egyáltalán problémaként a kirekesztett csoportok információhoz jutása és ehhez kapcsolódóan sajátos tudáshiánya. Egyáltalán beszélhetünk a befogadás különböző lehetőségeit felhasználó elkülönült (parlamenti-intézményi) politikáról, stratégiáról? Fontos kérdés, hogy az európai parlamentek mennyire érzékelik a kirekesztett csoportok, egyének jelenlétét, érdeklődését a politika iránt, vannak-e kezdeményezések ezen csoportok bevonására. Érdeemes megtudni azt is, mennyiben tekintik a kirekesztett csoportok, egyének aktivitását egyfajta lobbitevékenységnek. Vajon létezik ilyen természetű lobbitevékenység?

Nem szorítkoztam kizárólag az Internet, e-parlament témakörére, hanem vizsgáltam más, hagyományos információs források meglétét és ezek jellegzetességeit, tapasztalatait a kirekesztett csoportok szemszögéből. Feltételezésem és ezt a magyar tapasztalatok alapján (Cabrera 2002, 896) gondolom így, éppen a hagyományos információszerzési eszközök jelenthetnek a kirekesztett csoportok számára egyedül megmaradó közvetlen informálódási és kapcsolatfelvételi lehetőséget. Másrészt előfordulhat, hogy egyes csoportok (pl. tájékozottabb újságolvasó idősök lehetnek ilyenek) képesek a hagyományos közvetett információs csatornákon is könnyen áthidalni azt, hogy nem jutnak hozzá ezekhez az új lehetőségekhez. Mindez azonban valószínűleg időleges, hiszen a fejlődés iránya elég egyértelmű.

Fontos része a kérdőívnek, ahol azt próbálom megtudni, hogy milyen csoportokat tartanak kirekesztettnek a parlamentek. Azt feltételezem, hogy a kirekesztett csoportok és azok megjelenése, súlya országonként is eltérő. Például a nyugat-európai országokban nagy létszámú idegen ajkú kisebbségek (bevándorlók, menekültek és ezek leszármazottai stb.) élnek. Egyes országokban jellemző a sokmillióes iszlám hívő kisebbség, akik a befogadó ország szokásait különböző mértékben vették át, a teljes asszimilációtól a teljes elkülönülésig bezárólag találhatunk példákat. Magyarországon a határon túli magyarok ügye számítható kiemelten fontos kérdésnek. Hasonló a helyzet ott, ahol eredetileg is honos népcsoportok, kisebbségek vagy éppen területileg elzárt

csoporthoz tartoznak. Nem szabad megfeledkezni a téma szemszögéből kirekesztettek körébe sorolandó idősekről, fogyatékos emberekről, szegényekről sem.

A kirekesztettek politikai részvétele az állampolgáriság szempontjából is kiemelkedően fontos, ahogyan erről már szó esett. A - sokat hivatkozott - Marshall elméletén túl a demokrácia fejezetben szó esett arról, hogy a demokrácia fogalmilag különböző csoportokra terjed ki. A plurális demokrácia felfogás (például Dahl) kiterjesztően értelmezi az állampolgáriság fogalmát. Érdekes lenne megtudni, hogy a parlamenti gyakorlatban létezik-e olyan demokrácia, ahol olyan csoportokat is „megcélznak”, akik nem rendelkeznek választójoggal, azonban az adott országban élnek, így annak törvényei rájuk is vonatkoznak. (Erre a későbbi fejezetben ismertetett skót e-petíciós rendszer gyakorlata jó példaként szolgál). Ez talán az egyik legérdekesebb kérdés az állampolgárisággal nem rendelkezők politikai részvételének – és inklúziójának szempontjából.

### **3.2 A kvalitatív kutatás célcsoportja és módszertana**

A kutatás eszközeül egy nyílt kérdéseken alapuló 10 (az alkérdésekkel együtt valójában 12) kérdésből álló kérdőívet használtam. A témában ilyen irányú kutatás még nem született, bár hasonló, általános célú igen (Griffith, Griffith és Casini, 2008). Ezért úgy határoztam, hogy egy feltáró jellegű, a lényeges alapinformációkat feltérképező kvalitatív kérdéseket tartalmazó kutatásra van szükség. A nyílt kérdések lehetővé teszik a válaszadónak véleménye bővebb kifejtését, másrészt olyan válaszok is lehetségesek, amelyekre én nem is gondoltam. A másik ok a sokféle ország, sokféle parlament és feltételezhetően sokféle gyakorlat, vagyis nehéz vagy éppen lehetetlen lett volna jól egységesíteni a kérdéseket. Ráadásul a válaszadók számára nem feltétlenül egyértelmű a kirekesztés témaköre. Ezt a kérdőívben egy, a kutatás célját leíró bevezetővel igyekeztem pótolni. Egyúttal megfogalmaztam és példákkal illusztráltam, hogy a kirekesztés fogalma alatt pontosan mit értek.

A kutatás az európai országok parlamentjeire irányul. A kérdőíveket az ECPRD<sup>26</sup> (a Függelékben olvasható az ECPRD-ben résztvevők listája) nemzetközi parlamenti kutatóhálózaton juttattam el a megkérdezettekhez. A kérdőív célzottjai kizárólag a listán

---

<sup>26</sup> European Centre for Parliamentary Research and Documentation. Internet: <http://www.ecprd.org>

szereplő európai országok. Fontos információ, hogy **a válaszadók nem a saját nevükben, hanem nemzeti parlamentjük nevében adnak választ**, ezért **azt így hivatalos parlamenti álláspontként kell értelmezni**. Ez alól a vélemény-kérdések képeznek kivételt, ahol kifejezetten a válaszadó szakmai véleményére kérdeztem rá. A Magyar Országgyűlésre vonatkozó rész kitöltésére az Országgyűlés Képviselői Tájékoztató Központjában került sor. Sajátos helyzetet teremt az egyes parlamentek összevetése miatt az egy- és kétkamarás rendszerek kérdése. Kutatásomban egynek tekintem az egyes országok parlamentjeit, így a két kamara által adott válaszokat „egybegyűrtam” és abból egy, az adott országra jellemző adatsor került feldolgozásra.

### 3.3 Fogalmak

*Információs politika:* Azon írott és a parlament döntéshozó testülete, annak hiányában hivatala által elfogadott stratégia, célrendszer, jogszabály stb., mely a parlamentek és az állampolgárok közötti kapcsolattartásról, mint információs tevékenységről, továbbá az állampolgárok parlamenti információszerzését megvalósító eszközökről és lehetőségekről szól. Ha nem létezik ilyen leírt szabályrendszer, akkor a parlament információs tevékenységének gyakorlatából lehet ennek sajátosságaira, természetére következtetni.

*Információs tevékenység:* A parlamentek minden fontosabb információs, tájékoztató aktivitása, tevékenysége, mely az információs politika megvalósítását szolgálja (még abban az esetben is, ha ez utóbbi nincs írásba foglalva). Az információs tevékenységbe tartozónak tekintem a hagyományos információs csatornákon keresztüli tájékoztatást (televízió-közvetítés, rádióközvetítés, papíralapú országgyűlési napló stb.) és az Internet alapú lehetőségeket egyaránt: honlap, Internetes adatbázis, e-mail, fórum, chat, elektronikus hírlevél stb.

*Parlamenti információ:* Minden olyan politikai információ, mely a parlamenten keresztül az állampolgárok számára elérhető. Elsősorban a parlamentek klasszikus hármas funkciójából adódó információk halmaza így a törvényalkotás, az országos szintű politika és a kormányzat ellenőrzése tartozik ide. Idetartozik minden olyan információ továbbá, mely az egyes államhatalmi szervezetek ellenőrző tevékenysége során keletkezik és erről a parlament is tárgyal. Például a parlamentnek beszámol az adott államhatalmi szervezet, így a számvevőszék, ügyészség, ombudsman hivatalai és

így tovább. Parlamenti információ egy törvényjavaslat szövege, politikai vita egy plenáris ülésen elhangzó napirend előtti felszólalás, míg a kormányzati ellenőrzés témakörébe például egy interpellációt, kérdést vagy egy miniszter bizottsági meghallgatását lehet példaként említeni. Mind parlamenti információ, bár tematikailag különbséget tehetünk köztük. Ezen túl minden olyan információ idesorolandó, ami nem közvetlenül ezekbe a kategóriákba illeszthető, de a Parlament működésével kapcsolatos. Például a parlament hivatalának adatai (kötségvetése, személyi állománya) vagy éppen a parlament külügyi tevékenysége. Értelemszerűen az elsőként említettek fontos, releváns információk, míg az utóbbiak kevésbé. Kutatásomban a parlamenti információt a *politikai információ* kategória egy részének tekintem. A politikai információk teljessége nem jelenik meg a parlamentekben, de véleményem szerint minden fontos, egy állampolgár számára releváns országos szintű politikai információnak meg kell ott jelennie ez a parlamentáris demokrácia természetéből következik.

Kirekesztett: Kirekesztett az a személy aki a.) földrajzi értelemben tagja a társadalomnak; b.) nem tud részt venni az állampolgárok normális társadalmi tevékenységében c.) szeretne ezen tevékenységekben részt venni de rajta kívül álló tényezők miatt ezt nem teheti (Burchardt, Le Grand és Piachaud 1999, 227-244).

„Normális” társadalmi tevékenység: Nagyon sokféle tevékenységet fed, az adott társadalom történeti hagyományainak és társadalmi- gazdasági fejlettségének megfelelően. Berghman társadalmi kirekesztés koncepciója alapján a demokratikus és jogi rendszerben (ami nálam a politikai rendszer) való részvételt ilyen tevékenységnek tekintem. Az ehhez szükséges informáltságot pedig (ennek lehetőségét) ezen normális társadalmi aktivitás elengedhetetlen részének tekintem.

Politikai információs csatornákból kirekesztettek: Azok az egyének vagy csoportok akik különböző természetű akadályok miatt (fizikai, tudásbéli stb.) nem férnek hozzá közvetlen politikai információhoz legyen az akár modern digitális (Internet stb.) vagy hagyományos (például a telefon) formájú.

Politikai információ: A politikai természetű információk kategóriáját kutatásomban a parlamenti információkon keresztül megszerezhető közvetlen információkra szűkítem. Ennek oka, hogy a.) a parlament a legfelsőbb népképviselői szerv b.) működését alapelveként a nyilvánosság határozza meg c.) a demokrácia alapelveként értelmezem az egyenlő információkhoz jutás elvét és ennek elsődleges,

független forrásának a törvényhozást tekintem. Mindezek mellett a politikai természetű információk ennél sokkal szélesebb spektrumot ölelnek fel. Így ebbe beletartoznak a kormányzat, az önkormányzatok, az ellenőrző szervek információi – azok is, amelyek a parlamenteken keresztül nem jelennek meg - és így tovább. Másrészt a közvetlen információs csatornák mellett léteznek közvetett csatornák is, így elsősorban a sajtó, média. A közvetlen információs csatornákkal foglalkozik kutatásom, azt tartom ugyanis befolyásolástól mentes, független és elsődleges információforrásnak, amint arról a parlamenti információkat bemutató ábrán a kirekesztés fejezetben is leírtam.

Kirekesztett csoportok: Alapvetően a politikai információkból kirekesztettek körébe feltételezésem szerint az alábbi csoportok sorolhatók:

- Bevándorlók, idegen ajkúak;
- Idősek;
- Területileg a központtól messze lévő, elszigetelt településeken élők;
- Fogyatékkal élők;
- Alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők;
- Fiatalok egyes csoportjai;
- Munkanélküliek;
- Hajléktalanok;
- Idősek egyes csoportjai.

Parlament: Törvényhozó szerv, a legfelsőbb népképviselői szerv. Az autonóm országrészek parlamentjeit (Katalónia, Skócia stb.) a kutatás ezen részébe nem tartoznak bele (nem tagjai az ECPRD-nek önállóan). Ettől függetlenül a későbbiekben a parlamenti modell megalkotásakor több gyakorlatot is átvettem (a Skót parlamenttől). Azokban az országokban ahol kétkamarás rendszer van, azt együttesen veszem figyelembe.

Állampolgár: Az állampolgár fogalmat leszűkítem az adott ország állampolgáira (EU esetében az Unió országainak állampolgáira). Például egy Hollandiában élő

nigériai bevándorló is állampolgár: nigériai állampolgár, de a holland jog szerint ő nem holland állampolgár és így tovább: ezért őt a vizsgálat szempontjából nem tekintem állampolgárnak.

Befogadás, inklúzió: Az a széles értelemben vett politika, jogi szabályozás vagy intézményi program és gyakorlat mely az információkból kirekesztett csoportok megszólítását, azoknak a politikai élet megismerését, abba való bevonását célozza, ennek érdekében szerveződik.

e-inklúzió<sup>27</sup>: Minden olyan politika, stratégia akcióterv stb. idesorolandó, mely az e-befogadás (eInclusion), tehát egy befogadó, mindenkire kiterjedő információs társadalom célját igyekszik megvalósítani. Itt a befogadás egy részeként kezelem.

Közvetett információs csatorna: Elsősorban a hagyományos média tartozik ide. Minden olyan híradás, újság, hírportál stb. ahol már egy hírmagyarázó, szerkesztő, műsorvezető fogalmazza meg a tartalmat. Technikailag lehet televízió, Internetes hírportál, rádióműsor, papíralapú újság, hetilap és így tovább. Közös tulajdonsága ezeknek, hogy egy hírszerkesztő, újságíró stb. válogatja meg a híreket és azokat közérthetővé teszi és saját beállítottsága, véleménye tükröződik benne.

Közvetlen információs csatorna: közvetlenül a parlamenttől szerzett információ, ez lehet egy törvényjavaslat szövege, egy parlamenti vita szövege, hang-vagy képanyaga vagy például egy szavazási eredmény név szerint stb. A közvetlen információszerzési csatornák is sokfélék és nem kizárólag Internet alapúak. Közvetlen információs csatornának tekintem a parlamenti könyvtárban elérhető eredeti dokumentumokat, általában minden olyan hivatalos naplót, jegyzőkönyvet, szavazási listát ami eredeti és hiteles. Közvetlen csatorna az élő rádióadás és televízió-közvetítés is. Ezek tehát elsősorban a hagyományos, de közvetlen informálódási csatornák. Ezek között is megkülönböztetek olyat, ami interaktív, kereshető stb. és olyat, ami bár közvetlen, de passzív (közvetítés).

### 3.4 Parlamenti kérdőív

A kérdőív eredetileg angolul készült, így az itt szereplő változat ennek a magyarra fordított változata. A kérdéseket egy ismertetővel együtt küldtem ki, ami elsősorban azt

---

<sup>27</sup> Angolul az „eInclusion” használatos.



a célt szolgálta, hogy a más végzettséggel rendelkező (például jogász) parlamenti szakemberek is értsék.

### **3.4.1 Ismertető**

Kérdőívünk egy parlamenti kutatás része, melyben a parlamentek és állampolgárok kapcsolatát vizsgáljuk, a közvetlen politikai információkból kirekesztett hátrányos helyzetű egyének és csoportok szemszögéből. A „közvetlen politikai információkból kirekesztett, hátrányos helyzetű egyének és csoportok” kifejezést olyan jelentéstartományban vizsgáljuk, ahol a kirekesztés nem jelenti azt, hogy valaki vagy valamely politika kirekeszteni igyekezne ezeket az egyéneket, csoportokat.

A kirekesztés egy tágabb szociológiai fogalom. Amikor a „befogadás” kifejezést használjuk, minden olyan intézkedést értünk ezalatt, amely a „kirekesztés” felszámolását célozza. Az alább felsorolandó társadalmi csoportokat soroljuk például a kirekesztettek körébe: menekültek, bevándorlók, fogyatékos személyek (fizikai vagy szellemi), távoli településeken élő emberek, írástudatlanok, idősek és így tovább. A közvetlen parlamenti információkhoz technikai hozzáféréssel nem rendelkezőket (telefon vagy Internet hozzáférés hiánya miatt stb.) kirekesztettnek tekintjük és hasonlóképpen vesszük számba azokat is, akiknek bár van hozzáférésük, de nem tudják megérteni az információt, mert nélkülözik az ehhez szükséges alapvető tudást, vagy éppen a szükséges nyelvismeret hiányzik.

Kutatásunk részeként szeretnénk jobban megérteni az ilyen típusú kirekesztést és meghatározni azokat a legfontosabb társadalmi csoportokat, akik ebben érintettek. Szeretnénk egyúttal megtalálni a „legjobb gyakorlatokat” és a befogadás politikájának legjobb ötleteit és tapasztalatait. Szeretnénk megtudni, hogy milyen különböző parlamenti információs csatornák (televízió, rádió, Internet, papír alapú információ stb.) állnak az állampolgárok rendelkezésére, hogyan használják azt a gyakorlatban és a parlamenteknek milyen tapasztalatuk van a kirekesztett személyekkel kapcsolatban.

Az Önök gyakorlata és tapasztalata meghatározó szerepet játszik kutatásunkban. Mindig a parlamenti kommunikáció tartalmára, továbbá arra koncentrálunk, ahogyan a parlament kommunikál az állampolgárokkal, nem pedig az információ-technológiára vagy más technikai részletekre. Az Internet társadalmi hatása és a parlamenti honlapok állnak kutatásunk középpontjában, de a hagyományos

kommunikációs lehetőségek (telefon, postai levelezés, könyvtár) is fontosak és ehhez kapcsolódóan az a folyamat, ahogyan ezeknek az információs csatornáknak változik a szerepe.

### 3.4.2 *Kérdések*

1. Létezik olyan *jogi szabályozás* mely a parlamenti információk nyilvánosságra hozataláról szól? Kérem, foglalja össze!
2. Milyen információs források (televízió, rádió, Internet, papír alapú információ stb.) állnak az állampolgárok rendelkezésére? Van valamilyen kapcsolat az előzőekben említett különböző információs források között vagy ezek egymástól elkülönülten működnek?
3. Van parlamenti információs-befogadási stratégiájuk (különböző módszerekről, hogyan informálhatók és vonhatók be a kirekesztettek), különösképpen az információ-technológia, az Internet vonatkozásában? Kérem, foglalja össze!
4. Tapasztalatai szerint általánosságban kiknek okoz nehézséget a parlamenti információkhoz való hozzáférés?
5. Vannak speciális információs szolgáltatásaik a fogyatékos emberek számára (például vak emberek számára készült honlap)? Ha igen, kérem, ismertesse!
6. Melyek a legfontosabb eddigi eredmények (legjobb gyakorlat) a befogadó információs politika (a kirekesztettekhez a parlamenti információt eljuttató politika) terén? Milyen terveik vannak a jövőre nézve?
7. Tapasztalataik szerint vannak olyan kirekesztettek, akik használják parlamentjük információs szolgáltatásait? Mely kirekesztett csoporthoz tartozók vannak közöttük? (Például: etnikai vagy nyelvi kisebbségek, vallási kisebbségek, menekültek, bevándorlók, fogyatékos személyek, idősek, munkanélküliek stb.) A tőlük érkező információs kérések különböznek a többitől?
8. Az állampolgárokkal történő kommunikációs lehetőségek között van olyan, amely (különös tekintettel az Internetre), felváltott hagyományos kommunikációs csatornát? (Például parlamenti honlap rádióközvetítés vagy bármilyen papíralapú anyag helyett).

9. Véleménye szerint a növekvő parlamenti információk elérhetősége növeli az informáltak és az informálatlanok közötti különbségeket? Kérem, írja le véleményét és tapasztalatait!
10. Tudna említeni olyan kirekesztett csoportokat, akik korábban nem rendelkeztek a parlamenti információkhoz való hozzáféréssel, de most az Internet és a parlamenti weboldal segítségével elérhetővé vált számukra mindez?

### 3.5 A kérdőív értékelése

A kérdőívet 2008 májusában küldtem ki az európai nemzeti parlamentek részére. A válaszadási határidő 2008. július vége volt, ami elegendő időt adott a válaszadóknak a kérdőív szakmailag megalapozott kitöltéséhez. Összesen **29 válasz** érkezett, ami azt jelenti, hogy a kérdőív kiküldés igen sikeresnek mondható, hiszen **az európai parlamentek túlnyomó többsége válaszolt**. Első olvasatra érkeztek egészen részletes válaszok, míg akadt néhány, amelyben kevesebb érdemi információ volt található. Mindezt figyelembe véve **minden kérdőíves válasznak volt olyan eleme, amely felhasználhatónak bizonyult**. Az értékelés során is először kérdésenként összegzem a válaszokat. Vizsgáljuk meg kérdésenként a legfontosabb tapasztalatokat!

Az **első kérdés** úgy szólt, hogy létezik-e olyan jogi szabályozás mely a parlamenti információk nyilvánosságra hozataláról szól, vagyis a parlamenti információ jogi szabályozása volt terítéken, mennyire garantálja ezt jogszabály. A kérdés azért fontos, mert már az első fejezetben is arról esett szó, hogy az Internet elterjedése csupán egyik feltétele volt a közcélú parlamenti információk közvetlen elérhetőségének és az ezen a téren bekövetkezett információs forradalomnak. A másik fontos feltétel, hogy erre törvény is kötelezte a nemzeti parlamenteket. A válaszok alapján többféle lehetséges variáció létezik. A jogszabályi hierarchia szerint legerősebbnek az Alkotmány szintű szabályozást tekinthetjük. Alkotmányos szintű szabályozást Olaszország, Svédország, Belgium, Lengyelország és Magyarország említ. Azonban ezt fenntartásokkal kell kezelni, ugyanis az alkotmány műfajában eléggé általános, ahol elvek, államcélok stb. szerepelnek, így feltételezhetően a válaszadó megítélésétől is erősen függ, hogy egy általános szabályt mennyire tart fontosnak megemlíteni. Valójában az idevonatkozó részletes, de törvényi szintű szabályozás érdekesebb. Itt **háromféle törvénytípust** is említettek: az **információszabadságról** szólót, a **médiáról** szólót és a **fogyatékos**

**emberek jogait biztosító törvényt.** A médiatörvényt Oroszország, Törökország említi, de Portugália is idetartozik. Az első két ország esetében gyanítható, hogy a demokratikus állam és parlamentje sem érte el azt a fejlettségi szintet, amely kedvez az európai értelemben vett információszabadságról szóló törvény megalkotásának, persze ez csupán feltételezés. Tíz ország említette az információszabadságról szóló törvényt, ami úgy vélem, hogy meghatározó jelentőséggel bír a parlamenti (és más állami intézményben keletkező információk) közzétételét illetően, de kevés, ezért kiegészítettem ezt a kérdést más információforrással is (lásd a táblázat). Öszvérmegoldások is léteznek, hiszen elképzelhető, hogy van az Alkotmányban egy alapjog, amelyet a diszkrimináció ellenes vagy fogyatékos személyekről szóló törvény és az információszabadság törvény „bont ki”, azaz a részletes szabályokat itt fogalmazzák meg. Van ahol a törvényi vagy határozati (tehát csak az adott parlamentre kötelező) házsabály határozza meg az információk és a közzététel körét. Magyarország például abba a csoportba tartozik, ahol létezik alkotmányos alapjog,<sup>28</sup> kétféle törvény, az esélyegyenlőségről és az elektronikus információszabadságról,<sup>29</sup> a parlamentre vonatkozó részleteket pedig a határozatba foglalt Házsabályban<sup>30</sup> olvashatjuk. Szerencsére ebben a kérdésben nem szükséges kizárólag a válaszokra hagyatkozni, rendelkezésre áll az információ,<sup>31</sup> hogy az egyes európai országok közül hol találunk idevonatkozó szabályozást.

##### 5. táblázat - Információszabadságról szóló törvények Európában

<b>Ország</b>	<b>Törvény címe angolul</b>	<b>Hatálybalépés dátuma</b>
Belgium	Law on the Right of Access to Administrative Documents	1994
Bosznia és Hercegovina	Freedom of Access to Information Act	2000
Bulgaria	Access to Public Information Act	2000

<sup>28</sup>A hatályos 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány 61. § (1) szerint „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.”

<sup>29</sup>A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról továbbá a 2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról.

<sup>30</sup>46/1994. (IX. 30.) országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság Országgyűlésének házsabályáról. 41§.

<sup>31</sup>A táblázat forrása a Global Centre for Information and Communication Technologies in Parliament (Ez a szervezet az ENSZ gazdasági és Szociális Ügyekkel foglalkozó szervezetének az UNDESA-nak és az Interparlamentáris Uniónak a közös intézménye). Elérhető az alábbi weboldalon: <http://www.IKTparliament.org/index.php>

Horvátország	Act on the Right of Access to Information	2003
Cseh Köztársaság	Law on Free Access to Information	1999
Dánia	Access to Public Administration Documents Act	1985
Észtország	Public Information Act	2001
Finnország	Act on the Openness of Government Activities	1999
Franciaország	Law on Access to Administrative Documents	1978
Németország	Freedom of Information Act	2005
Magyarország	Az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC törvény	2005
Izland	Access to Information Act	1996
Írország	Freedom of Information Act	1998, 2003
Olaszország	Law 241/90 on Administrative Procedure and Access to Administrative Documents	1990
Lettország	Freedom of Information Law	1998
Liechtenstein	Information Act	2000
Litvánia	Law on Provision of Information to the Public	2000
Macedónia	Law on Free Access to Public Information	2006
Hollandia	Government Information Act	1991
Norvégia	Freedom of Information Act	2003
Lengyelország	Act on Access to Public Information	2002
Portugália	Law of Access to Administrative Documents	1993
Románia	Law on Free Access to Information of Public Interest	2001
Szlovénia	Access to Public Information Act	2006
Nagy Britannia	Freedom of Information Act	2000

A táblázatból látható, hogy 25 európai ország rendelkezik információszabadságról szóló törvénnyel.

Összegzésképpen az első kérdésre adott válaszok és ennek kiegészítéseképpen a táblázat azt mutatják, hogy **az európai országok túlnyomó többségében van információ-szabadságról szóló törvény** és ezek a törvények többségükben az elmúlt évtizedben születtek meg. Így helyesnek bizonyult az a kiindulópont, hogy az információtechnológia és az Internet terjedésével egyidejűleg a jogi alapok is ekkor körvonalazódtak, majd ennek nyomán következett be az információs robbanás a parlamenti információk terén. Ez amiatt is fontos, hogy megértsük a továbblépés lehetőségét, így például az inkluzív e-parlament, általánosságban a nagyobb állampolgári részvétel megvalósulásához bizonyosan szükséges a vonatkozó jogszabályi háttér megléte.

A **második kérdés** az állampolgárok rendelkezésére álló információs forrásokról (televízió, rádió, Internet, papír alapú információ stb.) szólt, továbbá arról, hogy van-e valamilyen kapcsolat az előzőekben említett különböző információs források között vagy ezek egymástól elkülönülten működnek. A kérdés lényege tehát a parlament nyilvános információs terének feltérképezése. Röviden úgy is lehet fogalmazni, hogy milyen módon juthatnak az állampolgárok parlamenti információkhoz. A kutatás egyik legfontosabb feltételezését erősítették meg a válaszok. Az európai parlamentek tapasztalata szerint **az Internet vált a legfontosabb és legátfogóbb információs eszközzé a parlamentek és az állampolgárok közötti kapcsolat viszonylatában**. Több válaszadó (Csehország, Norvégia, Finnország stb.) nevesíti is, mint a legfontosabb elsődleges és közvetlen információforrást. Előnyeként említik a gyorsaságát, hozzáférhetőségét és ingyenességét (Olaszország). A válaszokból kiderül, hogy elsődleges forrásként az Internet, másodlagos, de továbbra is meghatározó közvetett és közvetlen forrásként (attól függően, hogy élő közvetítés vagy szerkesztett anyag) a televízió és rádió szerepel. Sajátos megoldásként ezek kombinációjaként az Internetes TV adás, amelyet egyértelműen a jövő parlamenti közvetítési formájának tekinthetünk még hozzá azért, mert közvetlenül a parlamenti Internetes oldalon érhető el, így nem vesz el műsoridőt más közcélú, hét ország is nevesíti ezt a lehetőséget. A válaszokból a korábban már ismertetett információs hálózat körvonalazódik:

***Elsődleges és közvetlen csatorna:***

- a parlamenti weblap, vagyis az Internet (mely általában dokumentumokkal, szavazási adatokkal, kereshető adatbázissal stb. is rendelkezik);
- közvetlen látogatást, találkozás képviselőkkel;
- a parlamenti könyvtár;
- a közvetlenül elérhető telefonos és e-mailen keresztüli tájékoztatási szolgáltatások, Információs központok

***Másodlagos, közvetett csatornák:***

- Hagyományos papír alapú média (napi- és hetilapok);
- Televízió- és rádió hírműsorok.;
- Oktatási programok, szerepjátékok;
- papírra nyomtatott minden tájékoztató anyag, brosúra stb.

Nagyon érdekes, hogy *a válaszadók is „keverik” a tisztán információs csatornákat a valamiféle aktivitási, részvételi lehetőséggel is járókkal*, így az oktatási program, szerepjáték, közvetlen találkozás is szerepelnek a válaszok között. Ennek oka talán abban keresendő, hogy, a válaszadók szerint sem önmagáért való az informálódás. *Elképzeltető, hogy mind az állampolgárok mind a parlamentek* (annak hivatalos véleményét megfogalmazók) *logikája összeköti az informálódás és valamiféle részvétel, aktívabb kapcsolat általános gondolatát*. Erre utalhatnak a válaszok, de ezt a kérdőív alapján nem lehet kijelenteni, így ennek a kérdésnek (mennyire tekintik összekapcsolódónak az információszerzést az aktív politikai tevékenységgel, lobbival, részvétellel a parlamentekben stb.) a vizsgálata a későbbiekben, más kutatásokban hasznos lenne. Visszatérve a kérdőív kérdésére, annyi megállapítható, hogy a kirekesztés fejezetben megfogalmazott információs csatornákat a korábban leírtaknak megfelelően kell elképzelni, vagyis ezek az információs mechanizmusok a korábbiakban leírtak szerint működnek más parlamentek szakértői szerint is.

A *második kérdés kiegészítő része* - tulajdonképpen önálló kérdése - az előzőekben említett különböző információs források közötti kapcsolatra, illetve arra irányult, hogy ezek vajon egymástól elkülönülten működnek-e.

A legtöbb válaszadó elsősorban a komplementer, azaz egymást kiegészítő információs csatornák meglétéről ír, még akkor is ha ezt nem így fogalmazza meg, vagy nem nevesíti. Összesen 15 válaszadó fogalmazta meg valamilyen formában azt, hogy az egyes parlamenti információszerzési lehetőségek egymást kiegészítve működnek. Egyfajta párhuzamosságot három válaszadó ír, azonban ezt is a komplementer csatornához szükséges sorolni, ha úgy értelmezzük, hogy még a párhuzamos tájékoztatás estén is (tehát egy adott információ megjelenik papíron és Interneten egyaránt) különböző csoportokat szólít meg. A párhuzamosságot három válaszadó említette. Sajnos erre az alkérdésre sokan, összesen 9-en nem válaszoltak, de ezekben az esetekben a kérdés első feléből is néha lehet következtetni bizonyos összefüggésekre. Egy választ nem lehetett besorolni. Ezek a válaszok ellentmondásosak a kutatás 5. tézise szempontjából, miszerint az új Internetes információs csatorna korábbi, hagyományos információs csatornákat válthat ki és helyettesíthet. De az is előadódhat, hogy a párhuzamosság csak időleges vagyis egy folyamat része, amelynek során a régi módszereket az új technológia váltja fel. A későbbi kérdésekre adott válaszok már inkább ez utóbbi értelmezést erősítik, de ez országonként is különböző. Mindennek

azért van nagy jelentősége, mert *a kirekesztettek általában eleve nehezen férnek hozzá az Internethez és erre rakódik még további hátrányként a hagyományos információs csatornák fokozatos megszűntetése*, erre a már említett magyar parlamenti rádióközvetítés szolgálhat példaként.

A *harmadik kérdésben* az inklúziós információs stratégiáról kérdeztem, pontosabban arról, hogy egyáltalán létezik-e ilyen stratégia. A kérdésre adott válaszok alapján megállapítható, hogy *az európai országok parlamentjei többségének nincs ilyen stratégiája*. Ezért itt csak azzal foglalkozom, ahol ezt megemlítették. Karakteresen kibontakozik egy skandináv csoport: Norvégia, Finnország és Svédország. Közülük is kiemelkedőnek minősíthető Finnország, ahol ebből a célból külön bizottság is alakult már 2005-ben. Másrészt függetlenül a stratégia lététől *a válaszokból az derül ki, hogy önmagában ilyen irányú stratégia hasznos, de nem elengedhetetlen eleme egy sikeres vagy előremutató információs inklúziós gyakorlatnak*.

Sok országban ugyanis, ahol külön nincs ilyen stratégia, de létezik olyan törvényi szabályozás (lásd az első kérdést) amelyek alapján ezeket a parlamentek végrehajtják, így elsősorban itt is az információs szabadságról és a fogyatékos embereket támogató anti-diszkriminációs törvényekről érdemes szólni. Ebbe a csoportba tartozik az Egyesült Királyság, Szlovénia, Svájc, Olaszország, Dánia, Portugália és Szlovákia egyaránt.

Kiemelkedőnek tekinthető az Egyesült Királyság gyakorlata, ahol külön bizottság is foglalkozott azzal, hogyan lehet javítani az állampolgárok és a parlament kapcsolatát.<sup>32</sup> Itt 2005-ben a parlamenti demokrácia kommunikációs kérdéseivel foglalkozó bizottságot alakítottak az állampolgárok és a parlament közötti kommunikáció vizsgálatára (Putman bizottság). A bizottság jelentést és 39 ajánlást fogalmazott meg, hogyan fejleszthetné a brit parlament az állampolgárokkal való kommunikációját, ezt az elmúlt években további ajánlások és kutatások követték, vagyis ezzel a témával folyamatosan foglalkoznak. Az átfogó kommunikációs elképzelés és ajánlások több inklúziós elemet is tartalmaznak, ezek persze inkább általános stratégiai célok. Így többek között a parlamenti kommunikációs stratégiának

---

<sup>32</sup> Hansard Society Briefing Enhancing Parliament's Ability to Communicate with Members of the Public  
House of Lords Debate on Thursday 18 December 2008  
<http://www.hansardsociety.org.uk>



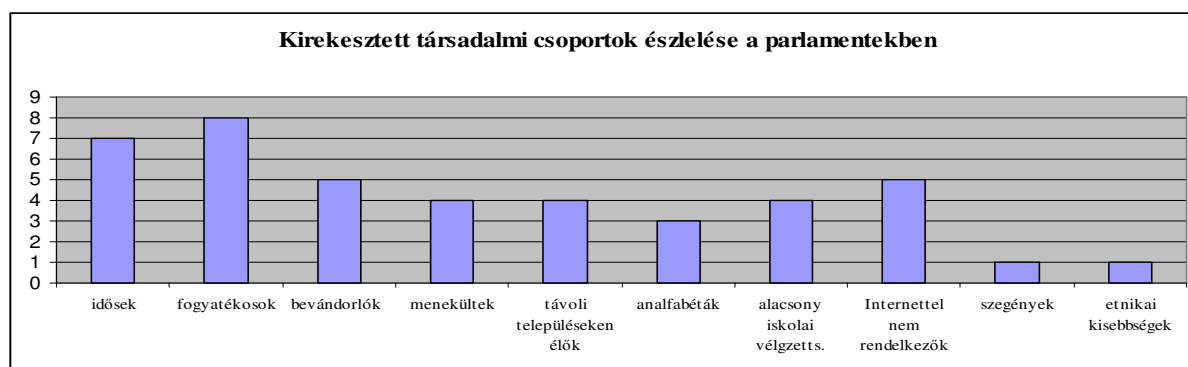
*rendszeres konzultáción kell alapulnia*, melyet folyamatosan alakítanak és ellenőriznek a *hozzáférhetőség, átláthatóság, részvétel, felelősség, elszámoltathatóság és inklúzió alapelveinek* megfelelően. További fontos eleme, hogy a parlamenti weboldalak további fejlesztést igényelnek, hogy a felhasználók érdekeinek megfelelően jobban hozzáférhetővé váljanak. A kérdőívben a brit válaszadó kiemeli, hogy az előzőekben vázolt általános stratégia részeként *meghatároztak különböző célcsoportokat*. A kiválasztott célcsoport nyelvezete, felhasználói szokásai mentén alakították ki a kifejezetten nekik szóló oldalakat. Ez amiatt is fontos, mert *a parlamenti tartalmakat megjelenítő oldalak örök problémája, hogy ezek meglehetősen bonyolultak*, érthetetlenek és hemzsegek a szakzsargonról, erre a brit válaszadó kifejezetten kitér.

Az inklúziós stratégia hiánya az európai parlamentekben azt mutatja, hogy feltételezhetően ebben az Európai Unió hatása nem lehet túl erős, hiszen azok az uniós erőforrások, pénzügyi fejlesztési támogatások, melyek ezen a területen elérhetők, mind igényelnek valami ilyesféle írott stratégiát, tervezetet stb. Mindez talán nem meglepetés, hiszen a nemzeti parlamentek hagyományosan a nemzeti szuverenitás intézményei, így az Uniótól alapvetően függetlenül működnek. Másfelől azoknál a parlamenteknél, ahol inklúziós stratégia sem önállóan, sem egy tágabb információs-Internetes stratégia részeként nem létezik, vélhetően nem is számít különösebben fontosnak ez a terület.

Összességében megállapítható, hogy *valamiféle stratégiai elgondolás, jövőkép fontos szerepet tölthet be a parlamentek inklúziós politikájában, ezért ez egy inkluzív parlament számára alapvető fontossággal bír*.

A *negyedik kérdés* arról szólt, hogy a válaszadó tapasztalatai szerint általánosságban kiknek okoz nehézséget a parlamenti információkhoz való hozzáférés? Ebben a kérdésben a politikai-információs szempontból kirekesztettek meghatározása volt a cél.

## 1. diagram



A parlamenti válaszadók láthatóan ***a fogyatékos embereket és időseket emelik ki*** a lehetséges kirekesztett csoportok közül. Érdekes, hogy az Internettel nem rendelkezők nem szerepelnek az elsők között, bár itt részben átfedés is lehetséges. Több válaszadó említette más kérdéseknél is, hogy önmagában az Internet hiánya nem jelenti azt, hogy valaki nem jut információkhoz, hiszen más tájékozási lehetőségek is vannak, inkább az akarat hiányzik. Ez ***megerősítése a kutatás azon feltevésének, hogy a digitális szakadék fogalmi keretein belül nehezebben lenne értelmezhető a kutatás témája, vagyis helyes volt olyan megközelítést keresni (a társadalmi kirekesztés politikai-információs dimenzióját), amely a hagyományos információs lehetőségeket is magába foglalja.*** A diagram egyúttal azt is érzékelteti, hogy az európai parlamentek ezekről a kirekesztett csoportokról tudnak, ezzel a problémával már találkoztak, nevesíteni tudják azt. Ennek oka elsősorban az lehet, hogy valóban megjelennek kérdezőként, érdeklődőként és az Interneten fellelhető tengernyi adat számukra elérhetetlen, vagy éppen gondot okoz azok megszerzése és értelmezése.

A svéd parlamentből figyelemreméltó válasz érkezett. A válaszadó szerint - ezt a véleményét olvasás kutatásokra alapozza - , a svéd lakosság túlnyomó többsége egyfajta módon kirekesztettnek tekinthető. Mindez elgondolkodtató és nem kizárt, hogy a többi ország esetében is igaz lehet. Mindenki kirekesztett lenne ebben a vonatkozásban? Mindenki valószínűleg nem, de ez a típusú ***információs-politikai kirekesztés nyilván megjelenhet olyanoknál is, akik más szempontból nem kirekesztettek.*** Ugyanez fordítva is igaz, vagyis ***hagyományosan kirekesztett csoportok - ha hozzájutnak ezekhez az információs erőforrásokhoz – ebben a vonatkozásban az informáltak kategóriájába kerülhetnek.*** Azt más válaszadók is megerősítik, hogy a parlamentek igyekeznek az érthető honlapok, vagyis minél több állampolgár számára érthető portál létrehozására, vagyis ez egy létező probléma, amit a parlamentek igyekeznek megoldani.

Bár a diagramban nem szerepel, de akadt olyan ország, ahol a válasz szerint ez a probléma nem létezik. Lichtenstein esete különösen érdekes, hiszen a válaszadó a megerősítést kérő levélre röviden azzal válaszolt, hogy országukban nincsenek kirekesztettek, másrészt a képviselők (akik nem adják fel eredeti foglalkozásukat) közvetlen kapcsolatot tartanak választóikkal, így az Internet sem számít elsődleges információ forrásnak. Visszautalnék a klasszikus athéni demokrácia modelljére, ahol –

mai szemmel - viszonylag kis létszámú a közösség, így képesek a közvetlen emberi érintkezés, találkozások, személyi kapcsolatok révén kommunikálni.

Az **ötödik kérdésben** arra kerestem a választ, hogy léteznek-e speciális információs szolgáltatásaik a fogyatékos emberek, például vak személyek számára. Az információtechnológia és az Internet segítségével csökkenteni vagy megszüntetni a fogyatékos személyek hátrányait alapvető gondolat a szakirodalomban (Dobransky és Hargittai 2006, 313-334). Ennek biztosításához azonban nem elegendő a jó szándék, sőt önmagában az információszabadságról szóló törvény sem, kivéve azt az esetet, amikor külön rész foglalkozik a fogyatékos emberek információs jogainak biztosításával. Ezért több európai országban létezik külön a fogyatékos személyek információs hátrányait ellensúlyozó esélyegyenlőségi törvény, a táblázat ezeket a törvényeket mutatja be (egyes országokban a témához több törvény is kapcsolható pl. Magyarországon, Ausztriában stb.).

#### **6. táblázat – Törvények Európában a fogyatékos emberek információs jogainak biztosítására**

<b>E-hozzáférést biztosító törvények<sup>33</sup></b>		
<b>Ország</b>	<b>Cím</b>	<b>Hatálybalépés időpontja</b>
Ausztria	Federal Disability Equality Act	2006
Ausztria	The Austrian e-Government Act	2004
Belgium	Law on Anti-Discrimination	2007
Franciaország	Law n. 2005-102 on Equal Rights and Opportunities, Participation and Citizenship of People with Disabilities	2005
Magyarország	Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény	2003
Magyarország	A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény	1998
Írország	Disability Act	2005
Olaszország	Legge 4/2004 - Disposizioni per favorire l'accesso dei soggetti disabili agli strumenti informatici	2004
Litvánia	Law on the Social Integration of the Disabled	2004
Portugália	Resolution of the Council of Ministers Concerning the Accessibility of Public Administration Web Sites for Citizens with Special Needs	1999

<sup>33</sup> Global Centre for Information and Communication Technologies in Parliament  
<http://www.IKTparliament.org/index.php>

Románia	Law n. 448/2006 with regard to the protection and promotion of handicapped person	2006
Spanyolország	Ley 34/2002 - Servicios de la Sociedad de la Informacion y de Comercio Electronico	2002
Spanyolország	Law 51/2003 on Equal Opportunities, Non-Discrimination, and Universal Accessibility for Persons with Disability	2003
Spanyolország	Real Decreto 1494/2007	2007
Svédország	Swedish National Guidelines for Public Sector Websites	2006
Svájc	Ordonnace sur l élimination des inégalités frappant les personnes handicapées	2003
Egyesült Királyság	Disability Discrimination Act	1995

Végül fontos megemlíteni, hogy ezt a területet az európai országokra is vonatkozó a nemzetközi és uniós jog is szabályozza, melyet a következő táblázat mutat be.

### **7. táblázat - Nemzetközi és Európai Unió jogszabályok az e-hozzáférés biztosítására**

<b>Az európai országokban hatályos, az e-hozzáférést biztosító nemzetközi jogszabályok<sup>34</sup></b>		
ENSZ	Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol	2008
Európai Unió	Council Resolution: 'e-Accessibility' - Improving the Access of People with Disabilities to the Knowledge Based Society	2003
Európai Unió	Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation	2006
Európai Unió	European Commission Communication on e-Accessibility	2005

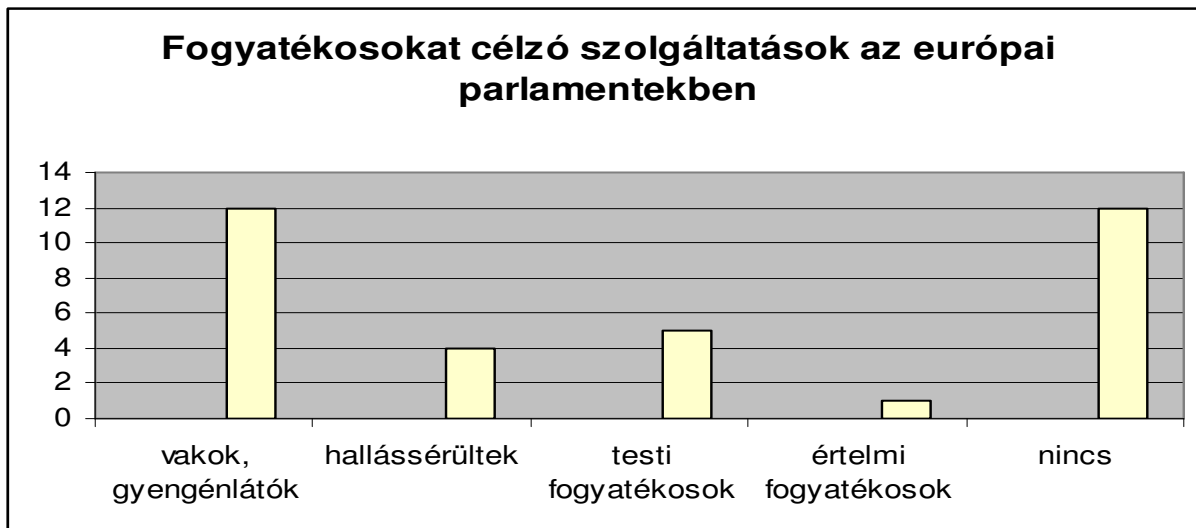
Nézzük a kérdésekre adott válaszokat!

A kérdésben egy kirekesztett társadalmi csoportot emeltem ki példaként, ennek oka az, hogy számukra kifejezetten létezik olyan speciális technikai megoldás, ami elérhetővé teszi a közcélú oldalak elérését vakok és gyengénlátók részére. Másrészt a kérdés minden fogyatékos csoportra vonatkozott. A válaszok alapján többféle megoldás is lehetséges: vak- és gyengénlátó embereknek olyan speciálisan előkészített oldal jelent megoldást, ahol nagybetűvel írják ki a szöveget (gyengénlátó személyeknek) egy fekete háttérrel, másrészt vak emberek számára bármely parlamenti weboldal

<sup>34</sup> Global Centre for Information and Communication Technologies in Parliament  
<http://www.IKTparliament.org/index.php>

technikailag alkalmassá tehető arra, hogy azt egy speciális szoftver segítségével olvassák.<sup>35</sup>

## 2. diagram



A válaszokat összegző diagramból<sup>36</sup> látható, hogy **a vakok, gyengénlátók csoportja kiemelkedik a többi közül.** Ez a gyakorlatban az előzőekben említett vak- és gyengénlátó embereknek fejlesztett, számukra is olvasható parlamenti Internetes portált jelent. Három ország is akad, (Norvégia, Svájc, Macedónia) ahol a vak gyerekek mindent megfoghatnak. Feltételezem, hogy a legtöbb országban erre a szokásos látogatás keretében ugyancsak sor kerül, nem hiszem, hogy ezt tiltanák. Mégis ezek a válaszadók ezt a lehetőséget nevesítették tehát ezt ott fontosnak tartják és gondolnak erre, ezért fontosak ezek a válaszok. A hallássérült személyek a hangzó anyagok és a jeltolmácsolás jelent segítséget, erről négy ország is beszámolt.

A magyar törvényhozás egyébként élenjár a plenáris ülések jelnyelvi tolmácsolása okán, míg a vakoknak szóló oldal várat magára.<sup>37</sup> A testi fogyatékos személyek esetében elsősorban a nemzeti parlamentek épületének látogatása fontos, tehát az, hogy be tudjanak jutni oda, erről öt ország is beszámol. Magyarországon is

<sup>35</sup> Magyar nyelven ennek a rendszernek a technikai leírását és ajánlásait a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, Informatika a Látássérültekért Alapítványa tette közzé: [http://mvgyosz.budapest.hu/engine.aspx?page=mvgyosz\\_honlapokhoz\\_szempontsor](http://mvgyosz.budapest.hu/engine.aspx?page=mvgyosz_honlapokhoz_szempontsor)

<sup>36</sup> A diagramban nem fért ki a teljes elnevezés (vak és gyengénlátó emberek, hallássérült személyek stb.) emiatt rövidítettem.

<sup>37</sup> Az Országgyűlésben 2008-ban kezdeményeztük a magyar parlamenti weboldal vak és gyengénlátó emberek számára történő fejlesztését, azonban a dolgozat írásakor ez technikai okokból még sajnos nem valósult meg.

igyekeznek a Parlament épületét a mozgássérült látogatók számára megközelíthetővé tenni, többek között olyan praktikus megoldásokkal, mint például az automatikus ajtóval ellátott mellékhelyiség, de az Országház akadálymentesítése területén sok még a fejleszteni való.

Végül Észtországot érdemes kiemelni, ahol a szellemi fogyatékos embereknek külön látogatási lehetőséget szerveznek. Ez figyelemreméltó, hiszen a szellemi fogyatékos személyek nem élhetnek választójogukkal, mégis ilyenformán igyekeznek számukra is közelebb hozni a parlamentet. *A nemzeti törvényhozás épülete, annak személyes meglátogatása érzelmi töltete miatt bírhat jelentőséggel, az állampolgáriság, az egy politikai közösségbe tartozás tudatának részeként kell rá tekinteni.* Még azokra az országokra is igaz lehet mindez, ahol - Magyarországgal ellentétben - egyébként a törvényhozás épülete önmagában nem hordoz jelentős történelmi vagy építészeti értékeket. Hollandiát is érdemes megemlíteni, ahol a parlamenttől független civil szervezetet alapítottak a demokráciaoktatás céljából. Mintegy 12 országban azonban nem említenek egyetlen fogyatékos embereket célzó szolgáltatást, lehetőséget. Mindez erősen sérti az egyenlő hozzáférés elvét és feltételezhető, hogy ezekben az országokban a különböző típusú fogyatékkal élő személyek a közvetlen politikai információból és a közvetlen kapcsolatfelvétel lehetőségétől részben megfosztottan élnek – attól is függően, hogy milyen fogyatékossgal rendelkeznek. Ráadásul még azokban az országokban is, ahol létezik például jelnyelvi tolmácsolás, ott nincs vak embereknek szóló oldal és így tovább. Ebben az értelemben nincs olyan ország, ahol teljes körűnek tekinthetnénk a parlamentben keletkező politikai természetű információk elérését. Igaz sok olyan válaszadó akadt, ahol több csoportot is megcéloznak szolgáltatásaikkal, egyes esetekben éppen a jó érdekérvényesítőket.

Az európai parlamentek egyes fogyatékos csoportokat célzó pozitív példái ellenére összességében kijelenthető, *hogy a kutatás 6. tézise, a különböző fogyatékos csoportok politikai-információs kirekesztése vélelmezhető, igaz mindez országonként eltérő módon jelenik meg. Van ahol egyik, van, ahol másik fogyatékos csoport szenved hátrányokat. Ezzel azonban összességében megvalósul a politikai-információs kirekesztés jelensége, mely az érintettek állampolgáriságuk politikai elemének sérülését vonja maga után. Így nem beszélhetünk teljes állampolgáriságról ebben a dimenzióba az ő esetükben.*

**A hatodik kérdésben** azt kérdeztem, hogyan fogalmazná meg a legfontosabb eddigi eredményeket (legjobb gyakorlatot) a befogadó információs politika (a kirekesztettekhez a parlamenti információt eljuttató politika) terén. Azt is megkérdeztem ugyanitt, hogy milyen idevonatkozó terveik vannak a jövőben. Az Internetes oldal elérhetősége sokak számára fontos, ez evidenciának tűnik, bár Törökország és Oroszország esetén ez kevésbé követhető. Többen is kiemelték a klasszikus telefonos és ehhez kapcsolódó e-mailes kommunikáció sikerességét és fontosságát (Ausztria, Olaszország, Horvátország, Észtország, Magyarország, Törökország). Törökország esetében ez talán azzal magyarázható, hogy itt a lekérdezőkor még erősebbek a hagyományos kommunikációs csatornák, az Internet penetráció sem túl magas (az első fejezetben olvasható táblázatban ez karakteresen megjelenik), ezért az Internetnek egyelőre nincs akkora jelentősége a hagyományos tájékozási lehetőségekkel szemben.

További válaszadók általánosságban említik a közvetlen elérés fontosságát (Hollandia, Szlovénia). Feltételezésem szerint az ilyen típusú interaktív, tehát közvetlen kapcsolatot nyújtó, kérdésseltevés és az erre adott személyre szabott válasz lehetőségét, elérhetőségét különösen fontos a kirekesztett csoportok számára. Sokan csak így tudnak tájékozódni, nincs más lehetőségük, a közvetlen (politikai – parlamenti) információszerzésre. Másrészt így kérdezés révén áthidalhatják az a tudáshiányt, ami az információk megértésének nehézségét jelenti, vagyis itt elmagyarázzák, „lefordítják” nekik.

Többen is említenek (Szlovénia, Dánia, Svédország, Egyesült Királyság, Hollandia) egy általam is fontosnak tartott elemet, a tartalmában és struktúrájában **egyszerűsített, könnyen olvasható és főként érthető parlamenti weboldalakat**. Van ahol ez **alatt a fogyatékos személyeknek szóló, tehát fizikai fogyatékosok okán leegyszerűsített oldalt** értenek. Fontosnak tartom az **általános céllal leegyszerűsített oldalakat** (Egyesült Királyság, Svédország, Dánia). Akik ezt említik, azoknál tudatosabb lehet annak észlelése, hogy a kirekesztettek azok, akik a legkevésbé értik a bonyolult jogalkotási és politikai szakzsargont, procedúrákat stb. ezért számukra ez különös jelentőséggel bír. Itt csak azok jöhetnek szóba, akiknek egyáltalán van Internet hozzáférése, mások a korábban említett hagyományos szolgáltatásokra kell, hogy hagyatkozzanak.

Végül kiemelnék két országot (Hollandia, Dánia), ahol a korábbi fejezetekben bemutatott interaktív megoldásokat is nyújtó részvételi demokrácia csírái fedezhetők fel a válaszokban. Belgiumban a fiataloknak különböző oktatási célú programok léteznek "Platform democracy and citizenship" néven - a demokrácia és állampolgáriság népszerűsítése és a Holocaust tanulságainak megismerése, okok feltárása céljából. Hollandiában ezt egy civil szervezet valósítja meg (állami forrásból), a demokrácia-oktatási programokról még szó lesz. Az a tény, hogy külön is említi válaszadónk, arra enged következtetni, hogy ez a parlament számára is fontos. Lényege a demokrácia oktatása továbbá az állam és állampolgárok közötti kommunikáció erősítése. Kérdés, hogy jó megoldás-e kivinni az ilyen együttműködést a parlamentből. Véleményem szerint jobb, ha mindez közvetlenül a parlament keretein belül marad, másrészt, ha céljainak megfelelően működik, akkor ez inkább részletkérdés. Amit fontosnak látok, az a szerep, amely túlmutat a parlament, mint politikai intézmény klasszikus feladatain (törvényhozás - ellenőrzés - politika) és egy új elemmel gazdagítja azt a demokrácia oktatása, a demokrácia népszerűsítése révén. Végül külön is szeretném kiemelni a lengyel példát, ahol ugyancsak az interaktív e-parlament irányába mutató lehetőségről számolnak be, itt ugyanis az egyes javaslatokat véleményezhetik az állampolgárok. Ez a kezdeményezés első lépcsőfoka lehet az e-parlamentnek, ahol az állampolgáriság részeként a választópolgárok folyamatosan követik a törvényalkotás menetét, véleményezhetik, hozzászólhatnak, sőt kellő támogatottság esetén beleszólhatnak abba. Ebben a példában azonban nem jelenik meg az inkluzív elem.

A **hetedik kérdés** arra irányult, hogy kik használják parlamentjük információs szolgáltatásait, továbbá mely kirekesztett csoportokhoz tartozók vannak közöttük. Példaként felsoroltam az etnikai vagy nyelvi kisebbségeket, vallási kisebbségeket, menekülteket, bevándorlókat, fogyatékos embereket, időseket, munkanélkülieket és azt is megkérdeztem, hogy a kirekesztett csoportoktól érkező információs kérések különböznek-e a többi kérdéstől. Tulajdonképpen ez a kérdés valamelyest a korábbiak, főként négyes kérdés megismétlése. Újdonság az, hogy miben mások a kirekesztettek a parlament szempontjából.

A válaszokból látható, hogy a kirekesztettek kérdései erősen az élethelyzetük közvetlen sajátosságaihoz kapcsolódnak. Egyes válaszadók ezt explicit módon meg is fogalmazzák (Olaszország, Horvátország, Magyarország, Szlovénia, Finnország). Ez



talán nem is meglepetés, de jól kitapintható, hogy *az egyes kirekesztett csoportok élethelyzetei, problémái egymástól nagymértékben különböznek*. Például a migránsok számára az állampolgársággal kapcsolatos kérdések a meghatározók (Olaszország), míg például a nyugdíjasok a nyugdíjszabályok változásait igyekeznek nyomon követni (Magyarország).

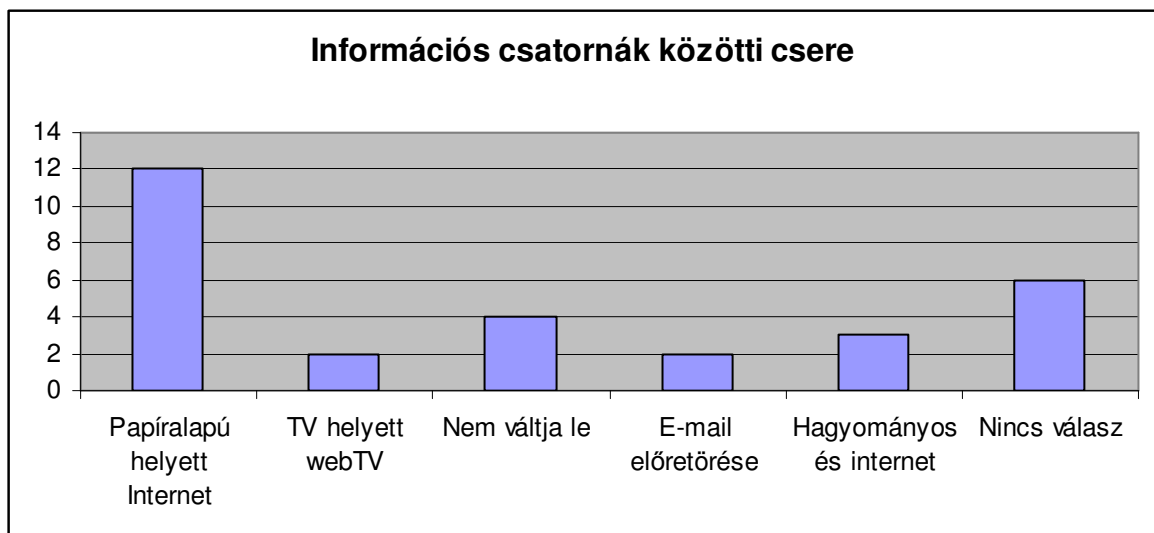
Ha visszagondolunk *az állampolgáriság egyes elemeire*, akkor arra juthatunk, hogy *vannak olyan kirekesztett csoportok, akik az állampolgáriság politikai, míg mások annak szociális elemét nélkülözik*. Ha a kirekesztés felől közelítünk, akkor úgy is fogalmazhatunk, hogy a társadalmi kirekesztés politikai vagy anyagi dimenziója jelenik meg itt. eltérő kép bontakozik ki az egyes kirekesztett csoportok érdekérvényesítési képességét illetően. *Egyes kirekesztett csoportok szervezethezük miatt jobban informáltak, karakteresebben és főleg szervezeten jelennek meg: a fogyatékos személyek lobbicsoportját említik* (Szlovénia, Magyarország). Ebben a kutatásban a parlamenteket vizsgálom, mint a legfontosabb politikai közjogi intézményt, azonban a kirekesztettek feltételezhetően nem tudják megkülönböztetni az egyes államhatalmi, demokratikus intézményeket (Szlovénia, Magyarország), sőt a magyar gyakorlat ezt közel tíz évre visszamenőleg is igazolja (Cabrera, 2007). Ennek ténye valamelyest kiterjeszheti a kutatás megállapításainak hatókörét, de erre valószínűleg akkor kapnánk valódi választ, ha a kormányzat és más államhatalmi szervekre vonatkozó állampolgári feltételezésekről is többet tudnánk, ezen belül pedig a kirekesztettek idevonatkozó feltételezéseit, attitűdjét.

Másfelől a demokrácia oktatása, az állampolgári jogok ismerete, éppen emiatt az ismerethiány miatt lehetne fontos eleme egy inkluzív parlamenti politikának. Finnország válaszában egy különösen fontos tényre hívja fel a figyelmet. Problémaként említi, hogy a fogyatékos emberek számára a hétköznapi gondok meghatározóbbak így a demokratikus folyamatokban való részvétel nem prioritás. Ezért kell erre – a parlament részéről - minduntalan felhívniuk a figyelmet. Ráadásul ők nem mindig azt szeretnék, amit feltételeznek róluk, ezért is fontos bevonni őket, hogy megismerjék valódi igényeiket. Ez a válasz azt a feltételezést erősíti, hogy a parlamentek tudják, hogy önmagukban nem ismerik ezeknek a csoportoknak a valós problémáit, tehát be kell őket vonni. Másrészt maguk a kirekesztettek sem feltétlenül vannak tisztában azzal, hogy ez a fajta politikai tájékozódás mennyire fontos lehet – így ebben is a parlamentek aktív, inklúziós politikája, gyakorlata kínálhat megoldást. A magyar- és szlovén aktív

fogyatékos személyek lobbicsoportokkal szemben elképzelhető, hogy Finnországban kevésbé szervezettek vagy aktívak (de ezt önmagában ennek a kérdőívnek az értékelése alapján persze hiba lenne kijelenteni). A legfontosabb megállapítás mégis a kirekesztett csoportok bevonása a döntési folyamatokba és annak ismerete, hogy hiába feltételezzük valamit egy adott csoportról (tehát, hogy nekik mi lenne a jó), ők lehet, hogy éppen mást tartanak fontosnak. A német válaszból szinte pontosan azt fogalmazzák meg, ami ennek a kutatásnak egyik fontos tézise. Eszerint vannak arra utaló jelek, hogy az emberek az első kézből - tehát közvetlenül a parlamenttől, a kutatásban közvetlen csatornának nevezzük - kapott információkat és nem a másodkézből - a kutatásunkban ez a közvetett információs csatorna - részesítik előnyben. Erre azonban nincs megbízható adatunk, így ez inkább tapasztalati, gyakorlati megfigyelésnek tekinthető. Ez az észrevétel is azt erősíti, hogy ebben a témakörben további kutatásokra lenne szükség.

A **nyolcadik kérdésben** azt tudakoltam, hogy az állampolgárokkal történő információs lehetőségek között van-e olyan, amely (különös tekintettel az Internetre), felváltott hagyományos információs csatornát? Például a parlamenti honlap a rádióközvetítést vagy más papíralapú információs anyagot.

### 3. diagram



A parlamenti weblapok tartalmát és működését illetően fontos tudni, hogy léteznek olyan ajánlások és parlamentközi együttműködések,<sup>38</sup> amelyek eredményeképpen az egyes nemzeti parlamentek internetes tartalma, szerkezete egymáshoz konvergáló jelleget mutat, azonban korántsem nevezhető egységesnek.

Másrészt arról nem volt eddig adatunk, hogy a feltörekvőben lévő és egyre kiterjedtebb parlamenti oldalak, tartalmak (hiszen ezek mögött gyakran teljes, kereshető parlamenti adatbázis is elérhető) mennyiben váltották fel a hagyományos informálódási lehetőségeket és információs csatornákat. Kutatásomban mindez éppen azért fontos, mert egyik feltételezésem, hogy a hagyományos információs csatornák elvesztése és azok Internetes oldalakkal történő pótlása komoly információs hiányt okoz a korábban hagyományos eszközökkel (pl. rádió) tájékozódó kirekesztett állampolgárok számára. Legalábbis akkor, ha az információs csatornák egyszerű felcserélésével jár. A magyar gyakorlat tipikus példaként említhető: a plenáris ülés teljes rádió-közvetítése megszűnt (pedig azt sok nyugdíjas kísérte figyelemmel), ugyanebben az időszakban pedig a parlamenti weboldal nagymértékben fejlődött, többek között online nézhető a plenáris ülés. A teljesebb tájékoztatást célzó weboldalak fejlesztői és a régi lehetőségeket megszüntető modernizálók nem biztos, hogy tudatában vannak, hogy ezzel újabb információs egyenlőtlenségeket, kirekesztést okoznak, hiszen törekvésük éppen az állampolgárok minél teljesebb tájékoztatása a parlamenti weboldal segítségével. A folyamat sajátossága, hogy egyszerre igaz mindkettő: a parlamenti honlapok tartalma egyedülálló betekintést enged a parlamentek és ezzel a politika eddig csak korlátozottan elérhető világába, de minden régi információs csatorna megszüntetése újabb egyenlőtlenségeket teremt. Sőt önmagában a parlamenti oldalak adatgazdagsága (ami

---

<sup>38</sup> Az egyik ilyen régóta bevált együttműködés a világ parlamentjeinek párbeszédére az 1889-ben alakult Interparlamentáris Unió (IPU). (Érdekességként megemlíthető, hogy az IPU Magyar Nemzeti Csoportja még 1895-ben alakult meg Jókai Mór elnökletével). Az IPU napjainkban is a legfontosabb és meghatározó nemzetközi parlamentközi együttműködés. Itt tehát nem kizárólag európai parlamentek tagok, hanem a világ összes parlamentje. Az IPU még 2000-ben megalkotott egy ajánlást arról, hogy milyen adatokkal, tartalommal és szerkezeti felépítéssel kell rendelkeznie egy parlamenti honlapnak. Hozzá kell tenni, hogy ekkor már a legtöbb országban évek óta működtek parlamenti honlapok, például Magyarországon 1995 óta, így ez az ajánlás az évek során felhalmozott tapasztalatokat is figyelembe vette. Az említett ajánlás pontos címe: IPU Guidelines for the content and structure of parliamentary web sites approved by the inter-parliamentary council at its 166th session (Amman, 6 May 2000). A teljes szövege szabadon letölthető a <http://www.ipu.org/cntr-e/web.pdf> oldalról.

A másik említésre méltó együttműködés a European Centre for Parliamentary Research and Documentation (ECPRD), a kérdőívünkre kapott válaszok is ezen a hálózaton keresztül bonyolódtak. Az ECPRD azért fontos, mert aktív napi kapcsolatot jelent, ahol az egyes nemzeti parlamentek kicserélik tapasztalataikat, többek között ebben a témakörben is. Ellentétben az IPU-val az ECPRD egy európai együttműködés, bár akad néhány külső tag is, például az Egyesült Államok Kongresszusa.

hatalmas előrelépés az egyik oldalon) információk kirekesztést okozója is, hiszen a hagyományos információs csatornán ezek az információk nem érhetőek el.

*A nyolcas kérdésre adott válaszok egyértelműen bizonyítják, hogy a kutatás 5. számú tézise (az új, Internetes csatornák kiváltják a régi hagyományos információs csatornákat)* beigazolódott. Eszerint a beérkezett válaszok alapján 14 olyan parlament van, ahol a papíralapú anyagok helyett az Internetre hagyatkoznak vagy a hagyományos televíziós közvetítést WebTV váltotta fel. Két válaszadó az e-mailes válaszadás előtérbe kerülését említi. Négyen arról számolnak be, hogy nem váltja fel egyik információs csatorna a másikat, míg hárman a hagyományos tájékoztatói lehetőségek és az Internet együttléséről írnak.

Néhány példát érdemes megemlíteni. Portugáliában a weboldalukon működtetnek egy állampolgári oldalt (Citizen Area), ahol az alábbi lehetőségek érhetőek el az állampolgárok számára: kapcsolatba léphetnek frakciókkal, elérhetnek parlamenti szolgáltatásokat és a képviselőket; vitafórumokon vehetnek részt, petíciót nyújthatnak be (csupán benyújtás, ami nem e-petíciós rendszer), panaszokat fogalmazhatnak (nem csak a parlamentnek szólót). A képviselők egyéni oldalán külön vitafórum és véleményezési lehetőség van, azonban ennek moderálása a képviselő felelőssége. Lehetőség van továbbá hírlevélre feliratkozni is. Az interaktív weboldal fiataloknak szóló része elsősorban pedagógiai célzatú. Az itt felsoroltak részben más parlamentek oldalain is elérhetőek, de ez a lista alkalmas arra, hogy érzékeltesse milyen sok új lehetőség nyílik meg az állampolgároknak – és a másik oldalon milyen sok lehetőségből maradnak ki a kirekesztettek. Végül még egy példát említenék meg, ez Szlovénia, ahol 2006-ban megszüntették a törvények papíron történő kinyomatását, helyette a parlamenti oldalról érhető el elektronikusan és ingyenesen.<sup>39</sup> Feltételezem, hogy ha a könyvtárak nem kapnak ezekből a törvénytövegekből, akkor ott ezt helyettesítendő van Internet elérés, de erről nincs információ. A szlovén gyakorlat a teljes váltásra jelent példát.

*A kilencedik kérdésben* azt firtattam, hogy válaszadóim véleménye szerint a rohamosan növekvő parlamenti információk elérhetősége növeli-e az informáltak és az

---

<sup>39</sup> Magyarországon nem az Országgyűlés oldalán hirdetik ki a törvényeket, de azok hatályos szövege ingyenesen hozzáférhető és kereshető a [www.magyarorszag.hu](http://www.magyarorszag.hu) oldalon. A Magyar Közlönyök teljes szövege pedig hasonlóképpen ingyenesen hozzáférhető a <http://www.mhk.hu> oldalon.

informálatlanok közötti különbségeket. Kértem a válaszadókat, hogy írja le véleményét és tapasztalatait. A válaszok megoszlottak. Egyesek határozott igennel, vagyis az információs különbségek növekedéséről számolnak be (Horvátország, Litvánia, Norvégia, Szlovénia, Macedónia, Németország, Magyarország). A kategorikusan nemmel válaszolók kisebbségben vannak (Észtország, Olaszország, Svájc, Svédország, Románia, Szerbia) ők inkább az Internet adta lehetőségeket emelik ki válaszukban. Mások úgy vélik, ezt nem lehet eldönteni, ezért ennek a jelenségnek a kettősségét hangsúlyozzák, például Görögország. Fontos tapasztalat, hogy önmagában a hozzáférés vagy annak hiánya nem is mindig meghatározó a válaszadók szerint. Fontosabb a motiváció, az egyéni érdeklődés megléte (Litvánia, Finnország, Görögország, Lengyelország). A kelet-európai sajátosságokat a lengyel válaszadó igen életszerűen írja le. Szerinte mindez nem az információs rendszer függvénye, hanem a politikai- és jogi kultúra kérdése, amely Kelet-Európában nem túl magas. Önmagában az egyszerű hozzáférés még nem jelent jó használatot, (tehát az információk megfelelő használatát). Ugyancsak fontos, hogy nem tudják, hogyan befolyásolja végül mindez az állampolgárt egy őt érintő ügyben. Itt több múlik az adott jogi szabályozáson és gyakorlaton, mint a törvényhozóról vagy a Szejmről (a lengyel parlament neve) szerzett információon.

Több válaszban is előfordult (Finnország, Macedónia, Norvégia) egy szerintem nagy jelentőséggel bíró észrevétel. Eszerint *elsősorban a parlamentek feladata, hogy bevonják az állampolgárokat és az ő igényeiknek megfelelően adaptálják oldalait* (és emellett biztosítsanak más hozzáférési lehetőséget), így ez egyfajta aktív intézményi attitűdöt, információs politikát feltételez. Lényeges megállapítás továbbá, amit például az angol, görög, dán, olasz válaszok is megerősítenek, miszerint *a hagyományos tájékoztatói lehetőségek fontosak azoknak, akik bármely okból kimaradnak az Internet nyújtotta információs lehetőségekből*. Ez a megállapítás megint *egybecseng a kutatás már említett 10. tézisével*. Tekintettel a kérdőíves kutatás felderítő jellegére, természetesen ez teljes bizonyossággal nem jelenthető ki, de erősen valószínűsíthető. Eszerint *a kirekesztettek számára a hagyományos információszerzési lehetőségek és csatornák párhuzamos megléte, fejlesztése kiemelt jelentőséggel bír*.

A *tizedik kérdésben* azt kérdeztem válaszadóimtól, hogy tudnának-e említeni olyan kirekesztett csoportokat, akik korábban nem rendelkeztek a parlamenti információkhoz való hozzáféréssel, de most az Internet és a parlamenti weboldal

segítségével elérhetővé vált számukra mindez. Fogyatékos csoportokat többen is említenek (Norvégia, Szlovénia, Dánia, Svédország, Görögország, Szlovákia, Magyarország). Az előzőekben már szó esett arról, hogy a fogyatékos csoportok egyes országokban (Magyarország, Szlovénia) válaszadóink szerint erős lobbiszervezettel rendelkeznek. Ezekre a szervezetekre (és talán valamelyest tagjaikra is) ha van lehetőségük, akkor az információ keresése és annak adekvát használata jellemző. Ez esetleg példaként szolgálhat arra, hogy ha a kirekesztettek csoportja (vagy azok részcsoportjai) megfelelően informáltak, az elősegítheti érdekérvényesítési lehetőségeik jobb kihasználását. Igaz, amint arról már volt szó, az aktív információkeresés talán még inkább meghatározó jelentőséggel bír. Érdekes, hogy a lengyel válaszban külön kitérnek arra, hogy lobbisták, ügyvédi irodák a haszonélvezői a parlamenti oldalaknak, hiszen eddig az információkért fizetniük kellett mostanra viszont már nem. A távoli, elzárt területeken élők, mint az Internet haszonélvezőt ketten említik (Görögország, Szlovénia). A horvát válaszban az összes kirekesztett csoportot haszonélvezőként tartják nyilván.

### 3.6 A parlamenti kutatás eredményeinek összegzése a tézisek alapján

Az egyes kérdések részletes tárgyalását követően szeretném tételesen is megismételni a kutatás egyes téziseinek alakulását. Fontos tekintetbe venni, hogy itt a **parlamentek tapasztalatait, sőt hivatalos véleményét** tudhattuk meg. A kijelentéseket így **ebben az értelmezési tartományban** tudjuk igazolni vagy elvetni, fenntartva a lehetőségét annak, hogy a parlamentek például tévedhetnek, igaz a 29 válaszadó parlament alapján erősen valószínűsíthetők egyes kijelentések.

A parlamenti válaszadók is megerősítették a **4. tézis feltevését, miszerint Európában a parlamentek és állampolgárok közötti elsődleges közvetlen információs csatornává a parlamentek Internetes oldalai válhatnak**. A kutatás alapján tehát igazolódott, hogy az Internet vált a legfontosabb közvetlen információs csatornává a parlamentek és az állampolgárok között. Amint arról többször szó esett, ennek a későbbi participációs lehetőségek miatt van nagy jelentősége. Figyelembe kell venni, hogy a közvetett információs csatornák (tömegmédia) továbbra is döntően meghatározóak a tájékozódásban a közvetlen csatornákkal szemben. Így ezek

hozzáférhetőségét egyfajta lehetőségnek kell tekinteni, ami az állampolgáriság politikai elemének egy része.

Ugyancsak igazoltnak tekinthető a válaszok alapján az **5. tézis**, miszerint az új *Internetes információs csatorna korábbi, hagyományos információs csatornákat válthat ki*. Lehetne sorolni, ahogyan a rádió, televíziós közvetítés, papír alapú tájékoztatási formákat az Internetes oldalak felváltják. Ezzel azonban új egyenlőtlenségeket hoznak létre – annak ellenére, hogy információs politikájukkal éppen a jobb informáltságot szeretnék megteremteni.

Vélhetően teljesül, de teljesen nem igazolható a **6. tézis**, amely alapján a *hagyományosan kirekesztett csoportok (pl.: idősek, szegények, etnikai kisebbségi csoportok, elzárt településeken élők stb.) az Interneten elérhető közvetlen parlamenti információkhoz valószínűleg nem jutnak hozzá*. Másképpen az információ-szegények és az információ gazdagok közötti különbségek növekedtek. Ezzel azért nehéz szembesülni – és ez talán egyes a parlamenti válaszokból is érezhető - mert a parlamentek információs politikája éppen az ellenkezőjét igyekszik elérni, megvalósítani. Ráadásul egy-egy területen még inklúziós politikáról is beszélhetünk, persze ez erősen országfüggő: ez azonban nem elégséges, önmagában nem tudja ellensúlyozni ezeket a különbségeket.

Részben igazolódtott a **7. tézis**, amely szerint *létezhetnek azonban olyan csoportok, akik bár kirekesztettek, de – szemben a többi kirekesztett csoporttal - éppen az új Internetes technológia révén tudják ellensúlyozni információs hiányaikat – így a közvetlen parlamenti információk terén is*. A válaszadók ugyanis egyidejűleg említették a fogyatékos személyek sikeres és informált érdekérvényesítő csoportját ilyenek, míg a legtöbb válaszban a fogyatékos személyeket is információs kirekesztettnek minősítették. Ennek talán az lehet az oka, hogy az egyes országokban eltérők a tapasztalatok, ezért ez a tézis az európai parlamentek összességére tulajdonképpen nem értelmezhető, illetve egyes országokra vonatkozóan igazoltnak találtam, míg mások esetében nem erősíthető meg.

Igazolható a **8. tézis** miszerint a *parlamentek tapasztalata szerint az egyes kirekesztett csoportok információs igényeik különböznek ezért azokat különböző információs-inklúziós politikával kellene célozni, az adott csoport igényeihez igazodva*. Ezt megerősítették a parlamenti válaszadók, ráadásul a válaszokból kirajzolódó jelenleg megvalósuló egyes inklúziós gyakorlatok is ezt mutatják, ezek felsorolása az előző fejezet összegzésében olvasható.

A 9. tézis nem igazolható és nem is vethető el a kérdőív alapján. Eszerint az állampolgárok a közvetlen parlamenti információs forrásokhoz való hozzáférés lehetőségét igénylik, még akkor is ha nem kizárólagosan innen tájékozódnak politikai kérdésekben. Van olyan válaszadó aki így gondolja, de ezt a tézist ez alapján a kérdőív alapján sem igazolni, sem elvetni nem tudom. Egyfelől a különböző, nem intézményesült fórumokon sok politikai ügy kerül napirendre. Ezek nem kapcsolódnak a demokrácia intézményesült szervezet-rendszerébe, vagyis nem hasznosulnak sem a döntéshozók sem az állampolgárok számára. Másfelől nem tudhatjuk, hogy mennyivel növekedne a közvetlen információk iránti igény, ha ezek birtokában véleménynyilvánító vagy akár döntéshozói fórumokon vehetne részt valaki. Talán nem meglepetés, ha azt feltételezem, hogy nagymértékben növekedne.

A 10. tézis szerint a kirekesztettek számára a hagyományos, közvetlen parlamenti információszerzési csatornák (pl. rádióközvetítés, televízió-közvetítés) jelenthetik az egyetlen közvetlen tájékozási lehetőséget a parlamentről. A kutatás ezen feltételezése nem teljesen igazolható. Elsősorban, mert a kérdőív a parlamentek gyakorlatát, tapasztalatait gyűjtötte egybe, így bár a válaszok megerősítették ezt a feltételezést, de mindez még nem igazolható. Annyit megállapíthatunk, hogy erősen vélelmezhető ennek a kijelentésnek a valószínűsége, így ezért további kutatást igényel megerősítése. A parlamentek tapasztalata szerint sokan nem értik, nem tanulják meg az Internet használatát, nekik – például nyugdíjasok – sok esetben a rádió, televízió közvetítés jelenti a parlamentek közvetlen világát. Ezért fontos, ezen információs csatornák fenntartása. Ráadásul a különböző közvetett és közvetlen hagyományos (rádió, televízió stb.) és új (Internet) információs csatornák komplementer módon, azaz egymást kiegészítve működnek.

### 3.7 A kérdőíves kutatás összegzése

A kérdőívek részletes értékelését követően elsőként két fontos eredményt lehet kiemelni. Az egyik eredmény, hogy a válaszok alapján *kirajzolódott azoknak a parlamenti inklúziós-információs politikáknak a gyakorlata, amelyek összességükben megalapozhatják, egy inkluzívabb e-parlament jövőbeli megvalósulását*, a jelenlegi parlamenti gyakorlatra alapozott változatát. A *másik eredmény, hogy képet kaptunk*



arról, hogy jelenleg *az európai parlamentek* hol tartanak, *milyen fejlettségi szintet értek el* ezen a területen.

Összegzőképpen elmondható, hogy az európai parlamentek tapasztalata szerint *az Internet vált a legfontosabb információs csatornává a parlamentek és az állampolgárok között. Ez valószínűsíti a dolgot egyik meghatározó gondolatát, hogy az e-parlament valamelyik típusa válhat a jövő parlamenti modelljévé.*

A különböző információs csatornák komplementer módon, azaz egymást kiegészítve működnek. A parlamenti információk hozzáféréseinek jogi szabályozására többféle megoldás létezik, de az információs szabadságról szóló törvény meghatározó hatású volt a közcélú tartalmak hozzáférhetősége terén bekövetkezett változásnak. Az európai parlamentek többsége nem rendelkezik általános információs-inklúziós politikával, ennek ellenére egyes területeken találhatunk sikeres inklúziós gyakorlatot. Ha minden országból a legjobb gyakorlatot emeljük át, akkor felvázolhatjuk egy, a jelenlegi európai gyakorlatban már most megvalósítható inkluzívabb parlament képét. Ha „összerakjuk” ezeket a tapasztalatokat, ekkor az inkluzív e-parlament felé tett első gyakorlati lépést már megtettük, természetesen ennél többre van szükség, hiszen ez a kutatás csak egy felderítő jellegű, a tendenciákat feltérképező vizsgálat volt.

Visszatérve a jogi szabályozás kérdésére, fontos megemlíteni még a fogyatékos személyeket támogató anti-diszkriminációs törvényeket, továbbá az egyes parlamentekre vonatkozó törvényt, házszabályt (házunkban például nem törvényi szintű a parlament belső szabályrendszere). A válaszok elemzését követően kifejezetten szükségesnek gondolom az egyes országokban a parlamenti információs-inklúziós stratégia megfogalmazását. Igaz, ennek hiányában is megvalósulnak egyes csoportokat célzó sikeres gyakorlatok, de azok nem állnak össze egészszé, nem teljesek, ezért is lehet nagy jelentősége egy egységes stratégia megfogalmazásának. Ehhez - akár a parlamenti Internetes oldalak tartalmára javaslatot tevő interparlamentáris sztenderd formájában - hasonló módon meg lehetne fogalmazni ajánlásokat, ehhez talán az ebben a kutatásban szereplő eredmények is hozzájárulhatnak.

*A parlamentek elsősorban a fogyatékos személyeket és időseket emelik ki a lehetséges kirekesztett csoportok közül.* A kirekesztetteknél az Internet hiánya nem jelenti automatikusan azt, hogy valaki biztosan nem jut információkhoz. A válaszadók ugyanis az információ megszerzésére irányuló akaratot emelik ki, ezzel arra utalva,

hogya ha valakiben ez megvan, akkor a hagyományos információs csatornákon keresztül áthidalhatja ezt az akadályt. ***A parlament információs szolgáltatásait használó kirekesztett csoportok élethelyzetei, problémái és érdekkijáró képességük egymástól nagymértékben különbözik, ez indokolja, hogy ezekre a parlamentek eltérő módon, célzottan reagáljanak.*** Egyes kirekesztett csoportok szervezettségük miatt jobban informáltak, karakteresebben és főleg szervezeten jelennek meg, néhány válaszban a fogyatékos személyek lobbicsoportját nevesítik ilyennek. Hiába feltételezünk valamit egy adott csoportról (tehát, hogy nekik mi lenne a jó), ők lehet, hogy éppen mást tartanak fontosnak, ezért lenne fontos a folyamatos információcsere, a kirekesztett csoportok célzott megszólítása az inkluzív parlamenti információs politika részeként. Ennek tehát a célcsoportok igényeit kell tükröznie.

Vannak arra utaló jelek, hogy az emberek az első kézből kapott információkat – ebben a kutatásban ezt közvetlen információs csatornának nevezem - részesítik előnyben, de ez csak egyedi vélemény szinten jelent meg. Az egyes információs csatornák közötti csere létezik, főként a papíralapú anyagok és az élő közvetítések (TV, rádió) tekintetében. Ez azt jelenti, hogy ***a parlamentek weboldalai rohamosan váltják fel a hagyományos információs anyagokat***, igaz, ez nem mindenhol jelenti azok teljes eltűnését.

***Az informáltak és informálatlanok közötti különbségeket, információs egyenlőtlenségeket a válaszadók többsége növekvőnek észleli.*** Az Internet előretörése révén a kirekesztettek közül egyes parlamentek tapasztalata alapján a fogyatékos emberek, másrészt leginkább az eddig sem kirekesztett csoportok jutottak előnyösebb helyzetbe. Másképpen fogalmazva az információ-gazdagok előnyei nőttek az információ-szegények lemaradása is – egyes kivételekkel - nőtt. ***Mindaz megerősíti a politikai- információs kirekesztésről írottakat a parlamentek, az ott elérhető információk vonatkozásában.*** Feltételezhető, hogy ezek a kivételek az informáltak és erős lobbiszervezettel rendelkező kirekesztett csoportok tevékenységük révén áthidalják az információs egyenlőtlenségeket, érdekeiket érvényesítik, kijárák maguk számára a nekik is elérhető információszerzés lehetőségét és ez alapján megfogalmazzák érdekeiket, érvényesítik is, lobbiznak ezért.

Azonban a válaszokból kiderül, hogy ***sokkal aktívabb és inkább folyamatszerű az információszerzés***, nem olyan statikus, mint azt korábban gondoltam. Minden a társadalmi kirekesztéssel foglalkozó szakirodalom (erről a 2. fejezetben szó esett)

hangsúlyozza a jelenség folyamatszerűségét. *Úgy tűnik, hogy az ezzel szemben megfogalmazott politikai-információs csatornákon történő inklúzió is folyamatszerű lehet.* Szükséges egy akarat, készítés ehhez és annak nyomában válhat valaki informálttá majd fokozatosan egyre „informáltabbá”.

Végül az egyes európai parlamentek válaszaiból felvázolhatók a dolgozat címét is adó az *inkluzív e-parlament egyes jelenleg körvonalazódó összetevői:*

- Jogi szabályozás ezen belül az információs szabadságról szóló törvény és anti-diszkriminációs törvény, mely szavatolja egyes kirekesztett csoportok információs jogát (például fogyatékos személyek);
- a hagyományos és Internetes információszerzési csatornák párhuzamos fejlesztése és biztosítása;
- Inklúziós elemeket és elveket tartalmazó egységes információs stratégia;
- A parlamenti weboldal könnyen olvashatóvá szükséges tenni, így - átlagos képességűek számára is – érthetővé válna mind felépítését mind tartalmát illetően;
- A vakok és gyengénlátók számára külön oldal – ugyanazzal a tartalomgazdagsággal és részvételi lehetőségekkel;
- A hallássérültek, siketek számára jelnyelvi tolmácsolás és feliratozást biztosítása;
- Minden állampolgár számára elérhető tájékoztató központokat tartanak fenn, ahol e-mailen, telefonon és akár személyesen is közvetlenül lehet kérdéseket megfogalmazni, arra pedig szakmailag megalapozott választ kapnak a kérdezők;
- Több közvetlen személyes találkozást biztosít a parlament a képviselőkkel (akik ezt igénylik, azoknak lehetővé teszik a személyes találkozást);
- Minden állampolgár számára biztosított a parlament épületének látogatása (az érzelmi, honpolgári azonosulás érdekében is)
- Fogyatékos állampolgárok számára a parlament épülete ugyanúgy járható, mint másoknak – vakok (főleg gyerekek) megfoghatják, megérinthetik azt, esetleg modellek vannak ezzel a céllal;
- demokrácia oktatása szervezett kereteken belül a parlamentben. Az elméletek mellett például döntéshozói szimuláció, a politika jobb megértése végett stb.
- Külön weboldal a gyerekeknek, fiataloknak az adott korosztályra jellemző igényeknek megfelelően kialakítva;
- Interaktív megoldások kialakítása, így például javaslatok véleményezése;
- Demokrácia és állampolgáriság népszerűsítése a weboldalon és kiadványokban;

- A törvényjavaslatok állampolgári véleményezhetősége;
- Petíció elektronikus benyújtási lehetősége;
- Panasz elektronikus benyújtási lehetősége;
- interaktív webes vitafórum.

Hangsúlyozni kell, hogy jelenleg nincs olyan parlament, ahol mindez egyidejűleg megvalósulna. Ha mégis létezne ilyen, akkor az szép előképe lehetne az inkluzív e-parlament modelljének, melyet a következő, utolsó fejezetben ismertetek.

## 4 Az inkluzív e-parlament modellje

Az első két fejezetben szó esett az elméleti alapokról, melynek keretén belül az inkluzív e-parlament modellje értelmezhető. Az e-parlamentre irányuló vizsgálatok ugyanis inkább alkalmazott kutatások, nélkülözik a komolyabb elméleti megalapozottságot. Az *inkluzív e-parlament modellje* kétféle megközelítés alapján, egyrészt az *e-demokrácia* másrészt a *társadalmi inklúzió*, továbbá a harmadik fejezetben olvasható *empirikus parlamenti vizsgálat eredményeképpen nyerte el végső formáját*. Szándékom szerint így a valós parlamenti gyakorlathoz közelebb áll. Fontos egyúttal körvonalazni a *modell korlátait*.

A demokrácia új lehetőségei jelentek meg az információszerzés és ezzel összefüggésben a részvétel területén, ezáltal az állampolgáriság, a politikai közösségben való tagság teljesebbé válhat. Ezek a lehetőségek azonban a különböző európai országok parlamentjeiben eltérő módon jelennek meg, amint az előző fejezetből is látható volt. Vannak jó gyakorlatok és elképzelések, de nincs olyan ország, ahol az összes elem együttesen létezik. Indokolt egy olyan parlamenti modell kereteinek felvázolása, mely ezen alapul, ezért ebben a fejezetben erről lesz szó.

Másfelől a kirekesztésről és inklúzióról szóló fejezetben ismertetett gondolatok alapján annyit tudhatunk, hogy *a különböző inklúziós politikák nem helyettesíthetik a nagy társadalmi változások megteremtésére irányuló erőfeszítéseket*. Például a parlamentek diákoknak szóló demokrácia-oktató programjai nem helyettesíthetik a közoktatási rendszer demokratikus ismereteket megalapozó oktatási tevékenységét, egy demokratikus szellemű iskolamodell szerepét a társadalomban. Másik példa, hogy az egyes kirekesztett csoportokat célzó információs- és konzultatív módszerek sem helyettesíthetik a kirekesztettség „kemény” dimenzióira irányuló politikákat így például a munka, jövedelem tekintetében, még annak ellenére sem, hogy ezek a dimenziók egymással összefüggenek.

A társadalmi kirekesztés dimenziói egymásra hatva egymást erősítve-gyengítve változnak. Így *ebben a modellben az tűzhető ki célul, hogy a formálódó és önmagában is újabb kirekesztési helyzeteket létrehozó – egyúttal a demokratikus részvétel új lehetőségeit kínáló - e-parlamentet egy befogadóbb, inkluzív formában gondoljuk újra*. Ezzel magyarázható, hogy a modell egyes elemei (parlamenti e-vitafórumok, elektronikus petíció) inkább az e-parlament témakörébe sorolhatók, míg más elemei

(hagyományos információs csatornák fenntartása és erősítése, kirekesztett csoportokkal történő hagyományos konzultációk, állampolgári kompetenciák erősítése, oktatási és részvételi programok a parlamentekben stb.) pedig inkább a parlamentek inklúziós politikájának részéhez sorolhatók. Vannak olyan elemek is melyet pedig a kettő közös halmazában, az e-inklúzió fogalomkörében lehet említeni: idesorolható minden olyan példa és gyakorlat, amely az egyes kirekesztett csoportokat webes (vagy mobilkommunikációs) eszközökkel céloz meg. Példaként említhetők a vak- és gyengénlátó személyeknek készített parlamenti oldalak. Így röviden az e-parlament, az inklúzió továbbá a kettő keresztszektéként leírható e-inklúzió elemeinek együttes megvalósulásaként is leírható az inkluzív e-parlament modellje. Érdeemes azonban a meghatározást részleteiben is bemutatni.

#### 4.1 Definíció

Az e-parlament nemzetközi definícióját az ENSZ évente megjelenő jelentésében így fogalmazták meg (Griffith et al 2008):

*„Az e-parlament olyan törvényalkotó testület, mely az IKT eszközök alkalmazásán keresztül átláthatóbb (transparent), elérhetőbb (accessible) és, elszámoltathatóbb (accountable). Elősegíti, hogy az emberek a maguk sokszínűségében jobban részt vegyenek a politikai közösség életében azáltal, hogy jobb hozzáférést biztosít a parlament dokumentumaihoz és tevékenységhez. Olyan szervezetet jelent, ahol a résztvevők az információ- és kommunikációs technológia segítségével támogatva hatékonyabban végzik képviselői, törvényalkotó tevékenységüket. A modern technológia, a sztenderdek és támogató eljárás módok alkalmazásával előmozdítja a méltányos és inkluzív információs társadalom fejlődését.”*

Ez a definíció a parlamenti dokumentumokhoz való hozzáférésben, tehát informáltságban és egyidejűleg az IKT alapú új típusú részvétel lehetőségében ragadja meg az e-parlament gondolatának lényegét. Egyúttal az e-parlament egyszerre jelenti a parlament politikai szereplőinek, a képviselőknek IKT alapú törvényalkotó munkáját és az állampolgári részvétel ugyanezen alapuló lehetőségét. Fontos eleme a definíciónak, hogy nevesíti az inklúziót, mint az információs társadalom egyik jelzőjét. Ezt egyúttal a

meghatározás hibájaként lehet felróni, ugyanis nem számol azzal, hogy az IKT eszközök elterjedésével egyidejűleg nőnek is az egyenlőtlenségek (ezt erősítik például a III. fejezetben ismertetett információs csatornák cseréjére vonatkozó kutatási eredmények is). Így *az e-parlament megalkotói szándéka ellenére új egyenlőtlenségek forrása*. Ezért fontos az IKT eszközök mellett a többi információs csatornát és egyéb inkluzív megoldásokat együttesen hangsúlyozni. Ezek egy része pedig nem sorolható az e-parlament témakörébe (például a diákoknak a parlamentben tartott látogatások és foglalkozások vagy az állampolgárok közvetlen, személyes találkozási képviselőkkel stb.). Az ENSZ definíció hiányossága ellenére jó kiindulópontnak, így ezt bővítve és módosítva eljuthatunk az *inkluzív e-parlament modelljének definíciójáig*. *Az e-parlament az alábbi összetevőkből áll.*

#### **4.1.1 Az e-parlament professzionális összetevője**

*Egyrészt e-parlamentnek* szoktak hívni minden olyan kezdeményezést és projektet, amely *a parlamentek belső, szakmai munkájának és kommunikációjának IKT alapokra helyezését jelenti, nevezhetjük az e-parlament professzionális összetevőjének*. Inkább egy időbeli folyamatot kell elképzelni, nem egy egyszerre megvalósítható projektet. A parlamenti képviselők, bizottságok, szakértők, frakciók, kormányzati szervek, parlament által ellenőrzött vagy beszámolóra kötelezett szervek és a többi érintett intézmény belső, egymással történő kommunikációja, munkafolyamatai, technikai- és döntéshozatali rendszere, adatbázisa, webes felülete alkotják az e-parlamentek alapját. Ezen szereplőknek a munkáját elősegítendő, elsősorban a döntéshozókra, a képviselőkre és a parlamenti munkafolyamatokra koncentrálva jöttek létre a parlamentek professzionális informatikai rendszerei és adatbázisai. Tekintettel a szavazások bonyolultságára, például a magyar Országgyűlésben már a 80-as évek vége óta létezik számítógépes szavazati rendszer és adatbázis.

Önmagában a számítógépes alkalmazásoktól vagy a parlamenti adatbázisok megjelenésétől még nem beszélhetünk e-parlamentről. Az első lépés a parlamenti adatbázisokat követően a parlamenti honlapok megjelenése volt, ezek meglepő módon nem minden esetben voltak egymást szorosan átfedő rendszerek. Az e-parlament megjelenésének első valódi formáját onnantól számítanám, amikor a képviselők

távmunkája, Intra- és Internetes kapcsolata a parlamenttel, az egyes törvényalkotói feladatok hálózati megoldásokkal történő támogatása megjelenik. Ezt később a törvényalkotás, a bizottsági munka, a plenáris üléshez kapcsolódó információk (napirend, felszólalások, videó stb.), a szavazati adatbázis, a képviselői adatok és sok más, a parlamenti munka egyes alrendszerait lefedő informatikai megoldások, továbbá azok egységes hálózatba szervezése követi.

Egy mondatban **összefoglalva a parlamentek belső munkafolyamatainak IKT eszközeinek rendszerét, adatbázisát és azok hálózati megoldásainak a munkafolyamatokban való meghatározó szerepét e-parlamentnek nevezzük.** Értelmezésben *ez az e-parlament egyik összetevője.*

#### **4.1.2 Az e-parlament állampolgári összetevője**

Az e-parlament *másik összetevője* azok az IKT alapú, Interneten keresztül működő információs, továbbá ehhez kapcsolódó kommunikációs lehetőségek, melyek az *állampolgárok és a parlament, továbbá az állampolgárok és képviselőik kapcsolatrendszerét* helyezik új alapokra. Az *e-parlament állampolgári dimenziója* így magába foglalja azt a rengeteg adatot, információt, amit az állampolgárok a parlamentek weboldaláról elérhetnek. Az e-parlament két dimenziója, eleme azért függ össze, mert a parlamentek Internetes oldalain saját adatbázisukhoz nyújtanak hozzáférést. A gyakorlatban a kettő keveredik, hiszen a parlamenti képviselők gyakran ugyanazt az oldalt és felületet használják, mint az állampolgárok, bár a belső hálózatok mindenhol több tartalommal bírnak. Ez a különbség azonban egyre kisebb (amit az információszabadságról szóló törvényeknek is köszönhetünk). Ez forradalmi változás, hiszen ezt megelőzően úgy 10-15 évvel ezelőtt is a közvetlen parlamenti információforrások nehezen (például csak az ország fővárosában, legtöbbször a parlamenti könyvtárban, papíron), vagy sehogyan sem voltak hozzáférhetőek. Ráadásul mire egy plenáris vagy bizottsági ülés jegyzőkönyve eljutott a könyvtárba, addigra rég aktualitását veszítette.

Végül európai szinten a politika is egyszerre kívánja fejleszteni, erősíteni az „e-participation” néven az állampolgári részvétel információtechnológiai lehetőségeit és a belső parlamenti munkafolyamatok átalakítását, tehát az összefüggést ezen a szinten is adotttnak veszik. Az Európa Parlament határozata értelmében ez célkitűzés az európai



országok számára.<sup>40</sup> Ez a dimenzió egyúttal az e-demokrácia kiteljesedésének egyik meghatározó eleme lehet a parlamentek döntéshozatali szintjén. ***Összegezve, az e-parlament második dimenziója a parlament és az állampolgárok közötti IKT alapú interaktív kapcsolat.***

Az előzőekben kifejtettek alapján látható, hogy az itt körvonalazott definíció milyen értelemben pontosítja az ENSZ által is elfogadott megközelítést. Szó esett azonban az ENSZ definíció nagy hiányosságáról, nevezetesen, hogy abban nem vesznek tudomást az IKT által okozott információs- és participációs kirekesztésről.

Úgy is meg lehet fogalmazni a kérdést, hogy ***vajon mitől inkluzív az itt bemutatandó modell?*** Elsősorban attól, hogy azokat a csoportokat célozza meg és emeli be a parlamentek információs és részvételi terébe, akik ebből a szempontból kirekesztettek, ott nincsenek jelen. Ezek a társadalmi csoportok elsősorban azok, akik egyébként is kirekesztettek. Fogyatékos személyek, alacsony jövedelműek, elzárt településeken élők, alacsony iskolai végzettségűek és így tovább, persze az egyes halmazok közös metszetei is nagyok. Amint azt a korábbiakban részletesen is kifejtettem, ebben a megközelítésben, tehát a társadalmi kirekesztés politikai dimenziójában találunk olyan csoportokat is, akik egyébként nem számítanak kirekesztettnek. Ilyen lehet a fiatalok egy része (akik az európai kutatások szerint a politikában nem túl aktívak), az idősek egy része (ők elsősorban az új infokommunikációs eszközöktől idegenkednek). Fontos tisztázni, hogy ebben az értelmezésben sem minden fiatal, vagy idős tekinthető kirekesztettnek. Itt elsősorban azokra kell gondolni, akik ezekhez az információforrásokhoz egyáltalán nem jutnak hozzá, ezekkel a részvételi lehetőségekkel nem tudnak élni és így tovább. Látható, hogy míg egyes csoportok esetében (például vak- és gyengénlátó személyek) jól körülhatárolható a célcsoport, addig a most említett fiatalok, idősek esetében elnagyolt, nehezebben körülírható. Ennek ellenére, ha a parlamentek oldaláról közelítünk, a már megvalósult jó gyakorlatok, továbbá egyes meglévő kutatások tapasztalatai alapján körvonalazható, hogyan lehet ezeket a csoportokat megszólítani. Ezért ahhoz, hogy a modell elemeit, fontosabb kijelentéseit megfogalmazzuk, ezek a célcsoport

---

<sup>40</sup> Európa Parlament 1353. számú határozata (2003) 1 (Az Európa Parlament nem azonos az Európai Unió választott parlamentjével, az Európai Parlamenttel, de ebben a vonatkozásban ezeket az elveket egy tágabb európai célkitűzésnek lehet tekinteni. Tágabb abban az értelemben is, hogy az Európa Parlament több tagországot számlál).

Forrás: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta03/ERES1353.htm>

meghatározások elegendőek, természetesen azzal a kikötéssel, hogy feltétlenül fontos lenne ez irányban további empirikus kutatásokra.

#### **4.1.3 Az inkluzív e-parlament összegző definíciója és jellemzői**

Mindezek alapján az *inkluzív e-parlament modelljét* úgy lehet röviden összegezni, hogy olyan *parlament, ahol egyidejűleg jelenik meg az e-demokrácia és az inklúzió gyakorlata az állampolgár, a parlament és a képviselők közötti interaktív kommunikáció gyakorlatában. Mindenki számára állampolgári jogon kínál lehetőséget az információk elérésére és a demokratikus közéletben való részvételre, függetlenül társadalmi státustól, kisebbséghez való tartozástól vagy bármely egyéb befolyásoló tényezőtől.*

##### **Az inkluzív e-parlament modell legfontosabb jellemzői:**

- Nem teremt új demokrácia modellt, de megjelennek benne az e-demokrácia egyes elemei *a közvetlen állampolgári részvételen keresztül;*
- a modell egyúttal *a társadalmi kirekesztés politikai-információs dimenzióját kívánja csökkenteni* a politikai információszerzés és részvétel szintjén, az állampolgárok aktív bevonásával;
- *Az állampolgári kezdeményezések és vélemények megjelenésén keresztül* a valós élethez közelebbi, praktikusabb és az egyúttal **társadalom által jobban elfogadott döntések** szülehetnek;
- *A parlamenti információk teljes köre* (a nemzetbiztonsági okból titkosítottak kivételével) *adatbázisba szervezve, kereshető* formában és visszamenőlegesen a parlamenti honlapon *elérhető*. Ez egyúttal *törvényben garantált állampolgári jog*.
- *Az információs és kutatószolgálatok* összefoglalói, anyagai szintén elérhetők az állampolgárok számára is.
- A parlamenti honlap mellett az összes *hagyományos információs* (televízió, rádió, oktatási programok, közvetlen személyes találkozás a képviselőkkel stb.) *csatornát is fenntartják* az állampolgárok jobb informálása céljából.
- A parlament rendelkezik *oktatási weboldallal* a fiatalok demokratikus ismereteit és készségeit erősítve ezzel, továbbá szerveznek olyan valós részvételi *oktatási*

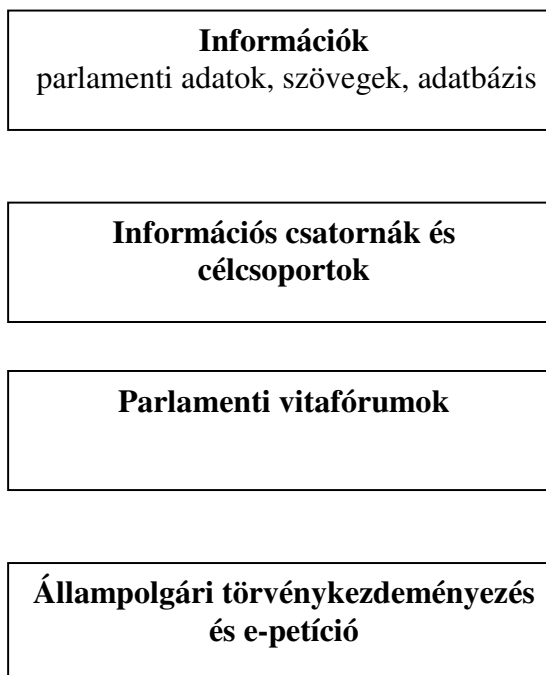
*programokat, szimulációs játékokat* stb. ahol a fiatalok közvetlenül, a gyakorlatban is megismerhetik a parlament munkáját, a demokratikus döntéshozatalt. Ez egyfajta információs csatorna, de egyúttal annál sokkal több, a demokratikus állampolgári kultúra megerősítésének egyik eszköze.

- A parlament *aktív információs-részvételi politikát folytat*, melynek keretében az *egyres kirekesztett célcsoportokat a nekik megfelelő módon*, velük egyeztetve *informálja és vonja be* a különböző részvételi lehetőségekbe és az őket érintő javaslatok tárgyalásába.
- Lehetőséget nyújt *online* és ezzel egyidejűleg *hagyományos formában szervezett* moderált *vitaforumon* történő részvételre a *törvényalkotás, a kormány ellenőrzése* és az *általános politikai vita* (például témafelvetés) dimenzióiban, vagyis a parlament mindhárom alapfunkciójában, de a döntéshozás mindig a választott parlamenti képviselők kezében marad.
- A törvényalkotásban lehetőséget nyújt *állampolgári javaslatok* és vélemények beillesztésére a *törvényalkotás minden fázisában az állandó bizottságokon* keresztül.
- Az online parlamenti fórumokon keresztül megteremti az *online virtuális politikai közösség* alapjait;
- A *kirekesztett csoportokat célozva fókuszcsoportokon* keresztül is megjeleníti az állampolgári véleményeket;
- Lehetőség van *e-petíció és elektronikus állampolgári törvénykezdeményezés* benyújtására továbbá ezek hagyományos úton történő benyújtására egyaránt. A petícióval kapcsolatos állampolgári vita és támogatói aláírásgyűjtés szintén bekapcsolódik a parlamenti *online fórumok rendszerébe*. A petíciókkal külön állandó bizottság, *petíciós bizottság* foglalkozik.

#### **4.1.4 Az inkluzív e-parlament legfontosabb elemei**

A modell jobban megérthető, ha az egymással összefüggő elemeit azok egymásra épülése alapján vizsgáljuk.

#### **4. ábra Az inkluzív e-parlament elemei**



A modell alap gondolata, hogy minden állampolgár és érintett hozzáfér azokhoz a dokumentumokhoz, adatokhoz melyek a parlamenttel, a képviseleti demokráciával kapcsolatosak. Emögött az információs szabadságról szóló elképzelések és ezeket biztosító európai törvények húzódnak meg. Ahhoz, hogy ezek az információk eljussanak az állampolgárokhoz, szükség van a különböző közvetlen parlamenti információs csatornák párhuzamos működésére és a célcsoportok meghatározására. Ezek közül az Internet a legfontosabb, de nem az egyetlen és kizárólagos.

Hiába jut el azonban az információ, ha azt nem értik, nem tudják értelmezni. Válaszaikban az európai parlamentek is megerősítették, hogy az állampolgári kompetenciákat erősíteni szükséges ahhoz, hogy az emberek eligazodjanak a sokféle törvényalkotási információ között. Ennek az informáltságnak, tudásnak az erősítését a parlamenti oktatási programokon keresztül lehet megalapozni. Ez egyúttal az egyik legfontosabb információs csatorna (sőt több annál). A fiatalok, diákok pedig az egyik legfontosabb célcsoport. Itt sem beszélhetünk kizárólagosságról, hiszen minden célcsoportnak elérhetővé szükséges tenni a parlamentek működését magyarázó, oktató tartalmakat.

Megfelelően informáltan – ez csupán egy alapszintű tájékozottságot fed - és szükséges alapkompenciákkal felvértezve az állampolgárok a parlamenti vitafórumokon megvitatják a saját kezdeményezéseiket és a parlament előtt a hagyományos törvénykezdeményező (kormány, képviselők) által indítványozott kezdeményezéseket.

Végül a parlamenti vitafórumokon formálódott gondolatok állampolgári törvényjavaslat vagy petíció formájában kerülnek a parlament elé. Nem minden kezdeményezés kell, hogy ilyen formát nyerjen, vagyis az állampolgárok szava a parlamentek többi két funkciójában így a kormányzat ellenőrzésében és az általános politikai vitában is megjelenne. *Továbbra sem az állampolgárok tematizálják a politikát de véleményük és javaslataik intézményesült keretek között kerülhetnek be a parlamenti döntési- és vitafolyamatokba.* Ezáltal sokkal plurálisabbá válik a parlamenti politika (de lényege, a képviseleti demokrácia nem változik). *Csökkenhet a politikai elit professzionális dominanciája és egy inkluzívabb, demokratikus parlamenti modell valósulhat így meg.* Az állampolgári részvétel megjelenik mind a törvényalkotás, mind a kormányzat ellenőrzése, mind a politikai vita (legalábbis témafelvetés) szintjén.

Mindez egy elméleti modell, de a következőkben igyekszem bemutatni szoros kapcsolatát a már meglévő parlamenti gyakorlattal és kutatási eredményekkel. *Azokat az elemeket, melyeket az inkluzív e-parlament modell részének tekintem, kiemeltem.* A hosszabb leírások esetén az egyszerűség kedvéért felsorolom és összegzem például a fiataloknak szóló parlamenti webes és offline programok esetén, hogy mit tartok ideillőnek.

#### **4.2 A parlamenti dokumentumokhoz és adatbázisokhoz való hozzáférés – az információs oldal**

Parlamenti szakértőkön kívül kevesen tartják nyilván, hogy egy parlamentben konkrétan milyen típusú dokumentumok, adatok, információk léteznek és ezek miért fontosak a demokrácia és a demokratikus részvétel szempontjából. Ezért itt röviden összegzem azoknak az információs csoportoknak a körét, melyet a nemzetközi kutatásokban, továbbá a magyar parlamenti gyakorlatban, az állampolgári kérdések alapján a legfontosabbnak tekinthetünk. Mindezen információ **akkor hasznosítható, ha adatbázisba szervezve, egymással összefüggésben, visszamenőlegesen és kereshető formában az Interneten keresztül is elérhető, így mindez az e-parlament koncepció**

**fontos eleme.** Elsősorban a magyar Országgyűlés<sup>41</sup> internetes gyakorlatán keresztül mutatom be mindezt. Tekintettel arra, hogy az egyes európai nemzeti parlamentek alapintézményként nagyon hasonlóak, így ezek az alapinformációk köre mindez más európai országokban megközelítőleg azonos. Így ennek jelentős részét, alapelveit tipikus európai példaként is lehet általánosítani (a magyar parlamenti honlap struktúrájában és tartalmában az IPU ajánlásainak megfelelően készült). Ezt egyúttal az információs szabadságról szóló törvények európai elterjedése, közös európai alapelvei is elősegítették.

#### **4.2.1 Napirend**

Az Országgyűlésben a törvényalkotási program – ülésterv - napirend képezi azt az időbeli ütemezést, mely alapján a parlament dolgozik. Máshol röviden csak „*Schedule*” vagy „*Programme*” stb. néven összesítik. Ezeknek a tájékoztató anyagoknak a legfontosabb célja, hogy előre láthatóan tervezik a parlament elé kerülő ügyeket, továbbá részletesen tartalmazzák az összes olyan adatot, mely az indítványok tárgyalásával, ütemezésével függ össze.

A magyar gyakorlatban a *törvényalkotási programban* olvasható, hogy milyen javaslatokat fog benyújtani a kormány egy rendes ülés szak során, ami fél éves időperiódust jelent (tehát még a parlamenthez be nem érkezett, de a kormány által már előkészített témák). Az *üléstervezet* a már benyújtott javaslatok következő három hónapjának időbeli ütemezését, vagyis az általános és részletes viták idejét, a módosító indítványok határozathozatalának napját és a zárószavazás várható időpontját fedi. A *napirend* a legrészletesebb tájékoztató: egy ülés (mely általában 2-3 ülésnapból áll) részletes ütemezése, melyben az interpellációktól, kérdésektől, azonnali kérdésektől kezdődően az összes téma szerepel, amire az ülésnapon sor kerül. Fontos tudni, hogy a napirendről a házelnök által irányított Házbizottság tesz javaslatot, mely más parlamentekben „Idősek Tanácsa” vagy hasonló néven szerepel. A lényeg, hogy ez a parlament politikai egyeztető szerve.<sup>42</sup> A magyar tapasztalatok szerint is gyakori állampolgári kérdéstípus, amely a napirendre, az egyes napirendi pontok időzítésére, továbbá hasonló praktikus tudnivalókra irányul. Lényeges, hogy ezek az anyagok

---

<sup>41</sup> <http://www.parlament.hu/>

<sup>42</sup> Magyarországon a frakcióvezetőkkel és az elnökkel áll a Házbizottság, döntéseiben konszenzusra törekszik, ennek hiányában a Házelnök dönt.

(napirend, munkarend, törvényalkotási program stb.) közérthető és áttekinthető formában megjelenjenek a parlamentek honlapján. Az e-demokrácia és az e-parlament talán legnagyobb kihívása, hogy ezek közé a témák közé néha bekerüljenek az állampolgárok által is kezdeményezett kérdések és ügyek.

#### 4.2.2 *Plenáris ülések*

*A plenáris ülésen a parlament törvényhozói, ellenőrzési, továbbá a szabályozott politika színterét nyújtó funkciója egyaránt megjelenik.* Ezért fontos, hogy a maga közvetlenségében *élőben követhető legyen*, akár többféle információs csatornán keresztül. Ez megvalósulhat úgy, hogy az állampolgárok beülnek a vitára<sup>43</sup> A közvetlen részvétel, látogatás lehetősége, mint állampolgári jog, fontos jogintézmény, erre sok európai országban lehetőség van.

Legalább ennyire fontos a sokszor említett *élő televízió- és rádióközvetítés*. A televízió lehet saját parlamenti tv csatorna, ahol az ülés egészét közvetítik. Ez a legjobb megoldás, feltéve ha az adás fogható az ország egész területén. A másik megoldás a televízió-társaságok által, a viták legfontosabb részének közvetítése, valamilyen formában ez a világ parlamentjeiben és így Európában is létezik (Becane, 1997, 223-248). A televízió közvetítés korszerű formája a *webes online közvetítés*. Lényeges tartalmi elem a már elhangzott ülésnapok újbóli megtekintésének lehetősége, keresőszavas kutathatósága mind a videó anyag mind a leírt országgyűlési napló formájában.

Fontos, hogy *a parlamenti adatbázisok egyes alrendszerei (plenáris – bizottsági – szavazási stb.) egymással összekötve működjenek*. Például ha egy ülésnapon megtalálja valaki az őt érdeklő témát, akkor ugyanerről a találatról gyorsan belenézhesen az indítvány szövegébe, a módosító indítványok szövegébe, a bizottsági vitát is megtekinthesse, továbbá az ezekről az indítványokról történt szavazások részletes adatait. A parlamenti tájékoztatásban gyakori kérdés, hogy egy adott

---

<sup>43</sup> A magyar Országgyűlésben ún. karzatjeggyel van lehetőség a plenáris ülésen való állampolgári látogatásra, ez egyúttal régi parlamenti tradíció. Szintén régi szokás, hogy a látogatók időnként politikai vélemény-nyilvánításra használják fel a látogatást (ami mindig is tiltott volt), például transzparenst emelnek fel, a régmúltban pedig az egyetemi ifjúság rendre hangoskodott stb. az üléseken, ezzel is kifejezve véleményét.

választókerületben lakó kérdező képviselője részt vett-e és ha igen, hogyan szavazott egy adott ügyben – a legszebb példa a tudatos állampolgári tájékozódásra.

A plenáris üléseken az egyes témák (törvényjavaslatok) megvitatásán belül kiemelt figyelem irányul a klasszikus politikai vitának számító napirend előtti felszólalásokra, továbbá, a parlament kormány felett gyakorolt ellenőrzésének eszközére, az interpellációra (ennek a műfajnak Magyarországon az azonnali kérdés és a kérdés is része, igaz ezekről nincs szavazás, ha a választ nem fogadták el. Magyarországon hiányzik,<sup>44</sup> de például az Európai Parlamentben nyomon követhetjük, hogy egy adott képviselő milyen gyakorisággal vett részt a plenáris üléseken, vagyis mennyire vette komolyan képviselői munkáját.

#### 4.2.3 Bizottsági ülések

A parlamentek szakmai munkája elsősorban a bizottságokban összpontosul. Többféle parlamenti bizottság is létezik. A **törvényalkotás** szempontjából az **állandó bizottságok** a fontosak, ezek szakmai alapon, egy-egy nagy szakpolitikai területet átfogó témában működnek (pl.: honvédelem, egészségügy, környezetvédelem stb.) és az adott területre vonatkozó törvényjavaslatokat véleményezik, saját javaslatokat is benyújthatnak Európa szerte. Az állandó bizottságok **fontos szerepet töltenek be a kormány ellenőrzésében**, többek között például ott hallgatják meg a minisztereket. A **vizsgálóbizottságok, ad hoc bizottságok** pedig kifejezetten a **kormányt ellenőrző** feladattal, továbbá egy-egy konkrét ügy kivizsgálására szerveződnek. A bizottságok szakmai hozzáértése miatt kulcsszerepet töltenek be a parlamentek életében.

Ezért ha valamilyen formában (erről később) megvalósul az erősebb állampolgári részvétel, akkor ezekben megítélésem szerint – akárcsak a képviselők esetében – fontos a bizottságok egyfajta kontrollja, kapuőr szerepe. Visszakanyarodva az információs oldalhoz, a **bizottsági dokumentumok**, így az **ülések jegyzőkönyveinek nyilvánossága** szakmai körökben erősen vitatottnak számít. Ennek egyik oka, hogy a bizottsági

---

<sup>44</sup> A magyar parlamenti adatbázisban (PAIR) minden egyes szavazás személyre bontva elérhető, így a szavazási jelenlét megismerhető. A szavazási jelenlét általában jól tükrözi a képviselői aktivitást. Önmagában azonban ez csupán egy dimenziója a képviselői munkának. Sokan például, akik a nemzetközi szinten aktívak (EU, IPU stb.) éppen emiatt nem tudnak részt venni az elvárt gyakorisággal az üléseken. Ennek kiküszöbölésére folytattak olyan uniós szintű kutatást, mely kifejezetten a távol lévő képviselők (pl. amikor utazik, külföldön van stb.) részvételének IKT alapú megoldását tűzték ki célul. Például azt, hogyan tud szavazni stb. amikor távol van. Minderről bővebben a <http://www.erepresentative.org> oldalon lehet olvasni.



szakmapolitikai törésvonalak, érvek gyakran a nyilvánosságna szánt plenáris ülésekhez képest egészen más képet mutathatnak a politikai szereplőkről. Itt a képviselők gyakran olyan - kevésbé népszerű - álláspontot is képviselhetnek, amit máshol, a széles nyilvánosság előtt nem szívesen hangoztatnak. Cserébe itt sokkal erősebb a szakmai érvek jelenléte. Ezért amikor ezeknek az üléseknek a dokumentumai, sőt közvetítése a széles nyilvánosság számára elérhetővé vált, sokan tiltakoztak. Ezzel szemben az információszabadság gondolata alapján és elsősorban a szakmai érdeklődők számára éppen a bizottsági jegyzőkönyvek, szakértői háttér tanulmányok, bizottsági szavazások jelentenek fontos információforrást. Ezért az európai országokban és a világ demokráciáiban mára elvárás a bizottsági dokumentumok nyilvánossága és az Interneten történő elérése.

#### **4.2.4 Szavazási adatok**

Egy parlamentben évente akár több tízezer szavazás történik. Jellemzően a szavazati rendszerek az elsők között voltak, ahol a parlamenti informatika teret nyert és mára a kézzel történő szavazás az európai parlamentekben háttérbe szorult. Például a magyar Országgyűlésben nyugati mintára 1988-ban dolgozták ki és 1989-től alkalmazták a gépi szavazat számláló rendszert (Kilinné és Gyimesi 1997, 86-95), mely azóta is fundamentuma a parlamenti információs rendszernek.

A szavazati adatok azért fontosak az állampolgároknak is, mert innen tudják meg, képviselőjük egy konkrét javaslat, téma kapcsán milyen álláspontot foglalt el. Az állampolgári kérdések gyakran irányulnak ilyen típusú adatra, ezért elérhetőségének fontosságát a parlamenti tájékoztatási gyakorlat is igazolja. Gyakran a módosító indítványokról (technikailag a magyar parlamentben ez a bizottsági ajánlás pontjairól történő szavazást jelenti) történő szavazások ismerete is kulcskérdés. Itt gyakran sokkal plasztikusabban rajzolódnak ki azok a lobb- és csoportérdekek, amelyek mentén a politikai döntések megszületnek. Egy példával megvilágítva ezt a területet, hiába bocsátanak egy kormány által fogalmazott törvényjavaslatot nyilvános társadalmi vitára (és itt most lényegtelen, hogy online vagy offline) ha a kormánypárti képviselők az eredeti javaslatot módosítóikkal teljesen megváltoztatják. Ebben az esetben a politika elmondhatja magáról, hogy volt társadalmi vita, de az valójában hiábavaló volt, hiszen az csak az eredetileg benyújtott indítványra korlátozódott. **Ahhoz, hogy az állampolgári**

*részvétel megjelenjen a törvényalkotási folyamat egészében, a szavazási adatbázisoknak elérhetőnek, rendszerezettnek és kereshetőnek kell lenniük a parlamenti weboldalakon keresztül.*

#### **4.2.5 Képviselői adatok**

A képviselőkkel kapcsolatos információk szintén gyakori állampolgári kérdéstípust jelentenek, ahol a legtöbb esetben a szavazóközvet képviselőjének adataira kíváncsiak az emberek. Európában talán kevésbé, de az Egyesült Államokban – talán éppen a szavazókat egy-egy konkrét ügy érdekében mozgósító szervezetek hatására – gyakoribb, hogy a választópolgárok levelet írnak, valamilyen formában megkeresik képviselőjüket. A képviselőkre vonatkozó információkat két részre lehet bontani.

Az egyik a politikus személyiségével, politikai pályafutásával, családi viszonyaival és más, a választókat érdeklő egyéni, emberi tulajdonságaival függ össze, ez a politikában fontos például a hitelesség szempontjából. A másik nagy csoportja egy képviselőről szóló információknak azok az adatok, hogy milyen törvényjavaslatokat nyújtott be, hogyan szavazott, milyen felszólalásai voltak, hogyan foglalt állást egy konkrét ügyben. Interpellálta a minisztert a helyieket foglalkoztató ügyekben? Hogyan szavazott a költségvetési javaslat tárgyalásakor, esetleg nyújtott be módosító indítványokat helyi vagy a választóit érintő ügyekben és így tovább.

Az állampolgári petíciók és törvénykezdeményezések, módosító indítványok együtt mozoghatnak a képviselőkével, ezért is alapvető fontosságú, hogy a képviselői törvényalkotói aktivitás naprakészen nyomon követhető legyen. Itt is, mint a többi információs halmaznál elsősorban az Internetre és a parlamenti weboldalakra kell gondolni, mint közvetlen információs csatornára. A képviselői adatoknak – mint a többi nagyobb információs csoportnak – adatbázisba rendezve, egyszerű és kereshető formában hiperlinkekkel hivatkozva kell megjelenie, vagyis egyik alrendszerből egy kattintással eljuthatunk a másikba és így tovább. Ebben a vonatkozásban a magyar parlament gyakorlat élen jár, ugyanis az egész adatbázis átlátható és átjárható, minden képviselői lekérdezésből gyorsan eljuthatunk a már említett személyes életutat és törvényalkotó politikust bemutató részekhez, sőt ez valójában nem is különül el: egyszerre jelenik meg a képviselői adatlapon.

#### 4.2.6 A parlament működését leíró dokumentumok

A kérdőíves kutatásban is említették a válaszadók, hogy a gyakran tartalomban gazdag parlamenti honlapok ellenére - vagy éppen emiatt - egy laikus nagyon nehezen igazodik el a törvényalkotás információi között. A *parlamentek* a maguk bonyolult jogalkotási folyamataival, összetett szabályrendszerükkel valóban *nehezen érthetők egy laikus számára*. Ezért fontos mindezt egyszerűsíteni, közérthetővé tenni. Ez talán az egyik legnagyobb kihívás az állampolgárok felé nyitó európai parlamentek előtt.

Sokféle eszköz áll rendelkezésre és ezek sikeres alkalmazása nagyban függ attól a csoporttól, akit megszólítunk. Különösen azokra kell figyelemmel lenni, akik *valamilyen oknál fogva kirekesztettek* és még nehezebben képesek eligazodni: eltérő okokból a fiatalok és az idősek egy része továbbá a hagyományosan hátrányos, kirekesztett társadalmi helyzetű csoportok. Egyfelől *más információs csatornán lehet őket elérni*, illetve más módon, más jellegű tartalommal lehet elmagyarázni, megértetni a parlamentek működését. Például a törvényhozás működését nem csupán *rövidebb szöveges leírásokkal, hanem folyamatábrákkal*<sup>45</sup> is érdemes bemutatni. Az új információtechnológia kínálja lehetőségek azonban ezen jóval túlmutatnak. Jó példa erre az angol parlament oktatási oldala, ahol egy képviselő szemszögéből *interaktív játékokban* egy képviselő heti munkájába való interaktív és folyamatos *döntési helyzetet szimulálva* mutatják be a parlament működését a diákoknak.<sup>46</sup>

### 4.3 Állampolgári célcsoportok és információs-részvételi csatornák

A 3. fejezet európai parlamenteket feltérképező kutatásában valamelyest képet nyerhettünk arról, mennyiben észlelik az európai nemzeti parlamentek az egyes kirekesztett csoportokat. Szó volt arról is, hogy milyen konkrét inklúziós gyakorlatokat valósítanak meg. Ennek eredményei alapján tekintsük át milyen nagyobb csoportokat nevesíthetünk. Az inkluzív e-parlament modellje arra épül, hogy a parlament információs-részvételt elősegítő politikája, gyakorlata aktívan alkalmazkodik az egyes

<sup>45</sup> A magyar törvényalkotást bemutató több folyamatábrám is megjelent az Országgyűlés (szerk.: Dr. Soltész István) című kötet mellékleteként, de mind ez az Interneten is elérhető. A részletes, inkább professzionális célú folyamatábra egyszerűbb változatait használtam fel például a fiataloknak szóló információs anyagokban.

<http://www.parlament.hu/fotitkar/tvalk/torvenyalkotas.jpg>

Ugyanez egyszerűsítve, diákok számára:

<http://www.parlamentdiakinfor.hu/tudastar.php?sub=3>

<sup>46</sup><http://www.parliament.uk/education/online-resources/games/mp-for-a-week/>

állampolgári csoportok igényeihez. Ehhez az IKT által kínált lehetőségeket és a hagyományos információs-participációs csatornákat egyaránt erősíteni kell, mindig az adott állampolgári célcsoport igényeinek megfelelően. Másképpen ahhoz, hogy hatásosan „célozzunk” ismernünk kell és folyamatosan kapcsolatban kell maradni azokkal a célcsoportokkal, akiket szeretnénk megszólítani.

**Két alapcsoportot** lehet megkülönböztetni. Az egyik alcsoport azoké, akik a *társadalmi kirekesztés* tágabb értelmében is kirekesztettek és egyúttal a *politikai dimenzióban is azok*, például alacsony iskolai végzettségűek, távoli, elzárt településeken élők, szegények, fogyatékos emberek. Amint az eddigiek alapján is látható, általában a legtöbb kirekesztett csoportot idesorolhatjuk. Vannak azonban kivételek, tehát léteznek olyan állampolgári csoportok, *akik a társadalmi kirekesztés irodalomban egyébként nem számítanak kirekesztettnek*, azonban a *politikai információs-részvételi dimenzióban* valami oknál fogva *mégis azzá válnak*.

A képet árnyalja, hogy a 3. fejezet kutatásának eredményeképpen differenciáltabb képet nyertünk arról, milyen a tapasztalata az európai parlamenteknek az egyes kirekesztett csoportok kapcsán. *Több ország parlamentjének tapasztalata alapján egyes csoportok, elsősorban a fogyatékos személyek nyertesei is lehetnek az új információtechnológiák kínálta lehetőségeknek.* Mégis, mint hagyományosan kirekesztett csoportot, továbbra is érdemes külön célcsoportként megszólítani, ezáltal is tovább erősíteni azt a pozíciót, ami által – egyes országokban legalábbis - csökkentették kirekesztett helyzetüket. Fontos tudni, hogy nem mindenhol létezik olyan jó gyakorlat, ami őket szólítja meg (például Magyarországon példaértékű a parlamenti jeltolmácsolás, de a vakoknak és gyengénlátóknak szóló oldalakkal még adós a T. Ház és így tovább, minden európai országban más hiányosságok és erősségek találhatók).

A másik nagy alcsoport, *akik nem számítanak hagyományosan kirekesztettnek*, például az *idősek egy része*. Sok esetben anyagilag stabil helyzetű emberekről van szó, mégis a kirekesztés politikai dimenziójába éppen „belecsúsznak”, például megszokott parlamenti rádióközvetítésük megszűnésével. Az információs csatornák folyamatos cseréje, tehát a hagyományos televízió- és rádió közvetítések eltűnése éppen ezt a réteget, legalábbis annak egy részét érinti hátrányosan: kirekesztett helyzetűvé válnak a politikai-információs dimenzióban. A korábbiakban ismertetett brit kutatásból is láthatjuk, de Európa szerte is valószínűleg igaz, hogy az egyébként az IKT technológiában leginkább sikeres korosztály, a *fiatalok egy jelentős része* a politikában kirekesztettnek számít, erről már szó esett T. Burchardt kutatásának ismertetésekor.

Őket is külön érdemes megszólítani, melyre találhatunk jó példát az európai parlamentek gyakorlatában. Ez a két csoport (és ott sem mindenki) kifejezetten a társadalmi kirekesztés információs-politikai dimenziója szempontjából számít kirekesztettnek, másban azonban nem.

Az inkluzív e-parlament modelljében mindezeket a csoportokat fontos informálni, megszólítani, továbbá bevonni a politikai véleményformálásba. Minden egyes csoport számára más és más módszer alkalmas, gyakran vannak átfedések. Tekintettel arra, hogy a kutatás európai gyakorlaton, tapasztalatokon és kutatásokon alapul ez egy európai megközelítés és modell. Például egy Latin-Amerikát is feldolgozó kutatásban az indián őslakosok sajátos helyzetét is figyelembe kellene venni stb. Itt kizárólag az európai sajátosságokat vettem figyelembe. Másfelől valószínűsíthető, hogy a modell alap gondolata kisebb módosításokkal, de Európán kívül is érvényes. Az egyes célcsoportok természetesen egymást átfedhetik, de érdemes egyenként számba venni, mert így lehet az egyes kirekesztett csoportokra célzott inklúziós politikát „ráfűzni”, azokat elérni.

Tekintsük át az egyes célcsoportokat és az őket megszólító információs-részvételi csatornákat!

#### **4.3.1 *Fiatalok***

A dolgozat demokráciáról szóló 1. fejezetében szó esett arról, hogy az egyes demokraciaeleméletekben különbözőképpen látják az állampolgárokat. Régi kérdés mind az oktatásban, mind a parlamentek gyakorlatában, hogyan lehet felelősségteljes és informált állampolgárokká nevelni a fiatalokat, milyen iskolai, iskolán kívüli programok alkalmasak minderre. Ahhoz, hogy a pluralista és deliberatív demokrácia elméletek által leírt aktívabb állampolgári kultúrája formálódjon, a fiatalok demokrácia oktatására van szükség. Másképpen fogalmazva, nem elégséges a családi vagy iskolai szocializáció az „aktív” állampolgárrá váláshoz, hanem ezt szükséges kiegészíteni olyan intézményi oktatási politikákkal, melyek ezt a célt szolgálják. Miután a parlament a demokrácia csúcsintézménye ezért ebben sokkal nagyobb szerepet kellene játszania.

Az állampolgári tudatot, a demokráciához való viszonyulást elsősorban fiatal korban lehet formálni. Mindezek alapján a *fiatalok képezik az inkluzív e-parlament modellje által megszólítani kívánt egyik legfontosabb célcsoportot*. A fiataloknak, diákoknak szóló parlamenti programok egyfelől a felelős, demokratikus állampolgárrá válást célozzák, másfelől a közéletben való tájékozottságot és a demokratikus diskurzusban történő részvételi hajlandóságot és készségeket erősítik. A politikai informálódás és részvétel csatornáinak megismertetésén, begyakorlásán keresztül megvilágítják a politikai jog jelentőségét az érdekvérvényesítés fontosságát, az eltérő érdekek és nézetek összehangolásának technikáját. Annyit itt is érdemes hozzáfűzni, hogy az állampolgári oktatás és a parlamentek kérdése önmagában is megérdemelne egy önálló kutatást, ezért itt csupán egy szűkebb értelemben tárgyalom ezt a sokszínű témát.

A *gyakorlatban* kétféle meghatározó elérési csatorna létezik. Az egyik a *fiataloknak szóló külön parlamenti weboldal*, ami stílusában, tartalmában, megjelenésében is más, mint a parlamenti honlapok információban gazdag, egyúttal sokszor szürke oldalai, sokkal innovatívabb, színesebb, interaktívabb. A másik információs csatorna azok a különböző *programok*, melyek a parlamentben – vagy az iskolákban és a parlamentben együtt - tartanak és amelyeken a diákok személyesen is részt vesznek. A jó megoldás, ha a webes és a valós részvételt kombináló programok együttesen, egymásra épülve jelennek meg, így igyekszem az egyes országok gyakorlatából ennek megfelelően kiemelni a jó példákat.

#### **4.3.1.1 Fiataloknak, diákoknak szóló parlamenti programok**

A fiatalok<sup>47</sup> parlamenti és általában demokrácia oktatásának kapcsán érdemes áttekinteni az egyes európai országok gyakorlatát. A diákoknak szóló parlamenti oktatási programok akkor lehetnek igazán hatékonyak, ha olyan közegben valósulnak meg, melyet áthat a demokratikus gondolkodás szellemisége az iskolától, a médián át egészen a mindennapokig. Meghatározó szerepe van a jó iskolarendszernek, ezen belül a demokráciát és az állampolgárságot oktató programoknak és főként annak a tágabb társadalmi környezetnek, (család, kortárs csoport stb.) ahol a fiatalok politikai szocializációja végbemegy. Bizonyos értelemben éppen ezért nehéz a parlamentek

---

<sup>47</sup> Fiataloknak nevezem a 18-éves korig terjedő korosztályt, melybe így a gyerekek is beletartoznak. A fiatalokat néha mint diákokat írom le, ami a parlamenti demokrácia-oktató programok esetében is gyakori, de itt az iskolából kimaradó fiatalokat is a célcsoporthoz sorolom.

oktatási programjait ettől függetlenül szemlélni. A következő európai példák mindezt jobban megvilágítják.

Az *angol gyakorlat* elsősorban a parlamenti fiataloknak szóló weboldala miatt oktatóprogramok kiemelkedő, így mintaként is szolgálhat. Egyúttal a brit demokrácia-oktató programok (minden diákra kiterjedő iskolai programok) társadalmi vitája során éppen ugyanazokat az alapkérdéseket vitatták az elmúlt évtizedekben, amiről ez a kutatás is szól: állampolgáriság, demokrácia és inklúzió, így annak érvei, vitás pontjai Európa-szerte gondolat-ébresztők (Greenwood és Lynton 2002, 505-522). Napjaink multikulturális Angliájában a 90-es években került újra előtérbe az állampolgáriság kérdése, főként két aktuálpolitikai esemény vagy inkább félelem kapcsán. Az egyik az Egyesült Királyságban élő muzulmánok kapcsolata terrorszervezetekkel és szerepük a merényletekben (különösen a 2005-ös londoni merényletek) a másik a muzulmán fiatalok és a többségi fiatalok között erőszakosságra fulladó konfliktusok (például 2001-ben Oldhamban, Bradfordban és Burnleyben). Az erőszakos és tragikus események ahhoz vezettek, hogy a brit közvéleményt és politikusokat újra foglalkoztatni kezdte az állampolgáriság kérdése, a különböző etnikai csoportok integrációjának ügye, továbbá a munkanélküliség és a kirekesztett helyzetből fakadó társadalmi konfliktusok problémája.

Helyi szinten több ajánlás is készült arra vonatkozóan, hogy az erősebb társadalmi kohézió, inklúzió jelentheti a megoldást ezekre a problémákra. Ezt az alapgondolatot kapcsolták össze azzal, hogy a kisebbségi fiatalokat integrálni kell a brit társadalomba, anélkül, hogy kisebbségi létükben sértenék őket. Greenwood szerint egyúttal fontos lenne valamiféle állampolgári minimumot kialakítani. Ez Nagy Britanniában különösen nehéz, hiszen jogilag is többféle állampolgárságról beszélhetünk. A „tősgyökeres” britek mellett a bevándorlók, a brit nemzetközösség lakói, az északiérek és így tovább, állampolgári státuszukat tekintve is mások voltak. A képet tovább árnyalja, hogy vannak olyanok, például a skótok, akik nemzeti öntudata Skóciához és Nagy Britanniához egyaránt kötődik. Ezért nagyon nehéz megállapítani azt a minimumot, ami a közös állampolgári tudat formálásához szükséges. (Ráadásul amint arról már szó esett, különböző állampolgárság- felfogások versengenek egymással.)

A brit konzervatívok már a 80-as évektől megkérdőjelezték a korábban elfogadott elvek alapján működő állampolgári oktatást és olyan értékeket, gondolatokat helyeztek előtérbe (Thatcher és Major kormányfő idején) melyek más állampolgársági megközelítést jelentenek. Így az öngondoskodás és az egyéni felelősség került

középpontba. A pénzügyi felelősség és ehhez szükséges tudás és készségek, vagyis egy inkább individualista szemléletmód. Ezzel szemben az angol baloldal hagyományosan a társadalmi inklúzió és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem, tehát az állam és a közösség felelősségére helyezte a hangsúlyt. Cserébe a politikában, közéletben aktívabb állampolgári részvételt képzeltek el. Mindez persze erős leegyszerűsítés, inkább az egyes megközelítések súlyozására kell gondolni. Az individualista megközelítésben inkább a pénzügyi írástudás (financial literacy), míg a közösségi megközelítésben a politikai írástudás (political literacy) volt az oktatási elképzelések által erősítendő készség és tudás.

Ez a vita ezért is fontos, mert **a társadalmi kirekesztés hagyományos dimenzióit, az állampolgárság erősítésével, vagyis a politikai inklúzióval látták megvalósulni**, így ezek az elképzelések nagyon közel állnak ahhoz a gondolathoz, amiből ez a dolgozat is született. A hagyományos iskolai programok valószínűleg önmagukban nem alkalmasak a demokratikus magatartás és annak gyakorlásához készségek megszerzéséhez, ezért szükség van gyakorlatiasabb programokra. Az egyik megoldás, hogy kihozzák a diákokat az iskolai közegből és a megszokott szerepleosztásból (hierarchikus tanár-diák viszony, iskolai környezetben). Ennek egyik példája a **parlamentekben szervezett különböző demokrácia-oktató programok**, foglalkozások, melyek nagyon sokfélék lehetnek. Vagyis amikor parlamenti oktatási programokról beszélünk mindig fontos átgondolni, hogy ezek hogyan illeszkednek az ország demokrácia-oktatási programjába.

**A parlamenti oktatás egyúttal egy erős információs-részvételi csatorna.** Információs, hiszen célja a fiatalok megismertetése a parlamentarizmussal, a demokrácia működésével. Részvételi, mert a parlament épületében lehetőség van különböző parlamenti, politikai vitákat szimulálni, eljátszani, ahol a diákok politikusok, döntéshozók „bőrébe bújnak”, így első kézből ismerhetik meg a politika világát. Ezeknek a foglalkozásoknak a keretében egyúttal lehetőség van az állampolgári öntudat, vitakultúra és részvételi hajlandóság erősítésére. Ha ezek a programok és szimulációk sikeresek, akkor tovább lehet fejleszteni azokat a valós részvétel interaktív fórumaivá, ahol a fiatalok is valódi viták során érlelt javaslatokat, elképzeléseket vihetnek a politikai döntéshozó fórum elé.

Hogyan néz ki mindez a gyakorlatban? Az angol parlament hivatali szervezetén belül (mindkét házhoz kapcsolódó feladatokkal) **külön parlamenti oktatással foglalkozó egység** működik (Education Unit), akik egyúttal az **iskolákkal való kapcsolattartást** is szervezik. A hagyományos parlamenti diáklátogatás mellett (ahol az



ülés megtekintése mellett törekednek a képviselőkkel való találkozásra is) a tanárok számára is vannak oktató programok. A legkiemelkedőbbnek azonban a parlamenti webes diákoldal.<sup>48</sup> Ennek keretén belül vannak lecke-tervek, interaktív online játékok, melyet a diákok magukban, vagy az osztállyal többen együtt játszhatnak. A játékok a parlament virtuális megtekintésétől kezdve a törvényalkotáson át egy „képviselő bőrébe bújásig” terjednek. Létezik továbbá szavazási játék vagy olyan, melyben a törvényalkotás menetét ismerhetik meg. Más parlamentekhez hasonlóan a *külsős, non-profit szervezetek szerepvállalása* is jelentős, így az Állampolgári Alapítvány<sup>49</sup> (Citizenship Foundation), akik a parlamenti vitákat modellező programot tartanak (Mock parliament), továbbá az ebben a dolgozatban is sokat hivatkozott tudományos háttérszervezet, a Hansard Society.<sup>50</sup>

**Belgiumban** többféle parlamenti diákprogram is létezik. Ezek közül van amit külső szervezetek szerveznek. Ennek jellegzetes példája a „scholierenparlement”, melyet egy antwerpeni non-profit szervezet, a Globelink valósít meg. A program alapja egy a ”helyi parlamentek” formájában a **15-18 évesek részére** szervezett éves programfolyam, melyet a normál iskolai órákon kívül tartanak, de iskolai programként, tanáraik segítségével. Az éves program záróeseményeként a **Belga parlamentben tartanak gyűlést** (a Képviselőházban és a Szenátusban egyaránt), ahol a valódi bizottsági és plenáris ülésterem helységeit használják a diákok. A parlamenti programban minden pártfrakció részéről ”igazi” képviselők is részt vesznek és panelbeszélgetések keretében folyik a vita. **A vita végén döntést hoznak és ezt a döntést a valódi parlament is megkapja.** A tárgyalt témák évenként különbözőek például a drog, a média szerepe stb. A levezető elnök nem parlamenti szakember, hanem a Globelink munkatársa.

A belga gyakorlatból említésre méltó még a ”Portail democratie”<sup>51</sup> program, ahol a parlamentbe különböző tartományokból meghívott diákok egyfajta **politikus szerepmodellt** alakítanak és politikusként vitatkozhatnak a ”valódi” politikusokkal. Itt is fontos, hogy mielőtt a Szenátusba mennének (tehát ez felsőházi program) előtte már gyakorolnak a programszervező non-profit szervezetnél.

Témaválasztása miatt a társadalmi inklúzió szempontjából is érdekes a Unicef Belgium által kezdeményezett a Gyermekjogok napján (október 24.) szervezett

---

<sup>48</sup> [www.explore.parliament.uk](http://www.explore.parliament.uk)

<sup>49</sup> [www.citizenshipfoundation.org.uk](http://www.citizenshipfoundation.org.uk)

<sup>50</sup> [www.hansard-society.org.uk](http://www.hansard-society.org.uk)

<sup>51</sup> <http://www.portaildemocratie.be/>

parlamenti program is, melynek keretében 15 -20 év közötti fiataloknak van lehetőségük képviselőkkel vitázni a parlamentben. A témát az Unicef adja és ez kapcsolatban áll a nemzetközi szervezet célkitűzésével is, így például téma volt már a gyerekek és szegénység vagy a kísérő nélküli fiatalkorú menekültek helyzete Belgiumban.

**Finnországban** 1998 óta két évente megrendezik a Fiatalok parlamentje nevű programot, melyet az Iskolai Klubbok Központjával (Kerhokeskus - koulutyön tuki ry) együtt szerveznek. Létezik egy **“Törvényalkotók játéka”** elnevezésű oktatási program, melynek keretén belül a törvényalkotást és a képviselők egy napját tapasztalhatják meg a résztvevők ( a játék a finn mellett a **kisebbségi svéd nyelven is játszható**).<sup>52</sup>

**Olaszországban** A “Montecitorio”<sup>53</sup> gyakorló napok” teremtenek a fiataloknak közvetlen parlamenti élményt és tanulási lehetőséget. Ennek keretén belül hetente látogat a középiskola két utolsó évfolyamából diákok (ez például 2005-ben több mint 85.000 diákot jelentett), ők is ezt megelőzően egy évet foglalkoznak a parlamentarizmussal iskolai keretek között és két napot töltenek tanáraikkal a parlamentben. Itt találkozhatnak képviselőkkel, megismerhetik a parlament munkáját stb., de interaktív, szimulációs programok Olaszországban nincsenek.

**Magyarországon** a dolgozat írásakor immár két éve működik a **Parlamenti diákinfó**<sup>54</sup> nevű weboldal, mely **két korcsoportnak**, az általános iskola alsó tagozatosainak és középiskolásoknak külön célzott tartalmakat kínál, a korcsoportnak megfelelően. Ezt vizuálisan úgy oldották meg, hogy az Országház épületének külső díszítő szoborfigurái közül kettő megelevenedik (flash animációval) és lesétál az épületről, hogy végigkalauzolja a diákokat a Parlamentben. A kicsiket Lexi, a nagyokat egy lovag, Czövek vezeti végig. A kisebbeknek a „Bekukucskálás”, „Rakd össze az Országházat”, „Útvesztő”, „Illeszd be a megyéket”, „Színezd ki”, „Az én képeslapom” vagyis interaktív játékok érhetőek el, melyek a korcsoportnak megfelelően szórakoztatva, játékosan vezetnek be a parlament világába. A cél az volt, hogy ez az erősen felnőttek által dominált környezet a gyerekeknek is adjon valamilyen élményt. A nagyobbaknál (vagyis középiskolás korosztály 14-18 között) már több az oktatási elem, így ott „Tudástár”, „Érdekességek”, Törd a fejed” „ismerd meg az Országházat” „Médiatár”

---

<sup>52</sup>www.lainsaatajat.fi

<sup>53</sup>A Palazzo Montecitorio a törvényhozás épülete Olaszországban.

<sup>54</sup> A magyar Országgyűlés fiataloknak szóló oldalának tartalom-fejlesztésében 2008-ban én is részt vettem.

található. Létezik a pedagógusoknak szánt oldal, mely a magyar Országgyűlés működéséről szóló összegző (tehát amit az iskolában is feldolgozhatnak) tananyagot tartalmaz.

Az online kapcsolattartás mellett a *parlamentari különóra*<sup>55</sup> című rendezvény kínálja az Országgházban csoportos látogatási és tanulási lehetőséget, ez a középiskola végzős diákjait célozza. Jelenleg is folynak a munkálatok egy interaktívabb, a parlamentet eljátszó, azt szimuláló program irányába 2011. tavaszától. Nagyon érdekes jelenség ahogyan egy ilyen program változik, így egy látogatás-központú megközelítésből (mely az első lépés) a tapasztalatokra is építve részvételi-központúvá válik. Elmondható, hogy a magyar Országgyűlésben *működik ezeknek a programoknak szentelt szervezeti egység, melyet a parlamenten belüli további szakmai szervezetek támogatnak (Főtitkárság, Könyvtár) és segítenek, ezzel jelentősen növelve a megvalósítható programok lehetőségeit.* Másfelől, a valódi részvételi alapú parlamenti ifjúsági oktatási programja jelenleg még születőben van.

#### 4.3.1.2 Új mobiltechnológiák a fiatalok megszólításában

Az eddigiek során ismertetett webes illetve közvetlen részvételt vagy szimulációt kínáló programok mellett létezik egy kifejezetten a fiatalokat célzó információs csatorna.

*A fiatalok mobilkommunikációs eszközökkel való elérésének vizsgálatát* Nagy Britanniában a fiatalok alacsony választási részvétele és a politikától való folyamatos távolodása indokolta. A 2006-ban folytatott „The Citizen calling” elvezetésű projektben (Ferguson, Miller és Ward 2006, 1-29) 16 – 24 év közötti fiatalokat próbáltak a parlamenti bizottsági konzultációba mobilkommunikációs eszközökkel bevonni. Ez egyúttal *az első ilyen irányú parlamenti kutatás.* A vizsgálat során a fiataloknak 5 fő kérdésben kérdezték meg, melyre mobiltelefonjuk segítségével szöveges, hang- és képiüzenet vagy kitölthető válasz-panel (composite message) formájában válaszolhattak. A téma a ”Fiatalok és az igazságügyi büntető rendszer” volt. *A kutatás eredményei ellentmondásosak.* Egyfelől kis számú résztvevőt sikerült elérni,

---

<sup>55</sup> <http://www.parlament.hu/parlamentikulonora>

de ez gyakran a programot megelőző promóciótól is függ. A résztvevők többsége fiatal volt, és **több mint 50%-a olyan, akinek korábban egyáltalán nem, vagy alig volt bármilyen politikai aktivitása.** Másfelől a résztvevő fiatalok túlnyomó többsége digitális írástudás tekintetében a képzettek közé sorolható.

Fontos tapasztalat volt, hogy ha csak mobilkommunikációs eszközökre korlátozzák a használható platformot, akkor sokan emiatt nem tudnak részt venni (tehát olyanok, akik pc-ről vagy laptopról stb. akartak volna véleményt megfogalmazni). Ez talán azt erősíti, hogy még az IKT eszközök belül is a többszörös elérés a hatékony. További tanulság, hogy a **képviselők részvétele** és hozzáállása nagyban **befolyásolja a célcsoport aktivitását.** Vagyis ha elhiszik a résztvevők, hogy üzenetüket meghallgatják a döntéshozók, akkor nagy nőhet a részvételi hajlandóság. További tapasztalata a projektnek, hogy (2006-ot írunk ekkor) a képzések küldése sokkal költségesebb volt. Nem használták az akkor éppen formálódó (és azóta robbanásszerűen elterjedt) közösségi oldalakat, mint például a Flickr, Youtube stb. érvként ezekkel szemben az is felmerült, hogy a bizottság tagjai hirdetésektől mentes felületen kívánták az állampolgári észrevételeket látni.

Összességképpen azt sikerült elérni, hogy **valóban lehetséges eddig politikailag inaktív fiatalokat mobilkommunikációs eszközökkel a parlament felé véleményalkotásra rábírni.** 2006-ban azonban ez elsősorban a technológiában jártas és sikeres fiatalokat jelentette. Figyelembe véve az azóta eltelt változásokat így az egyes felhasználói felületek összeolvadását, okostelefonok megjelenését és elterjedését, vélhetően ma már sokkal nagyobb számban és sikerrel lehetne a fiatalokat mobilkommunikációs eszközökkel véleménynyilvánításra, részvételre „rávenni”.

A fiatalokat célzó információs-oktatási csatornákat áttekintve az alábbi elemeket lehet kiemelni és **az inkluzív e-parlament modelljébe illeszteni:**

1. Célravezető a parlamenten belül létrehozni kizárólag **a diákok, fiatalok oktatásával foglalkozó szervezeti egységet,** mely a többi parlamenten belüli szakmai szervezettel szorosán együttműködik, így nagyobb erőforrásokat lehet teremteni a parlamenti hivatal szervezeti keretein belül;
2. **Együttműködés szükséges az iskolákkal,** pedagógusokkal és non-profit szervezetekkel (utóbbiaknak kiemelt, akár az egész programot meghatározó szerepük is lehet). Másképpen fogalmazva nem lehet csak parlamenti oktatást folytatni, azt integrálni szükséges az iskolai demokrácia oktatási programokba.

Legjobb ha a parlamenti szimuláció és személyes élmény az oktatási folyamat betetőzése, zárófejezete.

3. **A személyes részvételi látogatás központú programokat részvételi, szimulációs programokká kell alakítani.** Azért érdemes a látogatói programokból kiindulni, mert ezek már a legtöbb parlamentben léteznek. Így ennek bázisán és tapasztalatain keresztül lehet továbblépni a participációs programok irányába.
4. Fontos, hogy **személyes találkozási lehetőség legyen döntéshozókkal, képviselőkkel.**
5. **A legfontosabb információs csatorna a fiataloknak, diákoknak szóló különálló parlamenti weboldal.** Ennek aktuálisnak, színesnek, érdekesnek kell lennie. A legújabb webes fejlesztéseket érdemes itt kipróbálni, tesztelni és fontos összekötni azt a **közösségi oldalakkal.**
6. **Több korosztályt** szükséges célozni, így legalább kettőt érdemes elkülöníteni, így a gyerekeket (7 – 14) és a középiskolásokat (14 – 18). Az egyes korosztályoknak **különböző tartalmakat és programokat** kell biztosítani.
7. Érdemes kialakítani és fejleszteni a **mobilkommunikációs eszközökkel elérhető parlamenti tartalmakat**, mint a fiatalokat célzó legígéretesebb információs csatornát. Idővel a kettő összeolvad, az egyre terjedő okostelefonok fejlődése révén.
8. Meghatározó szerepet kell játszaniuk **részvételi, szimulációs programoknak** mind a webes felületen, mind a személyes részvételt igénylő programokban.
9. Országonként eltérő, de ahol jelentős nyelvi kisebbség él, ott fontos, hogy ezeket a tartalmakat **kisebbségi nyelven is elérhetővé kell tenni.**
10. Fontos a tárgyalandó kérdések közé olyan társadalmi témákat illeszteni, melyek **az egyes társadalmi csoportok inklúzióját, a közös állampolgáriságot erősítik.** Ebben kiemelt szerepet játszhatnak az ezzel foglalkozó civil szervezetek, melyeket érdemes bevonni ezekben a programokba.
11. Törekedni kell **a törvényalkotás valódi elemeinek megjelenítésére**, így a bizottsági, frakció és plenáris ülések megrendezésére, valódi vitára és szavazásra. Itt is fontos a **moderáció** és ennek alapját képező egyszerűsített szabályrendszer (a parlamentek házszabályai alapján).
12. Alkalmazni kell olyan webes megoldásokat, ahol a személyes jelenlét nélkül is, otthonról vagy az iskolából végigvihetők a részvételi programok, így az összes diáknak, fiatalnak megnyílnak ezek a programok.

13. Ha a részvételi program végeredményeként egy *végleges vélemény, javaslat születik*, azt továbbítani lehet a *parlament illetékes állandó bizottságának*. Mindez a programtól függ, ez csak a komolyabb, ennek valódi vitát és döntéshozatalt megvalósító programok esetén van létjogosultsága.

#### 4.3.2 *Idősek*

Európa társadalmi előregedőben vannak, ezért a népesség idősebb korcsoportba sorolható része különösen fontos, hiszen egyre sokasodó csoportról van szó, jelenlétük, részvételük a napi politikában meghatározó jelentőséggel bír. A harmadik fejezet kutatási eredményéből is egyértelműen kiderül, hogy *az idősek által korábban használt és bejártott információs csatornák eltűnőben vannak, legalábbis ami a parlamentet illeti*. A magyar tapasztalatok is azt mutatják, hogy például az állampolgári telefonhívások (a telefon tipikus hagyományos információs csatorna) megközelítőleg fele nyugdíjasokat, időseket fed.

Hogyan tudjuk őket elérni? Egyfelől vannak a nyugdíjasokat érdeklő alaptémák, ezeket a parlamenti Internetes oldalakon akár külön is meg lehet jeleníteni, ezzel azok helyzetét könnyítjük, akik mind hozzáféréssel mind digitális írástudással rendelkeznek. A tapasztalatok szerint ilyen alaptémáknak tekinthetjük a nyugdíj, egészségügyi ellátások, helyi- országos közlekedés és ennek kedvezményei, rokkantnyugdíjjal, egészségbiztosítással, kárpótlással, özvegyi juttatásokkal kapcsolatos jogalkotási, politikai témákat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy hasznosnak bizonyulhat a különböző jogsegélyt nyújtó, illetve más intézmények idősüggyel foglalkozó intézményeinek gyors elérését segítő oldalak összegyűjtése is. A legfontosabb azonban a különböző hagyományos információs csatornák fenntartása és fokozatos felszámolásának sürgős leállítása. A parlamenti *rádió- és televízió-közvetítés* meghatározó jelentőséggel bírnak. A *hagyományos telefonos és levelezési állampolgári szolgáltatások* ugyancsak idetartoznak.

#### 4.3.3 *Fogyatékos emberek: vak, mozgássérült és siket emberek*

A vak, mozgássérült és siket személyek a hagyományosan kirekesztettek csoportjába sorolhatók, de egyúttal az **inkluzív e-parlament nyertesei lehetnek**. A **mozgássérült személyek** számára a legfontosabb, hogy már a jelenlegi gyakorlatban is több parlament biztosítja a törvényhozás épületének megközelíthetőségét kerekesszékekkel. A közvetlen kapcsolat a parlamenttel, vagyis annak személyes meglátogatása, betekintés a plenáris ülésbe, a törvényhozás épületének és a benne folyó munkának megismerése fontos élmény. Az ehhez való **érzelmi viszonyulás**, - mely egyúttal a nemzeti identitás részét is képezi - szintén meghatározó lehet az állampolgári tudat, a közösséghez tartozás alakításában. Az **akadálymentesített parlamenti épület** tehát egy alapvető követelmény és ebbe nem kizárólag a megközelíthetőséget kell beleértetni, hanem teljesen akadálymentesített mellékhelységeket, éttermet, könyvtárat stb.

**Vak személyek** számára is látogathatóvá tehető a törvényhozás épülete. Egyfelől **kitapintható makettek** alkalmazásával, másfelől a jelentősebb parlamentek építészeti megoldásai változtatás nélkül is tapintható élményt kínálnak mind látóknak mind vak embereknek: például a magyar gyakorlat alapján a hűvös érzetű márványoszlopok vagy aranyozott építészeti elemek megérintése és így tovább. A **vak- vagy gyengénlátó személyek számára** azonban a **legfontosabb információs és részvételi csatorna** a több európai parlamentben már létező speciális **vak- vagy gyengénlátó személyeknek szóló weboldal**.

**Siket- és nagyothalló állampolgárok** számára a **jelnyelvi tolmácsolás** jelenti a megoldást. Fontos megemlíteni, hogy a siket- és nagyothalló emberek számára gyakran a jelnyelv számít anyanyelvüknek. Érdekességként említhető, hogy Magyarországon éppen 2009-ben született olyan jogi szabályozás, mely számukra biztosítja a jelnyelv megfelelő elismerését az élet különböző területein, például hivatalokban stb. jelnyelvi felszólalás is volt a vita során. Ebben a magyar Országgyűlés jó példával jár elöl, hiszen a plenáris ülések jelnyelvi tolmácsolása hosszú évek óta megoldott. Bizottsági üléseknél ez nincs (más országban sem), de talán erre nincs is akkora igény, kivétel lehet a siket embereket érintő javaslatok bizottsági tárgyalása.

#### **4.3.4 Alacsony iskolai végzettségűek és digitális írástudatlanok**

Az *alacsony iskolai végzettségűek csoportja* gyakran írás-olvasási nehézségekkel küzdőket is magában foglal, így a két csoportot a sok átfedés miatt együttesen értelmezem, de külön alcsoportként. Feltételezhetjük továbbá a leírt tartalmak megértésével, azok értelmezésével kapcsolatos nehézségeket is az alacsony iskolai végzettségűek alcsoportja esetén. Alapvetően ennek felszámolása nem a parlamentek intézményi feladata (persze a parlament, mint törvényalkotó, döntéshozó testület igenis köteles ezzel foglalkozni, de itt most nem ezt a dimenziót tárgyaljuk). Fontos, hogy nem szabad lemondani az ő bevonásukról sem. Ez többféleképpen is megvalósítható.

Kulcsfontosságú a parlamenti *televízió- és rádióközvetítés*, amiről már sokszor szó esett. Meg kell állítani azt a folyamatot, amelynek során a parlamenti Internet kizárólagosan váltja fel a hagyományos parlamenti közvetítéseket. Valószínűleg sokkal többen hallgatják és nézik ezeket a közvetítéseket, mint azt sokan gondolnák. Fontos tudni, hogy a többség *elsősorban a politikai vitát, így például a napirend előtti felszólalásokat és az interpellációs<sup>56</sup> blokk* felszólalásait kíséri figyelemmel. Ezek olyan viták, ahol egyszerűbb inkább a politika alaptermészetét is jobban megjelenítő „ütesváltásokra” kerül sor. Így kompromisszumos megoldás lehet ezek közvetítésének biztosítása több médián keresztül. Más témák háttérbe szorulhatnak, így kevésbé valószínű, hogy egy szakmai természetű bizottsági vagy plenáris vita felkeltené ennek a csoportnak a figyelmét, bár közvetlen élethelyzetüket érintő ügyekben ez sem kizárt.

A fiataloknál már említett *mobilkommunikációs, pl. videó-üzenet kapcsolatfelvétel* formájában – továbbá a *hagyományos telefonos tájékoztatási szolgáltatások* lehetnek azok a szolgáltatások, ahol ez a csoport is megtalálhatja a kapcsolatot a parlamenttel. Másképpen fogalmazva ők szinte csak így tudnak véleményt nyilvánítani. A parlamenti szempontjából azonban fontos éppen ennek a csoportoknak a véleménynyilvánítása, hiszen a képviselők társadalmi státuszukat nézve, éppen tőlük

---

<sup>56</sup> A magyar Országgyűlésben az interpelláció, kérdés és azonnali kérdés műfaja létezik a Házsabály alapján. Ezek lényegüket, céljukat tekintve azonosak tekinthetjük, de vannak eltérések. Mindegyik lényege, hogy a képviselő kérdez és a miniszter/államtitkár válaszol. Az interpelláció a „legkomolyabb” ahol a képviselői elutasítás esetén a T. Ház szavaz és ha ott is megbukik a miniszteri/államtitkári válasz, akkor bizottsághoz kerül az ügy, majd a bizottság jelentését követően újra a plenáris ülésen szavaznak az interpellációról alkotott bizottsági véleményről. A kérdésnél és azonnali kérdésnél nincs szavazás, de például azonnali kérdés esetében a beadás határideje olyan közel esik az ülésnap kezdetéhez, hogy kevés az idő a komolyabb válaszadási felkészülésre. Ezért ott karakteresebben érezhető a válaszadó miniszter/államtitkár szakmai felkészültsége és vitakészsége. Természetesen az egyes interpellációs jogintézmények az összes európai parlamentnél léteznek, a kormány ellenőrzésének, így a parlamentáris demokráciának meghatározó részeként.



vannak a legtávolabb. Kiemelt jelentősége van a **döntéshozókkal való személyes találkozásnak** is, ezeknek ezt célzottan is érdemes biztosítani.

A **digitális írástudatlanság** is meglehetősen összetett probléma. Akik írás-olvasási nehézségekkel küzdenek, vélhetően digitálisan is írástudatlanok illetve nehézségekkel kell szembenézniük. Akiknek csak az IKT eszközökkel van gondjuk, tehát digitálisan írástudatlanok, de egyébként egyáltalán nem, sőt mindenféle tudással és készségekkel rendelkezők akadnak közöttük. Az elérés szempontjából **átfedés van az idősök csoportjával, ezért a megoldási lehetőségek is nagyrészt ugyanazok és itt** mutatkozik a legjobb esély a megszólításukra, bevonásukra.

Térjünk rá a két alcsoport közötti összefüggés kérdésére. Az írni-olvasni tudás és a digitális írástudás között sok hasonlóság található. Mindkettő szoros kapcsolatban van az emberi kommunikáció és tudás termelés dimenziójával. Mindkettő szükséges kelléke a teljes részvételnek az adott korszakban. Mindkettőhöz szükséges valamilyen fizikai eszközhöz való kapcsolódás (könyv, számítógép), hogy az általa hordozott tartalom a befogadó készségei (pl. olvasás) által információvá válhassanak. Mindkettőhöz nem csupán a befogadás, hanem az információ előállításának formái is kapcsolódnak. Végül mindkettő olyan különbségeket teremt, melyek fontos szerepet tölthetnek be az egyén társadalmi hierarchiában betöltött szerepét, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét illetően.

Mindezek alapján a **hagyományos információs csatornák** itt is alapvetően fontosak, míg a kizárólag digitális írástudással nem rendelkezők esetén az **IKT egyre szélesebb elterjedésével és felhasználóbarát megjelenésével a különbségek csökkenését várom**. Ami szinte minden célcsoportról elmondható, itt is sokat segíthet olyan **fókuszcsoporthok** kialakítása és véleményformálása, akiket a parlament hív meg és például bizottsági szinten kérdezik véleményüket a parlament előtt *fekvő javaslatokról*. **Fontos a különböző törvényalkotási tartalmakat és folyamatokat a végletekig leegyszerűsítve, sematikus ábrákkal megjelenítve** leírni, elmagyarázni. A **hagyományosan írás-olvasási nehézségekkel küzdők** esetében azonban még mindezek mellett **sem látom reálisnak az igazán hatékony parlamenti inklúziót**, így ez egy olyan terület, ahol kevés eredmény várható a jövőben, ezért itt is szükség lenne további kutatásokra.

#### 4.3.5 Szegények

A kirekesztésről és inklúzióról szóló fejezetben szó volt arról, ahogyan a szegénység elméletek mellett megjelent a társadalmi kirekesztés elmélete és ehhez kapcsolódóan az inklúzió gondolata. Szó volt azokról az empirikus kutatásokról, melyek szerint **a politikai részvétel elősegítheti a szegénység, másképpen a társadalmi kirekesztés erős dimenzióinak változását**, így a munkához jutást, a közösségi kapcsolatok vagy az anyagi helyzet javulását. A képlet nem egyszerű, hiszen a szegénység sokarcú és bonyolult jelenség, ezért **az inkluzív e-parlament információs és részvételi lehetőségeitől** önmagában nem várhatunk megoldást. Másfelől bizonyosan elősegítheti a társadalmi integrációt és a szegények jobb érdekérvényesítési lehetőségeit.

Hogyan érhetjük el és vonhatjuk be a szegényeket a parlamenti döntéshozatalba? Mind a személyes részvételen alapuló **parlamenti vitafórum** mind a **fókuszcsoport** alkalmasnak bizonyulhat a szegények bevonására. Különösen fontosnak tartom ezáltal **a szegények, sőt mélyszegények nézőpontjának és problémáinak közvetlen megjelenését a parlamentben**, hiszen az ő életviláguk, elvárásaik és tapasztalataik erősen eltérhetnek a politikai döntéshozókéétól. A szegénység az anyagi hátrányokon túl egyúttal gyakran jár az **állampolgári kompetenciák, tudás hiányával** is. Itt a szegényekre irányuló inklúziós parlamenti erőfeszítések során gondolni kell a demokratikus intézményrendszer és jogok valamilyen egyszerű, érthető módon történő leírására. Mindazok a részvételi módszerek, melyek az alacsony iskolai végzettségűek esetében sikeresek valószínűleg itt is alkalmazhatók.

#### 4.3.6 Elszigetelt településeken élők

A szakirodalomban angolul RRA (remote rural areas) néven említett területek hagyományosan a társadalmi kirekesztés gócpontjai. Egyes kutatások szerint (Bird, Hume, Moore és Shepherd 2002, 48-49) az elszigetelt vidéki területeken élők demokratikus folyamatokba történő bevonása csekély eredménnyel járt korábban, igaz ebben a kijelentésben az ázsiai, afrikai tapasztalatokat is beleértik. Európában ennél sokkal jobb a helyzet, de más a viszonyítási alap. A társadalmi kirekesztés multidimenzionális jellege ugyanis gyakran fokozottan jelenik meg ezeken a

területeken. A politikát uraló *helyi elit pedig nem mindig érdekelt* abban, hogy a *szélesebb tömegeket* – különösen a kevésbé iskolázottakat – *bevonja akár a helyi akár az országos szintű politikai folyamatokba*. Másfelől éppen az Internet széles körű megjelenése, ezeket a településeket, területeket is kiemelheti sokszorosán hátrányos helyzetükből.

*Olyan információs és részvételi csatornákra van szükség, mely közvetlen kapcsolatot teremt ezen területek élők és a nemzeti parlament között.* Egyfelől ez azért hasznos, mert így az ő problémáik is előtérbe kerülnek, megjelennek magasabb szinten. Másfelől sok esetben *kikerülhető a helyi politikai elit*, így az nem tud a hagyományos módon kontrollt gyakorolni az állampolgári kezdeményezések felett. Sok esetben természetesen éppen a helyi elit és az ott élő állampolgárok közös kezdeményezése jelenhet meg országos szinten. Így a kétféle érdek (helyi elit és az állampolgárok) érdekei természetesen nem mindig ellentétesek.

Az elszigetelt településeken élők számára *elsősorban a parlamenti Internet* jelenti a megoldást közvetlen törvényalkotási jelenlétük biztosítására. Így fontos, hogy minden információs- és részvételi lehetőség Interneten is elérhető legyen, ez az e-parlament koncepció alapja. Egyúttal az is fontos, hogy az Internet, mint médium fizikailag is jelen legyen, erre szerencsére már sokkal korábban voltak európai szintű fejlesztések, például a TWISTER program<sup>57</sup> és lehetne említeni hasonlókat. A parlamenti Interneten keresztül anélkül, hogy fizikailag elhagynák településük határait képesek informálódni, online fórumon részt venni, petíciókat benyújtani, állampolgári törvénykezdeményezést indítani. Bizonyos specifikusan őket érintő kérdésekben természetesen a már többször említett állampolgári *fókuszcsoport* kínál kvalitatív és hagyományos fizikai jelenlétet is igénylő módszert. Önmagában az információ megszerzésében a hagyományos, közvetlen információs csatornák is fontos szerepet töltenek be, de a valódi megoldás a parlamenti weboldal elérése és használata.

#### **4.3.7 Nemzeti-etnikai kisebbségek**

---

<sup>57</sup>A 2004 és 2007 között futott kutatás-fejlesztési program teljes neve: Terrestrial Wireless Infrastructure Integrated with Satellite Telecommunications for E-Rural. Célja többek között az elszigetelt településeken élők számára is elérhetővé tenni az Internet és az ehhez kapcsolódó oktatási, egészségügyi stb. szolgáltatásokat.

A kérdőíves kutatás eredményeinek számbavételekor feltűnt (a 7-es számú kérdésben), hogy **a nemzeti-etnikai kisebbségeket kevesen említik, mint a parlamenti információs gyakorlatban megjelenő kirekesztett csoportot.** Ennek oka lehet, hogy nem sorolhatjuk a kisebbségeket a kirekesztettek közé, vagy az is, hogy nem jelennek meg a parlamentek látóterében. A korábbiakban szó esett arról, hogy csak a nemzeti parlamentek szerepeltek a kérdőíves kutatásban és az autonóm, tartományi parlamentek pedig nem. Annyit azonban érdemes megemlíteni, hogy ahol ilyen parlament működik (Katalónia, Skócia stb.), ott a kisebbségi jogok és nyelvhasználat a helyi autonómia törvényalkotási szintjén érvényesül. Így ezeket a kisebbségeket nem sorolom a kirekesztett csoportba.

**Sok kisebbség számára** nem biztosított a tartományi autonómia, a kisebbségek elszórtága vagy a jogi szabályozás okán **nincs saját önálló törvényhozásuk**, de a nemzeti parlamentben jelen vannak. Ehhez nem kell messzire menni, a magyar, határon túli kisebbségek helyzete a környező országokban éppen erre a sajátos jogi helyzetre szolgáltat példát. Léteznek olyan megoldások ahol a választási rendszer kereteit rendezik úgy, hogy a kisebbségek képviselőkhöz jussanak, például a lengyel Szenátusban a kisebbségi németeknek biztosított a jelenlét (Cabrera 2003, 264). Másol számarányuknál fogva és politikai szervezettségük okán erős képviseletük van a nemzeti törvényhozásban, például a magyar kisebbség a román parlamentben.

A kisebbségi nyelvhasználat és az állampolgáriság a politikai közösséghez való tartozás fontos elemének tekintem **a honos kisebbségek nyelvén írt parlamenti tartalmakat, különösen a parlamentek Internetes oldalán.** Ezek az autonóm parlamentek különböző szintű lehetőségekkel rendelkeznek, azonban mindig fontos szerepet tölt be az anyanyelv használata, az autonóm törvényhozásban, közigazgatásban és természetesen az oktatásban, kultúrában. Azok a kisebbségek, melyek képviselete nem önálló tartományi parlamenten keresztül történik országos szinten az adott ország nemzeti parlamentjében jelenhet meg. Ehhez kapcsolódóan ezen országokban különösen fontos a kisebbségek anyanyelvhasználatára és ezen nyelvi tartalmak parlamentben történő jelenléte, hiszen ez is a kisebbséghez tartozók politikai állampolgáriságát, jogait fejezi ki, gyakorlati hasznán túl. Például Szlovákia parlamentje kitűnő angol nyelvű honlappal rendelkezik, azonban magyar nyelven semmiféle szöveget nem találunk.

#### 4.3.8 *Bevándorlók, menekültek*

A kisebbségekhez képest más helyzetűek a bevándorlók. Például az Egyesült Királyságban élő pakisztániak, Franciaországban élő észak-afrikaiak és így tovább. Ez a csoport heterogén, hiszen gyakran több generáció alkotja, mely egyúttal jogi-politikai törésvonalakat is fed. Például azok, akik első-generációs bevándorlók és nem rendelkeznek állampolgársággal vagy azok, akik már a befogadó országban születtek. Közülük találhatunk példát a befogadó ország nyelvét beszélőkére és olyanokéra is, akik nyelvileg nem integrálódtak és a sokféle példát országonként is lehetne sorolni. Ők elsősorban *fókuszcsoporthoz* közelíthetők meg, sajátos igényeiket országonként eltérő módon akár *a parlamenti weboldalak idegen nyelvű tartalmaival is megjelenítve*. Az angol parlamenti honlap<sup>58</sup> például számtalan nyelven (urdu, spanyol stb.) is tartalmaz rövid leírásokat. Fontos lehet számukra a *telefonos ügyfélszolgálat*: a kérdőíves kutatás fejezetben az olasz válaszban szerepelt, hogy a bevándorlók elsősorban állampolgársági kérdésekkel keresik meg a parlamenti információs szolgálatot. Valószínűleg az egészségügyi ellátással, munkavállalással, a család egyesítéssel kapcsolatos témák is fontosak lehetnek vagyis ennek a csoportnak is vannak speciális tartalmi igényei. Indokolt a saját kisebbségi nyelven működő telefonos információs szolgáltatás is, továbbá a fókuszcsoporthoz visszautalva annak értelemszerűen a bevándorló kisebbség nyelvén van létjogosultsága.

*A menekültek* mind jogi- mind társadalmi státuszukban eltérnek a bevándorlóktól, de számtalan olyan kérdés lehet, amiben állampolgárság nélkül is hallathatják hangjukat akár parlamenti szinten is. Ebben a vonatkozásban nem térnek el a bevándorlóktól, így nekik is elérhetővé kell tenni ezeket az információs- és részvételi csatornákat.

*Fontos, hogy az inkluzív e-parlament nyelvi világa alkalmazkodik az adott ország kisebbségeihez, vagyis arra törekszik, hogy nyelvileg is elérje a kisebbségi anyanyelvű állampolgárokat.*

#### 4.3.9 *Tájékoztató és kutató központok – információs csatorna minden állampolgár számára*

---

<sup>58</sup> <http://www.parliament.uk/about/how/guides/foreign-language-guides/yourmp/>

Nem lehet egyetlen kirekesztett csoporthoz sem kötni a parlamentek állampolgári információs szolgáltatásait, hiszen azok mindenki számára nyitottak. Az eddig leírtak alapján is nyilvánvaló, hogy a parlamentek működése, a törvényalkotás rendszere sokak számára annyira bonyolult és összetett, hogy képtelenek azt segítség nélkül megérteni, ezért ezeknek a szolgáltatásoknak fontos szerepe van. A politikai információs-részvételi lehetőségekből valamilyen okból kifolyólag kirekesztettek túlnyomó többsége idetartozik. Ezen a következő részben leírt tartalomfejlesztéssel, információcsatornákkal stb. nagymértékben lehet javítani, de az nem elegendő. ***Az állampolgárok és a parlament közötti párbeszéd*** mindkét fél számára fontos.

A legtöbb parlamentben működnek olyan ***tájékoztatási szolgáltatások***, melyek éppen ennek a tájékozatlanságnak, tudáshiánynak az áthidalását szolgálják. A ***parlamentari tájékoztató központok*** két célcsoportot is megszólítanak. Vannak belső tájékoztató szolgáltatások, melyek célja a parlamenti képviselők informálása a legkülönbözőbb, a jogalkotással kapcsolatos kérdésekben. Ez a tájékoztatás nagyon sokféle lehet, az egyszerű telefonos válaszadástól a részletes törvényalkotást megalapozó kutatói összegzéseikig terjedően. Ugyanígy az állampolgári szolgáltatások is sokfélék lehetnek.

A legjobb megoldásnak azt tartom, ahol ***az állampolgárok közvetlen kapcsolatba léphetnek olyan szakemberekkel, akik azonnali és pontos információt tudnak nyújtani a törvényalkotással kapcsolatban felmerült kérdésekre***. Kulcsfontosságú, hogy ezek a válaszok közérthetőek legyenek. Tekintettel arra, hogy a kérdésfeltevők tudása, érdeklődése egymástól így nagyon eltér, ezért a szaktudás mellett komoly emberismeretre, egyfajta gyors alkalmazkodásra van szükség az állampolgári kérdések megválaszolásakor. A ***tájékoztatási szolgáltatások szempontjából szervezetileg fontos, hogy a parlamentek hivatalához tartozzanak***, elsősorban a főtitkársághoz, tehát a parlamentek szervezési, jogi, adminisztratív részéhez. Ez biztosítja, hogy az állampolgárok is a legközvetlenebb kapcsolatot teremtsék a parlamenttel. A magyar parlamenti gyakorlatban integrált képviselői tájékoztatói szolgáltatást valósítottak meg, melynek keretében a könyvtár és a főtitkárság együttesen látja el a képviselők tájékoztatását, de a törvényalkotással összefüggő állampolgári tájékoztatás kizárólag az Országgyűlés Főtitkárságához tartozik. Függetlenül a szervezeti megoldásoktól ***a legfontosabb, hogy minden állampolgár számára nyitott legyen*** a parlament tájékoztatói szolgáltatása és ott politikailag értékes módon kapjanak választ kérdéseikre. A parlamenti munka során keletkező ***tájékoztatási és kutató anyagok***,

*elemzések, a törvényjavaslatok gazdasági és társadalmi hatását feltérképező írások pedig legyenek nyilvánosak.* Technikailag az állampolgári kérdéseket telefonon, e-mailes, hagyományos levélben is megválaszolhatják.

A hagyományos írásban és telefonon is működő szolgáltatások a kirekesztett csoportok informáltságát erősítik.

#### **4.4 Állampolgári parlamenti online vitafórum**

Az online parlamenti állampolgári vitafórumok gondolata egy régi demokratikus hagyomány továbbvitele új technológiai köntösben. Ezek a fórumok az ókori Athén agóráinak mai megfelelőiként is értelmezhetők. Ebben az alfejezetben a jelenleg Európában működő parlamentek döntéshozatali rendszerének részeként vizsgálom az online parlamenti vitafórumokat, mint az inkluzív e-parlament modelljének egy elemét. Léteznek kutatások a parlamenti online vita fórumokra vonatkozóan, találhatunk továbbá sikeres gyakorlati eredményeket így hagyatkozhatunk ezek tapasztalataira. A témában legfontosabb és legjobban dokumentált kutatást a Hansard Society végezte Nagy Britanniában. Úttörő munkájuk során a parlament hagyományos döntéshozatali rendszerébe igyekeztek integrálni az állampolgári e-fórumot, sőt kombinálták az online és offline, vagyis hagyományos fórumozási módszereket a Tell.Parliament projekt keretében (Ferguson 2006). Ezért ennek eredményeit részletesen is szeretném bemutatni.

A projektet az Egyesült Királyságban először 1999 és 2003 között, majd második ütemét 2003 és 2005 között valósították meg. Céljuk az volt, hogy az IKT alapú online konzultáció előnyeit és kockázatait feltérképezzék a brit parlamentben. Az online konzultáció szerepéhez szükséges ismerni az angol parlament törvényalkotási folyamatát (ez más parlamentekben is nagyon hasonló, hiszen a brit parlament az egyik legrégebbi, egyfajta mintája a többinek). Az angol parlamentben léteznek már régóta működő, nem IKT alapú állampolgári konzultációs módszerek.

A hagyományos állampolgári konzultáció több úton és *a parlament több funkciójában, így a törvényalkotás, a kormányzati hatalom ellenőrzése és az általános politikai vita funkciókban* is szerepet kap. Brazier szerint (2006, 1-4) a

törvényalkotásban már a törvénytervezet<sup>59</sup> koncepciójának elkészülte idején (tehát mielőtt még benyújtanák azt a parlamentnek) a kormány egyeztethet azokkal az állampolgárokkal, állampolgári csoportokkal, illetve azok képviselőjével, akiket a tervezet érint. Nevezhetjük a törvényalkotás *előzetes kormányzati egyeztetési szakaszának* is mindezt. Mielőtt a parlament megtárgyalja a javaslatot, előtte jellemzően vannak állampolgári konzultációk a tervezet általános elveiről. Ebben **a korai szakaszban inkább a kritikára helyezik a hangsúlyt**, a kormány sokkal nyitottabban változtat vagy fogad be javaslatokat.

Ugyanezen elv alapján működik a *törvényalkotás előtti egyeztetési szakasz* (*pre-legislative scrutiny*), mely annyiban már a parlamenthez kötődik, hogy a **bizottságok folytatják le**, de még a tervezet benyújtása előtt, tehát időben a kormány egyeztetésével egyidőben folynak és ennek eredményét is érdemben a kormány használhatja. További konzultációs lehetőséget teremt, hogy a **bizottságok** behívhatnak állampolgárokat és **szóbeli meghallgatást tarthatnak. Emellett** írásos anyagokat is bekérhetnek előzetes értékelésük kialakításához. Ennek „bizonyítása” során **online konzultációkat is tarthatnak**. Erre egyik első konkrét példa volt 2002-ben a Kommunikációs törvénytervezet vitája. A Hansard Society<sup>60</sup> által moderált kétirányú, állampolgárokkal történő kommunikáció sikerét bizonyítja, hogy **a bizottság két legfontosabb tartalmi ajánlását az online fórumon vetették fel.**

Amikor a kormány megtárgyalta a végleges törvénytervezetet – figyelembe véve az eddigiek során ismertetett előzetes egyeztetéseket – **benyújtja a törvényjavaslatot, innen indul az ezt követő állampolgári egyeztetési-konzultációs szakasz, ahol** az illetékes állandó bizottságnak kiemelet szerepe van. Bár sok lobbiszervezet igyekszik változtatni ebben a tárgyalási szakaszban, ekkormár ez ritkán sikeres.

Az állampolgári egyeztetés egy további módja a **speciális állandó bizottsági egyeztetés**, ahol ez a típusú bizottság szintén szóbeli meghallgatást tarthat és írásbeli anyagokat kérhet be, különösen olyan témák kapcsán fontosak, ahol a legkisebb részletek is döntőek lehetnek a törvényalkotás sikerében: adózás, nyugdíjügyek, stb. Mindezek ellenére ez a típusú egyeztetés a gyakorlatban ritkán használt módszer, így **itt az online konzultációknak különösen nagy jelentősége lehet.** A parlamentek másik fő

---

<sup>59</sup> A magyar Országgyűlésben használt jogi terminológia alapján **törvénytervezetnek** fordítom és nevezem a parlamentnek még be nem nyújtott szöveget és **törvényjavaslatnak** a parlamentnek hivatalosan benyújtott javaslatot ( a köznapis szóhasználatban és publicisztikában egyaránt a kettőt szinte mindig összekeverik).

<sup>60</sup> A Hansard Society az Egyesült Királyságban tevékenykedő pártsemleges, független szervezet, mely politikai területen működik, azzal a céllal, hogy támogassa a demokratikus folyamatokat és a választott képviselők, a politikai intézmények és az állampolgárok közötti kapcsolatot.



hagyományos funkciója a **kormányzati hatalom ellenőrzése**. A brit parlamentben az állampolgárokkal történő együttműködést feladatként meghatározva, egy ezzel foglalkozó adminisztratív egységet (Scrutiny Unit) is felállítottak.

Az eddigiek során ismertetett kutatási eredmények é tapasztalatok alapján **az inkluzív e-parlament** online állampolgári **fóruma** a következőképpen alakulna. Kezdjük a **törvényalkotás előtti** állampolgári konzultációs szakasszal. Ekkor még nem nyújtották be a javaslatot, de az **illetékes állandó bizottság már előre megkapja a törvénytervezetet**. A parlamenti egyeztetés ekkor kizárólag bizottsági szinten folyik, vagyis nem a parlamenti online fórumon. A szélesebb állampolgári egyeztetésnek ugyanis ekkor a kormány állampolgári fóruma ad helyet. Fontos, hogy a bizottsági tapasztalatokat (ezek tehát inkább meghallgatások, esetleg fókuszcsoportok stb.) és a kormány-egyeztetés állampolgári javaslatait **a kormány összegezze** és felhasználja.

Ez **jó együttműködést igényel a kormány és a bizottság között**. Ez a fajta koordináció azonban nehézségeket is hordozhat magában. Az egyes állandó bizottságokat vezető politikusok ugyanis általában a szakminiszter politikai konkurense, akár ellenzéki vezetősé, akár kormánypárti bizottságról van szó (az egyik esetben az ellenzéki párt vezető szakpolitikusa is lehet bizottsági vezető pozícióban, míg a másik esetben a saját párton belüli, vagy koalíciós párti szakmai rivális ülhet a bizottsági elnöki székben). **Sok függ az adott ország politikai kultúrájától**. Legrosszabb esetben a két szereplő - a kormány és a parlamenti állandó bizottság - az állampolgári észrevételeket saját legitimációs, politikai szerepének erősítése céljából használja és nem egyeztet. Ne zárjuk ki azonban a közös szakmapolitikai érdekből fakadó harmonikus együttműködést sem. Mindkét forgatókönyv lehetséges, országtól és az adott politikai szituációtól függően. Mindkét esetben és mindkét oldalról hasznosíthatók az állampolgári észrevételek. Ha a kormány nem használná fel a bizottsági konzultációk anyagát, arra hivatkozva, hogy saját fórumán ez már megtörtént, akkor a bizottság a későbbi tárgyalási szakaszban ezt újra előveheti – ha közben a kritizált részekben a kormány más okból (pl. mert ugyanaz a kritika megjelent a saját fórumain is) nem változtatott.

Fontos kérdés, hogy **mennyire különüljön el a kormányzati és parlamenti állampolgári vitafórum**. Megoldást kínálhat, ha például mindkettő azonos felületen, regisztrációval stb. jelenik meg? Megítélésem szerint **a kormányzati egyeztetés és a parlamenti egyeztetés két különböző tárgyalási szakasz és közjogi helyzet**. Ezért nem szerencsés, ha a kettő keveredik. A kormány például sok olyan esetben fordulhat az

állampolgári fórum eszközéhez, ahol a parlamentnek semmi szerepe nincs. Például saját jogán gyakorolt rendeletalkotási jogkörében, általános politikai kérdésekben, kormányzati programokat illetően és így tovább. Ezzel szemben a parlamenti tárgyalási szakasz más természetű, ott a kormány nem kizárólagos, bár mint a legjelentősebb törvénykezdeményező, ezért meghatározó szereplő. Látszólag ellentmondás, hogy bizottsági szinten mégis egyszerre folynának parlamenti-bizottsági és kormányzati állampolgári egyeztetések.

Fontos hangsúlyozni, hogy a parlamenti bizottsági egyeztetés nem online fórumot, hanem a bizottsághoz beérkezett észrevételeket, fókuszcsoportokat, meghallgatásokat fed. Az előzőekben is említett kutatás azt mutatja, hogy ebben az egyeztetési szakaszban kínálkozhat a legjobb esély arra, hogy a kormány befogadja az állampolgári javaslatokat. Ezért ***kiemelt jelentősége van az állandó bizottságok kirekesztett helyzetű csoportokra, azok fókuszcsoportjaira, behívott tagjaira irányuló meghallgatásainak, egyeztetésének.*** Vagyis a nagyobb állampolgári csoportokat megszólító online parlamenti fórum egyeztetése ebben a tárgyalási szakaszban indul meg (ellenben folynak a kormány egyeztetései, melyek lehetnek online fórumon), így a kirekesztett helyzetű csoportok véleményét súlyozottan lehet megjeleníteni a bizottságokon keresztül.

A széleskörű ***parlamenti online vitafórum ott kezdődik, amikor a tervezetből javaslat születik és azt a kormányhivatalosan benyújtja a parlamentnek.*** Szerencsés esetben ekkor ez a javaslat már tartalmaz olyan egybedolgozott módosításokat, észrevételeket, melyek egyfelől a kormányzati fórumokon, másfelől az állandó bizottságok fókuszcsoportjaitól, meghallgatásaikon keresztül váltak a javaslat részévé. A benyújtással egyidejűleg (sőt valamivel már korábban) a kormányzati online fórumok lezárulnak, hiszen a kormány már elkészült a saját változatával és benyújtotta azt (szerencsés esetben figyelembe véve az addig beérkezett véleményeket, fórumjavaslatokat).

***A benyújtást követő bizottsági szakasztól*** kezdve indul a teljes parlamenti online állampolgári vitafórum. A parlamentek saját tárgyalási rendszerükben mindig a témában illetékes állandó bizottság tárgyalja először a javaslatot. Ezzel egyidejűleg folynának az online parlamenti vitafórumok és ekkor is lehetőség lenne folytatni a bizottsági fókuszcsoportok, meghallgatások, állampolgári viták (különös tekintettel az online fórum által nem elérhető kirekesztett társadalmi csoportok részvételére), felhasználva a korábbi anyagokat, hiszen egyáltalán nem biztos, hogy azt a kormány is megtette. Az

*online parlamenti fórumok* az adott témához kapcsolódóan a javaslat állampolgári véleményezési szakaszának *időhatárhoz kötve, szigorú moderációval és regisztrációhoz kötötten valósulnak meg*. Az itt születő *állampolgári módosító javaslatokat szintén az illetékes állandó bizottságnak kell összegeznie és az ott dolgozó parlamenti szakembereknek a törvényalkotás számára is használható módon szövegeznie*. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az *állampolgároknak nem kell az általuk megfogalmazott vélemények formai, alaki követelményeivel bajlódniuk*, ez a bizottságok szakapparátusának a feladata.

Ez egyúttal jelentős *többletterhet jelent a bizottságoknak*, ezért ott valószínűleg *növelni szükséges a területtel foglalkozók számát* és biztosítani a szükséges munkafeltételeket. További erőforrást igényel a vitafórumok moderálása és a fókuszcsoportok szervezése, véleményük formába öntése is. Így összességében az inkluzív e-parlament online vitafórumainak megvalósítása *vélhetően többletköltséggel is jár*.

#### **4.4.1 Vita szakasz (plenáris és bizottsági) és az állampolgári raportőr**

A parlamentekben a javaslatok plenáris tárgyalása az általános vitával kezdődik, ahol a javaslat általános céljait, hatásait vitatják meg (első olvasatnak is szokás nevezni). *Itt már a bizottsági és az online fórumon szerzett és az illetékes bizottság által a törvényalkotás számára is megszüvegezett, módosító indítványok formájában leírt javaslatok is megjelenének a vitában*. Nem ér véget ezen állampolgári módosító javaslatoknak a beérkezése, a vita lezárásáig ezeket ugyanúgy nyitva lehet hagyni, mint a képviselői módosító indítványoknál.<sup>61</sup> A plenáris viták után újabb bizottsági vita, majd ezt követően részletes plenáris vita következik (a részletes vitát második olvasatnak is szokták nevezni).

A plenáris vita során a bizottságok álláspontjait bizottsági előadók, raportőrök szokták ismertetni. A bizottság kisebbségi véleményét (ez általában az ellenzék elképzelését tükrözi) kisebbségi előadó, vagyis raportőr ismerteti. Ennek mintájára

---

<sup>61</sup> A módosító indítványok benyújtása fontos képviselői jog. Egyes országokban, így Magyarországon erre minden képviselőnek van lehetősége. Más országokban például Lengyelországban 15 képviselő tehát több képviselő aláírásához kötött jog. Ebből az elvből kiindulva állampolgári módosító indítványok esetében is lehetne több egymással egyetértő állampolgárt (azok nevesített számú csoportját) meghatározni feltételként. Ez amiatt is lehetséges, mert ha a javaslat mégis felkeltette a bizottság figyelmét, azt saját módosító javaslatként továbbviheti, akkor is ha nincs több állampolgári támogatás.

lehetne az állampolgári javaslatokat a plenáris tárgyalási szakaszokban **a bizottság által felkészített állampolgári bizottsági riportőr** által a plénum elé vinni. Az **állampolgári bizottsági riportőr személyében azonban képviselő** lenne, aki természetesen a bizottság tagja. Az állampolgári riportőr ugyanolyan tisztség lehetne, mint a bizottsági elnök, alelnök vagy az előadóké tehát annak plusz díjazása, politikai súlya is lenne.

Visszatérve a fő tárgyalási szakaszokra, a részletes vita a módosítók és a módosítókhöz kapcsolódó további módosító indítványok megtárgyalásából áll. (Nem tévedés, a módosító indítványok lezártát követően, azokhoz kapcsolódóan is nyújtanak be további módosításokat. Úgy is lehet fogalmazni, hogy egy módosító indítvány megnyitja az eredeti javaslat egy szakaszát és ezáltal oda a későbbiekben is be lehet „csatlakozni”). Itt jellemzően olyan részletes szakmai vita folyik, ahol kevésbé látom reálisnak az állampolgári módosító indítványok lehetőségét, mégis elképzelhető, hogy megjelennek, ezért itt is nyitva kell hagyni a lehetőséget, továbbra is a bizottságok összegzése és az állampolgári bizottsági riportőr által a plénum elé tárva ezeket az elképzeléseket.

#### **4.4.2 Második kamara (felsőház)**

Azokban az országokban, ahol második kamara, felsőház, szenátus is működik, szintén **lehetővé kell tenni az állampolgári fórumot**. Ennek **gyakorlati haszna azonban itt erősen megkérdőjelezhető**. A második kamarák a törvényalkotás egyfajta kontrollmechanizmusaként is értelmezhetők, vagyis arra hivatottak, hogy az alsóházak által elfogadott javaslatot további vita céljából visszaküldjék, esetleg néhány módosítást ahhoz fűzzenek és így küldjék vissza. Ez országonként eltérő, de nehéz feltételezni, hogy a hosszadalmas alsóházi vita és állampolgári fórumozást követően még lenne gyakorlati haszna itt is nyitva tartani a vitafórumot.

Ezzel szemben – inkább **elvi okokból** – ha abból indulunk ki, hogy **az állampolgári jelenlét a törvényalkotás minden fázisában szükségszerű**, akkor **itt is indokolt**, annyi megkötéssel, hogy talán a **bizottsági jellegű, meghallgatáson, kisebb csoportokon alapuló inkább kvalitatív** és nem kvantitatív (tehát nem széleskörű fórumon vitatott) egyeztetésnek van létjogosultsága. Elmondható az is, hogy **a felsőházak állampolgári egyeztetés mechanizmusai további kutatást igényelnek**.

#### 4.4.3 *Külső, független parlamenti fórumok*

Léteznek olyan parlamenti weboldalak, ahol fórum is működik, és amelyek a parlamenti weboldaltól függetlenül működnek. Pontosabban a nemzeti parlament hivatalos információs oldalát átveszik, tükrözik – hiszen ezek nyilvános adatok – és ennek alapján többek között fórumozási felületet kínálnak az állampolgároknak. Ilyen az angol „theyworkforyou.com” (érted dolgoznak) című oldal is, melynek mintájára Ausztráliában, Új Zélandon és Írországbban is indítottak hasonló oldalakat. Szintén ennek alapján indultak a skót, walesi és északír tartományi törvényhozásokat feldolgozó független parlamenti fórumok. A „theyworkforyou.com” portált egy független non-profit alapítvány hozta létre, a UK Citizens Online Democracy projekt keretében és a brit demokrácia programok legjelentősebb online szereplője, a MySociety működteti.

A koncepció lényege, hogy a parlamenti tartalmak teljes körét, történetileg is visszamenőleg, áttekinthetően, kereshetően, felhasználóbarát módon rendezve (ez egyúttal bújtatott kritikája is a hivatalos parlamenti weboldalnak) informálja az állampolgárokat. Egyúttal aktív demokratikus részvételre ösztönzi a regisztrált résztvevőket. Magyarországon is elkészítették ennek magyar változatát az „ertunkvannak.hu” címen. Ezen a magyar oldalon a parlamenti weboldalt tükörszerűen megismételték, tematikus módon próbálták rendszerezni és állampolgári vitafórumot készítettek az egyes felszólalásokhoz, témákhoz. Sajnos a magyar weboldal sorsa egyúttal kifejezi mindennek a hátrányait is. A dolgozat befejezésekor, 2011 májusában már nem elérhető (ennek indokát nem tudom).

A legnagyobb baj a külső fórumokkal, hogy igazából nem érik el céljukat, pusztába kiáltott szó marad, amit odaírnak. Nem integrálódnak a parlamenti törvényalkotási, ellenőrzési és vitafolyamatokba. ***Nem formálódnak*** továbbá (legalábbis ezeken az oldalakon) hivatalos ***állampolgári kezdeményezéssé***, módosítássá. ***Nincs mögöttük parlamenti szakmai támogatás sem, nincsenek becsatornázva a parlamentek döntésalkotó rendszerébe.***

Miben lehetnek mégis hasznosak? Először is, ezek a kezdeményezések kiteljesítik a demokratikus részvételi lehetőségeket. Másodsor, technológiai mintát és gyakorlati tapasztalatot nyújtanak a hivatalos parlamenti online vitafórumokhoz. Harmadszor, ***növelik a parlamentek állampolgári áttekinthetőségét, ellenőrizhetőségét.***

Így elmondható, hogy a külső független parlamenti vitafórumok, bár nem képezik részét az inkluzív e-parlament modelljének, de azok tapasztalatai felhasználhatók abban.

Valószínűleg a külső parlamenti fórumok továbbra is fontos szerepet, egyfajta *párhuzamos parlamenti nyilvánosságot, külső kontrollt* teremthetnek.

Összegezve ennek az alfejezetnek a megállapításait, az *online állampolgári vitafórumok a parlament mindhárom fő funkciójában szerepet kell, hogy kapjanak, így a törvényalkotásban, a kormány ellenőrzésében és a politikai vitában*. Az online állampolgári fórumoknak többféle útja és megoldása is lehetséges:

- 1.) a.) Az *állampolgári online vitafórumban a kormány* (vagy képviselők, bizottság tehát a hivatalos politika által) kezdeményezett tervezeteket és **javaslatokat véleményezik**, kritizálják és próbálják formálni, módosítani a fórumon.
- b.) Az *állampolgárok által felvetett témák* és javaslatok véleményezése történik (erről bővebben a *petícióról* szóló alfejezet szól).
- c.) Az állampolgári fórumon nem a törvényalkotás, hanem a *kormány ellenőrzése* történik, elsősorban a vizsgálóbizottságok vagy az állandó bizottságok vizsgáló albizottságai vagy az állandó bizottságok kormányt ellenőrző funkciója keretében.
- d.) Mindhárom típusú állampolgári konzultációs rendszer része az inkluzív e-parlamentnek, technikailag lehetőség szerint azonos felületen, azonos bejelentkezéssel, azonos moderálási elvekkel és így tovább, tehát ezek nem különülnek el egymástól az állampolgárok számára.
- 2.) Az online állampolgári fórumokat fontos *összekötni az offline konzultációkkal*, tehát hagyományos konzultációkkal, az ugyanebben a témában tartott állampolgári csoportmegbeszélésekkel és szakértői, civil és érdekvédelmi szervezetekkel történt konzultációkkal.
- 3.) A *konzultációkat az illetékes állandó bizottság fogja össze*, de fontos, hogy létezzen csak ezzel a kérdéssel foglalkozó *adminisztratív egység*, tekintettel a bizottságok leterheltségére.
- 4.) A *fórumnak a parlamenthez hivatalosan is kapcsolódnia kell*, nem jó megoldás, ha azon kívül működik, mert akkor azok eredménye nem hasznosul, nem kapcsolódik a törvényalkotási, ellenőrzési, politikai folyamatokba.
- 5.) A fórumokat *moderálni* és az egyes témákat *időben korlátozni kell*, annak érdekében, hogy konkrét végeredmény szülessen.

- 6.) A fórumok célja nem kizárólag a törvény vagy módosítás, mint végeredmény, hanem az állampolgárok *részvétele önmagában is cél*, továbbá a fórum léte és az abban való részvétel lehetősége (legyen az online vagy offline) mint állampolgári jog, függetlenül attól, hogy valaki használja-e vagy sem.
- 7.) A *fórumrészvétel joga legyen tágabb* és abban részt vehessenek olyanok is, akiket az ügy érint, de nem rendelkeznek állampolgársággal (bevándorlók, kisebbségek, menekültek, az országban élő külföldiek stb.). Így a fórumokat egy tágabb értelemben vett társadalmi tagság, *állampolgáriság* (tehát nem a kizárólag jogi értelemben használt *állampolgárság*) irányába lehet vinni.

Létezik a parlamenti online fórumoknak egy másik sikeres megközelítése is, mely integráltan működik a petíciós rendszerben. Itt nem a kormány vagy a képviselők kezdeményezéseit próbálják az állampolgárok vitatni és módosítani, *hanem itt az állampolgárok indítják a kezdeményezést.*

Alapgondolata, amikor a petíciós-törvénykezdeményezési rendszert kötjük össze a fórumokkal. Mindenki kezdeményezhet és ezekhez az egyéni állampolgári indítványokhoz kapcsolódik a fórum, továbbá itt lehet gyűjteni a támogatókat – vagy formálni a javaslatokat. Erre példa a skót parlament e-petíciós-állampolgári fórum rendszere, melyről a továbbiakban esik szó.

## **4.5 E-petíció - a politika állampolgári napirendje**

### **4.5.1 E-petíció**

A parlamenti petíció olyan állampolgári panaszt vagy javaslatot jelent, amelyet a parlamentnek nyújtanak be és azzal kötelező valamilyen formában foglalkozni vagy válaszolni rá. A személyes vagy közösségi érintettség mindig fontos. Egyúttal a petíció tartalmát illetően lehet nagyon általános jellegű. Például valaki egy bűncselekmény áldozataként fogalmaz meg petíciót és az a büntetőtörvénykönyv módosítására irányul, így egyszerre van jelen a személyes sérelem és az abból következő törvényalkotási kezdeményezés. Ugyanennél a példánál maradva, mindez lehet csupán a személyes sérelem orvoslására irányuló kezdeményezés is.

A parlamenti petíció *alapvető jog* az Európai Unióban,<sup>62</sup> így természetesen a vizsgálatomban szereplő európai országok nemzeti parlamentjeiben is. Mint jogintézmény, illeszkedik a képviseleti demokrácia mechanizmusába. Az e-petíció egyfelől ennek elektronikus változata, az információtechnológia és az Internet által támogatott formája. Másfelől ennél sokkal több. Az e-petíció olyan rendszert jelent, ahol az egész folyamat, a benyújtástól kezdve a döntésig (vagy válaszadásig) elektronikusan működtethető. Így webes felületen, az Interneten nyújtható be, olvasható, ott lehet csatlakozni és aláírni elektronikus aláírással továbbá minden, a petícióval kapcsolatos eseményt nyomon követhető. Az e-petíciót egyúttal összekötik a webes parlamenti vitafórummal. Mindez olyan mértékben egyszerűsíti a petíciót annak megfogalmazásától az aláírásgyűjtésen és fórumozáson keresztül a parlamentig, hogy ez jelentheti az állampolgári kezdeményezések meghatározó formáját.

E-petíció lehet egy témafelvetés, egyéni sérelem megfogalmazása, így a legtöbb esetben nem is jelenít meg olyan kérdést, amivel törvényalkotási szinten foglalkozni kell. Ezért *fontos megkülönböztetni az állampolgári törvénykezdeményezéstől. A petíció tágabb fogalom*, de annak keretein belül helye van az állampolgári *törvénykezdeményezésnek is*. Mindebből következik, hogy nem minden petíció számít állampolgári törvénykezdeményezésnek. Az e-petíciós rendszerekben (és a petíciós rendszerekben általában) az állampolgári sérelem orvoslásának funkciója (a parlamentek a régmúltban legfelsőbb bírósági szervezetek is voltak) is megmaradt. Megkülönböztethetünk külső és belső petíciót.

*Külső petíciónak* nevezem, amikor tisztán a parlamenten kívülről jön a kezdeményezés és az aláírásgyűjtés, fórumozás is kívülről aktív. *Belső petíció*, amikor bár a kezdeményezés kívülről jön, azt egy parlamenti képviselő felvállalja és támogatja, a törvényhozáson továbbviszi, ez a Westminster típusú brit parlament petíciós hagyománya.

Megkülönböztethetünk továbbá hagyományos, papíralapú petíciót és e-petíciót. A kettő közötti kategória, de lényegében **hagyományos petíciónak** tekinthető az **e-mailen benyújtható petíció**, ha az nem párosul más IKT eszközökkel (webes aláírásgyűjtés, e-fórum stb.). *Az e-petíció röviden olyan petíciós rendszert jelent, ahol a kezdeményezés benyújtásától kezdve a megfogalmazásán, az aláírásgyűjtésen és a végeredményén át*

---

<sup>62</sup> Az Európai Unióról szóló szerződés és az európai unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2010/C 83/01) 20 cikk d.) továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartája 44 cikkelye szerint



*minden fázis a parlament hivatalos weboldalán követhető, olvasható, a határidőig csatlakozni lehet és a végeredmény is követhető.* Európai mintájának az e-government díjjal is jutalmazott *skót parlament e-petíciós rendszert* tekintem.

Az e-petíció lényegében egy évszázados hagyományokra visszatekintő jogintézményt bővít ki és helyez át az Internet világába. Egyúttal azonban annak hiányosságait is magával hozza. Európában jelenleg e-petíció a Walesi és Skót tartományi parlamentekben, a Német Parlamentben továbbá az Európai Parlamentben működik. Az Egyesült Királyságban (tehát a brit parlamentben) és Luxemburgban tervezik a bevezetését, és arra még találunk példát (Portugáliában és Csehországban), hogy elfogadjanak e-mailben küldött petíciót is, de ez önmagában még nem jelent e-petíciós rendszert.<sup>63</sup>

Mind a tartományi parlamentek (Skócia, Wales) mind az Európai Parlament a nemzeti parlamentekhez képest eltérő jogi és politikai helyzetben van. Úgy is lehet fogalmazni, hogy keresik helyüket a politikai és jogi erőterben, ami vélhetően sokkal kezdeményezőbbé, innovatívabbá teszi a sokkal biztosabb alapokon álló nemzeti parlamentekhez képest. Valószínűleg azonban a nemzeti parlamentek sem térhetnek ki a Internet fejlődése és az információszabadságról szóló európai törvények hatása által támasztott egyre karakteresebb állampolgári részvételt igénylő kihívások elől. Felmerült az a kérdés, hogy miért nem működnek hatékonyan a hagyományos petíciós rendszerek az európai parlamentekben. A teoretikus kérdésre részben a demokrácia fejezetben található az általános válasz, miszerint a politikai elit nem szereti, ha mások határozzák meg a témákat, a politikai napirendet.

A kérdéskör jobb megértéséhez érdemes kitérni a petíciók történetére az angol parlamentet alapul véve (Judge 1978, 391-396). A *középkorban a parlament* nem elsősorban képviseleti intézmény, hanem *igazságszolgáltató fórum volt, a petíciós jog is innen ered.* A különböző sérelmekkel vagy a bíróságok lassú ügyintézése miatt ide lehetett fordulni, hogy az ügyekben döntés szülessen vagy azzal foglalkozzanak, tehát a parlament egyfajta magasabb bíróságként működött, már a XIII században. Az idők során a parlamentek fokozatosan törvényhozó és képviseleti intézménnyé fejlődtek, fokozatosan kiépült a bíróságok rendszere így a petíciók hagyományos funkciója új jelentéstartalmat nyert. Ennek során a XVIII- XIX századra a politikai harc eszközüvé vált, melynek segítségével a politikai aktivisták bevihették témáikat a parlament elé.

---

<sup>63</sup> ECPRD request No. 1425 Electronic petition in National Parliaments / Pétition électronique dans les parlements nationaux ; <https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/navigation.do>

Ennek egyik eklatáns példáját a XIX. századi chartista mozgalom adja, akik radikálisnak számító gondolataikat (parlamentari reform, általános választójog a férfiaknak, fizetett képviselők stb.) petíció formájában fogalmazták meg. A csúcsponton kétmillió aláírással vitték a parlament elé petíciójukat, ennek mindig volt képviselő támogatója is.

*A chartista mozgalomnak Skócia jelentős fellegvára volt. Talán nem véletlen, hogy a napjainkban újjáalakult Skót tartományi parlament 1999-ben a petíció bevezetésével kezdte újbóli működését.* Már a XIX. században megjelent a mai petíció sok tulajdonsága: kívülről jövő állampolgári kezdeményezés, aláírásgyűjtés vagy a politikai- és közéleti nyilvánosság szerepe (amit akkoriban a Northern Star nevű újság töltött be) továbbá a petíció benyújtása előtti demokratikus viták, ahol a javaslat formálódik. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a chartista mozgalom tevékenységére meghatározó hatással volt az ellenállás, amit például az 1834-ben bevezetett „szegény törvényt” (Poor Law) kísért. A chartisták petíciói XIX. századi példát szolgáltatnak arra, ahogyan egy politikából kirekesztett csoport a petíció eszközével, az akkori demokratikus nyilvánosság vitáin formált javaslatot kezdeményez a parlamentnek benyújtott és aláírásokkal támogatott petíció formájában. A chartisták azonban nem voltak egyedül. Judge adatai szerint, míg 1785-89 között átlagosan 176 petíció érkezett a brit parlamenthez, addig az 1840-44 –es időszakban átlagosan 18.636 árasztotta el évente a parlamentet. A csúcsev 1843-ban volt, amikor 33.898 petíciót nyújtottak be. Mindez a parlament számára komoly adminisztrációs- és procedurális problémát teremtett, ami azt eredményezte, hogy állandóan az akkor „radikálisnak” tekintett ügyekkel kellett foglalkozni, a kormányprogram ellenében.

Ezért az akkori parlamentben formalizálták és egyúttal erősen korlátozták a petíciós jog érvényesülését, másképpen - néhány kivételtől eltekintve - kivették a parlamenti viták köréből. Volt egy olyan magyarázata is a petíciók kivezetésének a parlamenti gyakorlatból, hogy a képviselet erősödésével tulajdonképpen megszűnt a petíciók jelentősége, hiszen a képviselők, ekkor már a választókat képviselték a választójogi reformok következményeként. Ennek az érvelésnek azonban az a gyenge pontja, hogy nem veszi figyelembe azt a sajátosságot, hogy *a petíció a parlament és az azon kívüli világ kapcsolatát hivatott fenntartani*, míg a petíció, mint a parlamenti képviselők egy politikai eszköze nagyban különbözik. Amint arról szó esett, a brit parlament gyakorlatában: a petíciókat a parlament tagjai vezették elő és vitatták meg (egy kicsit az előző alfejezetben megfogalmazott állampolgári bizottsági riportőr

gondolatának előfutáraként), bár azok sokszor valódi kívülről jövő kezdeményezésként jelentek meg, sok aláírással. Máris ***a petíció egyik gyengeségénél tartunk***: a parlament tagjai kívülről petícióval támogatott javaslatot tehetnek, így ***előfordulhat, hogy a petíció csak jelképesen állampolgári kezdeményezés***, igazából a képviselő támogatói köre által mintegy a képviselőnek megágyazott problémafelvetés, melynek során ráadásul a nép kezdeményezésének érvét is fel lehet hozni.

Ez a történeti kitekintés jól mutatja a petícióval kapcsolatos problémákat: túl sok petíció, adminisztrációs és szervezési teher a parlamenteken, aláírások hitelességének problémája, a kormány kezdeményezései helyett a petíciók uralják a napirendet, ami ellehetetleníti a kormány törvényalkotó munkáját. Mindezek magyarázatul szolgálhatnak arra, hogy miért korlátozzák a petíciós jogokat, – mint a parlamentben érdemben tárgyalandó javaslatokat - Európa szerte. ***Így érthető az is, hogy miért olyan izgalmas egy olyan e-petíciós rendszer, amely működik és ezeket a hibákat nagyrészt ki tudta küszöbölni.***

***A petíció folyamata állampolgári kezdeményezéssel indul.*** Egyes országokban, - így Magyarországon is - bizonyos számú aláírásokkal rendelkező petíció számít petíciónak, de ez akár lehet egyetlen kezdeményező is, például az Európai Parlamentnél.

Az e-petíció éppen amiatt nagyon hatékony és praktikus, mert ha valaki egy témát felvet és azt az Interneten a parlamenti honlapon mint aktuális kezdeményezést jelenítik meg, ahhoz mások is csatlakozhatnak, ez pedig további támogatókat generálhat. Fontos, hogy a petíciós Bizottság munkatársai, tehát parlamenti szakemberek segítsenek a szövegezésben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy már itt megmutatkozik a petíció gyengesége – az állampolgárok inkább az aktuális nagy médiafigyelmet igénylő ügyekben aktívak, míg a gyakran fontos, de nem látványos témákat kerülnek. Ehhez annyit feltétlenül hozzá kell tenni, hogy ez sok esetben a képviselőkre is igaz lehet. A petícióval történő foglalkozás többféle dolgot jelenthet, legtöbbször azonban arra korlátozódik, hogy jegyzik, archiválják, más szervnek (minisztérium, más kormányzati szerv stb.) átteszik. Másképpen fogalmazva nem csinálnak vele semmi érdemít és sok petíció esetében ez valószínűleg nem is véletlen, hiszen panaszokat, egyedi ügyeket, más állami szervekre tartozó konkrét eseteket tartalmaznak. Minél több aláíró, támogató sorakozik azonban fel egy petíció mögött, annál nagyobb társadalmi támogatottságot jelent, vagyis a politika is jobban figyel rá.

A magyar Országgyűlés gyakorlatában – megfelelően részletes jogi szabályozás híján – csak a több aláírással rendelkező petíciót tekintik petíciónak, a többit állampolgári megkeresésként kezelik, általánosságban is a petíciók kezelése országonként nagyon eltérő. Közös vonás lehet, hogy a professzionális politika igyekszik azokat elkerülni. Az európai parlamentek egyelőre nem használják és nem is vezették be az e-petíció intézményét, sőt Az európai parlamenti kutatóhálózat (ECPRD) szerint azt az elkövetkező két évben sem tervezik.

#### 4.6 A Skót Parlament e-petíciós rendszere

*Jelenleg Európában egyetlen e-petíciós rendszer működik, melyet hosszabb ideje tudományosan is értékelték* és emiatt megvalósult **mintaként** vizsgálhatunk. Ezért a **skót parlament** példáját szeretném részletesebben bemutatni. A skót parlament megalakulásakor alapelveként fogalmazták meg az *átláthatóságot és elszámoltathatóságot*.

A petíció régi intézményének felújításával *az állampolgárok és a parlament közötti távolság csökkentését*, az állampolgárok bevonását kívánták elérni. Tapasztalataikról részletes kutatás készült. A skót petíciós rendszert 1999-ben vezették be és innovatív, előremutató megoldásai révén európai mintának számít, *Németország technikailag ugyanezt a modellt vette át* (tartalmilag a két rendszer részben eltérő).

Míg Skóciában már évek óta működött az itt ismertető e-petíciós rendszer, ugyanaz az állampolgár, ha a brit parlamenthez kívánt fordulni, egészen a közelmúltig kézzel írt petíciót nyújthatott csak be.<sup>64</sup> Ennek ismeretében még karakteresebb a különbség a két megközelítés között. Egyúttal jól példázza ennek a dolgozatnak egyik fontos megállapítását: önmagában egy-egy jó gyakorlat még nem jelenti azt, hogy abban az országban a többi területen is előljárnának a parlamentben.

A skót e-petíciós rendszer<sup>65</sup> bemutatásához honlapjuk<sup>66</sup> és a petíciós rendszer 7 éves értékelését ismertető kutatásukat vettem alapul (Carman 2006). A skót petíciós rendszer a skót parlament házszabályának része.<sup>67</sup> Ami dolgozatom harmadik

---

<sup>64</sup> <http://www.parliament.uk/site-information/glossary/petition/>

<sup>65</sup> A skót e-petíciós rendszer technikáját az edinburgh-i Napier Egyetem International Teledemocracy Centre nevű kutatóközpontja és a BT Scotland nevű szervezet fejlesztette, ami jól mutatja, hogy a kutatásfejlesztési projektek a törvényhozásban is szükségesek.

<sup>66</sup> <http://epetitions.scottish.parliament.uk/>

<sup>67</sup> Standing Orders of the Scottish Parliament 3rd Edition (4th Revision, June 2009) Chapter 15. Openness and Accessibility 15.4. – 15.8.

<http://www.scottish.parliament.uk/business/so/sto-5.htm#15>

fejezetének kérdőíves kutatásából is látható, ahhoz, hogy az inkluzív e-parlament egyes elemei megjelenjenek, azt nagyban elősegíti, ha a jogi szabályozásban is helyet kap.

Skóciában petíciót a honlapon olvasható nagyon logikusan leírt összegzés alapján<sup>68</sup> bárki jegyezhet (kivéve a képviselőket). Nincs állampolgársági, életkori vagy nyelvi követelmény, lehet lengyel, arab stb. nyelven is megfogalmazni, sőt még jelnyelven vagy Braille nyelven is lehet petícionálni, a fordítást a parlament végzi el. Az életkori korlát hiánya azt jelenti, hogy például 18 évesnél fiatalabb diákok is petícionálhatnak. A petíciónak olyan kérdéskörre kell irányulnia, mely a skót parlament hatáskörébe tartozik, ami viszonylag átfogó, a közrendtől kezdve a halászaton át a szociális ügyekig, de korántsem azonos egy valódi nemzeti parlament lehetőségeivel.

A petíciónak egyúttal általános jellegűnek kell lennie, amivel kapcsolatban a parlament valamilyen lépést (ami nem kizárólag törvénymódosítás) tud tenni. Mindezek ellenére a petíciós listát böngészve láthatóan sok olyan petíciót fogadnak be, ami tipikusan egyéni élethelyzetből indul ki, igaz ebből kiindulva lehet tágabb társadalmi, közösségi hatása. Sok esetben fontos a megfogalmazás és itt lép be a Petíciós Bizottság. A petíciókat ugyanis a bizottsági szakemberek segítenek megfogalmazni, vagyis az állampolgároknak csupán a problémafelvetést kell „hozni”. Amennyiben a bizottság szakemberei által elfogadható, akkor az a 9 képviselőt számláló Petíciós Bizottság elé kerül, ahol döntenek arról, hogy a kormányzatnak továbbítsák, vagy más állami szervezetnek, akik az adott kérdésben illetékesek. Amikor onnan válasz érkezik (vagyis ahova továbbították), akkor a petíció aláírója ezt megkapja és ezzel kapcsolatban várnak további észrevételeket tőle, ez visszakérül a bizottsághoz, ahol újra foglalkoznak az ügygel és így tovább. A legtöbb esetben már az siker - ezt a petíciót benyújtók is annak értékelik - ha a parlament valamilyen formában legalábbis foglalkozik az ügygel.

A skót petíciós rendszerhez *saját honlap, blog és podcast tartozik*, lényeges eleme az online fórum. Az *online petíciós fórumon lehet indítani a petíciókat*, melyek megfogalmazásában a bizottság munkatársai segítenek. A fórum oldalain *lehet csatlakozni a petíciókhoz és egyúttal meg is tudják azt vitatni*. Ez az egyik legfontosabb része a skót petíciós rendszernek. Lényeges a szigorú írásban rögzített elvek mentén vitt moderáció, egyébként technikailag nem sokban különbözik más internetes fórumoktól. Fontos, hogy a parlament honlapján található.

---

<sup>68</sup> Petitioning the Scottish Parliament: Making your voice heard, 1 st. edition, January 2010 2 – 8. oldal

Fontos eleme a rendszernek, hogy folyamatosan vizsgálják a rendszer működésének tapasztalatait, mind kvantitatív módszerekkel (petíciók száma, benyújtók társadalmi, helyi kötődése stb.) mind interjúkkal, melynek során a rendszer hatékonyságát, céljainak teljesülését igyekeznek feltérképezni. Lényeges elemnek tartom a tudományos műhely, a parlamenti szakemberek és a politikusok együttműködését. A tapasztalatokat figyelembe véve pedig formálják is a rendszert.

*A skót bizottsági tapasztalatok szerint az IKT alapú e-petíció rendszer értékelése során offline tehát valós állampolgári részvétellel történő bizottsági kerekasztalokat szerveztek.*<sup>69</sup> Ennek során a bizottság Skócia különböző területein tartott kihelyezett ülést. A résztvevők a bizottság és más résztvevők (korábbi petícionálók, kutatók stb.) részvételével. A 2008-as kerekasztal megbeszéléseket kifejezetten olyan helyszínre szervezték (Berwickshire High School and Fraserburgh Academy) ahol középiskolás diákokkal tudtak találkozni. Ez azért fontos, mert a fiatalok a petícióban is hagyományosan kirekesztett csoportnak számítanak. A kerekasztal megbeszélések egyik eredménye volt, hogy ennek során a fiatalok petíciókat is megfogalmaztak. A beszámoló szerint azok a résztvevők számára meghatározó volt, hogy a parlamenti politikusok személyesen mennek az emberekhez, érdekli őket a véleményük. Egyébként a kihelyezett bizottsági ülések a nemzeti parlamentek gyakorlatában nem számítanak ritkaságnak, a magyar Országgyűlésben is gyakorlat.

*A legfontosabb tanulság, hogy valószínűleg még egy jól működő e-petíciós rendszer sem pótolhatja az állampolgárok és a képviselők közötti személyes találkozást, kétoldalú megbeszélést, látogatást és így tovább.* A skót bizottsági tapasztalatok is azt valószínűsítik, hogy *az online és offline információs- és részvételi csatornák egymást kiegészítően működnek.* Ugyancsak a 2009-es tapasztalatokat összegző bizottsági jelentésben, hogy a Skót Parlament szükségesnek ítélte, hogy külső (vagyis parlamenten kívüli) találkozókat szervezzen az egyes kirekesztett célcsoportokkal, így diákokkal, fogyatékos emberekkel, hátrányos helyzetű csoportokkal és ezeken a megbeszéléseken bátorítani őket a részvételre.

#### **4.7 A Német Parlament e-petíció tapasztalatai**

---

<sup>69</sup> **3rd Report**, 2009 (Session 3), **Public Petitions Committee Report**, SP paper 300 PU/S3/09/R3; Inquiry into the public petitions process Remit and membership 24.

Németország az egyetlen európai ország, melynek *nemzeti parlamentje* bevezette és használ az e-petíciós rendszert. Maga a petíció itt sem új jogintézmény, **2005-ben adaptálták a skót e-petíciós rendszert**. A német petíciós szabályozás eltér a skóttól többféle petíció is létezik és a korábbi hagyományos petíció benyújtására is maradt lehetőség. A német e-petíciós rendszer tapasztalatait Jungherr és Jürgens tanulmánya alapján (2010, 136-140) mutatom be. Az e-petíció bevezetését két próbaév követte 2005 – 2007 között. E-petíciót mind e-mailben mind online lehetett benyújtani, 2008-tól pedig új felhasználóbarát felületet kapott az oldal. A többféle német petíció típusból itt a közcélú (Öffentliche Petition) petíció az érdekes, amit technikailag e-mailben lehet benyújtani és elbírálják, hogy rendelkezik-e olyan társadalmi fontossággal, hogy a közcélú petíciók közé sorolják. Ha igen, akkor aláírásgyűjtés végett publikálják a petíciót és ahhoz mások is csatlakozhatnak egy hathetes időperiódus során. Lehetőség van a petícióhoz kapcsolódóan online vitafórumra is (a német e-petíciós rendszer és ahhoz kapcsolódó fórum képei a 4. számú függelékben található).

A német tapasztalatok szerint az első három legnagyobb figyelmet kiváltó (és több mint 50.000 aláírást jegyző) petíció a minimális alapjövedelemről, a weboldalak indexálása és tiltása elleni petíció továbbá a német bábák petíciója váltotta ki, későbbiekben már témák is elérték ezt a figyelmet. Mindez azt is igazolja a szerzők szerint, hogy nem kizárólag az IKT témájához kapcsolódó ügyek jelennek meg az e-petíciós oldalakon, hanem általában minden olyan téma, ami az állampolgárokat foglalkoztatja.

A német kutatók az aláírók (csatlakozók) száma, az aláírások gyakorisága, és az egy aláíró által több témában jegyzett aláírások statisztikai elemzése révén meg tudtak határozni egyes „peticionáló” típusokat. Ezek a következők voltak:

„*Új lobbista*” Olyan peticionálók, akik többféle petíciónál is megjelent a nevük, hasonló témákban, és akik hosszabb ideje használják a petíciós rendszert. Az ő jelenlétük mutatja, hogy sokan az e-petíciós rendszert a politikai részvétel egy szokásos módjának választják, és rendszeresen csatlakoznak az őket érdeklő különféle petíciókhoz.

„*Üsd és fuss*” típusúak többféle petícióban, de ugyanabban a tágabb témakörben csatlakoztak petíciókhoz és ezt egy három hetes időperióduson belül tették. Vagyis ők jönnek, csatlakoznak ahhoz, amivel egyetértenek, majd távoznak a rendszerből. Jellemzően olyanokról van szó, akik valamilyen külső hatásra jutottak el idáig, majd később nem térnek vissza. A külső hatás lehet offline kampány, szociális média stb. Ők

nem használják az e-petíciós rendszert rendszeres politikai részvételre (szemben az új lobbistákkal).

„*Aktivista fogyasztó*” többféle petícióban számos, egymással nem közvetlenül összefüggő témában és az időtől függetlenül (tehát visszatérően) csatlakoznak petíciókhoz. Nekik jellemzően nincs körülírható témájuk, de szeretnek csatlakozni kezdeményezésekhez és erre használják is a rendszert.

„*Egyetlen ügyben érintett*” akik neve csupán néhány petícióban jelenik meg. Csupán egy vagy két petícióhoz csatlakoznak és így a többi csoportba sem sorolhatók. Van közöttük, aki csupán egy petícióhoz csatlakozott és határozottan konkrét ügyre korlátozza részvételét.

A mennyiségi mutatókat illetően hatalmasak a különbségek az Egyetlen ügyben érintett kategória javára (414.829), illetve még az aktivista fogyasztó kategória (80.278) jelent számban jelentős típust. Ezzel szemben az új lobbista (269) és az Üsd és füss típus (235) szerény mennyiségi mutatókat fed.

Továbbgondolva a német kutatók eredményeit, feltételezhető, hogy *a petíciós rendszer nem jelenti azt a veszélyt, hogy aki egyszer „ráérezett az ízére” az folyamatosan petíciókkal fogja bombázni a parlamentet.* Akik pedig ezekben a kategóriákba, tehát a sok petíciót aláíró típusba tartoznak azok viselkedése is láthatóan valamiféle mintázatot követ. Összességében a *német e-petíciós rendszert egy sikeres és jól működő rendszernek tekinthetjük, melynek tapasztalatai felhasználhatók az inkluzív e-parlament modelljében.*

#### 4.8 Ausztrália (Queensland) e-petíció fórum nélkül

A queenslandi parlament tartományi parlament Ausztráliában. Bár nem európai (de angolszász) például szolgál, hiszen 140 éves múltra visszatekintő petíciós rendszere *a brit parlamenthez hasonló hagyományokon alapul. E-petíciós rendszere egyedi,* eltér mind a skót mind a német példától (Finnimore 2008, 2-8). Ebben a rendszerben<sup>70</sup> egyidejűleg van lehetőség papíralapú hagyományos és e-petíció kezdeményezésére. Ugyanazt a petíciót technikailag kétféleképpen és egyidejűleg papír alapú és „e” változatban is el lehet indítani.

Kezdeményezési joga csak Queenslandban élő vagy állampolgársággal rendelkező vagy ottani választójoggal rendelkező állampolgároknak van. E-petíció

---

<sup>70</sup> Forrás: Queensland Parliament (2002), E-petitions Information and Guidelines



esetén a folyamat azzal kezdődik, hogy keresni kell egy *szponzort*, vagyis képviselőt, aki felvállalja és a parlament elé viszi a petíciót. Feltétel továbbá hogy egy parlamenti hivatalnok a petíció házsabályszerűségét is megvizsgálja. Fontos szabály még, hogy a petíció mögé álló képviselő megváltoztathatja azt, ebben az esetben a petíció állampolgári benyújtója is alkalmazkodik ehhez - ha egyetért vele - aláírja és a már módosított szövegű petíció megy tovább. Ha a petíció megfelel mindezeknek a követelménynek, akkor kikerül a parlament e-petíciós weblapjára (a Függelék 5-ös pontjában látható módon). A támogató állampolgári aláírások gyűjtésére minimum 1 héttől maximum 6 hónapnyi idő áll rendelkezésre, ezt az időperiódust a petíciót kezdeményező és a képviselő közösen dönti el. A weblapon az eredeti petícionáló nevén szerepel a kezdeményezés.

Itt a *klasszikus brit petíciós hagyomány modernizálását látjuk*, vagyis a kívülről jövő petíciót magáévá teszi egy képviselő és azt ő viszi tovább a parlament törvényalkotási mechanizmusában. Jellegzetessége még a queenslandi e-petíciós rendszernek, hogy ott nincs e-fórumozási lehetőség. (igaz, azt a tapasztalatok alapján tervezik bevezetni).

A queenslandi példából érdemes kiemelni azt az *együttműködést*, ami a *képviselő és a petíciót benyújtó között jön létre*, egyfajta *közösséget alkotva egy konkrét ügyben*. Itt is megjelenik a *csatlakozók aláírásgyűjtésének időbeli korlátozása*, de ezt viszonylag tág határok közé engedik. Egyfajta kapuőr funkciót itt is találunk, egyrészt a parlamenti köztisztviselő személyében, aki a petíció házsabályszerűségét vizsgálja. A parlamentekben azonban a képviselői, sőt a kormányindítványoknak is meg kell felelniük az adott ország házsabályának, így ez nem nevezhető olyan szigorú szűrőnek, mint pl. a német petíciós bizottság. Másrészt a valódi szűrő, kapuőr funkció maga a politikus, vagyis az a feltétel, hogy egy képviselőt meg kell nyerni szponzornak.

Alapvetően sikeresnek mondható a queenslandi e-petíció rendszere, ha az állampolgári részvétel erősítésének, az e-demokrácia felé tett lépésként vizsgáljuk. Másfelől nem olyan mértékben tudta mozgósítani az állampolgárokat, mint a skót vagy a német rendszer. Ennek pedig a parlamenti e-fórum hiánya és a képviselői szponzorálás feltétele lehet a két legfontosabb oka. Így az eddigiek alapján bizonyos, hogy *az e-petíciós rendszer parlamenti e-fórum nélkül és képviselői kontrollal nem olyan hatékony*, de még így is erősíti az állampolgári demokratikus részvételt. Korlátozást jelent az állampolgárság, helyben lakás vagy választójog követelménye, a skót parlamentben korlátozás nélkül lehet kezdeményezni (tehát külföldiek is).

Összességében a queenslandi e-petíciós fontos tapasztalat és alapvetően sikeres kísérlet, de az *inkluzív e-parlament modellje számára a skót e-petíció jelenti a kidolgozott, értékelt és követendő mintát.*

Érdemes összegezni, hogy a megvalósult parlamenti e-petíciós rendszerek tapasztalatai hogyan illeszthetők az inkluzív e-parlament modelljébe. Alapvetően a skót petíciós rendszert tekintem a modell részének, néhány kiegészítéssel.

Először is fontos, hogy **a kezdeményezés joga mindenkit megillessen** (ez Skóciában érvényesül), így nem korlátozódik kizárólag az adott állam állampolgáira vagy csak az ott lakókra. Ezáltal a tágabb értelemben vett állampolgársági részvétel gondolata valósul meg, ami bővebb kört fed, mint a jogi értelemben vett állampolgári kör. Az e-petíció mellett *párhuzamosan fontos fenntartani a petíció hagyományos papíralapú módját különösen azok miatt, akik nem képesek e-petíciót benyújtani*, hasonlóan a hagyományos és új parlamenti információs csatornákhöz.

Mind a hagyományos, mind az e-petíció esetében szükséges olyan eszközökkel *segíteni a peticionálókat*, amivel nagyobb *figyelmet tudnak kelteni felvetésük iránt*. Így a parlament hagyományos információs csatornáiban (parlamenti televízió, újság, műsorok stb.), továbbá a bizottsági kihelyezett ülések játszhatnak ebben elsősorban szerepet. Kulcsfontosságú szerepet játszhatnak *a parlamentek állandó bizottságai, akik közvetlenül is megszólíthatják* (például a skót tapasztalatok során leírt kihelyezett bizottsági ülések alkalmával) az egyes kirekesztett csoportokat. Így segíthetik őket abban, hogy az őket érintő ügyeket petíció formájában is megfogalmazzák, elindítsák.

Az e-petíciók esetén a parlamenti honlapok és azok e-petíciós oldalai jelentik adják a felületet. Fontos, hogy ezek egyfelől saját nevükben (tehát a petíciós rendszer egésze iránti figyelemfelkeltés céljából) *is jelen legyenek a nagyobb közösségi oldalakon (facebook, twitter, myspace stb.)* Egyfelől a petíciót benyújtók itt hívhatják fel a figyelmet témájukra, itt toborozhatnak aláírókat. Másfelől maga a petíciós rendszer megismertetéséhez is hasznosnak bizonyultak ezek a felületek a Skót parlament e-petíciós rendszerében blog, twitter, facebook oldalt is nyitottak, 2011-ben ez nagyon erős trend. Két kritikus pontja legalább van a parlamentek kvázi hivatalos közösségi médiajelenlétének. Az egyik, hogy egy külső szolgáltató mennyire tudja biztosítani a parlamentek hozzáférését és adatbiztonságát, ha külső szereplőre bízzák ezeket az adatokat. A másik ezzel szorosan összefügg, hogyan lehet a parlamentek közösségi

médiában megjelenő tartalmait biztonságosan archiválni, hiszen egy külső szolgáltatótól (pl. facebook) nem várható el, hogy különbséget tegyen egy átlag felhasználó és a parlament között (hacsak nem fizetössé tett szolgáltatás keretében). Az információs szabadságról szóló törvények, a jobb átláthatóságot és ellenőrizhetőséget követelő jogi szabályozás pedig általában nem tér ki a közösségi médiában vagy blogokban, egyáltalán a külső szolgáltatóknál megjelenő adattartalmakkal kapcsolatos eljárásokra. Az e-petíciós rendszerben fontos, hogy egészen pontosan körülhatárolt szabályai legyenek annak, hogy mikor utasítanak vissza egy petíciót, legyen ennek alaki vagy tartalmi oka. Ehhez kapcsolódóan lényeges elem, hogy a petíciót elutasító egyedi döntéssel szemben legyen reális határidőn belüli érvényesíthető jogorvoslati lehetőség.

Fontos megkülönböztetni továbbá a parlament három fő működési területéhez kapcsolódó petíciókat azok célja alapján: **törvénykezdeményező petíció, a kormány ellenőrzését kezdeményező petíció és a politikai (tágabb társadalmi) témát felvető petíció.** A **törvénykezdeményező petíció** önálló állampolgári törvénykezdeményezést jelent, melynek hasonló szerepet lehet szánni – támogatottságának függvényében – mint a képviselői kezdeményezéseknek. Célja, hogy a parlament elé kerülve új törvényt vagy már létező törvény módosítását eredményezze. Fontos technikai követelmény, hogy ha ugyanabban a témában már van a parlament előtt törvényjavaslat, akkor azokat együttesen tárgyalja meg a törvényhozás, abban az esetben, ha a parlament állandó bizottsága így dönt vagy a magas állampolgári támogatottság miatt ez indokolt. Ha ezek a feltételek nem teljesülnek, nem szükséges a petíciós bizottságon és az állampolgári petíciós weboldalakon túlvinni a témafelvetést és kezdeményezést.

A **kormány ellenőrzését kezdeményező petíció** olyan téma vagy inkább probléma felvetését jelent, amivel a parlamentnek foglalkoznia szükséges, mert a kormányzat például ellenérdekelt. Ez jelentheti azt, hogy választ kér az adott illetékes minisztertől (hasonlóan a képviselői kérdés, interpellálás jogához) és a kapott választ eljuttatja az állampolgárnak. De ugyanez a típus jelenthet olyan felvetést, is, ahol már a parlament bizottsága maga kezdeményez jogkörébe tartozó cselekményeket, így például a miniszter bizottsági meghallgatását, iratok bekérését és így tovább.

A **politikai (tágabb társadalmi) témát felvető petíció** célja egy konkrét témának a parlamentbe elé vitelét fedi. Ebben az értelemben a petíciós e-fórum is a parlament része, de a kezdeményezés tovább vihető a parlamentek megszokott jogintézményeire, például politikai (plenáris) vitanap formájában. Ebben az esetben is az aláírók nagy száma vagy a bizottság döntése indokolhatja ezt. A skót e-petíciós rendszertől eltérően

institutionalizált lehetőséget lehetne biztosítani hogy akár egy visszautasított vagy érvényes petícióhoz képviselők is (képviselői jogi státuszukban) csatlakozzanak. Ez kicsit az ausztrál queenslandi példa egy elemének áthozatala. Ez lehetővé tenné, hogy az állampolgári petícióval párhuzamosan a képviselők is továbbvigyék. Ez utóbbi lehetőségnek a gyenge érdekérvényesítő erővel és publicitással rendelkező kirekesztett csoportok esetén különös jelentősége lenne. Ha nincs elég aláírás, mert nem népszerű a téma vagy nem népszerű az a társadalmi csoport akiket érint, akkor egy arra érzékenyebb képviselő karolhatja fel és folytathatja a petíciós kezdeményezést.

*Az e-petíciós rendszert szükséges összekötni e-petíciós parlamenti fórummal,* amint azt a korábbiakban már kifejtettem. Érdekes kérdés, hogy mennyire érdemes összemenni a parlamenti e-fórumot és a petíciós e-fórumot. Az inkluzív e-parlament modelljében ez a kettő azonos bejelentkezéssel, névvel, felhasználói fiókkal történne. Másfelől a két fórum kettéválna. Ez azért fontos, mert a legtöbb állampolgár számára valószínűleg nem különül el egy petíció és például egy kormánykezdeményezés. A kettő azonban még ebben a modellben sem azonos súlyú. A kormány mögött – legtöbb esetben - ott áll a parlamenti többség, így annak javaslataira irányuló parlamenti fórum, javaslatok, módosítások más súlyúak.

*Emiatt azonos felületen, de egymástól jól elkülöníthetően működne a kétféle parlamenti e-fórum.*

Mindezek figyelembe vételével *az inkluzív e-parlament modelljében az e-petíciónak* a következő feltételeknek kell teljesülnie:

- 1) Minden *állampolgárnak joga* van petíciót benyújtani, azzal a parlamentnek foglalkoznia kell és válaszolni rá.
- 2) A petíciós jog kiterjesztése pedig *erősíti a demokratikus részvételt* az állampolgári kezdeményezések lehetőségét és a kirekesztett csoportok részvételi lehetőségét is;
- 3) Szükséges fenntartani a *petíció mint törvénykezdeményezés* és egyidejűleg *mint panasz* intézményét, *utóbbi a kirekesztett csoportok egyik erősebb eszközévé válhat;*
- 4) A *különböző petíciós formák (papír, email, online form) nem teremthetnek különbségeket,* mindegyiket tartalma alapján kell elbírálni;

- 5) *Többféle formátumban* lehet benyújtani: papíron, e-mailben, online form-on keresztül;
- 6) A petíciós rendszer azonos *felhasználóbarát kezelési felülettel kötik össze az online vitafórumokkal*
- 7) A *vitafórumokból azonnal petíciót lehet indítani*, amihez a regisztráltak csatlakozhatnak
- 8) A *petíciókat automatikusan visszautasítják* ha:
  - a. Ugyanabban a témában azonos tartalommal már létezik korábbi petíció;
  - b. Sértő nyelvezetű
  - c. Komolytalan, vicces petíció (mindenkinek ingyen sör stb.);
- 9) A *petícióra adott válaszok elérhetők és kereshetők* a petíciós adatbázisból, mely a parlamenti weboldalról elérhető;
- 10) A petíciókat *elsőként petíciós bizottság tárgyalja*;
- 11) A *törvényalkotási témájú* petíciókat a petíciós bizottság *továbbküldi a témában illetékes állandó bizottságnak* további tárgyalásra (mezőgazdaság, szociális ügyek stb.);
- 12) *Meghatározott* - ez a szám országonként eltérő lehet - *számú aláírással támogatott petíciót a parlamentnek* (plenáris) *napirendjére kell vennie*, meg kell vitatnia.
- 13) *Célravezető lenne egy egységes európai e-petíciós rendszer kialakítása*, ahol a petíciót benyújtó állampolgárnak nem szükséges tudnia, hogy témafelvetése tartományi – nemzeti vagy uniós szintű eljárást vagy szabályozást érint –e illetve ugyanazon a megszokott felületen tudná jogait gyakorolni

## 5 A disszertáció összegzése

### 5.1 A kutatás célja és alapkonceptiója

Disszertációmban egy *olyan elméleti e-parlament modell megalkotását tűztem ki célul, melyben a szociális gondolat* is megjelenik. Kutatásom körét **az európai parlamentekre szűkítettem**, hiszen Európa egyúttal az európai szociális modell és a társadalmi szolidaritás szülőföldje. A téma kutatásának indokoltságát erősíti, hogy a szakirodalom jelenleg is adós releváns és elméletileg megalapozott e-parlament modellekkel. A kutatás *kiindulópontja* volt, hogy *a politikai információs tartalmakhoz való közvetlen hozzáférésben az Internet elterjedése és ezzel egyidejűleg az információs szabadságról szóló törvények megszületése nyomán alapvetően új helyzet állt elő. Ennek a folyamatnak részeként* a legfontosabb politikai információk kikerültek a parlamenti weboldalakra, így közvetlenül és egyszerűen elérhetővé váltak. A nemzeti parlamentek az *e-parlament gondolatának* jegyében folyamatosan alakítják át külső és belső információs csatornáikat. Ennek nyomán az egyre *dominánsabb új információs csatornák* mellett párhuzamosan *új demokratikus participációs lehetőségek is megjelentek*. Egyúttal dolgozatomban meghatározó gondolata, hogy ebből a pozitív fejlődési folyamatból valószínűleg *sokan kimaradnak*.

A kutatás egészét egy *alapkoncepció* keretén belül értelmeztem, melyet *T. H. Marshall állampolgáriságról szóló elmélete adta*. A szociálpolitikában - a több felől érkező kritikával együtt - mára elfogadottnak tekinthető a marshalli koncepciónak azon tétele, miszerint az állampolgáriság felbontható polgári, politikai és szociális jogra. Az állampolgáriság politikai eleme szükséges a teljes demokratikus állampolgáriság, a valódi társadalmi tagság megvalósulásához. Marshall szerint minden jogot, elemet egy intézmény jelenít meg, *a politikai elem intézménye a parlament*. Így a parlamenteket nem pusztán mint fontos demokratikus intézményeket, *hanem mint az állampolgáriság politikai jogának, dimenziójának reprezentánsait, mint a demokrácia csúcshintézményeit vizsgáltam*. Azok a kiindulópontban felvázolt változások éppen ebben a politikai dimenzióban következtek be, így ez a jelenség a parlamentek példáján keresztül mutatható be. *Ha változik az állampolgáriság politikai tartalma, akkor változik az állampolgáriság egészének jellege* is.

## 5.2 Elméleti fejezetek

*Elsőként* a hagyományos demokrácia-elméletek és az e-demokrácia gondolatának bemutatására került sor, különös figyelemmel a *politikai információ sajátosságaira*. Az egymással konkuráló demokrácia-elméletekben ugyanis közös vonás a *politikai információ szerepének a jelentősége*. Az e-demokráciaelméletek két kulcskérdésének taglalásával zárult a fejezet. Az egyik *a politikai napirend meghatározása*, a másik az *állampolgári részvétel* problémája. A kérdések lényege, hogy mennyiben tudnak az állampolgárok a politikai napirend meghatározásába beleszólni továbbá hogyan tudnak részt venni a politikai folyamatokban a választási időszakokon kívül is. Az eddigi elméleti megközelítések nem adtak erre intézményes megoldási alternatívákat, míg ezzel párhuzamosan a kibontakozó parlamenti gyakorlatban fellelhetők a lehetséges megoldás kezdeményei. Ezekre a demokrácia-kutatásokban ismert nyitott kérdésekre az *inkluzív e-parlament modelljében látok egy lehetséges válaszvariációt*.

*Másodikként* a kirekesztés és inklúzió kapcsán az egyes kirekesztett csoportok politikai információs hiányairól és a társadalmi kirekesztés politikai dimenziójáról írtam. Ez jelenleg újszerű megközelítés, hiszen a társadalmi kirekesztés gondolatkörében a politikai dimenzióval keveset foglalkoztak, hiszen a többi, „erősebb” dimenzió állt a kutatók érdeklődésének homlokterében. Az *állampolgáriság, mint a teljes társadalmi tagság több területen is sérülhet. Ezt a társadalmi jelenséget írja le a társadalmi kirekesztés elmélete*. A társadalmi kirekesztésre való pozitív válasz a befogadás, az inklúzió. Értelmezésemben az állampolgáriság egyes elemeinek hiányát a társadalmi kirekesztés elméletével magyarázhatjuk, így az *szoros kapcsolatban áll az állampolgáriság klasszikus marshalli elméletével, így a kutatás alapkonceptiójával*. A társadalmi kirekesztés egyes dimenziói között szoros, empirikusan is igazolt összefüggés áll fenn. Ezért mind a fejezetben ismerttetett szakirodalom, mind az empirikus kutatások megerősítették, hogy *a politikai kirekesztést, mint a társadalmi kirekesztés egy dimenzióját értelmeztem*. A társadalmi kirekesztés politikai dimenziójában – hasonlóan az állampolgáriság politikai eleméhez – *szintén megkülönböztetek két, egymással szoros kapcsolatban álló információs és participációs elemet*. A sikeres részvétel feltételének tartom a megfelelő (nem feltétlenül teljes körű) politikai informáltságot és az információkhoz hozzáférést. A parlament ezért is fontos, mert – ellentétben a kormánnyal – az itt elérhető közvetlen

információk a kormánypárt-ellenzék kontextusban jelennek meg. Ezek az információk és részvételi lehetőségek azonban nem mindenki számára érhetőek el, éppen erről szól az új típusú kirekesztés. Valamiféle minimális informáltság nélkül ugyanis nem tudunk a demokratikus politikai közösség részévé válni, és mindez érinti a társadalmi tagság más dimenzióit (munka, jövedelem, kapcsolati háló). ***A politikai-információs kirekesztés dimenziójának részletes leírása és a parlament intézményén való bemutatása ebben az elméleti keretben hiánypótló a társadalmi kirekesztés szakirodalmában.***

A második fejezetben kifejtettek alapján kerül be az inkluzív e-parlament modelljébe egyfelől *a hagyományos és alternatív információs csatornák fenntartásának gondolata*, másfelől *a kirekesztett csoportok megszólítása, közvetlen találkozás lehetőségével, fókuszcsoporttal és az információtechnológia nyújtotta újabb módszerekkel (pl. mobiltelefon) egyaránt.*

### **5.3 Empirikus parlamenti kutatás**

*Harmadik lépésként egy, az európai nemzeti parlamenteket vizsgáló empirikus kérdőíves kutatást* készítettem. Ennek eredményeképpen vált láthatóvá a folyamat, ahogyan a korábban papíralapú parlamentek információs csatornái az e-parlament irányába fejlődnek. Egyúttal pillanatfelvételt adott arról, hogyan észlelik a parlamentek az egyes kirekesztett csoportokat. Kirajzolódott azoknak a ***parlamenti inklúziós-információs politikáknak az európai gyakorlata***, amelyek összességükben megalapozhatnak, egy inkluzívabb e-parlamentet. Képet kaptunk arról, hogy jelenleg az ***európai parlamentek milyen fejlettségi szintet értek el*** ezen a területen. A kutatás alapján, az európai parlamentek tapasztalata szerint ***az Internet (parlamenti weboldal) vált a legfontosabb információs- csatornává a parlamentek és az állampolgárok között.*** Ez valószínűsíti a dolgozat egyik meghatározó gondolatát, hogy az e-parlament valamelyik típusa válhat a jövő parlamenti modelljévé ebben a megközelítésben. A kutatás alapján a különböző ***parlamenti információs csatornák komplementer módon, azaz egymást kiegészítve működnek.*** A parlamenti információk hozzáféréseinek jogi szabályozására többféle megoldás létezik, de az információszabadságról szóló törvény meghatározó. Fontos megemlíteni a fogyatékos személyeket támogató anti-diszkriminációs törvények jelentőségét is. A parlamentek elsősorban a fogyatékos személyeket és idősöket emelik ki a lehetséges kirekesztett csoportok közül. A parlament információs szolgáltatásait használó ***kirekesztett csoportok élethelyzetei,***



*problémái és érdekkijáró képességük egymástól nagymértékben különbözik, ez indokolja, hogy a parlamentek eltérő módon, célzottan szólítsák meg őket.* Egyes kirekesztett csoportok szervezettségük miatt jobban informáltak, például egyes országokban éppen a fogyatékos emberek lobbi-csoportját nevesítették. Fontos a folyamatos információcsere, a kirekesztett csoportok célzott megszólítása. Vannak arra utaló jelek, hogy az emberek az első kézből kapott információkat – közvetlen információs csatornákat - részesítik előnyben. Az egyes információs csatornák közötti csere létezik, főként a papíralapú anyagok és az élő közvetítések (TV, rádió) tekintetében. *A parlamentek weboldalai rohamosan váltják fel a hagyományos információs anyagokat. Az informáltak és informálatlanok közötti információs egyenlőtlenségeket a válaszadók többsége növekvőnek észleli. Sokkal aktívabb és inkább folyamatszerű az információszerzés és a kutatás alapján valószínűsíthető, hogy a politikai-információs csatornákon történő inklúzióknak és párbeszédnek folyamatszerűnek (és nem kampányjellegűnek) kell lennie.*

#### 5.4 Tézisek

Mielőtt az inkluzív e-parlament modelljét is összegezném, lássuk, hogy az eddigiek alapján hogyan alakultak *a kutatás tézisei.*

A kutatás fő célkitűzésit *3 elméleti tézis formájában* is meghatároztam. Itt a kutatás alap gondolatait fogalmaztam meg, így azok a hagyományos módon nehezen igazolhatók vagy vethetők el. Inkább az elméleti fejezetekben leírtak összegzéseként és az empirikus parlamenti kutatás eredményeivel összhangban tudom azokat értelmezni. Mindezt figyelembe véve erről a három téziszről az alábbiak állapíthatók meg.

Az *első tézis szerint a társadalmi kirekesztés több dimenziója között, azok egyikeként politikai dimenzióról is beszélhetünk mely a Marshall által megfogalmazott állampolgáriság politikai elemének hiányát fedi.* A marshalli, egymással összefüggő, az állampolgáriságot alkotó elemek teóriáját kötötte össze *Josh Berghman a társadalmi kirekesztés gondolkörével* (Berghman 1999, 34) ezzel egy, az *empirikus kutatásokban* is *alkalmazható* megközelítést kínálva. Ez az elmélet sikerrel kecsegtetett a kimaradók problémájának jobb megértéséhez is, így az e-parlament modell szociális, inkluzív sajátosságainak megfogalmazásában. Berghman Marshall állampolgárság értelmezéséből kiindulva úgy véli, hogy a társadalmi kirekesztés az állampolgári jogok sérelmeként értelmezhető. Ezért a *társadalmi kirekesztés politikai dimenzióját*

*Berghman a demokratikus és jogi rendszerből történő kirekesztésként határozta meg.* Lényegében ugyanarról van szó, mint Marshallnál, csak a másik oldalról közelítve. Ami az egyik oldalon politikai jog, ha valaki ehhez nem fér hozzá (pedig szeretne), akkor az a kirekesztés egyik formája. A politikai aktivitásból való kimaradás dimenziójának vizsgálatát empirikus kutatásokban is alkalmazták a szociálpolitikában, például Burchardt (2000, 388-399). Így ennek a tézisnek a gondolata már korábban megjelent a szakirodalomban és empirikus kutatásokban is. Ez a kutatás annyiban tett mindehhez hozzá, hogy **a marshalli elmélet alapján** a politikai jog intézményén, **az európai nemzeti parlamentek példáján keresztül** vezette le és erősítette meg mindezt. Egyúttal úgy vélem sikerült jobban körvonalazni és pontosabban leírni a társadalmi kirekesztés politikai dimenzióján belül a **politikai-információs kirekesztés fogalmát**. Az európai parlamentek példáján is látható, ahogyan körvonalazódtak azok az egyenlőtlenségek melyek például a parlamentek egymást váltó információs csatornáin keresztül manifesztálódnak. Mindez **ennek a tételnek a helyességét is valószínűsíti**. A társadalmi kirekesztés politikai dimenziójának vizsgálata más politikai intézményi megközelítésben is további kutatásokat igényel.

*A második tézis szerint Az Internet elterjedése és az információs szabadságról szóló törvények megjelenése Európában növelte az állampolgárok információs és participációs lehetőségeit a parlamentekben. Egyidejűleg azonban növelték a társadalmi kirekesztést is, a politikai információs-részvételi dimenzióban.*

A tézis első mondatát más források is megerősítik, így inkább kiindulópontnak tekinthetjük. Ebben a tézisben ezért a második mondat fontos, hiszen a szakirodalomban mindenhol az új információs- és participációs lehetőségek pozitív oldalát hangsúlyozzák annak további hatásairól megfélekedve. A tételt a 2. fejezet elméleti része és az európai parlamenteket feltérképező empirikus kutatás eredményei egyaránt erősen valószínűsítik. Konkrétan elsősorban az egyes parlamenti információs csatornák egymást felváltó változása és a parlamenti válaszadók tapasztalatai egyaránt a tétel helyességét erősítik. Mindez annak ellenére igaz, hogy a parlamentek éppen a jobb informáltság és az új típusú részvételi eszközökben látják az inklúziót.

*A harmadik tézis szerint Az Internet hatására a modern demokráciák a növekvő állampolgári részvétel irányába fejlődhetnek, melynek megvalósulását gátolja a*

*politikai-információs kirekesztés ténye. Ennek feloldására a parlamentek valamiféle inklúziós variációja (modellje) jelenthet megoldást.*

A szakirodalom alapján ennek első része nem igazolható és nem is vethető el. Az új típusú részvételre találhatunk példákat, így a már megvalósult, jelenleg is működő parlamenti e-petíciós rendszereket és parlamenti e-fórumokat. Ezek azonban jelenleg inkább kivételek és nem elterjedtek. A demokráciaelméletek egyik alapvető kérdése, hogy a politikát a szűk elitek vagy éppen az aktívabb állampolgári részvétellel kiegészült, összetettebb politikai részvételi viszonyok határozzák meg, erről az első fejezetben esett szó részletesen. Annyit tudhatunk, hogy az új média, az Internet egészen hatékony információs- és participációs lehetőségeket kínál az állampolgárok számára és ez a jövőben valószínűleg tovább fejlődik. Azt nem tudjuk, hogy ez mennyire lesz meghatározó vagy csak jelképes elem. Körvonalazódik az egyre növekvő igény valamiféle részvételre, de az beleütközik a hagyományos demokráciák intézményi struktúrájába. Így a demokrácia teóriák alapproblémája továbbra is aktuális, vagyis az állampolgári participáció és az állampolgári kezdeményezések politikai napirendre kerülésének kérdése. Ennek a dolgozatnak a legfontosabb eredménye, hogy a jelenlegi jó gyakorlatokat továbbgondolva *leírható egy ideáltipikus parlamenti modell, az inkluzív e-parlament modellje*, mely ezekre választ kínál.

## **5.5 Az inkluzív e-parlament modelljének legfontosabb összetevői**

Az utolsó tézis válaszaként fogalmaztam meg az inkluzív e-parlament modelljét, mely az értekezés meghatározó gondolata. Ebben *egyidejűleg jelenik meg az e-demokrácia és az inklúzió gyakorlata az állampolgár, a parlament és a képviselők közötti interaktív kommunikáció gyakorlatában*. Egyes elemei (parlamenti e-vitafórumok, elektronikus petíció) inkább az *e-parlament* témakörébe sorolhatók, míg más elemei (hagyományos információs csatornák fenntartása és erősítése, kirekesztett csoportokkal történő hagyományos konzultációk, állampolgári kompetenciák erősítése, oktatási és részvételi programok a parlamentekben stb.) pedig inkább *a parlamentek inklúziós politikájának* részéhez sorolhatók. Vannak olyan elemek is melyet pedig *a kettő közös halmazában, az e-inklúzió* fogalomkörében lehet említeni: idesorolható minden olyan példa és gyakorlat, amely az egyes kirekesztett csoportokat webes (vagy mobilkommunikációs) eszközökkel céloz meg. Példaként említhetők a vak- és gyengénlátó embereknek készített parlamenti oldalak.

A modell az alábbi *főbb összetevőkre* tagolható: *információs rész, információs csatornák, állampolgári fórum és e-petíció.*

## 5.6 Információs oldal

Az *információs összetevő* napjainkra elsősorban, de nem kizárólag a *parlamentari weboldalt* fedi. Mindez nemzetközi parlamenti sztenderdek és az információs szabadságról szóló törvények alapján tartalmazza a parlamentek napirendjét vagyis programját a kormány, mint a legfontosabb törvénykezdeményező jogalkotási tervét és a hosszabb időszakokra vonatkozó, de már benyújtott, a parlament előtt fekvő törvényalkotási programot egyaránt. Elérhető a *plenáris ülések* teljes képi-hang és szöveges anyaga, vagyis jegyzőkönyvei. Hozzáférhetők a *bizottsági jegyzőkönyvek* is. Mostanra fokozatosan hozzáférhetővé váltak a bizottsági ülések szó szerinti jegyzőkönyvei, ezek képi- és hanganyagával egyidejűleg (kivéve a törvény által meghatározott körbe eső titkosított vitákat és dokumentumokat, ez országonként változó szabályozású). Szintén alapvető információs tartalom a *szavazási adatok köre*. A *képviselői adatok* nem csupán a törvényalkotási aktivitást, hanem a demokratikus közéletben olyan fontos adatokat is tartalmaznak, mint például egy képviselő életrajza, végzettsége, társadalmi aktivitása vagy éppen családi állapota. Végül nagy jelentőséget tulajdonítok a könnyen elérhető és egyszerűen megfogalmazott, a *parlament működését leíró dokumentumoknak, folyamatábráknak stb.* *Fontos, hogy a parlamenti adatbázis jól archivált és visszamenőleg is kereshető legyen.*

## 5.7 Információs csatornák és célcsoportok

Az információs csatornák elsősorban *a célzott kirekesztett csoportok felől érthetők meg*. A kutatás alapján *két alaps csoportot* lehet megkülönböztetni. Egyrészt *akik a társadalmi kirekesztés tágabb értelmében is kirekesztettek* például alacsony iskolai végzettségűek, szegények, fogyatékos emberek stb. Másrészt azok, *akik a társadalmi kirekesztés irodalomban egyébként nem számítanak kirekesztettnek, azonban a politikai információs-részvételi dimenzióban* valami oknál fogva *mégis azzá válnak*. Például az *idősek egy része* (nem ismerik az IKT eszközöket) illetve teljesen más okokból *a fiatalok* (tudáshiány, érdektelenség stb. okán) *egy jelentős része*. Ez a két

utóbbi csoport (és ott sem mindenki) kizárólag *a társadalmi kirekesztés információs-politikai dimenziója szempontjából számít kirekesztettnek, másban azonban nem.*

*A fiatalok képezik* az inkluzív e-parlament modellje által megszólítani kívánt egyik *legfontosabb célcsoportot.* Elsődleges információs-részvételi csatornának tekintem a fiataloknak szóló külön parlamenti interaktív weboldalakat. A másik, azok a különböző demokrácia-oktatási és részvételi-szimulációs programok, amelyeken a parlament épületében a diákok személyesen is részt vehetnek. Mind a különböző információs webes tartalmak, mind a részvételi programok témái között a társadalmi inklúzió és az állampolgári ismereteknek szükséges szerepelnie. Törekedni kell a törvényalkotás valódi elemeinek megjelenítésére részvételi eszközökkel (pl. vita, szavazás stb.) Bizonyos esetekben a fiatalok szimulációs diszkussziójának eredményeként megfogalmazott javaslatok a parlamenti bizottság elé kerülhetnek valódi tárgyalásra, megfontolásra. Fontos a parlamenti demokrácia-oktatási programokat külső, hosszabb idejű oktatási programokkal is összekötni, továbbá az iskolákat és civil szervezeteket bevonni.

Az *idősek* által korábban használt és bejáratott információs csatornák eltűnőben vannak. Ezért a parlamenti *rádió- és televízió-közvetítés* fenntartása, sőt bővítése meghatározó jelentőségű számukra. A *hagyományos telefonos és levelezési állampolgári szolgáltatások* szintén idetartoznak.

*A fogyatékos emberek így vak, mozgássérült és siket emberek számára az akadálymentesített parlamenti épület* alapvető fontosságú. (A parlamenti épület meglátogatásának érzelmi jelentőséget tulajdonítok, melyet az állampolgári közösséghez tartozás eleme, igaz mindez az összes állampolgári csoport számára fontos). A vak személyek számára is látogathatóvá tehető a törvényhozás épülete, így például kitapintható makettek alkalmazásával. Számukra azonban a legfontosabb információs és részvételi csatorna a speciális vak- vagy gyengénlátó személyeknek szóló parlamenti weboldal. *Siket- és nagyothalló állampolgárok* számára *a jelnyelvi tolmácsolás* jelenti a megoldást, mely a webes tartalmakban is megjelenik, például az ülések videó-archívumában lekérhető a jelnyelvi tolmácsolás bejátszása. Az *alacsony iskolai végzettségűek* és digitális írástudatlanok számára kulcsfontosságú a parlamenti televízió- és rádióközvetítés, amiről már sokszor szó esett a kutatás más részeiben is. A *szegények bevonására* mind a személyes részvételen alapuló *parlamenti vitafórum* mind a *fókuszcsoport* alkalmasnak bizonyulhat. Különösen fontosnak tartom a szegények és mélyszegények nézőpontjának közvetlen megjelenését a

törvényalkotásban, hiszen az ő életviláguk teljesen eltér a politikai döntéshozókéétól. Az *elszigetelt településeken élőknek* olyan információs és részvételi csatornákra van szükség, mely közvetlen kapcsolatot teremt ezen területek élők és a nemzeti parlament között. Így sok esetben kikerülhető a helyi politikai elit, ezért számukra elsősorban a parlamenti Internet és az állampolgári fókuszcsoportok jelentenek megoldást. A különböző *kisebbségek* és a bevándorlók, menekültek esetén a *kisebbségek nyelvén* és a legfontosabb idegen nyelveken írt webes parlamenti- és jogi témájú tartalmakat, elsősorban összegzéseket, aktualitásokat leíró anyagokat fontos kiemelni. Részvételi módszerként itt is inkább a fókuszcsoportokra lehet a hangsúlyt helyezni. Nem köthető egyetlen specifikus állampolgári csoporthoz sem, bár a kirekesztett csoportok számára különösen létfontosságú a nyilvános állampolgári parlamenti **tájékoztató központok intézménye**. A hagyományos írásban és telefonon is működő szolgáltatások a kirekesztett csoportok informáltságát erősítik, mert segítségükkel áthidalhatják információs- és tudásbéli hiányosságait.

## 5.8 Online állampolgári vitafórumok

Ennek a parlament mindhárom fő funkciójában szerepet kell kapnia, így a *törvényalkotásban, a kormány ellenőrzésében és a politikai vitában*. Az állampolgári fórumoknak többféle útja és megoldása is lehetséges. Egyfelől az *állampolgári online vitafórumban a kormány* (vagy képviselők, bizottság tehát a hivatalos politika által) kezdeményezett tervezeteket és *javaslatokat véleményezik*, kritizálják és próbálják formálni, módosítani a fórumon. Másfelől az *állampolgárok által önállóan felvetett témák* és javaslatok véleményezése történik itt. Harmadikként az állampolgári fórumon nem a törvényalkotás, hanem a kormány ellenőrzése is folyhat, elsősorban a vizsgálóbizottságok vagy az állandó bizottságok vizsgáló albizottságai vagy az állandó bizottságok kormányt ellenőrző funkciójához kapcsolódva. Mindhárom típusú állampolgári konzultációs rendszer része az inkluzív e-parlamentnek. Technikailag lehetőség szerint azonos webes felületen, azonos bejelentkezéssel, azonos moderálási elvekkel. Az online állampolgári fórumokat *fontos összekötni az offline konzultációkkal*, tehát hagyományos konzultációkkal és az ugyanebben a témában tartott állampolgári csoportmegbeszélésekkel és szakértői, civil és érdekvédelmi szervezetekkel történt konzultációkkal. A *konzultációkat az illetékes állandó bizottság fogja össze*, de fontos, hogy létezzen csak ezzel a kérdéssel foglalkozó adminisztratív

egység és munkatársak, tekintettel a bizottságok leterheltségére. A fórumnak **a parlamenthez hivatalosan is kapcsolódnia kell**, nem jó megoldás ha azon kívül működik, mert akkor azok eredménye nem hasznosul, nem kapcsolódik a törvényalkotási, ellenőrzési, politikai folyamatokba. A fórumokat moderálni kell, időben az egyes témákat korlátozni annak érdekében, hogy konkrét végeredmény szülessen. A fórumok célja nem kizárólag a törvény vagy módosítás, mint végeredmény, hanem a résztvevő állampolgárok **részvétele önmagában is cél**, továbbá **a fórum léte és az abban való részvétel** lehetősége (legyen az online vagy offline) mint **állampolgári jog**, függetlenül attól, hogy valaki használja-e vagy sem. A fórumrészvétel joga legyen tágabb és abban **részt vehessenek olyanok is, akiket az ügy érint, de nem rendelkeznek állampolgársággal** (bevándorlók, kisebbségek, menekültek, az országban élő külföldiek stb.). Így a fórumokat egy tágabb értelemben vett társadalmi tagság, **állampolgáriság** (tehát nem a kizárólag jogi értelemben használt **állampolgárság**) irányába lehet vinni. **Az online állampolgári vitafórumok lényege, hogy itt a kormány és a képviselők által kezdeményezett javaslatokat vitatják és kezdeményezhetik azok módosítását.**

## **5.9 Állampolgári e-petíció - az állampolgári napirend új útja**

**Az állampolgári e-petíció és az ehhez kapcsolt e-fórumban az állampolgári kezdeményezés az első, ehhez lehet csatlakozni és ezt lehet a petíciós e-fórumon megvitatni.** A modellben minden **állampolgárnak joga** van petíciót benyújtani. Azzal a parlamentnek foglalkoznia kell és válaszolni rá. A petíciós jog kiterjesztése pedig **erősíti a demokratikus részvételt** az állampolgári kezdeményezések lehetőségét és a kirekesztett csoportok részvételi lehetőségét is. Szükséges fenntartani a **petíció, mint törvénykezdeményezés** és egyidejűleg, **mint panasz** intézményét, **utóbbi a kirekesztett csoportok egyik erős érdekérvényesítő eszközévé válhat.** **A különböző petíciós formák (papír, email, online form) nem teremthetnek különbségeket**, mindegyiket tartalma alapján kell elbírálni. **Technikailag többféle formátumban** lehet benyújtani: papíron, e-mailben, online form-on keresztül. A petíciós rendszer azonos **felhasználóbarát kezelési felülettel kötik össze az online vitafórumokkal.** **A vitafórumokból azonnal petíciót lehet indítani**, amihez a regisztráltak csatlakozhatnak. **A petíciókat automatikusan visszautasítják** ha:

- a. Ugyanabban a témában azonos tartalommal már létezik korábbi petíció;

- b. Sértő nyelvezetű;
- c. Komolytalan, vicces petíció (mindenkinek ingyen sör stb.).

A petíciók szabályszerűségének elbírálása a **Petíciós állandó bizottság** feladata. A petíciókat *elsőként a Petíciós bizottság tárgyalja meg*. A *törvényalkotási témájú* petíciókat a petíciós bizottság *továbbküldi a témában illetékes állandó bizottságnak* további tárgyalásra (mezőgazdaság, szociális ügyek stb.). A petíciókat – a bizottság döntésétől függően – **állampolgári riportőr** (ő egy parlamenti képviselő, bizottsági tag) képviseli és viszi tovább a parlamenti tárgyalási- és döntéshozatali mechanizmusban. *Meghatározott* - ez a szám országonként eltérő lehet - *számú aláírással támogatott petíciót a parlamentnek (plenáris) napirendjére kell vennie*, meg kell vitatnia. A *petícióra adott válaszok elérhetőek és kereshetőek* a petíciós adatbázisból, mely a parlamenti weboldaltól elérhető és kereshető. Célravezető lenne *egységes európai e-petíciós rendszer kialakítása*, ahol az uniós, nemzeti parlamenti, sőt kormány szintű petíciókat egységes webes felületen lehetne indítani.

## 5.10 Záró gondolatok

Az *inkluzív e-parlament modellje nem kínál új e-demokráciát*, hanem a meglévő, intézményesült parlamenti mechanizmusokba integrálja az új információs- és részvételi módszereket. Nem végleges, hiszen napjainkban is mind az intézményi gyakorlat, mind az elméleti kutatások által folyamatosan formálódó kérdésekre keres válaszokat. A modell erősségének tekintem, hogy elsősorban **az európai parlamenti gyakorlatra alapoz**. **Választ kínál a különböző, az információs-politikai kirekesztés szempontjából kirekesztett társadalmi csoportok bevonására az információs-részvételi dimenzióban**. Egyidejűleg beviszi az **állampolgári napirendet és részvételi lehetőségeket a parlamentek működésébe anélkül, hogy a képviseleti elvet érdemben csökkentené**. Mindezeket keresztül csökkenti a politikai információs-részvételi egyenlőtlenségeket és a kirekesztést. Ezáltal erősíti az állampolgáriság politikai dimenzióját és ezen keresztül az állampolgáriság egészét a Marshall által is megfogalmazott keretekben. Ebben a parlamenti modellben a szűk jogi értelemben vett állampolgárság helyett egy, a valós társadalmi tagságot megjelenítő tágabb és befogadóbb állampolgáriság körvonalazódik.



*Bízom benne, hogy ezzel a kutatással és doktori értekezéssel hozzájárultam a téma jobb megismeréséhez és az inkluzív e-parlament modelljével az új utak kereséséhez.*

## Felhasznált irodalom és források

**Almond**, Gabriele A. (1993): The early impact of Down's An Economic Theory of Democracy on American Political Science In: Gofman, Bernard (szerk.): Information, Participation and choice – An Economic Theory of Democracy in Perspective. Ann Arbor the University of Michigan Press, pp. 201–207.

**Anderson** et al (1995) Universal acces to Email feasibility and societal implications In: Benjamin M. Compaine (szerk): The Digital Divide: Facing a Crisis Or Creating a Myth? Cambridge: MIT Press, pp. 243–263.

**Atkinson**, Tony (1998): Társadalmi kirekesztődés, szegénység, munkanélküliség. Esély, 4. sz. 3–18. o., Uo. 8. oldal

**Barry**, Brian (1998): Social exclusion, social Isolation and the Distribution of Income CASE Paper 12., Centre for Analysis of Social Exclusion, p. 15.

**Bayer** József–**Hardi** Péter (1985): Pluralizmus, viták a polgári pluralizmus koncepciókról. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, pp. 7–14.

**Behrouzi**, Majid (2006) Democracy as the political empowerment of the citizen: direct-deliberative e-democracy. Lanham: Lexington Books, pp. 11–20.

**Béland**, Daniel (2007): The social exclusion discourse: ideas and poilicy change. The policy Press, pp. 125–133

**Bellamy**, Christine 2000. Modelling electronic democracy: towards democratic discourse for an information age. In: Jens Hoff et al (szerk.) Democratic governance and new technology. Routledge/ECPR Studies in European Political Science, pp. 34–56

**Beninger**, James R. (2004): Az irányítás foradalma – Az információs társadalom technológia és gazdasági forrásai. Budapest: Gondolat-Infonia, pp. 29-32; pp. 684–701.

**Berghman**, Josh (1995) Social exclusion in Europe: Policy context and analytical framework In. Graham Room (szerk.): Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion, pp. 20–21.

**Berghman**, Josh (1999): Szociális védelem és szociális minőség Európában In: A Szociális Európa, Esély különszám, p. 34. oldal

**Bessette**, Joseph M. in Deliberative Democracy (1980): The Majority Principle in Republican Government, Robert Goldwin és William Schambra (szerk.): How Democratic is the Constitution? Washington DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research

**Bevelander**, Pieter és **Pendakur**, Ravi (2008): Electoral Participation as a measure of Social Inclusion for natives, Immigrants and descendants in Sweden. Institute for Study of Labour, pp.19–21.

**Birch**, Anthony H. (1993) The concepts and theories of modern democracy. London: Routledge, p. 45.

**Black**, Duncan (1948) On the Rationale of Group Decision-making. Journal of Political Economy, 56. pp. 23–34.

**Bohman**, James és **Rehg**, William (1997): Deliberative democracy – Essays on Reason and Politics, Cambridge: MIT Press, pp. 12–14. oldal

- Britannica Hungarica Világenciklopédia** IX. kötet (1997): Információelmélet és információ-feldolgozás címszavak. Budapest: Magyar Világ Kiadó, pp. 343–345.
- Burchardt, T., Le Grand, J., and Piachaud, D.** (1999) „Social exclusion in Britain 1991–1995”. *Social Policy and Administration*, 33 (3), pp. 227–244.
- Burchardt Tania** (2000): *Social exclusion: Concepts and evidence in Broadline Europe*. pp. 388–399. oldal
- Cabrera Alvaro** (2003): A plenáris ülés a Szejmben és a Szenátusban. In: Dr. Soltész István (szerk.): *A plenáris ülés 2. rész*. Budapest: Parlamenti Módszertani Iroda, p. 264.
- Cabrera Alvaro** (2007) *Az Országgyűlés 2007. évi nyilvános tájékoztatási szolgáltatásai* In.: *Magyarország Politikai Évkönyve 2007*.
- Cabrera Alvaro** 2007: *Az Országgyűlés nyilvános tájékoztatási szolgáltatásai 2000–2006 Magyarország politikai Évkönyve*
- Castel, Robert** (1998) *A szociális kérdés alakváltozásai – a bérmunka krónikája*. Szociálpolitikai Értesítő Könyvtára. Kávé Kiadó, pp. 353–359 ; pp.379–411.
- Castells, Manuel** (2005) *A hálózati társadalom kialakulása - Az Információ kora gazdaság, társadalom és kultúra I. kötet*. Budapest: Gondolat-Infonia, pp. 116 – 118.; pp. 283 – 290.
- Chandwick, Andrew** (2006). *Internet politics: States, Citizens, and New Communication Technologies*. Oxford University Press, pp. 84–87.
- Cohen, Stephen and Zysman, John** (1987): *Manufacturing matters the Myth of Postindustrial Economy*. New York basic books
- Crystal, David** (szerk.) (1992): *Cambridge Enciklopédia*. Budapest: Maecenas kiadó, p. 951.
- Dahl, Robert A.** (1996): *A pluralista demokrácia dilemmái*. Budapest: Osiris Kiadó, pp. 12–16.
- DiMaggio Paul, Hargittai Eszter et al** (2001) *From Unequal Access to Differentiated Use: A Literature Review and Agenda for research on Digital Inequality*. Princeton: Russel Sage Foundation, pp. 16 –21.
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C., & Shafer, S.** (2004). *Digital Inequality: From Unequal Access to Differentiated Use*. In: K. Neckerman (szerk.): *Social Inequality*. New York: Russell Sage Foundation, pp. 355–400.
- DiMaggio, Paul et al** (2001) *Social Implications of the Internet*. *Annu. Rev. Sociol.*, pp. 307–335.
- Downs, Anthony** (1957): *An Economic Theory of Democracy*. Harper Collins Publishers, pp. 208–219.
- Dr. Soltész István** (2007): *A magyar Országgyűlés*. Budapest: Parlamenti Módszertani Iroda, pp. 195–196
- Dryzek, John S.**: *Discursive Democracy: Politics, Policy and political Science*. New York: Cambridge University Press
- Edelman, Murray** (1988): *A politikai hírek kétértelműségei. Constructing the political spectacle*. In: Angelusz Róbert et al (szerk). *Média, nyilvánosság, közvélemény - Szöveggyűjtemény*. Budapest: Gondolat Kiadó

- Englefield**, Dermot (szerk). (1990). Parliamentary libraries and information services Camera dei deputati ECPRD Roma 5–20.
- European Social Policy** – A Way Forward for the Union – A White Paper COM(94) 333, 1994. július
- Farkas** János (2002) Információs vagy tudástársadalom? Budapest: Infonia-Aula, pp. 51–52.
- Ferge** Zsuzsa: Az EU és a kirekesztés. In. Esély 2002/6. 5–6.
- Ferge** Zsuzsa (2000): Elszabaduló egyenlőtlenségek - Állam kormányok civilek. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, p. 129.
- Fisichella**, Domenico (2004). A politikatudomány alapvonalai – Fogalmak, problémák elméletek. Budapest: Osiris, pp. 252–257.
- Gerhardt**s Jürgen (2007): A politikai nyilvánosság. Kísérlet a rendszer- és cselekvéseméleti meghatározásra In. Angelusz Róbert et al (szerk) Média nyilvánosság közvélemény – Szöveggyűjtemény, Budapest: Gondolat, pp. 633–648.
- Green**, Donald és **Shapiro**, P. Ian. (1994): Pathologies of rational choice theory: a critique of applications in political science. New Haven: Yale University Press, pp 1–13
- Griffith**, Jeffrey–**Griffith**, Jane Bortnick és **Casini**, Gherardo (2010): World E-parliament Report 2008, Global Centre for ICT in Parliament, United Nations
- Goldschmidt**, Cathy és **Ochreiter**, Leslie (2008): Communicating with Congress How the Internet has Chaneged Citizen Engagement based on Survey Research by Zogby International, Congressional Management Foundation
- Grofman**, Benard (2003). Politikai gazdaságtan: a downsi perpektíva. In. Robert E. Goodin és Hans Dieter Klingemann (szerk.): A Politikatudomány kézikönyve. Budapest: Osiris
- Hargittai** Eszter (2008). The Digital Reproduction of Inequality. In: David Grusky (szerk): Social Stratification. Boulder, CO: Westview Press, pp. 936–944.
- Juhász** Gábor, **Taller** Ágnes (2005) A társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem az EU új tagállamaiban, Esély 2005/6. 23–26.
- Kies**, Raphael et al (2004): Evaluation of the use of new technologies in order to facilitate democracy in Europe, Working paper 3.
- Kochenov**, Dimitry (2007): EU influence on the Citizenship Policies of the Candidates Countries: The Case of the Roma Exclusion in the Chech republic Journal of Contemporary Research Vol. 3, No. 2., pp. 124–140.
- Lánczi** András (2000):. Demokrácia és politikatudomány. Budapest: Aula, pp. 194–198.
- Lánczi** András (2005): Diktatúrák és demokráciák In. Gallai Sándor és Török Gábor (szerk.): Politika és poltikatudomány. Budapest: Aula, pp. 205–207
- Le Grand**, Juliand (2003) Individual Choice and Social Exclusion. CASEPaper 75. London, pp. 1–11.
- Levitas**, Ruth (1999): Defining and measuring social exclusion: a critical overview of current proposals. In: Radical Statistics, pp.1–3

- Mann**, Michael (1996): Marshall's theory. In: Martin Bulmer, Anthony M. Rees (szerk): *Citizenship Today: The Contemporary Relevance of T.H. Marshall*. Routledge, pp.125–127.
- Mansbridge–Beyond**, Jane J. (1980): *Adversary Democracy*. New York: Basic Books, p. 103.
- Marshall**, T. H. (1991): Az állampolgáriság fejlődése a 19. század végéig. In: Ferge Zsuzsa és Lévai Katalin (szerk): *A jóléti állam*. Budapest: ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke és a T-Twins Kiadó, pp. 50–59.
- Narayan, D., Patel, R., Schafft, K., Rademacher, A. és Koch-Schulte, S.** (1999): *Voices of the poor: Can Anyone hear Us?* New York: Oxford University Press for the World Bank
- Olson**, Mancur (1997): *A kollektív cselekvés logikája*. Budapest: Osiris Könyvkiadó
- Päivärinta**, Tero és **Sæbø, Øystein** (2006): Models of e-democracy In: *Communication of the Association for Information Systems*. Volume 17. , pp.818–830.
- Palier**, Bruno (1997): A 'Liberal' dynamic in the transformation of the French welfare system In: Jochen Clasen (szerk.): *Social insurance in Europe*, Bristol: Policy Press University of Bristol, p. 102.
- Ritoók** Zsigmond, Sarkadi János, Szilágyi János György (1984): *A görög kultúra aranykora*. Budapest: Gondolat. Pp. 343–344.
- Robb**, Caroline M. (2002) Can the poor influence policy? Participatory poverty in the developing world. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, pp. 26–28.
- Rosanvallon**, Pierre (2000) *The New Social Question: Rethinking the Welfare State*. Princeton University Press
- Schumpeter**, Joseph A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy* Routledge. [2006-os kiadás] 269–273
- Shafir**, Gershon (1998) Introduction: The evolving Tradition of Citizenship In: Gershon Shafir (szerk.) *The citizenship debates – A reader* University of Minnesota Press Minneapolis – London 1–27.
- Szalai** Júlia (2002) A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon. (Bevezető megjegyzések a fogalomhasználatról) In: *Szociológiai Szemle* 2002/4. 34–50.
- The Electoral Commision and the Hansard Society**: An audit of political engagement 3 research report, March London 2006, 5–9. oldal
- The Electoral Commision and the Hansard Society**: An audit of political engagement 3 research report, March London 2006, 7-8.; 31–32. oldal
- Thorp, R., Stuart, F. és Heyer, A.** (2005) When and how far is group formation a foute out of chronic powerty? *World Developement*, 33/6 907–920. oldal
- Towsend**, Peter (1991): Szegénység elméletek In.: **Ferge Zsuzsa, Lévai Katalin** (szerk.): *A jóléti állam*. Budapest: ELTE Szociológiai Intézet és T-Twins, p. 192.

### ***Felhasznált jogszabályok***

Alkotmány, 1949. évi XX. törvény

Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény

Európa Parlament 1353. számú határozata (2003)

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról.

46/1994. (ix. 30.) országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság Országgyűlésének házszabályáról

### ***Hivatkozott Internet oldalak***

[www.Internetworldstats.com](http://www.Internetworldstats.com)

<http://laptop.org/en/vision/mission/index.shtml>

<http://www.econlib.org/library/Enc/PublicChoiceTheory.html>

<http://www.eu-participation.eu/lex-is/>

<http://www.parlamentidiainfo.hu/>

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta03/ERES1353.htm>

<http://hu-hu.facebook.com/>

<http://iwiw.hu/>

<http://www.erepresentative.org/about.htm>

<http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/2315-society-poverty-exclusion.pdf>

<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=960>

[http://ec.europa.eu/employment\\_social/spsi/poverty\\_social\\_exclusion\\_en.htm](http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/poverty_social_exclusion_en.htm)

<http://www.parlament.hu/>

<http://www.ipu.org/english/parlweb.htm>

<http://www.europai-allampolgari-konzultacio.eu/content/projektrol>

<http://www.ecprd.org>

<http://www.IKTparliament.org/index.php>

<http://www.hansardsociety.org.uk>

<http://www.IKTparliament.org/index.php>

<http://www.IKTparliament.org/index.php>

[http://mvgyosz.budapest.hu/engine.aspx?page=mvgyosz\\_honlapokhoz\\_szempontsor](http://mvgyosz.budapest.hu/engine.aspx?page=mvgyosz_honlapokhoz_szempontsor)

<http://www.ipu.org/cntr-e/web.pdf>

<http://www.freedomhouse.org>

[www.magyarország.hu](http://www.magyarország.hu)

<http://www.mhk.hu>

## Függelék

### 1. ECPRD tagországok listája

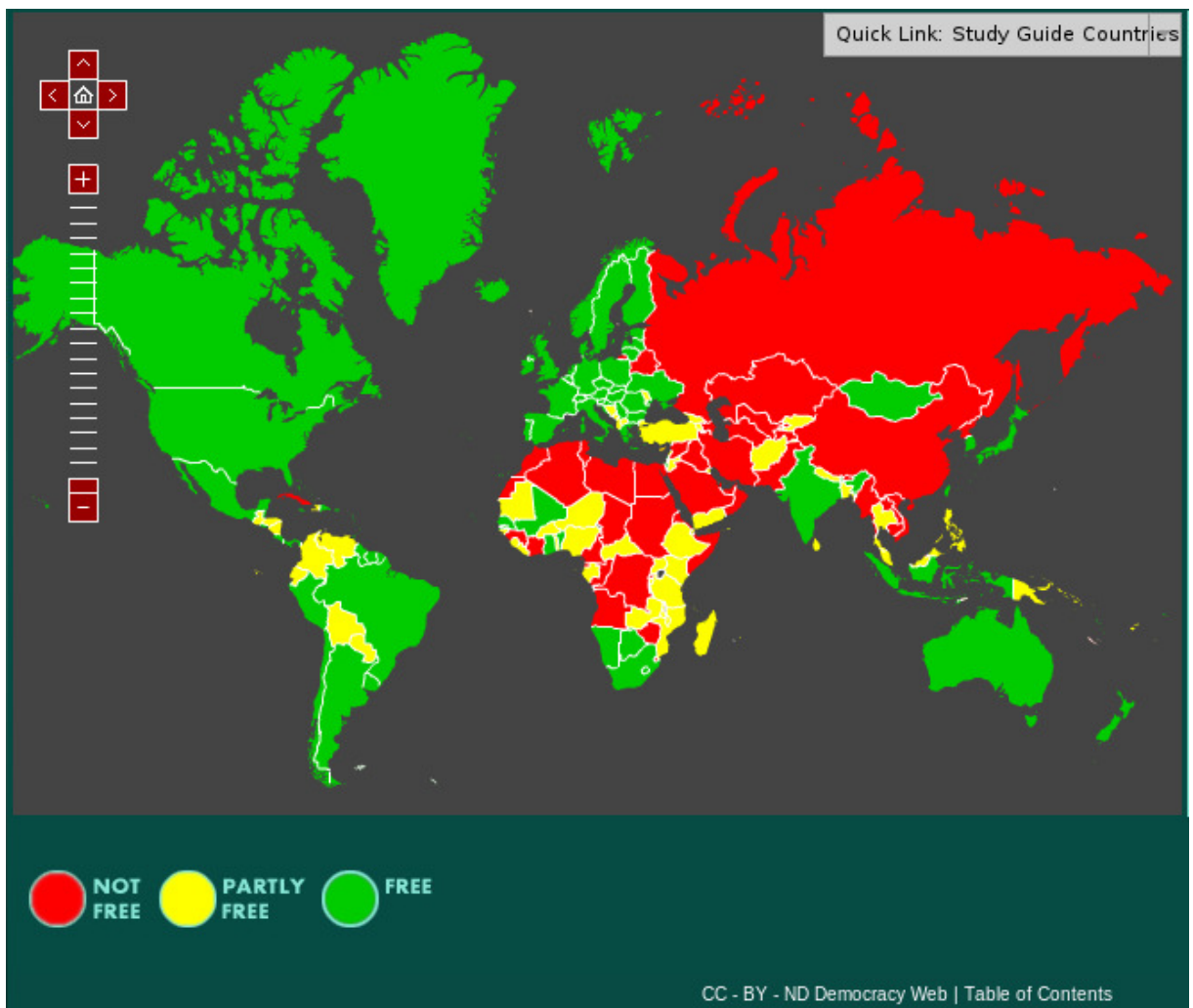
A 3. fejezetben kiküldött kérdőív az ECPRD (The European Center for Parliamentary Research and Documentation) parlamenti válaszadói kapták. Az itt megfogalmazott válaszok a nemzeti parlamentek hivatalos álláspontját jelentik. Az alábbi európai nemzeti parlamentek tagjai ennek az együttműködésnek ( az angol elnevezés mellett a nemzeti nyelvű megnevezés is szerepel):

- Albania (Assembly),
- Andorra (Consell General),
- Armenia (National Assembly),
- Austria (Nationalrat and Bundesrat),
- Azerbaijan (National Assembly),
- Belgium (Chambre des Représentants and Sénat),
- Bosnia and Herzegovina (House of the People and House of Representatives),
- Bulgaria (National Assembly),
- Croatia (Sabor),
- Cyprus (House of Representatives),
- Czech Republic (Chamber of Deputies and Senate),
- Denmark (Folketing),
- Estonia (Riigikogu),
- Finland (Eduskunta),
- France (Assemblée Nationale and Sénat),
- Georgia (Parliament),
- Germany (Bundestag and Bundesrat),
- Greece (Vouli ton Ellinon),
- Hungary (National Assembly),
- Iceland (Althingi),
- Ireland (Dáil and Seanad),
- Italy (Camera dei Deputati and Senato),
- Latvia (Saeima),
- Liechtenstein (Landtag),
- Lithuania (Seimas),
- Luxembourg (Chambre des Députés),
- Malta (House of Representatives),
- Moldova (Parliament),
- Monaco (National Council),
- Montenegro (Skupstina),
- the Netherlands (First and Second Chambers of the States-General),
- Norway (Stortinget),
- Poland (Sejm and Senat),
- Portugal (Assembleia da República),
- Romania (Chamber of Deputies and Senate),
- Russia (State Duma and Council of the Federation),
- San Marino (Consiglio Grande e Generale),
- Serbia (National Assembly),
- Slovakia (National Council),



- Slovenia (Dravni zbor and Dravni svet),
- Spain (Congreso de los Diputados and Senado),
- Sweden (Riksdag),
- Switzerland (Conseil National and Conseil des Etats),
- the Former Yugoslav Republic of Macedonia (Assembly of the Republic),
- Turkey (Grand National Assembly),
- Ukraine (Supreme Rada),
- United Kingdom (House of Commons and House of Lords).

## 2. A demokrácia és szabadság helyzete - 2011

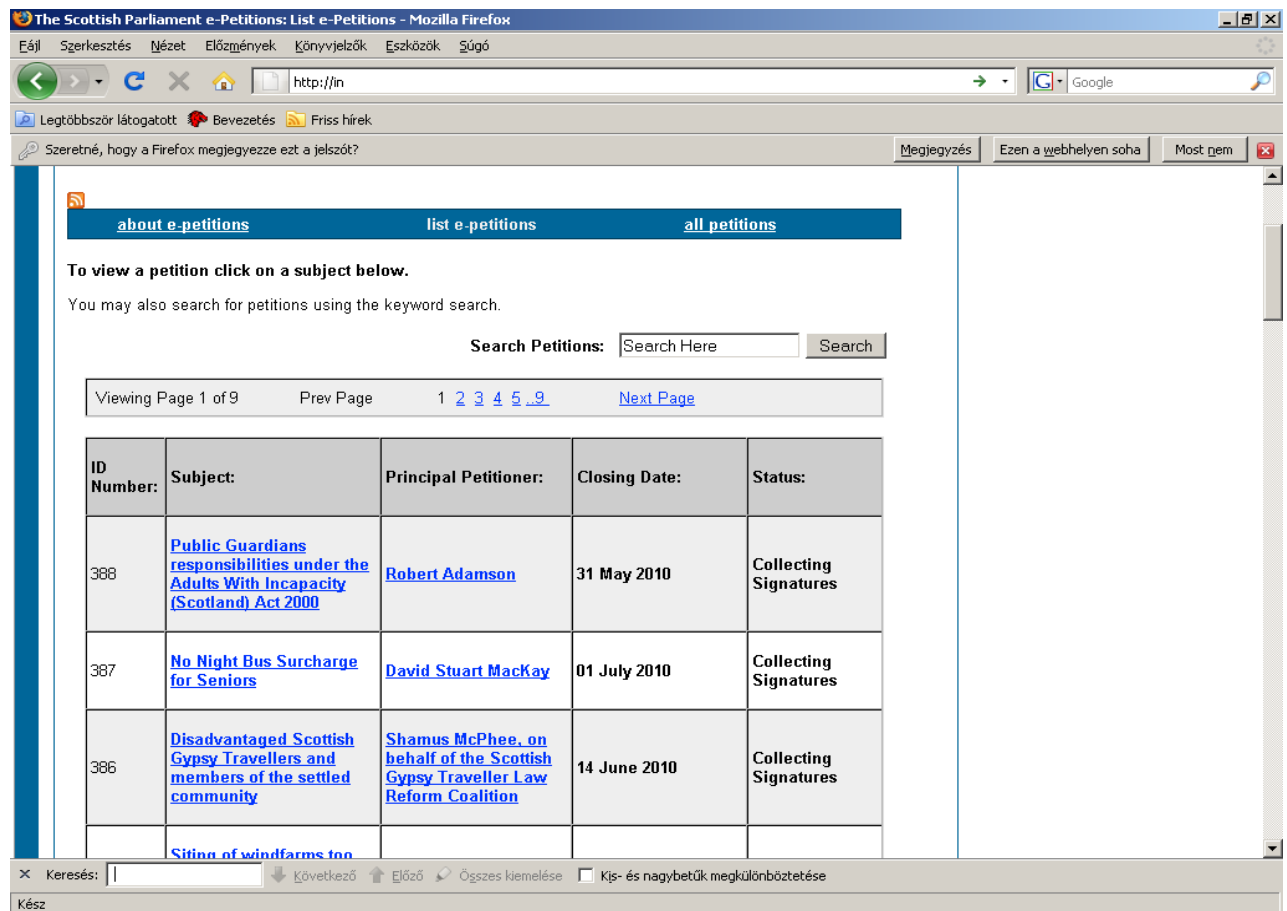


A képen a Freedom House 2011-es interaktív térképe<sup>71</sup> látható. A piros szín a nem szabad, a sárga a részben szabad, míg a zöld a szabad kategóriákat jelöli. A szabad jelzővel ellátott országok demokratikus országok, a képen jól követhető, hogy valójában a nyugati értelemben vett demokrácia, mint politikai rendszer a föld országainak csupán egy részére jellemző politikai berendezkedési forma.

<sup>71</sup> <http://www.freedomhouse.org>

### 3. A Skót petíciós rendszer működésének minta-dokumentumai

#### 3.1 A petíciók interaktív listája (részlet)



The screenshot shows a web browser window displaying the Scottish Parliament e-Petitions website. The page has a blue header with navigation links: [about e-petitions](#), [list e-petitions](#), and [all petitions](#). Below the header, there is a message: "To view a petition click on a subject below." and a search box labeled "Search Petitions:" with a "Search" button. The page indicates "Viewing Page 1 of 9" and provides navigation links for "Prev Page" and "Next Page". A table lists three petitions with columns for ID Number, Subject, Principal Petitioner, Closing Date, and Status.

ID Number:	Subject:	Principal Petitioner:	Closing Date:	Status:
388	<a href="#">Public Guardians responsibilities under the Adults With Incapacity (Scotland) Act 2000</a>	<a href="#">Robert Adamson</a>	31 May 2010	Collecting Signatures
387	<a href="#">No Night Bus Surcharge for Seniors</a>	<a href="#">David Stuart MacKay</a>	01 July 2010	Collecting Signatures
386	<a href="#">Disadvantaged Scottish Gypsy Travellers and members of the settled community</a>	<a href="#">Shamus McPhee, on behalf of the Scottish Gypsy Traveller Law Reform Coalition</a>	14 June 2010	Collecting Signatures

### 3.2 Egy kiválasztott petíció oldala

The screenshot shows a Mozilla Firefox browser window displaying the Scottish Parliament e-Petitions website. The browser's address bar shows 'http://in'. The website header includes the Scottish Parliament logo and a search bar. A navigation menu contains 'Parliamentary Business', 'Visit, Learn, Interact', 'MSPs', 'News, Media & Events', and 'About the Parliament'. The breadcrumb trail reads: 'Home > Parliamentary Business > Committees > Public Petitions > e-Petitions System > ..back'. The main content area features the title 'Public Petitions Committee: e-Petitions' and the specific petition title 'Disadvantaged Scottish Gypsy Travellers and members of the settled community'. A blue navigation bar below the title contains links: 'about e-petitions', 'list e-petitions', 'view/sign petition', 'information', 'discussion', 'view signatures', 'progress in parliament', and 'tell a friend'. The petition details box shows the title, the petitioner 'Shamus McPhee, on behalf of the Scottish Gypsy Traveller Law Reform Coalition on 23 April 2010', and the start of the petition text: 'Calling on the Scottish Parliament to urge the Scottish Government to investigate the inequalities and...'. The browser's status bar at the bottom shows 'Kész'.

### 3.4 A kiválasztott petícióhoz csatlakozás űrlapja


#### **Disadvantaged Scottish Gypsy Travellers and members of the settled community**

Raised by: Shamus McPhee, on behalf of the Scottish Gypsy Traveller Law Reform Coalition on 23 April 2010

Calling on the Scottish Parliament to urge the Scottish Government to investigate the inequalities and discrimination faced by Scottish Gypsy Travellers and other members of the settled community residing in mobile homes in terms of assessing council tax liability and water and water and sewerage charges.

**To sign this petition fill in the form below and press 'Sign'**

**\* All fields are compulsory, except *Email***

 **Alternatively you can text '386' and your name to 07537 400395 to add your e-signature to this e-petition.**

**Texts are charged at your standard network rate.**

**Text signatures will not appear instantly.**

**(Closing date for signatures - 14 June 2010)**

**Name: \***

**Address: \***

**Town/City: \***

**Postcode: \***

**Country: \***

- if other please specify:

**Email: (optional)**

The principal petitioner may like to add your name and address to their database so that you can receive updates on this issue and other relating issues. Would you like your name added to the database?

Yes  No

We may wish to talk with you about your experiences of petitions and petitioning. Would it be okay for a Edinburgh Napier University ITC researcher to contact you to arrange a short discussion?

Yes  No

This site is monitored by the Scottish Parliament and duplicate, vexatious and improbable signatures will be removed. Submitting multiple signatures on behalf of others is not permitted and such signatures will also be removed.

**Note:** Your details will be held in computer readable form to allow the principal petitioner to administer and submit the petition you have signed. Only your name and country will be visible from this site. Your full name and address will be submitted to the Public Petitions Committee.

## 4. A német parlament e-petíciós rendszer minta-dokumentumai

### 4.1 A petíciók listája (A felső sorban az egyes petíció típusok, alatta lévő sorban: azonosító – benyújtó – befejezés dátuma – csatlakozók száma és listája – a petíció fóruma, hozzászólások és RSS értesítés)

Deutscher Bundestag: Petitionen

Eine neue Petition einreichen   **Öffentliche Petitionen**   Hilfe und Hinweise   Kontakt

Übersicht über öffentliche Petitionen

Seiten: [1] 2 3 ... 8 >>      Einträge pro Seite: 10 >

Petitionen in der Mitzeichnung (75)		Petitionen in der parlamentarischen Prüfung (884)		Abgeschlossene Petitionen (1220)	
Pet-ID	Titel	Hauptpetent	Ende Mitzeichnungsfrist	Anzahl Mitzeichnungen Neue = ●	Forenbeiträge Neue = ●
16503	→ Beiträge und Verfahren - Regelungen für Selbständige zur freiwilligen Weiterversicherung in der Arbeitslosenversicherung	Bräutigam, Kai-Ulrik	15.04.2011	45 Mitzeichner	10 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16509	→ Arbeitslosengeld II - Bundeseinheitliche Regelungen bezüglich der Kosten der Unterkunft und Heizung	Robertson, Simone	15.04.2011	67 Mitzeichner	13 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16356	→ Arbeitslosengeld II - Einführung einer Heizkostenpauschale für Arbeitslosengeld II-Empfänger	Heidi, Manzfeld	15.04.2011	35 Mitzeichner	24 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16662	→ Aufenthaltsrecht - Visumsfreiheit für türkische Touristen	Mustafa, Celebi	13.04.2011	71 Mitzeichner	121 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16447	→ Gesundheitswesen - Registrierungsstelle zum Status der Organspendebereitschaft	Kutschorra, Alexander	13.04.2011	63 Mitzeichner	35 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16499	→ Immissionsschutz - Bundesweite Geltung von Ausnahmegenehmigungen für Umweltzonen	Heerdegen, Knuth	13.04.2011	53 Mitzeichner	16 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16604	→ Aufenthaltsrecht - Änderung des Aufenthaltsgesetzes bezüglich der zwingenden Ausweisung	Wiedner, Andreas	13.04.2011	1191 Mitzeichner	127 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16629	→ Heilhilfsberufe - Anerkennung der Berufsgruppe der Operationstechnischen Assistenten (OTA)	Fiering, Jens	13.04.2011	36 Mitzeichner	9 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16237	→ Deutsche Streitkräfte - Marine - Indiensthaltung des Segelschulschiffs "Gorch Fock"	Ziegler, Björn	12.04.2011	221 Mitzeichner	57 Beiträge → neue Beiträge per RSS
16241	→ Deutsche Streitkräfte - Marine - Außerdienststellung des Segelschulschiffs "Gorch Fock"	Dillikrath, Günter	12.04.2011	82 Mitzeichner	58 Beiträge → neue Beiträge per RSS

### 4.2 Egy kiválasztott petíció oldala (benyújtó – aláírásgyűjtés befejezés dátuma – csatlakozók listája –petíció fóruma és RSS értesítés)

Eine neue Petition einreichen   **Öffentliche Petitionen**   Hilfe und Hinweise   Kontakt

Petition: Aufenthaltsrecht - Visumsfreiheit für türkische Touristen vom 18.02.2011

Petitionsdetails

Hauptpetent	Ende Mitzeichnungsfrist	Stand der Bearbeitung	Anzahl Mitzeichnungen Neue = ●	Forenbeiträge Neue = ●
Mustafa, Celebi	13.04.2011	in der Mitzeichnung	71 Mitzeichner → Petition mitzeichnen	121 Beiträge → neue Beiträge per RSS

→ Andere informieren

**Text der Petition**

Visums-Freiheit für Türkische Touristen: Türkische Touristen sollten ohne Visum nach Deutschland reisen dürfen.

**Begründung**

Sowohl das Verwaltungsgericht München wie auch die Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs (EuGH) sagen klar und deutlich: "Türkische Touristen brauchen keinen Visum".  
Trotzdem hat die Bundesrepublik Deutschland es nicht geschafft, das Visum abzuschaffen. Schlimmer noch, sie ignoriert diese Tatsachen.

Verwaltungsgericht München entschied:  
Türkische Touristen dürfen für einen Aufenthaltszeitraum von bis zu drei Monaten ohne Visum und Aufenthaltserlaubnis in die Bundesrepublik Deutschland einreisen. Das entschied das Verwaltungsgericht München am Mittwoch (Az. M 23 K 10.1983).

Ich denke das ist ein klares Signal und sollte dem entsprechend endlich geltend gemacht werden dürfen.

### 4.3 A petícióhoz csatlakozók száma, listája és helye (ország – tartomány), csatlakozás dátuma)

Eine neue Petition einreichen   **Öffentliche Petitionen**   Hilfe und Hinweise   Kontakt

Petition: Aufenthaltsrecht - Visumsfreiheit für türkische Touristen (71)

Seiten: [1] 2 3 ... 8 >>   [Petition mitzeichnen](#)   Einträge pro Seite: 10 >

Nr. ▲▼	Mitzeichner ▲▼	Land/Bundesland ▲▼	Datum der Mitzeichnung ▲▼
72	Bartoschek, Bartoschek	Turkei	05.03.2011
71	Inal, Onur	Türkei / Ausland	05.03.2011
70	Eppler, Klaus	Deutschland / Mecklenburg-Vorpommern	05.03.2011
69	Scheuerlein, Eberhard	Bundesrepublik Deutschland / Bayern	04.03.2011
68	Riehl, Volker	D / Hessen	04.03.2011
67	Thoma, Andreas	Deutschland / Baden-Württemberg	04.03.2011
66	Schmidt, Heinz Peter	Deutschland / Bayern	04.03.2011
65	Ernst, Marcel	Deutschland / Niedersachsen	04.03.2011
64	Greinert, Rubina	Deutschland / Niedersachsen	04.03.2011
63	güler, ahmet	Deutschland / Niedersachsen	04.03.2011

Seiten: [1] 2 3 ... 8 >>   [Petition mitzeichnen](#)   Einträge pro Seite: 10 >

Powered by SMF 1.1.11 | SMF © 2006, Simple Machines LLC

### 4.3 A kiválasztott petíció fórumtopikja

Eine neue Petition einreichen   **Öffentliche Petitionen**   Hilfe und Hinweise   Kontakt

Petition: Beiträge und Verfahren - Regelungen für Selbständige zur freiwilligen Weiterversicherung in der Arbeitslosenversicherung

Bitte loggen Sie sich ein oder registrieren Sie ein Benutzerkonto, um Beiträge verfassen zu können.

Seiten: [1]


Betreff ▲▼	Begonnen von ▲▼	Antworten ▲▼	Aufrufe ▲▼	Letzter Beitrag ▲▼
<a href="#">Regelungen für Selbständige zur freiwilligen Weiterversicherung in der Arbeitslosenversicherung</a>	<a href="#">kbnospam</a>	9	108	<a href="#">04. März 2011, 00:58:24 von <a href="#">Wuttier</a></a>

Seiten: [1]

- Themen auf die Sie geantwortet haben
- Normales Thema
- viel diskutiertes Thema (mehr als 15 Antworten)
- sehr viel diskutiertes Thema (mehr als 25 Antworten)
- Thema geschlossen
- Fixiertes Thema
- Umfrage


Powered by SMF 1.1.11 | SMF © 2006, Simple Machines LLC

**4.4 A kiválasztott petíció fórumtopikjának hozzászólásaiból (részlet) A képen látható, hogy a sokat hozzászólók hozzászólásaik arányát jelzik (ez egyfajta súlyt is adhat egy fórumon) és személyessé tehető a tagság például képpel (lehet zenész, színész képe, saját kép stb. – mint más fórumokon)**

Deutscher Bundestag: Petitionen 

---

→ Fuchs vom Dienst  
Teilnehmer  
☆☆☆☆  
Beiträge: 304



Alle Menschen sind gleich und einmahlig.....

→ Re: Regelungen für Selbständige zur freiwilligen Weiterversicherung in der Arbeitslosenversicherung  
« Antworten #4 am: 03. März 2011, 13:13:17 »

Diese Petition ist Sinnvoll, denn wenn bei einem Selbständigen etwas schief läuft, benötigt er auch hilfe. Der Arbeitnehmer hat wenn ers eine Arbeit verliert Anspruch auf ALG I  
Wenn eine Selbständiger wegen Auftragsmangel dies Tätigkeit aufgeben muß geht es ihm genauso wie den Arbeitnehmer, deshalb sollte diesen auch das Soziale Netz auffangen.

Alle Menschen sind gleich und einmalig, handele danach und denke immer daran.  
Was Du nicht willst, dass man Dir antut, das tu auch keinen anderen an .....  
Unrecht muss oeffentlich gemacht werden.  
Es gibt stetig etwas zu verbessern...  
Lebe und handele danach...

---

→ Nutzer33713  
Teilnehmer  
☆☆☆☆  
Beiträge: 278

→ Re: Regelungen für Selbständige zur freiwilligen Weiterversicherung in der Arbeitslosenversicherung  
« Antworten #5 am: 03. März 2011, 14:16:34 »

Zitat von: Big Mäg am 03. März 2011, 12:19:22  
Mitgezeichnet.

Im Überigen sollte die Petition dahingehend erweitert werden, dass es ermöglicht werden sollte, dass jeder Selbständige die Möglichkeit bekommt sich gegen Arbeitslosigkeit zu versichern.  
Wenn dann bin ich der Meinung dass jeder Selbstständige sich versichern muss!

---

→ Wollsocke  
Teilnehmer  
☆☆

→ Re: Regelungen für Selbständige zur freiwilligen Weiterversicherung in der Arbeitslosenversicherung  
« Antworten #6 am: 03. März 2011, 14:59:12 »

**5. Az európai parlamentek fejlődési szakaszai a meghatározó információs csatorna vonatkozásában**

**Parlamentek fejlődésének rövid történeti áttekintése**

	XVIII. század	XIX. század	XX. század	XXI. század
parlament	Rendi parlament	Cenzusos és származási alapon alapuló parlament	Általános és tIKTos választójogon alapuló parlament	e-parlament
Meghatározó információs csatornák	Szóbeli, jegyzőkönyvek, kézzel írott beszámolók, első kis példányszámú újságok megjelenése	Nyomtatott sajtó	Nyomtatott sajtó, rádió, televízió, Internet megjelenése a század végén	Internet
Politikai közösség	Nemesek, főpapok,	Vagyoni cenzust elérő	Állampolgársággal rendelkezők	Virtuális politikai



	városok kollektív képviselői	(férfi) polgárok, értelmiség		közösség megjelenése,
Információhoz hozzáférők	Privilegizált társadalmi státuszúak	Privilegizált társadalmi státuszúak	Szavazati joggal rendelkező állampolgárok	Minden állampolgár kiterjesztő értelemben

-----